

60

ἀρχὴν, ἢ ἀρχεαδ·

EVSEBIVS

De Euangelica pręparatione, a Georgio
Trapezuntio e græco in latinum tradu/
ctus, opus cuiq; fideli nō solum utile, ue/
rumetiam iocundum & pernecess/
sarium, nouissime impressum
& exactissime emen/
datum.

LIBER PRIMVS

AD SANCTISSIMVM PAPAM NICOLAUM Quintū, Georgij Tapezuntij in traductione Eusebij Pamphili, de Præparatione Euangelica. Præfatio.

VSEBIVm Pamphili de Euangelica præparatione, latinū ex Græco beatissime pater iussu tuo effeci. Nam cum eum uirum, tum eloquentia, tum multarum rerum peritia, & ingenij mirabili flumine ex his quæ iam traducta sunt præstantissimū sanctitas tua iudicet, atq; ideo, quæcunq; apud græcos, ipsius opera extent, latina facere instituerit Euangelicam præparationem, quæ in urbe forte reperta est, primū aggressi traduximus. Quod quidem in libro quasi quodam in speculo uariam atque multiplicem doctrinam illius uiri licet admirari. Cuncta enim quæ ante ipsum facta inuentaq; fuerunt, quæ tamen græce scripta tunc inuenirentur, multo certius atq; distinctius ipsis etiam authoribus qui scripserunt, percæpisse mihi uidetur. Ita cum constet nihil fere præclarum unquam gestum fuisse, quod illis temporibus græce scriptū non extaret, nihil in rebus magnis naturaq; abditis, quod a philosophis non esset explicatum, omnia ille tum memoriæ tenacitate, tum mētis percępit acumine, ac ut apes solent singulis insidere floribus, indeq; quod ad rem suam conducit, colligere: non aliter ille undiq; certiora/uerisimilioraue diligens, mirabilem sibi atq; inauditum scientiæ cumulum cōfecit, multiplices uariasq; philosophorum sectas non ignorauit, infinitos pene gentium omnium religionis errores tenuit, orbis terrarum historiam serie sua dispositā solus cognouit, & cæteris tradidit, Nam cum non esset nescius gestarum rerum historiam titubare sanctissime pater, nisi distincta temporibus pateat (quippe cum natura temporibus faciat, ut quę in tempore fuerunt, nisi quando fuerunt scias, nec fuisse quidem propter confusionem uideantur) eo ingenio, studio, industria huic incubuit rei, ut omnium scriptorum peritiam in unum congestam facile superauerit, distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) authoribus cognouerit. Conferendo enim inter se singulos, ueritatem quæ ab omnibus

ſimul emergebat, nec ab ullo exprimebatur, conſecutus eſt. Quæ omnia ab alijs quæ ſcripſit, & ab hoc opere perſpicere licet. Quod ille ideo ſuſcæpit, quoniam cum apud gentium præclaros philoſophia uiros nobiliſſimus eſſet, ac priſcam paternamq; deorum religionem catholicæ ueritatis amore contempſerit, partim accuſantibus ſuum propoſitum reſpõdere, partim noſtra pro uiribus ſuis uoluit confirmare. Itaque in duas uniuerſum partis negocium partitus eſt, quarum primam quæ nunc traducta a nobis eſt, qua illis reſpondet, qui eum quod chriſtianis inhæſerat accuſabãt, præparationem Euangelicam, alteram ueritatis catholicæ doctrinam appellauit. Illud ſane prætermittendum non eſt, ne quis quoniã nonnulla in hoc libro non abſq; tuæ ſanctitatis authoritate concedimus, quaſi traductoris tranſgreſſos officium nos accuſet, ante primi concilij tempora librum hunc ab Euſebio æditum fuiſſe. Conſtat enim ipſum Arriana hæreſi ante ſententiam cõcilij laboraſſe, ſanctorum, deinde patrum authoritatem libenter ſecutum ſanctiſſime atq; pie in orthodoxia uixiſſe. Fertur enim apud Græcos ab eo iuſſu patrum ſacroſanctæ illius Synodi ſymbolum ſcriptum fuiſſe. quod ita cõpoſuit, ut ad deijciendam abſq; cõtrouerſia pernitioſam hæreticorum opinionem, filium dei genitum non factum. conſubſtantialemq; patri conſcripſerit, ac patribus tradiderit, nec inuentioni ſuæ quicquam addidiſſe, aut inde aliquid detraxiſſe, aut mutaſſe patres dicuntur, niſi ſolum illud, deum uerum de deo uero. Nam & ſi genitum eſſe a patre nõ ſactum, conſubſtantialemq; deo patri filium, ad refutationem hereticorum ſufficerent, quia tamen deum filium, patrem uero deum uerum inter hæc diſtinguentes, Arriani prædicabant, ne quoniam deum de deo ille dixit, anſam captarent, deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro ſparſa inuenimus ab Arriana prauitate non aliena, firmo nobis fuit argumento ante cœtum illum ſacratiſſimum hęc illi conſcripta & ædita fuiſſe. Quare ſentibus tuo iuſſu amputatis, roſas ſolummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

De Euangelij

De Euangelij diffinitione, & intentione sua.

CAPVT I.

Vm Quid sit christianismus nescientibus aperire statuerim, hunc librum quo Euangelicæ doctrinę ueritatem approbamus, ut orationibus tuis adiutus, ad optatum finem perueniam, tuo nomini Episcoporum ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc Euangelij nomine significetur, & quænam huius uerbi potestas sit, declarandum esse arbitror. Euangelium igitur dicimus quod ęternorum atq; incorruptibilium bonorum, quæ certe suprema & maxima sunt, & ex antiquissimis prædicta temporibus, nuper uero splẽdore sui orbem illustrantia, cunctis hominibus annunciat, quod non cæcas caducasq; huius sæculi diuitias, nec breuem hanc calamitosamq; uitam, nec instabilia corporis commoda, sed animarum quæ intellectualis substantię sunt, a quibus etiam corporum bona, quasi umbra consequẽtia depẽdet, summam propriamq; nobis affert felicitatem, cuius quasi caput religio est, non illa gentilisq; falsa & ficta errorisq; plena nomẽ ementita est. sed hæc nostra, quæ ipsarum rerum ũitate appellationem adinuenit, quam animi ad unum solum & uerum deum firmã stabilemq; conuersionem, & uitam quę mandatis eius peragat̃ esse asserimus. Qua quidem ex uita amicitia etiam inter deum & homines cõstituitur, amicitiam uero beatitudo illa ultima & felicissimus finis consequitur, qui a superioribus dependet, inde gubernatur, ac rursus eo peruenturus est. Quid igitur hac inter deum & homines amicitia melius nobis, atq; beatius excogitari potest? Nonne uitæ, lucis, ueritatis, bonorumq; omnium ipse fons atq; largitor est? An non ipse ut cuncta & sint & iuuant, causam in seipso complectitur? Qua ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus est? qui rerum omnium creatorem charitate sibi coniunxit? qui patrem atq; tutorem illum sibi ascripsit? Non possumus profecto dicere, quin omia quæ ad animam, quæq; ad corpus, quæq; ad externa pertineãt optime beatissimeq; is possideat, qui charitate proximus deo factus, beatissimam eius amicitiam exacta exquisitaq; religione cõsecutus est. Hanc ergo salutarem hominum ad deum cõuersionem atq; amici-

tiam ab omnipotenti deo miſſus deus uerbum quaſi lucis infinitæ
ſplendor cunctis annunciant. Non hinc aut aliunde, ſed undiq; cun
ctis ex gentibus ad deum uerum, græcos ſimul & barbaros, omnē
ſexum, omnem ætatem, diuites & pauperes, ſapientes, & contra, li/
beros ac ſeruos, magna uoce cōuocat, hortaturq; om̄i ſtudio ac cu
ra hoc donum ſuſcipiamus. Nam ſicuti eiuſdem naturæ atque ſub/
ſtantiæ nos omnes creauit. Sic rurſum cognitionem & charitatem
ſuam æqualiter omnibus propoſuit, qui gratiam eius ex toto ani/
mo complectunt. & colunt. Hanc dei erga nos charitatem q̄ Chri/
ſtus ipſius dei patris uerbum eſt, ipſe quoq; Deus non reſpiciens ad
peccata hominum, ſed ſe ipſum eis reconcilians uniuerſo, ſicut diui/
na exclamat ſcriptura orbi annunciat. Venit namq; ait, & annunci/
auit pacem illis, qui longe ſunt, & pacem illis qui prope ſunt, q̄ olim
Hæbrei diuinitus docti prædicabant. Quidam enim eoꝝ clamant.
Recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes fines terræ, &
adorabunt coram eo om̄es patriæ gentium, quia domini eſt regnū
terræ, & ipſe dominabitur gentium. Et rurſus: Dicite in gentibus,
quia dominus regnauit, etenim firmauit orbem terræ, qui nō com/
mouebitur. Alius conſpicuus erit dominus in ipſis, & conteret pe/
nitus deos omnes gentium terræ, adorabuntq; ipſum ſinguli, ex lo
co ſuo. Hæc ex priſcis tēporibus dicta diuinis oraculis, nunc ad nos
Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti prædicatione peruenerunt. ſic prædi/
ctam olim, & expectatam a ſanctis uiris omnium gentium uocatio/
nem/ ueritatiſq; cognitionem uerbum dei, quod nuper de celo de/
ſcendit, operaque fecit multo ante prædicta nobis annunciat.

De his quæ ſolent obijci Gentibus, & Iudæis. CAp, II.

SEd ſentio me impetu quodam animi/ & deſyderio nimiū pro
uectum. Antea enim q̄ noſtra confirmemus, quæ ſolent obij/
ci refutanda eſſe uidentur. Nam cum multi non ratione Chri
ſtianam religionem, ſed inconſyderata fide, unde fideles ap/
pellantur, ſuſcæptam eſſe putent, iure nos, qui ueritatem euangeli/
cam, argumentis, ſignis, atq; ueſtigijs approbare his libris aggreſſi
ſumus, ad præparationem ſuſcepti negocij reſpondendum ad illa
prius eſſe putamus, quæ uel a Græcis/ uel a Iudeis, ac maxime a cu/
rioſis nobis ſolent opponi. Non enim aliter arbitror ordine certo,
ac ſerie

ac ſerie orationem noſtram progredi poſſe. quã ſi prius, ea quæ ad euãgelicam ueritatem iter præparare, & his qui a generibus ad nos conuertuntur, aptiora eſſe uideantur, exponamus. deinde præpa/ratis iam & perfectionibus idonea, quæ ad ueram Saluatoris ac do/mini Ieſu Chriſti cognitionem adducunt, diligentius explanemus. Huius ergo negocij ab illis initium ſit, quæ tam a gentibus, quam a circumciſis, qui exquiſitius rem noſtram quærerent, dici poſſent. Quereret enim quiſpiam profecto, quod nam genus hominum ſi/mus, qui hæc ſcribere aggrediamur, utrum Græci an Barbari, uel ſi quid inter hæc inuenitur neutri, & quos ipſos nos eſſe profitemur, non dico nomine, nam id quidem una uoce clarum fieri poteſt, ſed uiuendi modo ac ſecta. Nec enim inquient, gentilium comproba/tis religionem, nec Iudæorum uos moribus uiuere uidemus, quid igitur hoc monſtri eſt? Aut quænam hæc eſt noua uiuendi ratio? Præterea, quomodo impij non erunt ac deorum omnium inimici, qui patrios mores, patria iura, patrias cærimonias, quibus gentes o/mnes ac ciuitates continentur/ contempſerunt, atque adiecerunt? qui ſaluatores ac benefactores deos ſpreuerunt? Et quos deos? eos uidelicet, qui ab initio ſæculorum apud uniuerſos homines, tam Græ cos quam Barbaros, per regiones, ciuitates, agros, hoſtijs diebus fe ſtis, ludis, ac cærimonijs, ab omnibus regibus, tyrannis, populis, phi loſophis, legumlatoribus, honorantur atque coluntur, ac eorum loco impia quædam ac ſcelerata admirantur & colunt. Qua igitur uenia digni, aut potius quem cruciatum, quodque ſupplicium non merentur, qui patriam neglexerunt? & aliena figmenta ſpurcis fœ/diſque Iudæorum fabulis nixa elegerunt, aut quomodo non extre ma prauitate ſunt, qui tam facile propria reliquerunt? ac futuam & omnis rationis inopem fidem, uniuerſis gentibus inimicam, ac im/piam elegerunt? Nec ipſum iudæorum deum ſecundum eorum cæremonias, nec gentium religionem colentes, inauditum ac in/uium iter ſibijpſis turpiter confecerunt? Sed hæc quidem ex gen/tibus aliquis, nec ſua, nec noſtra recte intelligẽs, de nobis dicere po terit. Hebræi uero ipſi quoque de nobis forſan conquerent. quo/niam cum alienigenæ ſimus, ſic ſcriptura ſua nihil ad nos pertinẽte, impudenter abutimur, ut nos in ſuã nobilitatẽ intrudere, ac ipſos a

patrijs ac proprijs ritibus extrudere conemur. Nam si christum diuinis oraculis uenturum ante multa sæcula scriptum est, si Iudæorum prophetæ aduentum ipsius prædixerunt, qui & saluatorem & regẽ Iudæorum non gentium ipsum futurum prædicarunt, si tandem ali qua quædam meliora diuiniora〈que〉 scriptura prænunciat, ea quoque Iudæis non gentibus scripta fuisse. Ita〈que〉 nõ recte nos facere qui hæc obaudiamus, & q〈uo〉d turpius est, quæ Iudeis propter errores suos incommoda uentura scribuntur, ea iam ipsis accidisse asseramus. Repromissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus, quodque mente capti hominis est p〈ræ〉dictam felicitatẽ conseruantibus legẽ nobis ipsis attribuimus, & datas ab ipsa lege cerimonias ĩprobamus.

Refutatio eorum quę obijciebantur. CAP. III.

HIs cæteris〈que〉 huiusmodi cum aduersus nos utant〈ur〉, age iam deum omnium per Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per põtificem inuocantes, primum in nos argumentum suum refutando, calumniatores ipsos esse ostendamus, qui nihil nos comprobare posse, sed expertes rationis fide persuasos asserunt, id〈que〉 tam ex his probationibus, quibus utimur, cum ad religionem nostram gentiles concurrunt, redarguemus, quã ex his, quas uel scribendo/uel uiua uoce p〈ro〉ferendo. & aut priuatim aut publice disputãdo aduersarijs opponimus, ac multo magis per hos quo〈que〉 libros, qui hoc totum euangelicæ ueritatis negocium continent. gratiam enim dei ac cœlestia beneficia per dominum nostrũ Iesum Christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes, alij diuinas scripturas exponentes, alij ueritatis dogmata subtilius comprobantes, multa reliquerunt, iure nobis hic modus, cui libenter insudamus adinuentus est, quamuis primus omnium sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriam longe abijciens/ac certas afferens probationes, ait. Sermo ac prædicatio nostra, non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostẽsione spiritus & uirtutis. Et rursum. Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius sæculi neque principum, qui destruuntur, sed loquimur

sapientiam

ſapientiã in myſterio abſconditam. Preterea ſufficientia noſtra (in/quit) ex deo, qui nos & idoneos fecit miniſtros noui teſtamẽti. Nõ iniuria ergo omnibus nobis præceptũ eſt, promptos eſſe ad reſpondendum cuiq; rationem a nobis de ſpe noſtra querenti. Certum eſt igitur, Saluatorem noſtrum prædixiſſe doctrinam ſuã, in teſtimonium omnium gentium, per uniuerſum terrarum orbem prædica/tum iri. & eccleſiam que poſtea uirtute ſua conſtituta eſt, inuictam atq; inexpugnabilem fore, nec unquam futurum, ut a morte ſupe/raretur, ſed firmam fore ſemper atq; immobilem tanquam in lapide ſtabilitam atq; fundatam. cuius diuinatiõis effectus, omnem impu/dentiſſimam linguam uana cõtradicentem profecto arcere poteſt. Quis enim non fatebitur cum ſic aperte rerum euẽtus diuinationi congruat, dei uirtutem non naturam humanam illam fuiſſe, que & futura hæc præuiderat. & re ipſa perfecit, quæ uerbis prædixerat? Iam enim ſui euangelij fama totum ab ortu ad occaſum orbem im/pleuit, omnesq; gentes adijt, creſcitq; indies predicatio ſua. Eccleſia etiam hoc nomine ab ipſo donata, radices ægit, ac uſq; ad aſtra ſan/ctorum uirorum oratiõibus glorificata, luce ac fulgore orthodoxæ fidei ſplendet, neq; hoſtibus terga dat, neq; ipſis ianuis mortis cedit, propter pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidem edificabo ec/cleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus ipſam. Sunt autẽ alia quoq; multa a Saluatore noſtro prædicta, quæ in ſuo a nobis collecta loco, & rerum euentibus accommodata, ueram de ipſo noſtram oſtendunt opinionem ac fidem. Sed ad hec omnia nõ ſunt contemnenda ad catholicam ueritatem comprobandam, Hæ/braicæ ſcripturæ teſtimonia, quibus ante mille annos Iudæorũ pro/phetæ, indoctorum hominum piſcationem uniuerſæ uitæ hominũ affuturam predicãtes, appellationem chriſti nomine ipſo expreſſe/runt. & aduentum eius in carne, modum etiam ipſum, quo doctri/na eius ad omnes gentes perueniret prædixerunt. nec tacuerunt fu turam Iudæorum infidelitatẽ. & quicquid aduerſus ipſum facturi, & quas pœnas paulo poſt eſſent daturi, quod urbs eorum extrema obſidione caderet, regnumq; ſuum omnino ceſſaret, ac ipſi ad omes gentes diſperſi ſuis inimicis ac hoſtibus perpetuo ſeruirent. Quæ omnia ſicuti ſcripta ſunt poſt aduentum Saluatoris noſtri eueniſſe

Præterea quis prophetas audiens, post Christi aduentum iudæorum abiectionem, gentium uocationē, aperte dicentes futuram non admirabitur cum uideat res ipsas per doctrinam Saluatoris nostri oraculis ipsorum ad unguem quadrare? Per Saluatorem enim nostrū factum est, ut ex omni genere hominum pene innumerabiles spretis idolis, unius ac ueri dei cognitionem religionemq; suscæperint, quod ita futurum dei oracula & per alios prophetas cecinerunt, & per Hieremiam maxime ubi dicitur. Domine deus meus, ad te gētes uenient ab extremis terræ, ac dicēt, q̄ falsa nostri patres idola possederunt, & non erat in ipsis utilitas. Si faciet homo, si ipsi deos, nec erunt isti dei. Hæc igitur uniuersa fidei nostræ ueritatem astruunt, nec humana uirtute, sed a deo prædicta, & prophetarum oraculis scripta ostendunt, & ad hæc a multis uarijsq; gentium principatibus liberos quandoq; futuros homines uaticinant̄. Itaq; cum omnes gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes fere singulas tenerēt, ac alij populis, alij paucis regerentur, qua ex re bella ubiq; fremebant, captiuitates, depopulationesq; urbium ac gentium indies fiebant, plenaque omnia erant seruitute, unde cogebantur urbani simul & agrestes, ab ineunte statim ætate rei militari operam dare, ac semp & ubiq; per urbem atq; agros armati prodire, continuo christi præsentia de quo scriptū est in diuinis oraculis. Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis, & conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, nec eleuabit gens in gentem gladiū, nec exercebuntur ultra in prælium. Rerum euentus uerba prophetarum secutus est. Ac omnis principatuum multitudo cessauit, ab Augusto in ipso tempore incarnationis domini nostri Romanorum imperio in monarchiam redacto. Ex illo autem tempore usq; ad memoriam nostram, nō inuenies ita populos populis oppositos fuisse, nec gentem ullam ita in aliam insurrexisse, nec humanam uitam omnium confusione uexatam, ut passim prius fieri solebat. Atqui quom magna non est dignum admiratione si quis ita secum attente cogitet, cur nam priscis temporibus quādo dæmones omnium gentium dominabantur, ac summopere ab omnibus colebantur, tanto alteri ad alteros furore ab ipsis dijs suis concitati ferebantur, ut nunc Græcos, nunc ægyptios, nunc Syrios, nunc Romanos inter se bel/

lare

lare ac seipsos destruere, regiones suas incursibus, ciuitates obsidio/nibus desolare uideres, sicut historijs suis perspicitur. Simul uero atq; pijssima & pacificetissima Saluatoris nostri doctrina apparuit, multorum cultus deorum habebatur, bella cessabant, uniuersum hominum genus a magnis malis atque periculis requiescebat. Quod maximum ego diuinæ ac ineffabilis suæ uirtutis signum dicere nõ dubitauerim. At uero ex sua prædicatiõe q̃tum homines profecerint, quantamque utilitatem etiam huius uitæ consecuti, ipsis oculis cernes si attenderis, nunquam alias in memoria hominum ab aliquo Illustri uiro aut populo factum, nisi nunc suis dumtaxat uerbis, atq; doctrina per uniuersum orbem diffusa, ut omnium iura gentium recte, atque humanitus se habeãt, illa ipsa iniq̃ iura, quæ ante aduentum suum tetra, fœda, immania erant. Non enim iam Persæ q eum secuti sunt, matres suas nephandis nuptijs cognoscunt, nõ humanis uescuntur carnibus. Scythæ, quoniam ad eos usq; prædicatio christi peruenit, nec charissimos falsa religiõe impulsi liberos iugulant. Hæc certe ac talia pene infinita hominum quondam uitam uexabant. Massagetæ ac Derbices propinquos atq; affines suos, qui senectute conficiebantur miserrimos putasse traduntur, ac ideo immolatis carnes eorum, quos plurimi fecerant, epulabãtur. Tibareni uiros seniores suos p̃cipitare. Hyrcani rapaci generi auium. Caspij canibus proijcere soliti, quæ quidem cuncta religiosissime prius faciebant, nunc uero sola Euangelica uirtute undique truculentissima hæc pestis explosa est. Quod uero minime dij putantur aut inania & surda simulachra malefici dæmones in ipsis habitantes, aut partes mundi, quæ conspiciuntur, aut mortuorum hominum umbræ, aut quæcunq; animalium nocentissima, sed pro his omnibus una Saluatoris sola doctrina cuncti simul Græci ac Barbari, qui nõ ficto animo uerbũ Christi audiuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse, ut solum uerum deum, regem ac dominum cœli, & terre, solis, stellarum, totiusq; mundi creatorem colant atque sequant̃, quotq; cunctis uiribus conant̃ sic uiuere, ut uel oculos coerceãt, ne quid cupiditate tracti turpiter uideãt, sed ab ipsa mente oẽm animi morbũ depellant. Hæc oĩa q̃nam modo audebit negare quispiã non esse felicis uite. Aut uero quot non recte parere omino laudãt,

tantum

tantum a periurio absunt, quoniam ab ipso non esse iurandum au/
dierũt, sed omni iureiurando abiecto sufficere hominibus. Ita & nõ
quodq; nec in quotidiano sermone inania uelis proferre, sed ita dili
genter in omĩbus te ipsum custodire, ut nec falsum nec iniuriosum,
nec turpe in labijs uerbum habeas. quoniam ille dixit, De omĩ oci/
oso uerbo rationem dabitis in die iudicij, q̃ philosophorum uitam
nõ excedit? Ad hæc etiam quot simul cuncti & innumerabiles ui/
ri & mulieres, seniores ac pueri, serui & liberi, nobiles atq; ignobi/
les, docti simul atque indocti, in omĩ ab ortu solis ad occasum loco
ubi homines habitãt, quotidie ferme ad percipiendam disciplinam
Christi, qua non solum a turpi facinore, uerumetiam a cogitationi/
bus inhonestis abstinere, quaq; uentrem, ac ea quæ sub uentre sunt
domare docentur confluant, quot uniuersi in diuina piaq; discipli/
na exercentur excelso animo contumelias ferre, nullam ui uindictã
appetere. iram & appetitum omnẽ temerarium superare ac uince/
re, indigentibus de re sua offerre, omnem hominem iure naturę fra
tris ac proximi loco diligere. Hęc omnia siquis simul collecta consy
deret, nonne fatebitur maxima, & sola uere bona cunctis esse homi
nibus prædicatione Christi oblata, nec ab alio q̃ ab ipo potuisse un/
quam homines huius uitæ felicitatem recipere? Illud uero quale ti/
bi uidetur, quot uniuersum genus hominum nõ eorum solum, qui
aliqua humanitate præditi sunt, uerum etiam crudelissimorum &
in extremis oris terræ habitãtium ab immanitate recessit, ac ad opi/
niones ueræ philosophiæ inductum est? Quis enim iam immorta/
lem esse animam non credit? Quis non speret esse apud deum, cum
naturæ concesserimus uirtuti deposita præmia? quibus inducti no
stri hanc uitam omnino ita cõtempserunt, ut priscos & illustres phi
losophos mulierculas putes, si ad hos conferas, ludumq; puerorum
non iniuria existimes omnia, quæ de contemnenda morte, aut uer/
bis, aut exemplo prisci philosophi docuerunt, fœminę apud nos at/
que infantes, uiriq; Barbari & indocti, philosophi diceret, Saluato/
ris nostri uirtute adiuuante immortalitatis nostræ opinionẽ re lon/
ge magis q̃ uerbis uerum esse comprobarunt, q̃ magnum etiã illud
quo omnes gentes non aliunde, q̃ a doctrina nostri saluatoris proui
dentiam dei esse, quæ cuncta perspiciat atq; gubernet didicerunt.

Nec

Nec est iam aliquis qui nō accæperit sic doctrinam de iustitia & iu/dicio dei, ut non fateatur caute idcirco uiuendum, ac longe a uitijs esse fugiendum. Sed caput beneficiorum omnium, quæ a Saluato/ris prædicatione Christi adepti sumus, facile cognosces, si calamito/sam priscæ idolatriæ fraudem, qua omnes quondam homines dęmo num artibus pręmebantur, diligenter animo uolueris. Verū quo/niam ita natura fieri compertū est, ut hominum genus rationis non expers, nullam unquā rem aggrediatur, nisi suasione inductum cre dat sibi profuturam, nō temere ad nostra confugientes, ac maxime rudiores, quando ad ueram religionem introducimus, fidei reme/dium adhibemus, hortantes suadentesq;, ut de prouidentia dei, de immortalitate animi, de bona uiuendi norma, quæ a spe atq; fide so/lum dependet, recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum, & quibus utendum consulenti nisi quis credat, parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec plus doctor discipulis, qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se consecuturos, nec philosophię se/ctam ullam quispiam unquam suscipiet nisi antea crediderit cōmo/do sibi futuram. ita diuersa suasione ac fide ducti, alius Epicureorū attrahit̃ uoluptate, alius cynicæ uitæ duriciem admiratur, alius Pla/tonem præponit, nonnulli Aristotelem, nonnulli Stoicos diligēter sequuntur. Sic artes quoq;, alij alias quamuis omnes mediæ sint, me/liores honestioresq; sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaq; uidebi/tis rei militaris ab alijs, ab alijs mercaturæ, aut ædificandi studiū esse propositum. Agriculturam alius exercet, ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igi/tur admirantur, cum sic uniuersa uita hominum duobus his, fide & spe gubernetur, si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis, fide tantummodo traduntur, qui ratione altiora consequi non pos/sunt? Nonnullis ad fidem ratio quoq; ac doctrina subtilior commu niter. Nunc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sunt, ad primam accusationem respondendum, & qui fuimus quiq; sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciant qui hæc requirant, Græcos nos esse patrios, primoq; Græciæ dęmonum cultus tenuis/se, quos nunc respuimus atque abominamur, iudaicis attendentes scripturis, a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea

colliga/

fides a spes ... uitas hominum gubernat

Eusebius ...

colligamus: fatemur tamen cærimonias Iudæorum uiuendiq; morem non imitari. Sed nõ uidebuntur hęc aliter nobis recte cõfecta, quasi tam ipsa quæ a maioribus nostris accæpimus, quam Iudæorum priscas uirtutes in medium, ut omnibus pateant, protrahamus: sic enim simul & Euangelicæ doctrinæ uirtus extabit, si ante oculos omniũ ponemus, a quibus per ipsam erroribus sumus liberati, & ad hęc qua ratione Iudæorum scripturas admirantes, præsentem eorum uitam recusamus. Postremo quæ ratio euangelij sit, quis proprie atque sincære Christianismus dicatur, quod nec Gentilium nec Iudeorum, sed noua quædam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata. Age iam primum omnium priscas ac primas ipsorum Theologias per singulas usque impræsentiarum uerbis diuulgatas, ac probas sapientum philosophorum de dijs, de constitutione mundi opiniones perspiciamus: hinc enim cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem nõ mea, sed eorum ipsorum, qui apud eos studiosissimi rerum humanarum diuinarumq; fuerunt uerba, ut nemo a nobis commentã fictamq; narrari fabulã suspicari possit.

De origine mundi secundum Gentiles.

CAPVT IIII.

De prima hominum origine/ binae fuerunt opiniones philosophorum gentilium

Diodorus igit̃ Siculus uir apud Græcos clarissimus, quippe qui uniuersam historiã ad unum commodissime corpus collegit, statim incipiens, hæc de origine hominum conscripsit. De prima uero hominum origine, ut a naturalibus & historicis colligitur, binæ fuerunt opiniones. Nam alij cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent, genus quoq; hominum sempiternum esse asseruerũt, ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alij congenerabilem atq; corruptibilem putarint, homines quoq; apposite certis temporibus incœpisse affirmarunt. Vnam enim ante initium omniũ cœli & terræ cunctis simul confusis formã fuisse, postea disseparatis diuisisq; molibus uniuersi ordinem mundi conspectum, aeraq; motum habuisse cõtinuum, cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes, sursum sua propter leuitatem natura semper tendente, qua ex causa Solem ac stellarum multitudinem uolutione totius circumferri. Partem autem turbidam atq; terrestrem una cum humi/

dis

dis ad infima propter grauitatem loca descendisse, quam partē continue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate, ex durioribus terram lutosam ac teneram concreasse, quam primum postea quam solaris calor exæstuauit constipatam fuisse, deinde superficie calefacta, pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam, ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad transactum frigus calor exarsit, animalia concreta fuisse, quæ noctu a circumfusa caligine alebant, & in die a colore solidiora reddebantur, ac postremo sufficiens iam crementum consecuta erupisse ab illa colluuie uarias has animalium formas. Quorum calidiora leuioraque ad altiora loca exilijsse uolucrum appellatione nuncupata, sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis connumerata, eodem quoque modo humidiora in consentaneum sibijpsis locum confluxisse aquatica nuncupata, & sic animalium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postquam magis Sole ac uentis induruit, nihil ex perfectioribus producere posse, ac ideo ex mutua sexuum coniunctione perfectiora generantur. Hanc rem ita se habuisse tragicus etiam Euripides Anaxagoræ physici auditor in fabula, quam Menalipem nominat, his uerbis testatur. Vna cœlorum olim ac terræ forma, sed separatio cuncta in lucē tulit, uolucres ac feras simul, arbores generaque natantium mortaliumq; genus. Hæc de rerum origine prima a priscis accepimus. Cum igitur diuersis uarijsque in partibus orbis terrarum ita producti sint homines, non iniuria unam eademque uti lingua nequiuerunt, cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint, & primos quidem homines nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuenta fertur laboriose uitam ægisse nudos absque tegmine atque tecto, qua de re multos frigore atque æstu, nonnulli etiam inedia periere passim. Sed paulatim experientia rerum docente, ad spelæa hyeme refugere, fruges deponere didicerunt, igne deinde adinuento, artes quoque ad uiuendum necessariæ, indigentia & usu hominibus duce ac principe sunt excogitata. Hęc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hominum uita breuiter retulit. In quibus nulla dei mentio facta casualis quædam uniuersi productio enarratur, quibus congrua omnes ferme Gentiliū philosophi conscripserunt. Quorū opiniões si

diligenter

diligenter inspexeris, a uanis quibusdam fatuisque coniecturis pro/fectas inuenies. Quod ut facilius facere possis, a Plutarcho tractas, tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum te/cum consydera.

Diuersæ de substantia mundi philosophorum opiniones CAPVT. V.

THaleta ferunt primum omnium principium rerum aquam posuisse, ex ipsa cuncta esse, ac in ipsam demum deuenire arbitratur. Post eum Anaximandrum Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum omnium generationis atque cor/ruptionis causam dixisse. Nam ex ipso ait cœlos segregatos cæte/rosque mundos numero infinitos, corruptionem uero & genera/tionem multo prius ex infinitis arbitratur sæculis in se ipsis reuolu/tis. Hic cylindri formæ esse terram asserit, tantæque profunditatis, ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea spermaticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse, ac aliqua ex flammea pila aere hoc circumuolu ta, ut testa nucleus diruta, & in quosdam circulos explicata, Solem ac Stellas constituisse. Ad hæc hominem primo ab alijs animalibus natum. nam alia inquit uidemus cito postea quam nata sunt ad pro/pria pabula per se uenire, hominem uero diuturna egere lactatione, Quare nisi in primis initijs ab alijs natus, aliorum nomine secutus fuisset, nunquam educari potuisset. Hęc Anaximander. Anaxime/nes autem principium rerum aera opinatur, quem genere infinitũ, qualitatibus finitum ait, cuius condensatione ac rarefactione cun/cta gigni arbitratur. Motum uero ab æterno esse dicit, terrã ex aere constipato, primum omnium factam latam magis, idcirco nõ absque ratione super aerem contineri. Solem uero ac lunam cæterasque stel/las a terra ortum habere. Itaque Solem terram esse ait uelocitate mo/tus caliditatẽ assecutum. Xenophanes colophonius nouum quod/dam iter, præter prædictos sibi fabricatus, nec generationẽ rerum, nec corruptionem ullam esse contendit; esse namque simile quicquid est. Nam si aliquid inquit gigneretur, id nõ fuisse antea necesse est, quod autẽ non est, id gigni non posse. Nam neque non ens facere ali/quid, neque a non ente fieri quicquam posse. Asserit autem sensus omnes

falsos

falsos esse, rationem quoque una cum sensibus uidetur abijcere, terram uero continue aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram censet, Solem atque alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atque amicus, primum Xenophanem, deinde oppositam quandam uiam secutus est, sempiternum enim atque immobile censet esse uniuersum, quod est Ens secũdum ueritatẽ rerum, Solem enim esse simplex & intrepidum atque ingenitum. Generationẽ uero eorum esse, quæ falsa æstimatione uidentur esse, cum nõ sint. Nam sensus se mouendos a ueritate putat. affirmat enim siquid est pręter ens id esse non ens. Non ens autẽ non esse in rebus, & sic ens ingenitum sibi relinquitur, terram uero densioris aeris defluxu factam arbitratur. Democritus Abderita infinitum dixit esse uniuersum. quoniam a nullo creatum, immutabile etiam esse. Eorum uero quæ nunc gignuntur nullum habere principium, sed ex infinito tempore cuncta simpliciter quæ sunt, quæ fuerũt, quęque futura sunt, necessitate prędestinata fuisse. Solis ac Lunę generationem propriam, separatamque ab alijs esse dicit. naturamque ipsorum, nec calidam nec splendidam fuisse, sed contra generationis suæ naturæ similem. Sed postea cum maior orbis solaris factus esset, ignem in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis, Atheniensis filius, maiestati deorum detrahere conatur, nec aliquid ex non ente fieri asserit, ac semper uniuersum sic se habuisse. neque aliquid noui fieri, pręter id, quod tẽpore infinito iam factum est, corpusque esse uniuersum non solum immutabile, uerumetiam infinitum, finem bonorum uoluptatem statuit. Aristippus Cyrenaicus, uoluptatem bonorum, dolorẽ malorum finem constituit. Cæteras scientias excludit, illud solum esse utile putans, ut queras, siquid domi mali, aut boni tibi contingit. Empedocles Agrigentinus, elementa quattuor ponit, ignem, aquam, aera, terram. quorum causam amicitiam & litem, ac a prima elementorum complexione segregatum, aera circumfusum fuisse contẽdit. post quem ignem erupisse, cumque alium locum nõ reperiret, sursum a frigore aeris repulsum. Circa terram autẽ duos circumferri dimidiatos orbes, alterum ex igne totum, alterũ ex aere maxime, ac ex igne admodum exiguo, & illum diem, hunc noctem esse putat, initium uero noctis, a die

propter impetum ignis, solem natura non esse ignem, sed ignis re/percussionem ei similem, quam ab aquis fieri cernimus, Lunam ex relicto ab igne aere congelato. sicut grando congelatur per se factã lucem a sole recipere, mentẽ non in capite nec in pectore, sed in san guine disseminatã esse, ac illis partibus homines magis sentire, qui/bus plus mentis inest. Metrodorus Chius, sempiternum esse uni/uersum ait, nam si factum esset a non ente. Infinitum etiam, quoniã sempiternum, cum non habeat principium unde incipiat, nec exitũ quo terminetur. Immobile quoq; asserit, quoniam moueri non pos sit quod non transeat, transire autem necesse est, aut in plenum, aut in uacuum, quorum alterum non est, in alterum transitus fieri non potest. Ex æthere autem fieri nubes densatiõe, inde aquam quæ ad Solem decurrens extinguit ipsum. qui rarefactus rursum accendi/tur, Solem siccitate constipatum, ex aqua splendida stellas efficere, diem etiam ac noctem inde fieri, quot Sol extinguatur, atq; incen/datur, Eclypsim quoq; extinctione fieri. Diogenes Apolloniata, elementum aera ponit, omnia moueri dicit, mundos infinitos asse/rit, quot factos esse arbitratur uniuersi motu, quod huc atq; illuc la/tum, ac alibi rarefactum, alibi constipatum. ubi forte constipatum fuit, ibi globum factum & mundum, in quo quæ leuiora sunt, supe riora petierunt. Hæc Plutarchus, quæ omnia Socrates quoque uir ille illustris furoris, atque insaniæ plena putat, siquidem fide dignus Xenophon testis est, qui sic de ipo in libro de Socratis, memorabili bus dictis scripsit. Nemo autẽ unquam Socratem impium quiddã & irreligiosum, aut facere uidit, aut dicere audiuit. Non enim de na tura rerum, neq; de altioribus sublimioribusq; rebus, ut plurimi fa/ciunt, disputabat. nec cõsyderare unq̃ uoluit, quonam modo quaq; necessitatis serie, hec moles quã mundũ Sophistæ appellant, aut sin/gula cælestium corpora facta sunt, sed eos qui assidua cura atq; stu/dio hæc tractant, stolidos uanosq; homines esse ostendebat. Et pau lum post hæc. Valde autẽ mirabat̃, quod non potuerunt intelligere non posse homines hęc adinuenire, cuius non paruum signum est, quot qui maxime harum rerũ scientiam profitent̃, quiq; cęteris sapi entiores uidentur non eadem sed pugnantia dicunt adinuicẽ. Sed hæc q̃dem Socrates (ut Xenophon testat̃) quibus consona in libro

de ania,

de anima, ipsi Socrati orationem attribuens, Plato conscripsit. Nam ego (inquit) o Cebes, cum iunior essem, quam mirabili exarsi cupiditate eius sapientiæ, quam naturalem sapientiam appellant. Præclarum enim mihi uidebatur causas rerum scire, cur singula quoq; modo gignantur atque corrumpantur, & cur sint, atque permaneãt, ac sępenumero me ipsum huc & illuc uersabam, talia diligenter consyderans. Num postea quam frigidum & calidũ ad putredinem quandam (ut quidam aiunt) peruenerint, tunc animalia concreantur? Et utrum sanguis est, quo audiendi, uidendi, olfaciendiq; sensus, nobis præstantur, quibus quidem sensibus, memoria conflatur atque opinio. Ex memoria porro atque opinione, cum tranquillitatem in his accæperint, originem scientiæ prosilire, rursusque horum ipsorum corruptiones excogitando, sic ad hanc consyderationẽ nihil ipsi ineptior iussus sum, ut nihil supra, cuius rei signum tibi sufficiens afferam, nam ex hac consyderatione, uel ipsa quæ prius plane sciebam, ut tã mihi, quã cæteris uidebar dedidici, sic tardior uel cęcus omnino factus sum. Hæc Socrates, dicit apud omnes Gręcos clarissimus. Quare si huic tanto, tamq; præstantissimo philosopho, amentia uisa est dictorum de natura uirorum doctrina, iure nos quoq; impietatem illorum omnium recusamus, præsertim cum errores de multitudine deorum sui, ab his quæ de natura dixerit non sint alieni, qđ loco suo ostendemus, ubi docebimus, Anaxagoram primum Græcorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorũ trãseamus, ac ipm de prima hominum Theologia scribentẽ audiamus.

Diodori uerba, qui prisci homines Solem & Lunam colebãt, & quod nec idola, nec dæmones nouerant. CAP. VI.

Aegyptios ferunt primos omnium oculos, cum in cœlum sustulissent motum, ordinẽ, & quãtitates cælestium corporum admiratos, Solem & Lunam deos putasse, ac Solẽ quidẽ Osirim, Lunã Isim nuncupasse, a proprietate quadam inditis sibi nominibus. Nam si quis ad latinam linguam uerba transferat, multioculus Osiris dici potest. neq; id ab re, radios enim suos quasi multos rebus immittit, oculos, quibus omnia perspici, ut etiam Poeta dicit. Sol qui terrarum flaminis opera oĩa lustras, quamuis nonnulli Græcorum poetæ Dionysium esse Osirim con/

osiris Sol
Isis — luna

osiris
multioculg

fingant, Syrium quoq; ipsum tanquam nomen de nomine ductum sit, appellatū existimant. Hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus, ignioculum radijs Dionysium nūcupat, & Orpheus splendoris au ctorem Dionysium. Isim uero latine, Priscam dicere possumus, Lu næ hoc nomine indito. quoniam sempiterna priscaq; sit, cui cornua depingunt. uel quia cum Alinoides sit, cornuta uideatur. uel quod boos ei apud ægyptios sit, dedicata, quibus, ut Porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes conscripsit, nō sanguinem aut nidorem offerebant, sed fruges terræ, quas etiam ipsas quasi deos adorabant. Miserationem uero, lachrymas atq; fletum germinibus terræ deflorescentibus offerebant. Similiter primitiæ animalium, ex terra generationi ei, etiam quæ ex conuentu sexuum est, morti quoq; animalium eodem modo, quod adorationis genus ex animi profectum ignauia infirmitati eorum erat accommodatur. Sacra igitur regione Assulo habitata, ibi primum ab hominibus sacra cæ lestibus oblata sunt, non myrrhæ, non casiæ, aut croci primitiæ, ne hæc longe postea fuerunt inuenta, sed herbam uiridem quasi produ ctiuaru terræ uirium primitias, manibus offerentes dijs offerebant, arbores enim antea q̃ animalia terra produxit, herbas autem multo priusquam arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumētes cum folijs, radicibus, ac fructu partes simul concremabant. & hac exhala tione/ac fumo cælestibus litabāt, ignem quoq; inextinctum in tem plis seruabant, tanquam cælestibus simillimum. Ab hac autem ex/ halatione, quam græci thymiasin dicunt, thysia quoq; quam sacrifi cium latine appellamus, apud grecos antiquitus dicta est. Nūc ue/ ro non recte capimus thysiam illam cultum appellantes, qui sangui/ ne celebratur. & post pauca. Multo autem postea iniquitate homi/ num fœdissimus sanguis, atq; hostiarum mos introductus est, cru/ delitatis plenus occisis animalibus, & eorum sanguine aris deorum imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in Cratillo sic scribit ad uer/ bum. Videntur mihi primi græcorum eos solummodo deos putas/ se, quos etiam nunc multi ex Barbaris colunt, Solem uidelicet atq; Lunam, Tellurem, Stellas, ac cœlum. Nam cum ipsa cernerēt thein semp, hoc est, currere atq; reuolui, ab hac ipsius thein natura, id est, deos appellarunt. Hæc Plato. Verum quod primi atq; antiquissimi

hominum,

hominum, nec templorum molibus, nec simulachroꝝ dedicationibus operam dabant. quippe qui neqꝫ pingere, neqꝫ fingere, aut cælare, sed nec ædificare, adhuc sciebant. unusquisqꝫ facile cogitatione per seipsum assequi potest. Quod etiam nulla deorum atqꝫ heroum Iouis, Saturni, Neptuni, Apollinis, Mineruæ, Iunonis, Dionysij, Herculis mentio apud illos erat. sed nec aliorum quoꝝ nomina modo Græcorum ac Barbarorum aures multitudine obtundunt. Præterea quod nec dæmon quispiam, probus aut improbus admiratione habebatur. sed sola cælestia, ut dij non uictimarum cædibus, sed herbarum fumis colebantur. non argumentis nostris, sed suis testibus partim ex iam dictis, partim ex his quæ dicentur/ facile comprobatur. quod & sacræ scripturæ inuiolabili patet authoritate, quæ a cæteris hominibus cælestia corpora dicit deorum nomine adorata fuisse. Solis uero hebręis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidem, cultum, & pietatem attribuit, quibus omnibus apertissime liquet non fuisse apud priscos uel Græcos uel Barbaros, simulachrorum dedicatiões, aut deorum dearumve Genealogiam, aut dæmonum, ac spirituum inuocationes, aut turpem heroum theologiam. sed ad hęc omnia quoque ipsa deorum, tam marium q̃ fœminarum postea inuenta, hæc omnia nihil istius nugatoriæ, superstitionisqꝫ gentes oẽs occupauit, antiquissimis temporibus fuisse ostendũt. Quare nemo dubitare potest hominum esse hos deos, excogitationes & confictas mortalium fabulas. imo uero improborum ac scelestorum artificia, quibus cupiditates suas assequi possent, ut sacratissimus etiam sermo apud nos dicit, Initium fornicationis idolorũ inuentio. gentilium igitur omnium error, quo deorum multitudinem esse falso crediderunt, a Phœnicibus atqꝫ Aegyptijs incipiens. & ab his cæteros hominem, ac ipsos quoqꝫ Græcos aggressus, multis sæculis postea orbem inuadit, ut ipsorum Phœnicum testatur historia, quam Sachoniatho uir priscus, quem uel ante Troiana tempora floruisse dicunt, Phœnicum lingua exquisitissime conscripsit, traduxit autem in græcum Philo non hebræus, sed Biblius, q̃s magnis laudibus Porphyrius in quarto eorum, quos aduersus nos libros euomit, his uerbis decorauit. Narrat autem Iudæorum historiam uerissime. quoniam & locoꝝ, & uirorum nomina ita ponit,

ut ipsi Sachoniatho Berutius, qui eorum regū omnium monumenta, ab Hieromobalio dei leui asserit habuisse. quam quidem historiam Belbalo Berutiorum inscripsit regi, cui propter ueritatem historiæ, quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho, Phœnicum etiam historiam/partim a singularium urbium annalibus, partim a libris sacris qui dedicari solebant, solerti collegit ingenio. quem nō multo post Mosem, Semiramidos fuisse temporibus, scriptum est. Hunc uirum Philo Biblius in græcam linguā exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatem ac antiquitatem Sachoniathonis historiæ testatur, in qua non creator omnium, nec cælestia corpora, sed mortales uiri, nec probi, quos saltem propter uirtutem admirentur, sed cælesti nefandorumq; morum Phœnicum Aegyptiorum dij fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi, qui etiam nunc apud omnes gentes, quasi dij immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tēpus est iam illos ipsos audire Philo Biblius in exordio statim totius negocij Sachoniatonis quod in nouē libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniato uir peritissimus atque curiosissimus fuit. Is cum nihil omniū quæ ab initio facta sunt memoratu digna, ignorasse uideatur, diligentius tamen q̃ cætera ea q̃ sciuit, quæ Taautus excogitauit, non enim latebat ipsum, quod primus omnium mortalium Taautus literas adinuenit, & res memorabiles ausus est æternitati cōmendare, quem ægyptij Thoyth, Alexandrenses Thoth, Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores, quod ea quę de dijs fabulose dici uideantur, uel allegorice ad naturam, uel tropologice ad mores studēt reducere non reducēda, his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interp̄tes, res gestas repellentes fabulas, fabularūq; allegorias excogitarūt, quas rebus naturalibus imponētes mysteria cū tāta obscuritate induxerūt, ut nemo facile ueritatē rerum possit perspicere. Verum prisci, ac præcipue Phœnices atq; ægyptij, quos cæteri sunt imitati, si qui uitam aliqua re inuenta, excoluerunt eos benefactores/cōmunesque patronos putantes, quasi deos adorabant, quibus statuas ac simulachra, templa quoque statuentes, naturalium etiam deorum nomina imponebant. Naturales autem deos, Solem ac Lunam, cæteras tam erraticas, quam non erraticas stellas & elemēta, una cum

istis putabant. Ita deos, alios mortales, alios immortales dicebant. His sic expositis, Phœnicum deinceps theologiam secundũ Sacho/niathonem, Biblius Philo sic exponit.

De phœnicum theologia.
CAPVT VII.

PHœnicum theologia principium rerum omniũ tenebrosum, ac spiritalẽ aerem esse affirmat, aut aeris tenebrosi spiritum. & præterea chaos turbidum omni luce priuatum, hæc infinita esse, atque interminata. Verũ quando spiritus sua principia concupiuit, facta est cõplexio atq; connexus, qui Cupido appellatur, quique creationis rerum omnium principium est. spiritus autem suum non nouit creationem, sed ex eius connexu factum est moth, quod limum dicere latine possumus, alij aquosę mi/xturæ putredinem, ex qua semina creaturarum omnium/ & gene/ratio prodit, ac in primis animalia sensu arcentia, ex qbus facta sunt animalia intellectualia, quæ nuncupantur thophasunin, id est, cœli conspectores, in figuram oui confirmata. Moth autem effulsit Sol, & Luna, stellæ, ac astra magna. Huius mundi origo apud eos cre/ditur, qua deorum aperte religio contemnitur, sed uideamus quo/modo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aere igitur inquit & mari, igneum uenti emittentes splendorem, simul cum terra, ac nubes facti, & maxime de cœlo effusiones. Segregatis itaque cun/ctis, atque a suo loco Solis calore depulsis, rursus in aere corruentia, suo conflictu tonitrua, & fulgura effecerunt. quo sonitu anima/lia ex limo, quasi ex somno prosiluerunt, eruperuntque tam ex ter/ra, quam ex mari mas & fœmina, his addit. Hæc in libris Taauti, de origine mundi conscripta reperimus, quæ ille ingenio ac cura inue nit, nosque illuminauit. deinde uentorum nominibus/ ordineque ante oculos posito, post pauca infert. Hi primum terræ fœtus, qui/bus & ipsi, & qui ante ipsos fuerunt, & post eos uitam trahebant, deos putantes adorabant, & infusiones ac fumigationes eis facie/bant. qui adorationis modus, suæ infirmitati ac ignauiæ animi con gruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nũcupato, & muliere Baau, qđ noctẽ significare interp̃taĩ, natos fuisse ſeculum ac primogenitũ uiros mortales, ita noĩatus, & a sæculo primũ ex arboribus alimenta

homi/

hominibus esse reperta, ex his uero natos genus ac generationem dictos, Phœnicum habitasse. æstu autē facto, palmas ad solem sustu lisse. quem deum putabant / Beelsamē uocante, id est, cœli dominū, quem græci Iouem uocant. Incusat deinde græcos, quasi erroribus ductos his uerbis. Non enim temere, multis hæc nominibus distin cta sunt, sed secundum susceptas res, nomina indita fuerunt. quæ ge nus græcorum ignorans, longe aliter intellexit, ambiguitate inter/ pretationis confusum. Addit deinde a genere sęculi, & Protogoni mortales filios procreatos, quorum nomina lux, flamma ignis, ex constrictione lignorum ignem reperisse, ac usum eius docuisse, a quibus uasto corpore, natos filios asserit, quorum nomina monti/ bus ubi habitarunt imposita, Cassio scilicet libano atq; impudico, hi quibuscunq; obuiam fierent, commiscebantur. Tabernacula ex/ cogitata refert ab istis ex cannis, folijs, atq; papyro, factiose quoque aduersus fratrem Vsonem eos uixisse, qui corporibus tegmina pri mus ex pellibus ferinis confecit, magna uero imbrium præcipitata flantibus uentis, atq; coruscantibus undiq; fulguribus, syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis, ambu/ stisque primum cum his mare ingredi ausum fuisse, simulachraque duo igni ac uento erexisse, quæ adorabat sanguine ferarum persun dens, his omnibus cum naturæ concessissent, uirgas ac statuas a po/ steris cōsecratas / annuasq; celebritates statutas. Longe autem post, genus alti cœlorum uenatorem & piscatorem natos. piscationē & uenationem inuenisse, ex his natos duos alios, qui ferrum ferriq; usum inuenerūt, quorum alterum Chusora uocatum cantibus ma/ gicis & huiusmodi ꝟbis plurimum ualuisse. Hi domibus porticus addiderunt, & circūitus & cameras ex his, piscatores & uenatores, & qui Titanes appellantur fuisse. Ex his etiam Amynum atq; Ma/ gum, qui greges fecerunt, & magalia construxerunt. Ex his etiam Misora & Selech, id est uita, tenuem atq; iustum, isti salem usumq; eius inuenerūt, a Misore Taautum fuisse natum, qui primus elemē ta literarꝫ cōscripsit, quem Aegyptij Thoor, Alexandrenses Tho/ oth, Græci Mercurium uocant. Asedech Dioscuros natos, aut Ga/ biros, aut Cirbantes, aut Samotrachas, qui primi naues construxe/ runt, quorum nati herbarum uires & cantus ad medicinam inuene

runt.

runt. Ea tēpestate natum Elium, qui altissimus fuit cognominatus, & mulierem Beruth uocitatam, hos in Biblo habitasse, hi genue/ runt Terrenum, aut indigenam, cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius nomine, mira uarietate formosissimi supremum corpus cœ lum fuisse appellatum. huic ab eisdem temporibus, nata soror, terra appellata, cui etiam propter formā terra cognominis facta. hi patri altissimo, a bestijs dilaniato sacra & cerimonias, ut deo instituerūt. Ita patris regnum Cælus possidens terram, sororem in matrimoniū duxit, quæ sibi quattuor filios peperit. Illum, quem & Saturnum di cunt, Bætilum, Dogana, qui & frumentarius appellatur, ac postre/ mo Athlanta. Habuit etiam alios liberos Cælus, ex multis sibi uxo/ ribus natos, quam rem adeo ægre tulit, ut Cœli diuortio uti uolue/ rit. Cælus tamē ab ea abstinens, quodcunq; uolebat, ui ei appropin quabat, & indignatione incēsus, filios ab ea sibi procreatos, neci tra dere conabatur, qua ex re coacta terra, socios sibi ac adiutores, ad defendendos natos cōciuit. Interea Saturnus, cum in uirum euasis/ set Mercurij ter maximi, qui eius scriba fuit auxilio usus, ad defensi/ onem matris, patrem ulciscitur. Saturni deinde, liberi fuerunt Pro/ serpina & Minerua, quorum prima uirgo obijt. Mineruæ autē atq; Mercurij, nouis artibus hastam & falcem ferreas Saturnus fabrica/ tus est. Demū Mercurius, artibus magicis Saturnios milites instru/ xit, commissum aduersus Cœlum, pro terra prelium, fusis, fugatisq; copijs, regnum suscepit. Ea in pugna, inter alios quædam Cœli con iunx ei admodum dilecta, capta fuisse fertur, quam Euagoni Satur/ nus in matrimonium dedit, apud quē partu leuauit uentrem, & uo cauit, quod peperit Demaroum. His ita gestis, ædes suas mœnibus Saturnus cinxit, urbemq; condidit primam Biblum, a Phœnicibus nominatam. Atlanti uero fratri suspecto Mercurij consilio in pro/ fundo depulso, foueā aggeris superiniecit. His corporibus, Dioscu rorum posteri nauigia fabricati nauigabant, tempestatibusque ad Cassium montem eiecti, templum ibi condiderunt. Deinde nō lon go transacto tempore, Cælus exulans, filiam suam Ascarten forma & uirginitate florentem, cum duabus sororibus Rhæa & Dione, quasi suspectas, ad interficiendum dolo Saturnum emisit, sed uarijs modis allectas, Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re

cognita, Cælus Fato Pulchritudine alijsq; socijs auctus, in Saturnũ insurgit, quas uidelicet Fatum & Pulchritudinẽ similiter allectas, ad se Saturnus attraxit. Recępit autem ab Ascarte Saturnus nõ paucos filios, quorum iunior continuo simul atq; in lucem æditus fuit, in deos abijt. Clari uero fuerunt Amor atque Cupido. Dago autẽ frumenta inuenit atq; aratrum, ac ideo Iuppiter aratrius nuncupatus est. Selech autem, id est iusto, una titanidum nupta, Aesculapium enixa est. Præterea Saturno interea tres filij nati. Saturnus patri cognominis, Iuppiter Belus/ & Apollo. tunc etiã nati sunt pontus, Typho, Nereus, Ponti pater a ponto, Neptunus ꝓcreatus & Sido, cuius ab ore sonora suauissimaq; uox profluebat. Hęc prima hymnos carminibus cõposuit. A Demaroonte Melchratus, qui & Hercules uocatur, natus. Tunc Cælus Demaroonte sibi socio atq; amico Ponto, bellũ infert, sed uictus a ponto Demaroon, uouit pro fuga, uotumq; persoluit. Post trigintaduos autem annos regni sui, Saturnus insidijs Cælum patrem prope fontes fluentaq; in ualle quadam insidijs locatis, cæpit, & uirilia membra abrasit, unde sacer sanguis in fontes fluentaq; stillauit, qui locus ad hæc usq; tẽpora monstratur. Hæc sunt Saturni gesta, hęc a gentibus prædicata tempora, hæc aurea illa Saturnia regna, hæc beatificata illa priscorũ felicitas. Sed redeamus ad nobilem istum Theologum, uideamusque quid postea factum dicit. Ascarte autem inquit maxima/summaque, ac Iuppiter & Demaroon, & Adolus deorum princeps, Saturni iussu regnum gubernabant. Imposuit autem Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput, cumque orbem terrarum circũiret, repperit forte Aeropetem, quem in Tyriam sacratam insulam adductum consecrauit, Saturno autem quattuor oculos insigne regale composuit, quorũ duos in anterioribus, duos in posterioribus partibus corporis collocauit, qui uicissim contracti quiescebant. Alas quoq; in humeris quattuor fixis, duas ꝓtensas, quasi uolaret, duas remissas, quasi staret, significabatur autem ipsum dormientem uidere, & uigilantem dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentem uolare, & uolantẽ quiescere. Cæteris etiã deis duas fecit alas in humeris, quasi Saturno conuolarent. Ipsi pꝫterea Saturno, duas in capite alas locauit, unã propter principatum mentis, alteram propter sensum. Cum uero Saturnus

turnus austri regiões petijsset, uniuersam Aegyptum deo Taauto largitur, ipsum ibi regem constituit. Hæc omnia a septem dicit Se/dech filijs Cabijs appellatis, & ab Octauo ipsoꝝ fratre Aesculapio, uti eis Taautus deus præcepit conscripta fuisse, q̃ Thaionis filius o/mnium primus, apud Phœnices deorum interpręs allegorice ad na turam accommodauit, tradiditq; posteris, quasi orgia quędã atque mysteria. Taautus autẽ, quem ægyptij Thoth appellant, sapientià Phœnicum præstans, primus religionem deoꝝ ab ignorantia uul/gari in dignitatem doctrinæ reduxit, quem post multa tẽpora deus Surmobolus ac Thurro, quæ dicta est Chysartis secuti, abditã Ta/auti Theologiam & allegorijs obtrusam, in lucem protraxerunt, & post aliqua dicit morem priscis, in magnis calamitatibus atq; peri/culis fuisse, ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex filijs ul/ciscenti dæmoni, quasi redemptionis p̃mium traderet. & sic traditũ mystice iugularet. Cum itaq; Saturnus rex regionis, quam phœni/ces Israelem uocant, qui postea quam hominem exiuit, ad Saturni stellam adductus est, ab Anobreth nympha unicum haberet atque charissimum filium Leud a re ipsa dictum, sic enim etiã nunc Phœ nices unicum filium appellant, qa maximo atq; periculosissimo bel lo ciuitas præmebatur, regio indutum ornatu, super constructam ad hæc præparatamq; aram immolauit. Hic iste Philo Biblius, uide quæ a Sachoniathonis traducta elemẽtis, de serpentibus ac feris ue/nenosis dicit, quæ usum ad uitã nullum, pestem ṽo & interitum ue/neno so morsu hominibus inferunt. Scribit igĩt ad uerbum sic. Dra conum naturam atq; serpentum, ipse Taautus diuinam putauit, & post ipsum etiam Phœnices atq; ęgyptij, spiritalissimũ enim animal omnium est & igneum. Nam spiritu absq; manuum aut pedum, & om̃ino alicuius organi exterioris argumẽto, ut cætera uidemus ani malia ferri, eximiã celeritatẽ assequit̃, uariasq; figuras & formas gra diens, inuoluto reuolutoq;, ad quã uult celeritatẽ, gressu facillime p̃stat. Longeuũ etiã est, nec solum senectam cum pelle deponẽs, re/iuuenescit, sed crescit, etiam in adolescentia reductum. cumq; deter minatos adimpleuerit terminos, in se ip̃m reuolutũ rursum reuire/scit, q̃uis semper minus, ita nisi percussum intereat, uix naturali ne/ce cõficitur, sed Phœnices dæmonem felicem, ægyptij uero eneth

appellarunt,cui accipitris caput apponunt propter actiuitatem ac/cipitris singularem. idcirco Epies,quē summum deorum interpræ/tem ægyptij putarunt,sacrarum literarum scriba,cuius libros Arius in græcam linguam traduxit, allegorice hoc tradēs ad uerbum/ ait, Diuinissimum animal serpens,& accipitris habens caput,ualde io/cundum est, id si palpebras erigebat, luce primogenitam omnem suam regionem replebat.cum uero clausos retinebat oculos,tene/bræ fundebātur.Hinc significare uoluit Epies, igneam esse naturā eius a Phœnicibus.Pherecydes quoq;,principia perdoctus,diuini/tus de deo quem ophonea græce uocauit,latine serpentem dicere possumus,& de offionidibus mirum in modum diseruit. de qbus alio loco dicemus. Verum ægyptij,uniuersum depingentes mun/dum,hac ipsa inducti sententia,inter circulum aereum igneumque in superficie circumfusum,serpētis accipitri formis figuram exten/dunt,ut sit theta græce,literæ figura consimilis, magnitudinē mun di,ac formam per circulum significātes, per serpentem uero,qui in circuli medio positus est,bonum dæmona conseruatorem omniū, cuius uirtute mundus contineat̄/ostēdentes. Sed Zoroastres quo/q; magus,in libro sacro,in quo res persicas collegit,hæc ad uerbum scribit.Deus caput accipitris habet,is incorruptibilium primus est, sempiternus,ingenitus,expers partium,sibi ipsi simillimus,bonorū omnium auriga,munera non expectans,optimus,prudentissimus, pater iuris,sine doctrina iustitiam perdoctus,natura perfectus,sapi ens,sacræ naturæ unicus inuentor.Ideo similiter serpentibus, ut cæ teris dijs immolabāt deos maximos, ac principes totius arbitrātes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Ed Phœnicum theologiam, iam per auctores su/os exposuimus, quam omnino ut pestiferam fu/giendam,& sanitatem tantæ insaniæ quærendam sa lutare prædicat euangelium,quod autem non fabu læ dictæ sunt,aut poetarum figmenta, altius quid/dam quasi nucleū contegentia, sed sapientū prisco/rum & theologoꝶ,ut gentes dicerēt uera certaq; testimonia,cun/ctis antiquiora poetis,inde patet,quod usq; ad nostram memoriam

in phœ/

in phœnicia isti ipsi dij sic appellati, sic nati, sic educati, ut dicti theologi tradiderunt, dicuntur. Quare nihil agunt, cum ad naturalia q̃/dam turpitudinem occultantes refugiunt, cum res se ipsæ cærimo/niæq; deorum una claraq; uoce Phœnicum omnium ipsos redar/guunt. Sed de phœnicũ theologia satis. Nunc ad ægyptiam trãsea/mus, ut etiam hinc uideamus recte ne, an cõtra gentilium nugas cõ tempsimus, & salutarem euangelij doctrinam secuti sumus, quam maxime nunc neglectis suis sanctissime colit ægyptijs. Vniuersam autem ægyptiorum historiam & theologiam ipsorum, seorsum in libro quem sacrum inscripsit Manetus quidam ægyptius, græca lin gua exquisitissime in medium ædidit, sed Diodorus etiam Siculus, uir clarus, omnem, ut diximus, historiam gentium diligenter, bre/uiter, ac ordinate congregatam conscribens, ab ægyptiorum theo/logia, totius negocij fecit initium, a quo potius, quasi ab illustriore notioreq; græcis quam ab ægyptio Maneto, hæc ad uerbum scri/benda duximus.

De Aegyptiorum Theologia. CAP. I.

ASserunt igitur ægyptij, in rerum omnium originẽ homi/nes primum in ægypto, primum homines productos par tim propter cœli temperantiã, partim etiam propter Ni/lum & nasci, & educari potuisse. Nam nec hibernis frigo ribus, nec æstiui solis ardoribus, regionem præmi, & solum irriga/tione Nili sic esse fœcundum, ut alimentorum in usu hominum nul la terra feratior sit. Deos uero mortales homines fuisse, sed uirtute ac beneficijs uitam communem excoluerunt, immortalitatem con secutos, quorum nonnulli reges fuere/nominaq; habuere, alij noua quædam, alij a cælestibus translata esse, quæ maximos deos, Solem, Saturnum, Cybelem, Iouem, quem hominem nõnulli nuncuparũt Iunonem, Vulcanum, Vestam, ac postremo Mercurium. Solem aiunt, primum omniũ apud ægyptum regnasse. Soli cælesti cogno minem, quamuis nonnulli sacerdotum Vulcanum contendant, pri mum igne inuento, regnum obtinuisse. deinde Saturnũ, qui sorore Cybele in uxorem ducta, Osirim & Isim genuit. aut, ut plurimi di/cunt, Iouem & Iunonẽ. Hos uniuersum orbem imperio subiugas/se, ac quinq; deos procreasse, aiunt Osirim, Isim, Typhona, Apolli/

tiem ac Venerem. Osirim Dionysiũ, Isim Cererem esse autumant, quos matrimonio coniunctos, quom regno successissent, plurimũ generi hominum contulisse. Ita tractu thebaico, centum portarum urbem condidisse, quam alij Iouis urbem, alij Thebas appellant. Erexisse autem Osirim Ioui, ac cereris parentibus, cæterisq; dijs aurea templa, quorum singulis certas cærimonias statuit, & sacerdotes qui earum curam haberent/consecrauit. Ab hoc uitem inuentam, & diuersis honoribus homines distinctos, ut alij colerẽt, alij colerentur. Musicam adeo dilectam, ut secum semper, non paruũ musicorum duceret, quibus nouem uirgines quarũ Apollo dux erat, & alijs doctrinis & canẽdi arte nõ mediocriter excelluisse. Quomque omnes gentes propter eius merita, quasi Deum susciperent, ubique momenta reliquisse. In India multas urbes construxisse, Phrygiam domuisse, ac per Hellesponti angustias in Europam traiectum. Macedona filium Macedoniæ regem constituisse, ab hoc Apyn & Mneuin consecratos, & apud ægyptios loco deorum publice cultos. quoniam frumentorum inuentoribus ad committenda territorijs semina profuissent. Isim iureiurando nullius se præter Osiridis complexum petituram decreuisse, quam etiam postquam hominem exuit, immortales honores consecutam uidemus, Osiride uero insidijs laniato, alia quidem mẽbra nõ mediocri labore ab Iside inuenta. diuinis honoribus sepulta, pennis uero in flumen Nilum a Typhone proiectus, constituto dolo sacra ac cerimonias maioris aliquanto cultus statutas fuisse, hinc Græcos accępisse, & Dionysij orgia, & dies festi, cum honore huius membri fierent, cuius simulachrum in mysterijs ferentes, Phallum appellant. Fingere autẽ aiunt ac commentiri omnes, qui apud Thebas Boetias, ex Semele ac Ioue hunc demum natum existimant, quod Orphæa primũ ausum fuisse, illum ægyptũ petijsse, ac inde mysteria Osiridis doctum in Græciam retulisse, Et quoniã Cadmeis amicus esset genus, Dei magnis affectus honoribus, ad ipsos non inuitus transposuisse, multitudinemq; alios ignorantia, nonnullos quia talem deum græcum potius quam Aegyptium dici uellent, cultũ & mysteria eius libenter suscępisse. At uero poetam Orpheum facile totã rem ea de causa, uerisimiliterq; finxisse. quoniam Cadmus ex Thebis Aegyptijs

in Boetiam profectus, Semelem, aliosq; liberos genuisset, quam ab ignoto pressam septimo mense, sicut etiã de Osiride perhibent ęgyptij puerũ peperisse. Hunc mortuum a Cadmo deauratum, & quasi deum ingẽti cultu & sacrificijs decoratum fuisse, parentem quoque eius Iouem prædicasse, ut Semeles stuprum leniret. Hinc apud Græcos celebratam esse fabulam, quod Semele Cadmi, Osirim ex Ioue concœpisset, in lucemq; ædidisset. Quam poetæ adeo amplificarunt atq; auxerunt, ut iam resonantibus theatris, nemo Græcorum sit, qui hanc rem aliter gestam credat. Nec in hoc solum, sed in alijs quoq; multis illustribus apud Aegyptios, uiris heroibus quoque ac deis id esse a Græcis factitatum. Herculem enim Aegyptiũ fuisse, cuius uirtute multas magnasq; orbis terrarum partes perdomitas, hunc græcos ut suum diuinis honoribus colere, qui suus nõ sit, sed magnis temporibus postea adnatum ex Alcumena Herculem, iniuria res gestas Aegyptij Herculis traductas. Persea quoq; in Aegypto natum, ui ipsius Isidis genus ab Aegypto ad Argiuos translatum, fictis deinde fabulis, Io ipsam esse, quæ in bouis fuit formam mutata, cuius honore factum, ut Aegyptij bouem adorent, quamuis alij antiquissimis temporibus animalium effigies ab ægyptijs, ducibus atque imperatoribus, galeis insculptas ferri solitas, ut prælio dicant, eamque rem imperij signum ipsis fuisse. Parta deinde uictoria, ea animalia, quorum imaginem uictoriosi duces gestarunt, quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent, in deos relata fuisse. Nonnulli usus, utilitatisque causa, multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios suscæpta contendunt. Bouem enim ipsam tam partu suo, quam arandi opera conducere. Oues autem, & parere, & tegmentorũ materiam præbere, & lacte ac Caseo alere. Canem uero una cum hominibus uenari, & ad custodiẽdos homines natũ esse. Quapropter deum, q apud eos Anubis appellat, caninũ habere caput. Ea eñ re ostendit, custodem ipm Osiridos fuisse tam bæluas, q importune obuiã factos coercentem. Felem uero quoniã ad scuta facienda cõducat. Ichneumona quoniã oua Crocodillorũ cõterat, & luto conuolutus cũ os apiant, ita in uentres eorũ insilire soleat, ut exesis intestinis, eos interimat. Ex auibus Ibidem qdem utilẽ dicũt, ad serpentũ, locustarũ, erucarũ interitũ. Accipitrẽ
uero

uero ad Scorpiones atq; Cerastas necandos. & alia huiusmodi ue/
nenosa animalia, quem etiam non nihil conferre arbitrantur. Aqui
lam uero quia regia sic colunt. Hircum in diuinis ea ratione dicunt
susceptum, qua priapum apud græcos, propter genitalia membra,
cum illud animal ad cõiunctionem sexuum maxime omnium dese
ratur. Membra uero genitalia apud eos honorari. quoniam per ea
instrumenta species animalium conseruantur, quæ tamen nõ apud
Aegyptios solum, uerum etiam apud plerasque alias gentes. quoni/
am quæ ad generationem animalium necessaria sunt, apprime co/
luntur. Quapropter etiam antistites, quia partibus secundũ Aegy/
ptios successione sacerdotium acceperunt, huius dei mysteriis nun
ciantur. Ad hæc Pæanas etiam atque Satyros aiunt, huius rei causa
cunctis hominibus esse uenerabiles. cuius signum est, quia simula/
chra eorum in templis, membris in morem hircorum, quod animal
traditur promptum semper esse ad coniunctionem tentigine affe/
ctis statuũtur. Soceros autem tauros Apin scilicet atque Mneuin di
uinis coli honoribus. tum propter agriculturam. tum quia frugum
inuentio ad deos refertur. Lupos quoniam canibus simillimi sunt,
& quoniam Iside una cum Oro filio, certamen aduersus Typhonẽ
susceptura. Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxilium feren/
tem aduenisse, eisq; in specie lupi apparuisse. Nõnulli autem dicunt
lupos aduersum Aegyptum irruentes Aethiopes distractos fuisse,
unde regionẽ Lupariam appellatam. Crocodillum illis honori esse
aiunt, quoniam eius terrore ab Arabia atq; Libya latrones in Aegy
ptum nare nequeant. Præterea quẽdam de priscis regibus, suorum
rabiem canum fugientem, ad paludem confugisse, qui præter opi/
nionem hominum a Crocodillo susceptus, in alterã ripam traiectus
fuerit. Sed culturę animalium alias alij causas afferunt. Multitudine
enim aiunt crebro in reges magno insurgente cõsensu, diuersorum
animalium cultum, diuersis ciuitatibus a quodam rege statutũ fuis/
se, ut dum singuli religionem reuerentur suam, & cæterorum con/
temnant, non possent uniuersi in unum Aegyptij conspirare. Hæc
animalia linteamina post mortem plangentes, & pectora cum ge/
mitu cędentes. in sacris sepeliunt loculis, quorum si quod sponte ali
quis interfecerit, mortis mulctatur supplicio. Felem autem aut Ibi/
dem,

dem siue sponte siue inuitus quisquam necauerit, morte punit. Praeterea in quacunque domo canis mortuus fuerit, omnes qui eam habitant, uniuerso corpore raso, magno luctu afficiuntur, nec uino aut tritico cęterisque ad uictum necessarijs, quae in ea domo recondita fuerunt, uti amplius licet. Alunt autem Apyn quidem Memphidae, Mneuin in Eliupoli, Hircum in Medente, Crocodillum in palude, Miridos reliquasque feras in locis atris, similam aut pultem lacte coctam afferētes, & bellaria melle commixta, & anserinas carnes tam elixas, quam tostas. Cum masculis autē animalibus foeminei quoque sexus, summa specie simul nutriūt, quae pellices appellant. Cum uero apis mortuus fuerit, magnificeque sepultus, quosque similem inueniant, in perpetuo luctu sunt, quem simul ac inuenerunt, ad urbem Nili statim adducunt, quādo solum mulieribus uiuere ipsum licet. obuiam namque factae sublatis uestibus, genitales partes ei ostendūt, nec unquam postea hunc deum mulieribus aspicere licet, in quem asserunt animam Osiridos post mortem traductam fuisse. Haec illa est Aegyptiorum turpis impietas potius quam theologia, aduersus quam aliquid dicere cum per se iaceat, turpe duco, quā merito contempsimus atque despuimus, a tantis malis nō nisi a salutari & euangelica doctrina, quae obcecatos mentis oculos, per fidem illuminauit, liberati uerum honestiores harum nugarum, & quasi naturales rationes paulopost simul cum graecarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo, antiquissimae temerarięque Phoenicum & Aegyptiorum superstitionis, omnium gentiū turpis theologia plena est. Verum de Graecorum quoque theologia, qui simulachris & mysterijs simili quodam ut aegyptij pacto utuntur, modo dicamus, quam qui uniuersam collegit historiam, in tertio & quarto uolumine diligentissime cōscripsit, facto a Cadmi ętate initio. Cadmum autē post Mosem fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus, loco suo demonstrabimus, ut aperte pateat Mosem maiorem natu, quam Graecorum deos fuisse, Siquidem post Cadmum dij emerserunt, quem non paucis annis Moses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Graecorum Theologia.

CAP. II.

CAdmum Agenoris filium ex Phœnicia dicunt, ad quærendam Europã, quæ fuit a Ioue rapta, a rege missum fuisse, nec inuenientem in Boetiam tãdem deuenisse, ac Thebas ipsi ædificasse. Cumq; Armoniam Veneris filiam in uxorẽ duxisset, Semelem & sorores eius ex ea genuisse. Amoribus autem Semeles Ioue capto ac exorato, tãquam ad Iunonem diuino ad eam modo accedere, nõ tulisse fulgura atq; tonitrua mulierem, sed abortu ędito puero, igne ipsam flagrasse, a Ioue autem Mercurium accæpisse puerum, eumq; ad speluncas Nises, quæ inter Phœniciam & Nilum sita est, transmisisse. Hoc pacto a nymphis educatum, Dionysium uini & uitis usum atq; plantationem homines docuisse. inuenisse quoq; coctionem ex ordeo confectam, quam ceruisiam appellant, hunc cum exercitu nõ uirorum solum, sed etiam mulierum orbem lustrasse, iniustis atq; impijs hominibus atrociter punitis. Fuisse tamẽ hastis Thyrso ornatis armatas mulieres, musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate, omniq; doctrinæ genere florentes, quæ tripudijs & cantu Deum permulcebantur. Pædagogũ ei Silenum fuisse, cuius cõsilijs uirtutem fuit complexus. Mitra ꝟo caput ei ligari propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatum, quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradũt, quia cum non permixtum aqua uinum homines biberunt, ac in furorem uersi, alter alterum baculis cæderent, unde nonnulli moriebantur, pro lignis ferula uti persuasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum, quoniam leneus græce, torcular latine appellatur. Bromium a bromo, id est ignis sonitu, qui cum ab ortu æderet, insonuit, Satyri quoq; eum dicuntur secuti fuisse, qui saltando & tragice canendo, uoluptatem ei efferebãt. Ab hoc primo theatrum, & musicam fuisse harmoniam inuentam. Hæc de Dionysio tradũtur. Musas uero Iouis, Cæli, & Terrę filias opinantur, quas plurimi uirgines fuisse confingunt, & sic appellatas, quoniam Myn græce, honesta bonaq; doctrina instituere significat. De Hercule autem hæc Gręci asserũt. Acrisij filia Danæ, Ioui Persea genuit, Persea Andro/ne Alectriona peperit, ex quo Alcumena est procreata, cui se Iuppiter triplicata nocte commiscuit, non cupiditate, ut plerisque alijs

muli/

mulieribus, sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset, Alcumenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tẽpus in lucem ædidit, quod fecit, quia prædixisse Iouem audiuerat illo die, ex Persidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcumenæ Iunonem formidatis exposuit, cui Iuno Minerua suadente, mamillã præbuit, & a puero uehementius quam ætas patiebatur attracta mamilla, Iuno cõmota, duos ad necem pueri misit dracones, ille autem nullo modo territus, alterum altera manu dracones ex collo apprehẽsos interfecit. Aesculapium Apollinis atque Phoronidos filium fuisse aiunt, adeoque medicinæ artibus excelluisse, ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem commotum, fulmine ipsum interemisse, cuius morte irritatum Apollinem Cyclopas a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse, unde iratus Iuppiter, ad seruitium Adoneti Apollinem impulit, & hoc modo delicti pœnas Apollinem persoluisse. Hoc in quarto bibliothecæ Diodorus posuit, qui reliquam theologiam ab alijs gentibus Græcos accępisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum Theologia.

CAP. III.

PRimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserũt, is quadraginta, ut dicunt, & quinque filios habuit, quorum duos de uiginti Ops castissima, quædam mulier sibi enixa est, quam propter uirtutem, in deos translatam terram nominari, filias quoque Cælum habuisse, Basiliam & Cybelem, quam etiam Pandoram uocãt. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset, matrem appellatam fuisse, & post Cœli mortem Hyperioni fratri nuptam binos liberos, Solem atque Lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidãtes, Hyperiona interemisse, Solem ac fluuium Eridanum præcipitasse. Hæc cum Luna sic facta percæpisset ab alto seipsam loco deiecisse, matrem autem furore concitam, crinibus solutis, tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari, deinde postquam inueniri nullibi poterat, in deos fuisse translatam creditum, & aras ei ac templa fuisse constructa, cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt, Solem uero atque Lunam, ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum Theologia. CAP, IIII.

PHryges uero Meona Phrygiæ, antiquissimum fuisse regem contendunt, a quo natam Cybelem, fistulam quã Syringa Græci uocant inuenisse, & Montanam matrẽ appellatam, cui magno & casto amore phrygius dicitur. Marsias coniunctus, a quo Venerem cognitam fuisse negant, & tibiam aiunt inuentam. Cybelem autem Attidi conuenientem, cum uentre cognita res esset, interfecto Attide ac socijs eius, a patre commotam furore, per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatam fuisse, tympanis dolorem suum consolantem. Marsię uero primum cum ea erranti, deinde in musica cõtentione ab Apolline separatu, pellem uiuo fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem, & cum eo ad Hyperboreos usq; errasse, cuius iussu & Attidos corpus sepultum, & Cybelem diuinos honores consecutã, unde ad hunc usque diem adolescentis mortem Phryges plangere, arisq; instructis, Attida Cybelemq; templo in Piscino sibi Phrygiæ oppido magnifice constituto, ut deos colere. Post mortẽ autẽ Hyperionis, Cæli filios regnum inter se partitos fuisse, quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt, Atlanti uicinas oceano partes contigisse, & multam astrologiæ operam datam, septemq; filias natas, q̃ Atlantides appellantur, a quibus quam plures dij & heroes nati, & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta, Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium, auaricia & impietate præditum, sororem Cybelem duxisse, a qua Iouem suscæpit, quãuis & alium Iouem Cæli fratrem, & Cretæ regem cõtendunt fuisse, qui multo inferior posteriore Ioue fuit, qui totius orbis imperium, primus ac fere solus obtinuit. Cretæ autem regem decem filios genuisse, quos Curetas appellant, eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in Lybiæ Sicilia Italiaq; regnasse, a quo natus Iuppiter, oppositam patri uitam dicitur elegisse, regnumque suscæpisse. Alij patre concedente tradiderunt, alij odio patris a populis electũ, atq; ideo Saturnum cum titanibus bellum ei indixisse, quo uicto, uniuersum sibi orbem subiugasse. Plurimum autem & corporis robore, & animi uirtutibus ualuisse tradunt, ac summopere studuisse, ut & impij punirentur, & probi summis afficerentur beneficijs.

Vnde

Vnde postea quam hominem exiuit, quoniam humanam uiueret uitam, Iouem appellatã. De terrestribus autem dijs, cum multa uariaq; tam historicis, quam poetis scribãtur, & inter historicos Euemerus, qui historiam, Homerus, Hesiodus, Orpheusq; monstruosa quædam finxerint, breuiter quæ uterquæ conscripserunt, explicare conabor. Deos igitur honorabant Euemerus ait, magnificentissimis sacrificijs, & muneribus argenteis atque aureis mirabili arte confectis, de quibus latius in superioribus cõscriptum est. Est autem in ea insula, quæ deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templũ, ab eo ipso quando totius orbis repugnabat cõstructum, statua etiam in eo monte aurea est, in qua pancæis literis Cæli, Saturni, & Iouis, res gestæ summatim conscriptæ sunt. & paulo post, Cælum ait iustum & benignum uirum & astrologię non imperitum primum regem fuisse, a quo cælites deos sacrificijs primo cultos, unde Cæli cognomen habuisse, duosq; filios Pana & Saturnũ, & filias similiter Rhæam & Cererem ab uxore Vesta suscæpisse, Saturnum deinde regnasse, & a Rhęa quam in uxorem duxerat Iouem, Iunonem, & Neptunum suscæpisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit Iunonẽ, Cererem, & Themim in uxores duxisse. & filios a prima quidẽ Curetas habuisse, ab altera Persephonem, a tertia Mineruam. His dictis, græcorum fabulas secundũ Hesiodum, Homerumque subijcit.

De arcanis mysterijs erroris gentilium, CAP. V.

SEd de Græcorum Atlantiorum Phrygumq; theologia hactenus, quibus non absurdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus, ut facile unusquisq; uidere possit, utrum sit aliqd in eis ueræ religionis signũ, an a dęmoniaca superstitione, ac errore perfluxerunt, omni turpitudine atque dedecore plena, & lachrymis potius quam risu dignissima, quæ demens ille in libro, quo gẽtiles ad fidem adhortatur, apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus, & usu plurimorum negociorum prudentissimus, qui patrias nugas a salutari, & Euangelica doctrina monitus, cito contempsit. Pauca igitur ab eo sumpta, diligenter audias. Abdita inquit & inuisibilia sunt, ac ideo diligenti cura non ingrenda barathri ora monstruorum plenissima, lebes, thesprotius, tripes,

ciræus, aena, dodonæa, cælo, in deserto atque harenis honoratus, & quod ibi oraculum est. Hæc omnia senescentibus iam fabulis, deiecta penitus relinquantur. Vltimo enim silentio Castalius & Colophonius, fontes cæteraque fluenta, quæ diuinãdi uim habere uidebantur, tradita extinctaq; cum suis fabulis defluxerunt, totiusq; uinationis potius quam diuinationis nephanda mysteria ceciderunt. Silet Darius, Phytius, Didimeus, Amphiareus, Apollo, Amphilochus. tacent aruspices, augures, somniorum interpraetes, & qui farina aut hordeo uaticinabãtur, qui quod usque ad hodiernũ diem, quasi ab inferis mortuos reduxerint, cum dæmonibus collocantur. Perierũt Aegyptiorum penetralia, tenebris tradita sunt necromantia Tyrrhenorum, capræ simul cum istis ad diuinationem præparatæ, & corui hominibus oracula reddẽtes/deuolarunt. Quid dicam de Dionysio, quem Menolem græce, id est, latine totum furentem appellant, cui bacchæ orgia celebrant, & crudas carnes comedẽtes, sacro furore initiantur, euan euan conclamantes, quæ uox aspirata secundum exquisitam hebræorum linguam, fœminei sexus serpentem significat. Ceres autem, & bona dea mysterium fuerunt, quarum mœrores, rapinam & luctum Eleucis docet. Quare mihi uidetur, si quis deriuationi uerborum attendere uelit, ab orge, id est, latine ira, quam aduersus Iouem Ceres suscæpit orgia, mysteria uero a mysos, quod latine scelus est, quod Dionysio accidit, appellata fuisse. Quod si etiam ab attico illo Myente, qui uenando periit, ut Apollodorus scripsit, mysteria uocantur, non erunt certe gloriosa q̃dam hæc mysteria, funebri quodam honore tradita. Forte autẽ mysteria, id est, mytharia, quasi fabulæ quædam latine appellata sunt. Perdatur igitur, qui hæc primus hominibus tradidit, siue Dardanus, qui deorum fabulas in mysteria deduxit, siue Aetio, qui orgia & cærimonias Thracibus adinuenit, siue phrygius ille Myda, q ab Odryso illo didicit, & subditis deinde artificiosum mœrorem tradidit, siue cinyra cyprius, qui mulierem quandam capere studens, turpissima Veneris orgia ex nocte in diẽ transferre ausus fuit. Quidam autem aiunt, Melampodem Amythaonis filium ab Aegypto in Geæciam luctum Cereris solẽniter celebratum reportasse, quos omnes ego impiarum assero fabularum auctores, & pernitiose superstitiõis

perſtitionis inuentores extitiſſe. Quid enim aliud quam dedecus & aptiſſima turpitudo ſacra hæc ſunt? Sed multo turpiora uidebuntur, ſi quis quæ ſequuntur/addiderit. Ceres peperit, educatur puella, Pherephattem nonnulli appellant, cui Iuppiter qui genuit, draco factus coniungitur, unde in Sauaſiorum myſterijs, draco in ſpiram inuolutus in ſacrificijs, ad factorum memoriam, imo uero in teſtimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium, unde poetæ quoque nonnulli taurum laudant, draconis patrem, & draconem rurſus tauri patrem, & in montem arcana hæc facta ducentes, paſtoralem ſtimulum celebrant. Paſtoralem, ut puto; ſtimulum ferulā, quod genus ligni bacchantes ferunt, appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ ſacra enarrare, quaſſilum, rapinam, Idoneræ terræ hiatum, ſues, eubolei, quas eodem hiatu ſimul & duas deas abſorptas aiunt fuiſſe. Vnde Megarenſes in Theſmophorijs ſuis immittunt, quæ ſacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uarie narratur, per ciuitates græciæ celebrāt theſmophoria, ſcirophoria, ineffabiliphoria uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinā complorātes. Dionyſi uero myſteria penitus inhumana, quemadmodum puerum cum Curetibus ſalientem, dolo puerilibus donis Titanes decæpti, ut & raptum dilaniauerint, ut Orpheus poeta cecinit. Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma heſperidum fuerunt/quorum ſacrorꝫ ſymbola non eſt utile audire pila, pinea, ſpeculum, poma, uellus. Mineruam uero Dionyſi iam diſcerpti corripuiſſe. Pallasque a motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Dionyſi membra in Lebete prius elixabant, Deinde uerubus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iuppiter Titanes quidem fulmine mulctauit, Dionyſi uero membra Apollini ſepelienda tradidit, qui in parnaſo ipſa depoſuit. Vis & Coribantium audire orgia? tertium ab his fratrē interemptū fuiſſe aſſerūt, cuius caput purpura tectū, & æreo ſcuto coronatum, ad radices olimpij mōtis portarūt, ac ſepelierunt, ꝗbus noīa Bauboni, dyſaul, triptolemo, Eumolpo, & Euboleo fuerīt. Triptolemus bubulcus, Eumolpus ouiū paſtor, ſuū ꝟo Euboleus, a quibus Eumolpides & p̄conū ſacrū genus deſcēdit. cererē ꝟo a baubone coribātiū nobili mľiere hoſpitio ſuſceptā tradūt, potionēq; mltis

confectam,quam Cycrona uocant,Cereri allatam fuiſſe.cumq; Ceres luctu oppræſſa potum recuſaret,quaſi deſpecta Baubo doluit. itaq; ſublata ueſte,genitalia membra deæ oſtendit,quæ hoc ſpectaculo delectata Cycrona,ſuſcæpit ac bibit.Hæc Athenienſium myſteria ſunt,hæc ſummus theologorum Orpheus(ut ipſi dicunt)carmine cecinit,a quo non eſt ab re carmina quædam teſtimonij loco apponere.Dixit & obſcœnas cunctas in corpore partes Attollēs ueſtem patefecit tum dea ridens.Suſcępit paruum, qui forte aſtabat lachum.Ingeſſitq; ſinu uetulæ Baubonis,& inde.Pocula ſuſcipiens, tādem Cycrona perhauſit.Nocte certe ac tenebris iſta myſteria digna ſunt,& magnanimo illo/imo uero leuiſſimo. Crichthidarū populo,alijsq; gręcis,quos mortuos,hæc expectant.Qua enim ſpe temerarij homines nutriūtur,quibus oracula Epheſinus Eraclitus canit. Noctiuagis maleficijs Bacchis inijtiatis,ſimulatq; inijtiantibus, quibus ignis futura prædicit,quiq; apud cæteros myſteria putant, ſine antiſtite peragunt,ex quibus omnibus ficta,& inania,& deceptionis plena cuncta probantur,quorum ſymbola(denudanda eñi ſacra ipſorum ſunt)exta fumātia,polenta,ſaldraco,mala punica,trementia animaliū corda,ferula,hederæ,pultes,papauera.Hęc ipſorꝫ ſacro ſunt.Themidos autem hæc ſunt ſacratiſſima ſymbola, origanum,lucerna,gladius,pecten,mulieres.Sic enim myſtice, membra genitalia appellantur.O manifeſtam impudentiam.Nam cum priſcorum hominum petulantiā nox cogeret,ſacra modo nox inijtiatus prædicatur,& facibus tenebræ uitæ petulcos ſacrorum mores oſtendunt.Extingue pontifex ignem,uerere faces,qui eas portas, hac luce turpitudo Iacchi manifeſtat̄,patere ut nocte myſteria colantur,uenuſtiora uidentur in tenebris,hæc orgia neſcit ignis ſimulare,aperiendo redarguendoq; omnia punit.Quis non merito impios huiuſmodi appellarit,qui deum uerum ignorantes puerum a titanibus laceratum,& lugentem mulierem,& membra turpitudinis turpiſſime colūt,duplici quadam impietate detenti.nam & deū uerum ignorant,& errore decępti,mortales atq; turpiſſimos homines deos exiſtimant.Hæc quidem Clæmens.

Qui merito ſuperſtitionem gentium contemnimus.

CAPVT VI.

Quare

QVare non iniuria nos magna uoce ista omia contempsis/se fatemur a longissimo, ac prisco errore, gratia & miseri/cordia dei omnipotẽtis, & ineffabili uirtute Saluatoris no stri, quasi ab incurabili morbo liberati, rationem enim se/cuti, nephandum atq; impium duximus, sanctissima dei appellatiõe, mortales & turpes uiros honorare, qui extremæ pe tulantię crudelitatis atq; furoris exempla, posterioribus tradiderũt. Quam enim insaniam nõ superaremus, si modestiam, prudentiam, iustitiamq; laudantes, petulcis ac incontinentibus omni furore ple/nis, crudelibus quoq; ac inhumanis homicidio, simul ac parricidio maculatis, diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumu/lus impietati addi poterit, quam si uirorum, mulierumq; membra, & inexpertem terrarum rationis naturam, sanctissimam dei appel/lationem quis intrudat, eaq; turpia deo attribuat, quæ si de hominũ aliquo dicantur legibus & cõsuetudine ciuitatum, grauissimo sup/plicio punientur. Cur longior sum omnibus Græcis simul ac Bar/baris, lucem effulsisse prędicamus, quæ a falsa & impia religione, ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam, quasi a sopore & profundo somno expergefacti, oculis animi aliquantulum apertis, fabulas po etarum, religionem priscorum esse cognouerunt, in quam naturæ quædam secreta occultari, multi credentes decipiuntur. Quæ q̃uis nihil ueritatis habeant, tamen exponenda nobis uidentur. ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt, non iniuria spretis, euangelicam Sal uatoris prędicationem prætulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio.

CAPVT VII.

q Vod faciemus si altius hæc primum repetierimus. Grę/corum igitur popularis, ut ita dicam, & fabulosior theo logia, & Phœnicum ac Aegyptiorum huiusmodi esse ostenditur, ut auctoribus iam suis comprobatum est, quam non iniuria in principio præparationis euangelicæ colloca/mus, ut & nos in memoriam redigamus, & qui nesciũt, discere pos/sint, qualis maiorum nostrorum erat religio, & quanta nos ipsi ue/ritatis ignoratione, quasi uiolentia obruti emersimus per euangeli/cam prædicationem, & apparẽtiam Saluatoris ueri dei Iesu christi,

qui non in parte una orbis terrarum, nec apud gentem unam, sed ubique quasi animarum Sol proprios lucis radios immittens, a caligine & tenebris errorum, ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit. Apertissime namque prænominati eorũ auctores, mortuorum simulachra, & turpissimorum hominum imagines cultas, nullamq; mentionem dei ueri factam illis fuisse, diuinam iustitiam contemnentibus, & in omnia scelera sponte irruentibus ostẽderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset, pecudum more ad nihil aliud multi, quam ad implendum uentrem, mentem eleuabant, quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti, deum deique uirtutem salutarem esse mundo putarunt, ac eum quærẽtes, ad Cœlum animos erexerunt, & cælestium pulchritudinẽ corporum admirati, deos ipsa arbitrati sunt. Alij depressi omnino in terris præstantiores, aut corporis robore, aut prudentia, aut facultatibus gigantes quosdam, uel tyrannos, uel magos ac maleficos uiros, qui auxilio alicuius eorum/quos a diuiniore statu decidisse credimus, miranda quædam facere uidebantur, uel eos q humanæ uitę aliquo modo proferunt, cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt. Quare deorũ etiam templa, sepulchra eorum fuisse multi testantur, ut Clæmens in exhortatione nonnullos Græcorum auctores scripsisse commemorat. Quod si placet, rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt.
CAP. VIII.

CVm enim inquit inanis superstitio initium cœperit, quasi malorum omnium fons multitudinem deorum constituit, quibus hostias immolare, solennia facere, simulachra statuere. & templa condere persuasit, quæ tamẽ deorum sepulchra prius fuerunt, & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larisęam ciuitatem Acrisij sepulchrum est, quod modo sacrarij loco uenerantur, & in arce Atheniensi, ut Anthiochus in nouo historiarum conscripsit, Cecropos sepulchrum fuit. In templo uero Palladis, quam ciuilem appellant, Erichthonius iacet. Ismarus autem Eumolpi atque Diarę filius

lius in Eleusine, una cũ Celei filiabus sepultus est. Quid multa? nõ em̃ latet a gentilibus sepulchra hoĩum adorari. Hęc q̃dem Clamẽs.

Qualis de dijs priscorum fuerit opinio. CAPVT IX.

NOs autẽ rursus altius hæc repetentes, dicere non dubitamus natura, imo ũo diuinitus omnibus esse hominibus insitum, nõ solũ utiq; quid atq; cõducibile de noĩe significari, uerum etiam omniũ rerꝫ creatorẽ sic appellari, & uerbo q̃dem ita om̃es natura duce conueniunt, re autem creaturas pro creatore coluerunt, p̃ter unum aut admodum paucos, ut uerissimis hebræorꝫ libris ostendit, qui rebus inuisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sancte reducẽtes, nõ creaturę alicui, sed ipsi rerum omniũ creatori/cunctorꝫq; largitori bonorꝫ dei appellationem attribuerunt. Cæteri autẽ om̃es tenebris animi inuoluti, ad tantã impietatem deducti sunt, ut pecudum more honestum ac cõducibile bonorꝫq; omniũ extremũ uoluptate corporis terminarẽt. Et hac ratione eos q̃ uoluptatum adinuenerũt genera, uel auxerunt atq; amplificarunt maleficos & mortales uiros, ut dictum est, quasi bonorꝫ largitores, Saluatores, & deos appellarunt, piam huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferẽtes, quos bonorum inuentores putabant, tantumq; mentis insania ualuit, ut nec peccare se arbitrarentur, nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes homines, propter regna tunc primum constituta, colere atq; admirari. Cumq;, ut iam diximus, mores hoĩum legibus stabiliti nõ essent, nec supplicia peccatoribus imminerent, adulteria, nephanda matrimonia, maribus ereptam pudicitiã, homicidia, parricidia, confecta scelere bella, quasi res pulcherrime gestas, dijs suis attribuebãt, & earꝫ rerꝫ memoriã, posterioribus quasi utilẽ relinq̃re studebãt.

Qđ Plato priscorꝫ fabulas & interp̃tatões fabularꝫ cõtẽpsit. Cap. x

HAec theologia priscorum fuit, quam iuniores naturaliũ rerum scientia non parum iactantes, ad honestiora naturæ secreta interprætantur. ita nec omnino impietatẽ maiorum effugerunt, nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt, sed priscorum peccata corrigere uolentes, uirtutesque corporeas, quibus generantur, aluntur, & crescunt, corpora per fabulas significari uolentes, & hinc ordine progressi, non

solum

ſolum principia & rerum elementa, ut Solem, Lunam, Stellas, Præterea terrã, aquam, ignem, uerum etiam compoſita & affectus eorum & fructus terræ, quos Cererem bonam deam, & Bacchum nominant per fabulas, uiolenta quadam interpretatione ſignificari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubeſcẽtes, ac parui antiquitatem atq; conſuetudinem facientes, quaſi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetuſtiſſimi autem, etiam animalia bruta quæcunq; ad uitam conducere uideantur, in deorũ numero collocare auſi ſunt, & in manibus bæluis cærimonias ſtatuere non erubuerunt. Ipſos igitur audias græcos per unum, qui præſtantiſſimus omnium fuerat, fabulas, nonnunq̃ ſuſcipiendas, nonnunq̃ repellendas aſſerere. Mirabilis enim apud eos Plato, modo ſententiam ſuam apertius explicando negat ea dicẽda dijs eſſe, quæ ab antiquiſſimis dicta ſunt, modo de legibus ſcribẽs oportere affirmat fabulis, quæ de dijs traditæ ſunt. quoniam nihil falſi in eis cõtineatur, fidem adhibere. Poſtremo a priſcorum theologia ſuam deſperans, cum de Cælo, Sole, Luna, Stellis, & de uniuerſo mundo partibusq; ſuis phyſice more ſuo locutus ſit. Demum de priſcorũ genealogia deorum, quaſi particulariter ſic in Thimæo diſſerit. Sed de aliorum dæmonum atq; deorum generatiõe diſſerere maius eſt opus quam humeris noſtris ferre poſſumus. Quare his qui hæc tradiderũt, credere debemus, qui cum a dijs orti ſunt, & parentes ſuos qui ſint opportune teneant, nullo modo falluntur. Nam quamuis neq; neceſſario/ neque probabiliter dicant, tamen quia rem ſuam enarrant, æquum eſt, ut eis fidem adhibeamus. Quare ſecundum priſcorum inſtituta genealogia deorum terminetur, credanturq; Cęli ac Terræ filij, Oceanus & Thetis fuiſſe, ex quibus Phorcis, Saturnus, Ops & alij complures nati ſunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & Iuno. Hæc igitur Plato ſecũdum ius & fas, quamuis nullo modo probari poſſint, credenda eſſe in Thimæo cenſuit. Attendere autem diligenter oportet, quia nihil altius in hac fabuloſa genealogia contineri oſtendit. Alio autem in loco hic ipſe ſententiam ſuam apertius explicans his ꝟbis utitur. Primũ igit̃ ego dixi, maximũ de maximis rebus mẽdaciũ efferre auſus eſt, qui q̃ Cęlius feciſſe ab Heſiodo dr̃, ꝗdq; a Saturno mulctatus ſit, & Saturnus rurſus a filio ĩprobe finxit

Nam

Nam etiam si uera essent, tacēda omnino putarem, nec ita facile ad omnes efferenda, sed maxime quidem cælanda, quod si necessitatis quædam dicere cogeret, paucissimis tradēda fuisse, ardua eñ sunt, nec p̄dicanda o Adimante in ciuitate nostra, nec enim iuueni persuadendum est puniri parentes oportere, etiam si iniuriam inferāt. Nec autem omnino credēdum est, deos inter se ita dissidere, ut alius alij bella & pugnam ciat, nec enim uera hæc sunt, nec nobis conducibilia, qui si rempublicam conseruare uolumus, intestina bella, odia, & simulationes turpissimas abijcere debemus, nec gigantum aduersus deos pugnas, & heroum in cognatos adolescētibus explicandas iudico. sed si aliquo modo possemus, nunq̄ ciuem ciui fuisse inimicum persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus, hæc uiris senioribus prædicanda, quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carminibus suis ædere. Saturni autem uincula, & Vulcani a patre proiectio, cum auxilium pulsatæ matri afferet, deorumq; pugnæ, quas Homerus conscripsit, nullo modo audiendæ. Apertissime igitur Plato priscorum fabulas, & fabularum interpretationes cōtempsit. quod Romani intelligentes, fabularum figmenta spreuerunt. Quod ab Halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris, q in secundo uetustæ Romanorum historiæ, res gestas Romuli enarrans, sententiam quoq; illius uiri de dijs his uerbis ostendit. Non ignorauit, quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio, & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt, quarum rerū magnam curam adhibuit, a cultu deorum incipiens. Templa igitur, lucos, aras, simulachra, formas & symbola, uirtutes, beneficia, quæ a dijs hominibus collata sunt, cærimonias ac saluberrimas solennitates, quibus dij culti gaudent, iusticium, & dies festos cæteraq; constituit. ut optime græcorum reipublicæ res romana conferri possit. Fabulas autem quæ de dijs tradūtur, turpes atq; inutiles existimāt, nec solum dijs, sed neq; probis hominibus, dignas cunctas eiecit ac persuasit, ut optime de dijs Romani & existiment, & loquātur, nullum enim opus immortali naturæ indignū illis attribuit. Ita nec Cælus a suis filijs uirilia amputatur, nec a Saturno liberi sui interficiuntur, nec Iuppiter in tartarum patrem conijcere, nec bella, nec uulnera, nec uincula, nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur, sed nec so

lemnis

lennis unquam dies lugubri habitu agitur, quemadmodum dum apud Græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysij passiones celebrantur, nec inspicere apud eos aliquis poterit, quamuis inopes iam omnino corrupti sunt, furentes & bacchantes uiros simul, atq; fœminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nephandum, sed religiose omnia, quę ad deos pertinent & dicuntur & aguntur, adeo ut neque apud Græcos, neq; apud Barbaros usquam honestius ista constituta sint, & quod ego maxime mirari soleo, quamuis ex uniuerso terrarum orbe, in urbem multi confluant, qui res sacras patrijs peragunt moribus, nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur, quod multis alijs accidisse manifestum est. Verum etiam si deorum responsis, alienigena quædam sacra suscepta sunt, omni eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus, ex consuetudine Romanorum fuit, sacerdos autem utriusque sexus, uir & fœmina ex Phrygia consecratur, & urbem, ut solent, tibiarum & tympanorum sonitu perlustrant. Sic pie ac religiose Romana ciuitas, turpitudine fabularum omnino spreta, deorum cærimonias peragit. Non autem ignoro esse nõnullas fabulas apud græcos hominibus utiles, quarũ aliæ naturæ opus per mœrorem ostendunt, aliæ consolandi gratia fictæ, plenæ utilitatis sunt, quæ quãuis optimæ scientiæ, tamen Romanorum Theologiam multo pręstantiorem duco, parua enim est illa fabularum utilitas, nec multis prodesse potest, sed illis duntaxat, qui causas rerum curiosius inuestigarunt, qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctior, ad peius solet huiusmodi orationem interpretari, & in horum alterum semper incurrit. Nam aut duplicabiles deos ducit, si quidem eorum multa in magnis miserijs opprẽssi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquẽda ista sunt, q philosophiæ speculatiõibus insudarũt

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS

De honestiore & naturali Theologia Græcorum. CAPVT I.

Ane quidem philosophorum primi & uetustissimi Romanorum, de Græcorum theologia iudicarũt, qui physiologiam fabularum apertissime reppule/runt. Nos autem quoniam ad redargutionem illo/rum producti sumus, age iam interprætatiões ac al legorias suas, quã friuolæ atq; indignæ sint, inspici/amus, nihil nostri afferentes, sed illorum ipsorum productis aucto/ribus, ab ipsis sublimem hanc theologiam perdiscamus. Verũ cum aliter alij dixerunt, & unusquisq; inuenta sua uera esse contendat, sa tis erit, si quæ clarioribus græcorum philosophis uisa sunt, ꝑposueri mus. Primus igitur Cheronẽsis adducatur Plutarchus, qui fabulas peruertens, mysticam in eis theologiam latere contendit. quã uelu ti a deorum inducens penetralibus, nõ mortalium aliquẽ, ut fabulæ uolunt, sed temulentiam per Dionysium significare ostẽdere cona tur, Iunonem ꝟo nuptialem, uiri ac fœminæ coniunctionẽ. deinde quasi oblitus paulopost, terram per Iunonem ostendi uoluit, Lato/nam ꝟo obliuionem ac noctem esse, & rursus Latonam ac Iunonẽ eandem esse putat, Iuppiter autem per æthera sibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perstringunt, cum liceat ipum audire, sicut ait in li/bro quẽ de platrensi Dędalo inscripsit, arcana pandentẽ Theologię sacraria his ꝟbis. Prisca quidem tam apud græcos, q̃ apud barbaros theologia naturalis erat, ratio fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritatẽ doctis subaperiens, qđ Carminibus Orphei, & ægyptiorũ sacris, & phrygia doctrina comprobat, maxime aũt orgia & immo lationes/& q̃ symbolice in sacris gerunt, fabularũ sensum aperiunt. Nã qui Iunoni sacrificant, bilem in sacris nõ adhibẽt, sed iuxta aram infodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significant uitam, ea re ostenditur absque ira, & odio, & amaritudine, matri/monium esse oportere. quod significatiuum docendi genus in o/mnibus fabulis est. Ita cum Iunonem adhuc uirginem ab Euboa insula, ubi educata fuit, furtim a Ioue ablatam ferunt, & huc de/portatam opacum eis thalamum a Cithęrone factum fuisse, ac Ma/cridem Iunonis nutricem ab eo scrutari prohibitam, Quia Iuppi/ter in illis locis cum Latona quiesceret, unde postea grato animo Iu no easdẽ aras atq; tẽpla cum Latona uoluit habere. Itaq; ut etiã La/

tona

tona nocturna appelletur, aperte tam rebus, q̃ Latonæ nocturnæq; nominibus occultum, latens & tenebrosum diuinarum rerũ significatur. Alij autem quia ibi latuit Iuno, nocturnam dicunt appellatã primum fuisse, deinde re iam aperta, nuptialem. Qui autem naturæ secreta subtilius per fabulas inuestigant, hoc pacto Iunonis atq; Latonæ potestatem coniungunt. Iuno enim terra est, Latona uero nox. Obliuio enim quam uerbum hoc græce significat, in nocte fit, propter somnum. Nox porro nihil aliud est, q̃ terræ totius umbra, quæ radios solaris eripiens, atrum atq; obscurum aera reddit. Quod autem non alia est Iuno q̃ Latona, inde profecto patet, quia Dianã Latonæ filiam omnes asserunt, quam & Lucinam appellant. Nomina igitur hæc duo sunt uni deæ imposita. Prętcrea Apollinem Latona Martem Iuno peperit. Apollinis autem atq; Martis, eandẽ esse uirtutem apertissimum est. Mars enim, ares gręce appellatur, quod a regni auxilium pugna opprędssis, afferre significat. Apollo uero uocatur, quot a pallati, id est, ab ęgrotationibus homines soluat atque liberet, quãobrem ardentissimas etiam stellas, Solem Apollini & nomine Martis appellatam, Marti accommodant, nec absq; causa eandem deam nuptialem, & Lucinæ atq; Solis matrem putarũt, matrimonij namq; finis procreatio est, qui nihil aliud est, q̃ a tenebris ad Solis lumina progressio. Vnde poeta. Cum Lucina (inqt) illum in lumen adduxit, tum Solis cernere quiuit fulgorem. Primum enim a dolore partus liberari per Lucinam, deinde solarem aspici Solem, qui generationis finis est, ostendere uoluit. Sed non est ab re, puulgatissimã quoq; fabulam enarrare. Dicitur enim, Iunone irata, dissidenteq; ab eo, mœstus ea de causa nimium fuisse, quẽ Alalcomenes indigena docuit, ut alteram ducere simularet, ita cõsilio eius ex quercu, simulachro mulieris confecto quod dadalem appellarunt, nuptias præparare fingebant. Nymphe igitur tritonides, & uniuersa Boetia confluebat, quibus rebus Iunonem commotam, a Cithærone descendisse, & Platensium multitudine mulierum sequẽte, ad Iouem peruenisse, simulationeq; patefacta, summa cum lęticia recõciliatam fuisse, honorem autem simulachro tantum fecisse, ut dedala nomine ipsius diem festum instituerit, quod tamen ex zelotypia, quamuis omni anima expers esset, cremauit. Huius fabulæ talis ratio

tio est. Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud, q̃ elementorum intemperiem significant, quæ nisi certis proportionibus contemperentur natura rerum soluta, magnã perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id est, calida uirtus ac ignea nimium excesserit siccitate, omñia pereunt. Sin v̾o Iuno humida, scilicet & uentosa natura, Iouẽ aspernata superauerit, magna uis pluuię delata, diluuio cuncta uastauit. quod illis temporibus factum, Boetiam maxime regionẽ proluit, quæ multitudine aquarum tectam fuisse dicitur. Quare q̃primum tempestate transacta, terræ apparuerunt, deorum recõciliatio facta fingitur. Prima uero arborum omnium quercus effloruit, quæ non modo pijs hominibus, ut Hesiodus ait, uerum etiã diluuij reliquijs opitulata est, cum glandes ramalia ferant, & apes cũ tegat truncus. His Plutarchus apertissime nos docuit mirabilem etiã illam & mysticam Græce theologiæ rationem, nihil magni nec dignum philosophia continere. Audisti quippe per Iunonẽ modo matrimoniũ, modo terram, modo humidã significare substantiã. Didicisti Dionysium, nihil aliud q̃ temulentiam esse, Latonam noctem, Apollinẽ Solem, ipsum denicꝫ Iouem calidam uirtutem atque igneam. Turpitudini ergo fabularum accessit, ut secretior hæc & mystica theologia, non ad diuinas quasdam & cælestes uirtutes, nec ad rationales & incorporales substantias conducat, sed rursus in temulentiam & nuptiarum opera, & ęgritudines hominum deducat. & quod honestissimum in ea est, ad terram, ignem, Solem, reliquasq; huiusmodi partes orbis terminetur, nec ultra hæc quicq̃ afferat, ꝗd etiã Plato nõ ignorauit, qui in eo libro quẽ Cratillum inscripsit, nihil ultra uisibiles mũdi partes priscos Græcoꝝ cognouisse, & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetustissimos græcoꝝ, Cœlum, Stellas, Solem, & Lunam, quæ nunc etiam multi Barbaroꝝ colunt, deos putasse, manifestũ est, huiusmodi quidem græca sunt.

De mystica & naturali Theologia Aegyptiorum. CAP. II

NVnc Aegyptioꝝ mysticam Theologiam, quæ mlto uetustior fuit, uideamus. Osirim, & Isim, & Solem, & Lunã esse aiunt, Iouem spiritum, qui per omnia transeat, Vulcanum ignem. Terram Cererem, Oceanum humiditatem, ac Nilum fluuium asserunt, cui deorum generationem attribuunt.

Aerem Mineruam appellarunt, quos q̄nq; deos aera dico, aquam, ignem, terram, & spiritum per uniuersum orbem transire conten/dunt, & in uarias formas hominū atq; animalium commutari, quo/rum cognomines apud se homines floruisse, Solē, Saturnū, Opim, Prętere a Iouem, Iunonem, Vulcanum, & Vestam, quæ omnia Ma nethus latius scripsit. Compendiosius autem Diodorus his uerbis. Osiris & Isis, Sol & Luna, secundum Aegyptios sunt, a quibus tri/nis temporibus, uere, æstate, ac hyeme, inuisibili modo circumdu/ctis, mundus gubernatur, & omnia nascunt̄, aluntur, & augentur. Tempora q̄uis inter se aduersent̄, mirabili tamē concordia annum cōficere. Horꝝ autē deorꝝ, alter ignis & spiritus, alter humidi & sic/ci, uterq; u̇o aeris naturā producere dicitur, quibus oīa & oriun/tur & conseruant̄. ita totum quidem corpus naturæ omnium ex So le ac Luna originem trahere. Partes autē uniuersi, quinq; illas esse, spiritum uidelicet, ignem, siccum, humidum. Aegyptiorum lingua posuerunt, & spiritum quidem diligenti ad latinam aera, quorꝝ sin/gula deos putarunt, & nomina uetustissima, ac prima Aegyptiorꝝ lingua posuerunt. & spiritum quidem diligēti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare possumus, qui cum in animalibus ipsius, ut ita dicam, animalitatis causa sit, quasi parētem aliquam re/rum animam omnium esse putarūt, q̄bus maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue/dicens. Pater hominumq; deorumq;. Ignem uero Vulcanum appellarunt, magnum deum esse putantes, permultumq; ad generationem atq; crementum conferre. Terram porro, quasi uas aliquod atq; recæptaculum eorum, quæ oriunt̄ ex/istimātes, matrem nominauerunt. cui rei Orpheus consentit dicēs. Terra mater cunctis diuesq; Ceres. Humidum autem oceanum di xisse dicunt̄, q̄uis uerbum exp̄ssum latine delitiarꝝ, matrē significat. Oceanum autē nonnulli Græcorꝝ designare putarunt. Vnde poe/ta quoq; cecinit. Oceanus generatio diuum. Aegyptij autē Nilum fluuium esse cōtendunt, cui & deorꝝ generationē attribuūt. Plures enim urbes in solo Aegypto, q̄ in reliquo terrarꝝ orbe fuisse aiunt a priscis dijs, Ioue uidelicet, Sole, Mercurio, Apolline, Pane, Lucina, alijsq; q̄pluribus cōditas. Aera Mineruā appellarunt, & filiam Iouis ac uirginē putarunt, nam & incorruptibilē aiunt esse natura, & ex/

tremum

tremum uniuersi locum obtinere contendunt. Quapropter a uer/
tice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero ap
pellatam, quoniam ter in annuo spacio, uere, ęstate, hyeme commu
tatur, glaucopin, id est, glauculam uocari contendunt, non quia, ut
nõnulli gręci putarunt, Glaucos habeat oculos, quod nomen ipm
denotare uidetur, insaniunt enim qui sic putant, sed quoniã aer ni/
sum animalibus præbeat. Asserunt autẽ hos quãdoq; deos totũ or/
bem peragrare, & hominibus in sacratorũ aĩalium formis apparere.
quod & poeta ab Aegyptiorũ sacerdotibus acceptũ uerum esse his
uerbis attestatᷣ. Peregrini inquit dĳ similes uirorũ urbes ingrediuntᷣ,
æquitatẽ ferentes. Eqdem a cælestibus dĳs, quorũ ęterna generatio
est, Aegyptum asserunt, alios deinde ab hominibus propter bene/
ficia, quæ communiter omnibus cõtulerunt, ad immortalitatẽ trãs/
latos, quorum aliq cælestibus dĳs cognomines fuerunt, Sol scilicet,
Saturnus, Iuppiter, quẽ nonnulli Hammonem appellant, ad hæc Iu
nonẽ, Vulcanum, Vestam, & extremum Mercuriũ, primumq; o/
mnium, Solẽ in Aegypto regnasse. Hæc Diodorus. Plutarchus au
tem in libro, quẽ de Iside inscripsit, his ꝟbis utitur. Sed quasi ab alio
initio plurimorũ atq; rudium sententiã consyderemus, q dicunt sic,
Aegyptios Osirim Nilum fluuium esse putare, Isidi terræ matrimo
nio cõiunctum, Typhona ꝟo mare, in quod incidẽs Nilus, submer
gitᷣ, queadmodum Græci Saturnum tẽpus, Iunonem aera, Vulcani
uero generationem aeris mutationem in ignem esse arbitrantᷣ. His
dictis, rursus fabulas ad dæmones refert, & aliter atq; aliter interpræ
tatur. Operæpcium autẽ est, ab his sciscitari, utrum simulachra hęc
& simulachrorũ figuræ dæmonũ, an ignis, aeris, terræ, aquæ, aut ui/
rorum & mulierũ, brutorumq; animalium formas ostendant. Nam
quoniã cælestium cognomines mortales extiterũt, ut ipsi aiunt, qs
in numerum deorum translatos existimant, cęlestium ne formas in
simulachris imprimunt, an quod ipse uisus ostendit mortaliũ homi
num? Quod si ipsi respõdere recusent, res tñ per se magna uoce cla/
mant, mortales fuisse oẽs, quorum simulachra constituuntᷣ. Plutar/
chus em̃ in libro de Iside, uel qualitatem corporum describit sic di/
cẽs, ægyptiorũ historia, flaui corpis fuisse Typhona tradidit. Martẽ
alibi, subnigri Osirim. Hęc Plutarchus. mortl'es ergo dĳ sui fuerᷣt &

interpretatio fabularum perijt uniuersa. Quid enim necesse fuit ho minum formas elementis accommodare, cum etiam absq; his cole/ re ea potuerint? utris autem eæ appellatiões inditæ primum fuerũt, Vtrũ Vulcanus, Minerua, Iuppiter, Neptunus, uno nomina de ele/ mentis primo, deinde de hominibus equiuoce, an econtra, homini/ bus primum imposita ad elementa nominarunt. Præterea hymni, cantus, & arcana deorum mysteria, utrum elementorum aut mor/ talium hominum symbolis peragũtur? errores autem, temulentiã, Amores, mulieres raptas, & uiros insidijs conuolutos, milleque hu iusmodi dedecora, quomodo elementis accommodari potuerunt? Aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa Physiologia, ni hil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso, quæ Porphyrius etiam in epistola ad Anebum quendã Aegyptium, de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alij omnes, nihil aliud præter uisibilia pu/ tant, Aegyptiorũ rationem ad unguem secuti, qui nullos alios deos pter erraticas stellas & signa, quæ orbem replent obliquum, fixasq; stellas, quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur, deos existimarũt, quarum partes aliæ, alijs erraticis attributæ sunt, ascendentem quo/ q; particulam ac dominos eius, quos ualidos appellant, quorum no mina & potestates, in libris almenichiacis scripta sunt, ubi ortus etiã & occasus, & futurorũ diuinatio continetur. Vidit enim Cheremo Solem ab Aegyptijs, ut creatorem cultum, nec ignorauit omnia q̃ de Osiride & Iside dicuntur, omnesq; fabulas sacras, aut ad Stellas, & ortus, & occasus earũ. Preterea progressus atq; regressus aut decre mẽta crementaq; Lunæ, aut ad solarem cursum, aut ad nocturnũ he misphærium, aut ad diurnum, aut ad fluuium Nilum, & om̃ino ad res causasq; naturales referri, nec ullam de incorporeis eos uiuisque substantijs facere mentionem. Vnde nostra quoq; omnia, nescio q̃ insolubili uinculo, a motu stellarum necessario dependere arbitran tur, quam necessitatem Fatum appellant. Sic om̃ia stellis attribuũt, quos solos deos & Fatorum dominos existimantes, sacris & simu/ lachris, reliquoq; deorum cultu, propitios sibi reddere conãtur. Sic præter illa quæ in cœlo uidentur, alios deos Porphyrio etiam teste, theologia Aegyptiorum nõ nouit, creatorem xpo rerum omnium non intellectum, non incorpoream quandam substantiam, nõ uir/ tutem

tutem quãdam intellectiuam, sed uisibilem hunc Solem arbitratur. Ad stellas igitur omĩa refert, & cuncta fatis, id est, stellarum motui, & aspectibus attribuit. quæ opinio usq; ad hæc tempora ab Aegyptijs tanq̃ uera defenditur. Quod si hæc uisibilia elementa mystica Aegyptiorum Theologia deos putat, hæc autem omnia animę atq; rationis expertia sunt, nec a corruptione omnino aliena. Attẽde diligenter ad quantã turpitudinem, sublimis eorum Theologia decidit, quæ ultra hæc nullum intellectum, nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum, quoniam ipsi quoq; concedunt, ab Aegyptijs in Græcos Theologiam affluxisse, una cum Aegyptijs Græci etiam redarguunt. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro, quem de abstinendo a carnibus animalium ædidit. Ab hac peritia inquit, Aegyptij ad cognitionem dei profecti, cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse, nec in hominibus animam solũmodo habitasse, sed eandem animalia omnia cõtinere. Qua de re, tam homines q̃ beluas, serpentina simul atq; uolantia quædam in deos suscæperũt, & alius apud eos deus, hominis collum, faciem alius, aliudq; membrũ aliusmodi gerit. & rursus, aliud caput hominis, collum auis, cæteraq; membra diuersorum animalium conformia possidet, quibus significant deorũ sententia, animalia complura, cum inter se, tum maxime nobiscum amice uiuere. Vnde leoni particula quędã Aegyptij dedicata leonina, alia uero quædam bouina, alia canina nominatur. Virtutem enim, quæ in omnibus est, his animalibus, q̃ a singulis deorum inuenta sunt, colere statuerunt. Aquam u͛o atq; ignẽ apprime uenerantur, & in omĩbus sacris adhibent. quia maxima salutis humanæ causa hæc elementa sunt. Quare ad hunc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus, igne atq; aqua peragit͂, nam qui dicat hymnos, aquam libat, & ignẽ tunc ostendit, quãdo in uestibulo fixus, Aegyptiorum lingua deũ exsuscitat. Ea uero animalia magis colũt, quæ rebus sacris magis cõueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidum adorãt. Quare quemadmodũ ab humanis carnibus abstinẽdum est, sic ab aliorum etiam animalium. Hac illi cumulata sapientia & diuinarum rerum consuctudine, quædam animalium magis q̃ homines a dijs intellexerũt

Virtutem [illegible] animalibus [illegible] Aegyptij

Hominem colorãt Aeg

 tellexerũt

tellexerunt amari, quæ Soli maxime consecrata putant, quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constet. & post pauca. Scarabeum uero animal ait, rerum diuinarum indocti abominabanť, quod Aegyptij summopere uenerant, animatam solis effigiem esse putantes. Scarabeus autem omnis, uirilem sexum habet, & sperma/te in stercus infuso, pila deinde cõfecta pedibus inuoluit, ueluti Sol cœlum & mensem lunarem expectat. Sic de Ariete, de Crocodillo, de Vulture, cæterisqꝫ aĩalibus philosophanť. Ita ex sapientia & re/ligione ad cultum aĩalium peruenerunt. Hæc de generosa Aegy/ptiorũ Theologia, locupletissimus testis Porphyrius scripsit, quos aquã & ignem adorãtes, & unam rationalium atqꝫ irrationaliũ sub/stantiã animæ dicẽtes, non iniuria in deorum numerꝫ bruta Aegy/ptios accæpisse affirmant. Quomodo autẽ stultissimum nõ est, im/manes bæluas ideo ut deos uenerari, qa similem hominibus animã habeant? Nam si homines putant humanos honores eis conferant, nunc autem feris, quas natura rationis expertes fingit, quasqꝫ homi/nes appellare non dignamur, non hominum honores, sed primæ causæ & appellationem, & gloriam attribuunt. Ad hæc quare mi/rabilis Aegyptiorum sapientia lupos, canes, leones uenerant, didi/cimus, nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos, miserebimur autẽ humanum genus, gratiasqꝫ lar/gitori bonorum Christo reddemus, qui nos a uetustissima ista cæ/citate, per euangelicam doctrinam suã liberauit. Iam eñ ipsi etiã fe/re omnes ægyptij ab hoc morbo liberati, uero militant deo. Habes iam absolutã Aegyptiorum, Græcorumqꝫ Theologiam, a qbus di/dicisti, nihil incorruptum coluisse. Concedať autẽ eis, ueram fabu/larum esse Physiologiam, sitqꝫ Sol, modo Apollo, modo Osiris, & Luna, nunc Isis, nunc Diana, & quæcunqꝫ alia dicere uelint. Solem ergo ac Lunam. Stellas quoqꝫ & reliquas mundi partes, quasi deos adorare debemus. Ita generosa Grecorum ac Aegyptiorũ Theolo/gia, ad sublimiora nos pducere fabularꝫ allegorijs pollicita, ad cor/pora rursus deduxit. nec aliud q̃ ignem & aquam, & partes mundi colere adhortata est Quomodo igitur Saluatoris nostri euangeliũ mirabile non est, quo Solis & Lunæ totiusqꝫ mundi creatorem, di/centi fide colere, nec elementa corporum, nec uisibilia quædã, sed

eum, qui per hæc inuisibiliter cognoscitur, creantem intellectum solum admirari, solumq; adorare didicimus, qui per omnia penetrãs cum sit incorporalis, solo intellectu percipitur, imo uero ineffabilis & incompræhensibilis est. Panditur autem atq; perspicitur per ea, quæ facit, quæ producit, gubernat, conseruat omnibus inuisibiliter assistens, non cælestibus solum, uerum etiam terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendẽs, quæ illi deos putarunt. Solus deus adorandus

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt.

CAPVT III.

VErum & fabulosa & mystica illorum Theologia rebus ipsis refutata, tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophãtur, quæ magno tempore post Platonem de intelligentijs & rerum creatore recte inuenta sunt, Theologiæ priscorum attribuere conati, maxima arrogãtia fabulas laudant, quorum Physiologiã his ṽbis Porphyrius ædidit. Explanabo quibus fas est, procul hinc abestote scelesti, quos etiam uetusti cælare uolentes, deũ & dei uirtutes pręsensibiles significarũt imagines, & ea quæ uisibilia sunt, inuisibilibus significãtes, figuris ex simulachris, quasi sacris literis magna mysteria tradiderũt. Non est autẽ mirandũ, si ligna & lapides a fatuis simulachra putanť. Similiter eñ etiam, q literas nesciũt librorum uolumina, nõ aliud q̃ pertextum putant papyrũ. Hoc exordio auditores p̃parauit. audias igitur q̃ progrediens scribit. Cũ igiť deus lux sit, & ignẽ ęthereũ habitet, nulloq; sensu capi possit, lucida quidem materia, ut crystallo, parioue lapide, ad comp̃hendendũ lumẽ ipsius exhortanť, auro aũt ignis ille, immaculataq; natura intelligiť. Multi ṽo nigris lapidibus, inuisibile illius substantiæ significarũt, hominis autẽ formã dijs attribuerũt, quoniã deus ratio est, pulchros fingunt, propter immarcescibilem illã pulchritudinẽ, diuersis præterea figuris & ętatibus, & alios sedẽtes, alios stãtes, mares alios, alias fœminas, & aut ṽgines, aut matrimonio cõiunctos, diuerso &q; amictu simulachra cõstituũt, ut diuersitas deorũ nõ lateat. Vnde factum est, ut oĩa cãdida cęlestibus dijs attribuanť, pila & rotũda oĩa mundo p̃cipue Soli & Lunæ, q̃uis nonnunq̃ spei atq; etiã fortunæ. Circulus autem, & q̃ circularia sunt sęculi motui cęlesti, & circulis

quæ

Adulti imagines

quæ in Cœlo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis Lunæ figuris, pyramides uero & obeliscos ignis substãtię & dijs olympijs hac ipsa de causa, ita communi quoq; Soli, terræ, cylindrum, sationi & generationi penem, & propter muliebrem sexum, figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus. Quod autem turpius quã obscænitatem idolorum excusare? quid amentius q̃ auro & lapide, huiusmodiq; materia, diuinum lumen & cælestem naturam significari putare? Quod autem a iunioribus eæ cauillationes excogitatæ sunt, quas prisci, ne somnijs quidem uiderunt, quibus ex auro & p̃ciosa materia, imagines deorum fingere turpe uidebatur, ṽba Plutarchi audias. Simulachrorum autẽ fictio, uetustissima quidem res est, q̃ prisci ex ligno fingebant, Siquidem lignum erat, quod in Delo primum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneũ etiã Palladi ab indigenis constitutum, quod etiam nunc apud Athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrum, ex ligno apud Samios erat, ut Callimachus asserit. Sic enim inquit, deos uetusti fingebant. Peras etiam ille, qui primus Argolicæ templum condidit, & Callithiam filiam suam antistitem consecrauit, ex piri trunco simulachrũ Iunonis dicitur confirmasse. Lapidem enim rem duram & inanem, in deorum effigiem cælare nolebant. Aurum uero atq; argentum, in fœcundæ terræ atq; infelicis, morbos colores esse putabant. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt. Hæc Plutarchus. Plato uero magnis ante eum temporibus non decere ex auro & lapidibus, & Ebore, aliaq; materia, inanimæ deorum effigies fingere putans, sic in legibus pręcepit. Terra inquit & Vesta, sacra deorum est habitatio. ne igitur ex his, cęteris dijs simulachra constituat, aurum autem atq; argentum inuidiosa possessio est, ebur animã deposuit, ac ideo ad simulachra deorũ ineptum est, æs & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatum esse Porphyrium puto, sed tamen reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est Græcorum sapientia, qui Iouem mundi mentem arbitrantes, quę in se ipsa mundum continẽs produxit. Sic a Theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iuppiter altitonans, ante omnia sæcula primus.
Iuppiter extremus, longa est post sæcula mundi.
Iuppiter est summus uertex atq; infima planta.

Ipsæ

Ipsæ ęternum semper simul est, ac totus ubiq;,
Terra fundus.
Sydereæq; domus rex est, & Iuppiter ipse
Principium atq; ortus rerum, uis una, deusq;.
Vnus & omnipotens, regali in corpore cuius
Singula ponuntur tellus, unda, ignis, & aer.
Nox simul atq; dies, sapientia primaq; origo.
Ac iocundus amor, magno hæc in corpore regis
Sunt Iouis excelsi, ceruicem namq; uidebis.
Cœli suspiciens renitentia magnaq; tecta.
Hoc caput auricomum flaui de uertice crinis
Stellarum erutilant radij, dehinc aurea pandit
Cornua bina caput, capitisq; simillima tauri.
Vnum est ortus, occasus aliud.
Ast oculi fulgens, ingenti lumine phœbus.
Lunaq; purpureo phœbi redimita colore
Præscia uenturi mens constat regius æther.
Quam strepitus nullus, nec uis, nec fama, latere
Arcanumve potest, penetratq; per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus sine fine modoq;
Panditur, ast humeri magni sunt pectora lata.
Est aer, alas quoq; uenti possidet ille.
His ad cuncta uolans Euro est uelocior ipso.
Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.
Venter, & ex altis consurgit montibus ingens.
Quem medio pontus succingit rite sonorus.
Vltima præterea terrarum lumina & ampli,
Fundamenta globi, furibundaq; tartara plantas
Esse pedum magni constat rectoris olympi.
Hic dum sub terris cælasset cuncta deinde
Eximijs repetens in lucem protulit almam.

Vniuersus igitur mundus Iuppiter est, animal ex animalibus, deus ex dijs constitutus. Iuppiter autem est, inquantum intellectus est, a quo uniuersa produeuntur, & qui cuncta creat intelligendo. Hoc igitur modo, Theologis de Ioue sentientibus impossibile est, talem

eius imaginem fingere, qualem carmina descripserũt. Iouem igitur esse credendum est uirtutem prouidentem atq; uiuificam, quam pi la & rotundis figuris significabãtur, nominis uero simulachrum ei constituunt, quoniam mens est, qua cuncta seminali ratione produ cit. Sedere autem fingitur, ut stabilis uirtus, atque incommutabilis exprimatur. Nuda apertaq; habet superiora, quoniam conspicuus intelligentijs & superioribus est. Inferiora uero teguntur, quia oc/ cultatur inferioribus creaturis. Sceptrum leua tenet, quia in his cor/ poris partibus, eorum spiritalissimum uitæ domicilium inuenitur. Creatiuus enim intellectus, rex spiritusq; uiuificans mundi est. De/ xtero uero aut aquilam protendit, aut uictoriam, alterum quia cæ/ terorum deorum dominus, quemadmodum aliarum auium aquila est, alterum, quia omnia sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Nõ est autem ab re diligenter cõsyderare, quisnam Iuppiter esse his carmi nibus affirmatur. Mihi enim non alius uidetur q̃ hic uisibilis mun/ dus, qui cœlo, æthere, aqua, terra, cæterisq; partibus constat. Aper/ te namq; in ipsis dicitur. Regali in corpore, cuius singula ponũtur, & quæ sint ista, declarat. Tellus, unda, ignis, & aer. Nox simul atq; dies, sapientia primaq; origo. Ac iocũdus amor. Ad hæc adijcitur mentem atq; intellectum Iouis æthera esse. quod Stoici postea secu ti, substantiã igneam mentem esse mundi, & deum esse corpus. nec creatorem aliud esse, q̃ uirtutem igneam asseruerunt. Hæc enim a carminibus istis eos accæpisse arbitror. Præscia uenturi mens con/ stat regius æther. His uerbis manifeste magnum quoddam mũdus esse animal declarat. Quod cum Iouem appellauerit, ætherem qui/ dem mẽtem ipsius, corpus uero reliquas partes mundi putauit. Sed huiusmodi quidem carminum Iuppiter interpręs autem iste carmi num uniuersus mundus inquit. Iuppiter est animal ex animalibus, deus ex dijs constitutus. Ita nullum alium q̃ hunc uisibilem mundũ significari uoluit. Sic & Aegyptiorũ ratio, a quibus Orpheus ista re cępit, mundum & partes eius deus astruebat, alia deinde sententia a se adiecit, crearorem omnium deum, prouidentem quendam intel lectum esse affirmans. quomodo eñ separatum intellectũ in carmi nibus intelligi dicemus, quẽ poeta ille siue Orpheus siue alius, nun/ q̃ intellexit. Siue enim a priscis Græcis, siue ab Aegyptijs didicerat

Theolo/

theologiã, nihil intelligibile atq; incorporeum tradi ab eis poterat. Siqdem locupletissimus Plato testis est, qui in Cratillo clamat, ut diximus, priscos Græcos eos duntaxat deos putasse, quos modo Barbari Solẽ, Lunã, Stellas, & cœlũ. Sed Cheremo q̃q; paulo ante a Porphyrio citatus, testimonium perhibeat, nõ aliud q̃ mundũ & partes mundi deos ab Aegyptijs cultos, nec quicq̃ ipsos de intelligibilibus & uiuis substãtijs intellexisse. unde igit̃ poeta ille deũ, qui sup omia est, uniuersi creatorẽ, per ipm uniuersum, & partes eius mentem solũmodo cognoscibilẽ, cognoscere potuit? Rei ũo incorporeæ cognitionẽ unde habuit? nec certe quicq̃ incorporeũ ab eo p̃ceptũ carminibus ostenditur. Creatiua em̃ mens, nec a pluribus est cõstituta partibus, nec cœlũ sibi caput dici põt, nec ignis, aqua, & terra, corpus ei cõficiũt, nec oculi eius Sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo aũt humores, pectora, terga & mentẽ creatrix mens oĩum habebit? aut quomodo æther, mẽs creatoris dici aut fingi põt? Quod igit̃ hæc cauillat̃, carminis huius interpres neminẽ fugere põt? Ego ũo in ꝓfundũ impietatis incidisse arbitror eũ, qui ptes mũdi, partes dei putauit, & ausus est mundũ & deum eundẽ affirmare, & ad hęc quasi aĩam mũdi esse intellectum, q oĩa creauit. Nõ em̃ pium est, coniunctum mũdo creatorẽ, & aĩam corpori putare. Adesse autem ipm, uniuerso mũdo ꝓuidere ac gubernare scriptura diuina docet. An nõ impleo inqt dñs ego cælum & terrã? Rursus. Deus supra & in cœlo, & idẽ in terra est Et alibi. In ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, non tñ ut ptes, nec sicut in mẽte aĩaq; nostra, sed si oportet similitudinẽ uti, sacras literas audiamus. Cœlũ mihi sedes, terra uero scabellum pedũ meorꝫ clamãtes. Cõsydera igit̃ quãto melius & expressius hæc dicta sunt. Nam q cœlũ sedẽ appellat, terrãq; scabellũ, & uniuersum mũdum ꝓuidentiæ dei subiecit, & sup oĩa deũ esse significauit, quippe cũ neq; scabellũ, neq; sedes corpus sedẽtis appellari possint, sed nec partes eius. Qui uero cœlum caput dei, & mentem eius æthera, & partes mũdi partes dei asserũt, nec creatorẽ, nec deum cognouisse redarguuntur. Nõ enim ipse seipum creabit, nec mens ipse poterit dici, cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit, cuius terra & cætera corpora ptes sunt res corruptibiles & abiectæ. Si ũo mẽs Iouis nihil aliud q̃ ęther est, & si aer subtilissimus atq;

igneus appellatur æther(id enim uocabulum idemq; ipsi significa/
re arbitrãtur)suntq; ambo hæc corpora,aer dico & æther,animad/
uerte quo mens Iouis iam cecidit,& cogita quis non mente captus
deum appellabit eum,cui mens corpus quoddã insensatum est atq;
inanime. Quare merito Theologia nostra negatiue omnia hęc ap
pellat,quod scilicet neq; cœlum,neque æther,nec Sol & Luna,nec
stellarum fulgor,nec uniuersus ipse mundus deus sit,sed opera ma/
nuum eius. Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur,nõ di/
co creatori,sed intelligibilibus creaturis comparata, quas immorta
les,& longe corporibus pręstantiores,beate apud deum uiuere ar/
bitrantur. Probe igitur de mũdi partibus hoc modo a scriptura do/
centur. Videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & stellas,
quas tu fundasti,& opera manuum tuarum sunt cæli. Et rursus. Re/
spicite in altitudinem oculis uestris,& consyderate quis omnia ista
monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inqt,
talem eius imaginem fingere,qualem carmina descripserũt, & ideo
ei simulachrum hominis cõstituerunt. quoniam mens est,qua cun/
cta seminali ratiõe producit. quomodo igitur si mundi, & spacium
eius cœli,aeris,terræ,cæterarumq; huiusmodi imaginem,quã car/
mina descripserunt fingere impossibile est,diuinæ mentis effigiem
fabricati sunt? Quod enim corpus intellectui diuino similitudinem
habebit,cum nec mentis humanæ imaginem habere posse cogno/
scatur? humana enim mens incorporea est atq; simplex,corpus au/
tem omne corruptibile atq; compositum. Quare iure, rationalis at/
q; immortalis anima & intellectus eius,imaginem & similitudinẽ
dei habere dicit. Immaterialis enim & incorporea,intellectualis ra/
tionalisq;,per essentiã est uirtutis & sapientiæ capax. Qui si huma/
næ animæ atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est,
quoniam nec sensu percipitur,quis adeo stultus erit,ut ligneum si/
mulachrum ac effigiem dei creatoris,omnium similitudinẽ habere
arbitraretur? Natura enim diuina,omnem materiã, & omnia quæ
percipimus excedit,mente solummodo ac sanctis animis intellecta,
figura uero Iouis. q̃ in simulachro cõspicitur,mortalis uiri effigies
est,quæ non totum hominem,sed peiorem eius partem imitata,ex/
pręssit,nullum enim uitæ atque animæ uestigium ostendit, Quo/
modo

modo igitur uniuersi deus,mensq; omnium creatura ipse Iuppiter erit,qui aut in ære,aut in ebore cernitur?aut quomodo pater Her/culis est,qui ab Alcumena natus esse dicit̃, reliquorumq; heroum, qui cum homines fuerint mortales,suę mortalitatis argumẽta posterioribus non pauca reliquerunt?ut enim in primo probauimus ue/tustissimi Phœnicum Theologi Saturni filium,mortalem ex mor/tali,& ex Phœnicia originem traxisse affirmabant.Hæc eadẽ ægy/ptij nunq̃ negarũt,pręterq̃ quod ab Aegypto fuisse oriundum con tendunt.Cretenses quoq; suum fuisse Iouem asserẽtes, sepulchrum eius magnifice constructum,apud se ostẽdunt.Atlantij enim & cæteri omnes,qui apud se Iouem natum fuisse asserunt,mortalẽ nunq̃ negarunt,resq; ipsius gestas,mortales enarrãt,factaq; multa turpia, omnis petulantię plena conscribunt.Fabularum uero priscis q̃dem illis expositoribus,modo calida quædam & ignea uirtus,modo spiritus quidam Iuppiter uidebat̃.Nunc autem nescio,quo modo his iunioribus,creatiua mens rerum Iuppiter appellatur. Interrogandi ergo sunt,quem dicunt patrem,auum,atq; proauum istius mentis esse,ut em̃ Theologia eorum prædicat,Saturni filius Iuppiter fuit. & Orpheus in prædictis carminibus,id ipsum confirmabat. Satur/num autem Cæli filium fuisse nõ negant.Si igitur deus omnium & intellectus,qui cuncta creauit Iuppiter est,quemnam dicent esse Saturnum patrẽ Iouis?& Cælum rursus Saturni patrem. Quod si pri/mus Iuppiter omnium est,quasi creator,necesse est secũdos,& post eum cæteros esse,qui ab eo creati sunt.Saturnus enim, quẽ tempo/ra esse uolunt,quoniã tempora motu Cæli conficiuntur,a Cælo genitus dicitur.Cęli autem & temporis ipius causa,est profecto mens illa creatrix, quam Iouem appellant.Quare non erit a Cælo tertius Iuppiter. Quomodo igitur tam ægyptijs & Phœnicibus,q̃ Græ/cis & primis omnibus philosophis, tertius a Cælo, creatiuus iste intellectus in Theologica genealogia narratur?Patefacta est igitur huius philosophi astuta fictio.Patefiet autem ex his magis,q̃ subij/cit dicens.Coniugem Ioui Iunonem recte putarunt, æthercam em̃ atq; aeream uirtutem,Iunonem appellarunt.Nam ęther est aer sub/tilissimus,Iouis certe mentem æthera esse carmina significarũt. Modo autem iste interpres diffiniendo aera,ipsum dicit esse subtilissi/

 mum,

mum,corpus autē aer,corpus igitur æther. Quare mens quoq; Io/
uis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque
mens natura diuersissima,idem esse intelligentur. Deinde,nescio q̃
pacto sui & carminum oblitus, quibus aperte dicit̃,mentem Iouis
æthera esse,præscia inquit uenturi mens cõstat regi,& æther Iuno/
nem æthereã,& aeream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utit̃,
dicens uniuersi aeris uirtutem Iunonē,inferioris autē,qui lunari lu/
ce illustrat̃,Latonam nominari. Latonã enim a latendo dici,& obli
uionem significare.qa cum animæ lunarē orbem descēdendo trãsi/
erint,diuinaꝝ rerum obliuiscunt̃,propterea etiã Apollinis & Dia/
næ dicit̃ mater,q̃bus noctis pellunt̃ tenebre. Aer etiam hic inferior
cum Lunę,Solisq; mater sit,nõ iniuria per Latonã designatur. Ego
uero nõ uideo,quomodo aer Solis & Lunæ mater appellari possit,
cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutet̃, q̃ ab ipso lumina/
ria. Paululum uero progressus,telluris uirtutem uestam appellat,cu/
ius uirginale simulachrum,in foco ignis statuitur,quæ uirtus quo/
niam ferax est,mulieris eã specie denotarũt. Rhæa uero, quã Opem
latine appellamus,lapidosæ atq; montanæ terræ uirtutem designat.
Ceres feracis & planæ,differt enim a Rhæa, quoniam bonam Ioui
peperit deam,ac ideo imago eius spicis coronat̃,& papauera q̃ fer/
tilitatis symbolũ sunt,circa imaginē ponunt̃. Hic diligēter aniaduer
te,quomodo deoꝝ ipsiusq; Iouis matrē,quæ Rhęa dicitur,ad terrã
& lapides detraxit,& eandem esse Cereri ait,q̃bus adiecit. Quoniã
autem quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est, quã Sol
in hyemali solstitio fouet,Bona q̃dem dea,quam & Persephonem
uocãt,uirtus seminum est. Pluto uero Sol,qui tempore hyemis re/
moti.omnem mundi partē perlustrat.idcirco raptam ab eo Proser/
pinam dicunt,quam Ceres sub terra latentem quæritat. Plantarum
autē omnium uirtus Dionysus nuncupatur,& bonæ quidem deæ
imago germina q̃dam quasi sui symbola protendit. Dionysus uero
cornua habet,& muliebri formis est, promiscuam uirtutē genera/
tionis plantarum significãs. Plutonis autem raptoris galea caput te/
gitur,quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue, q̃d
tenet,inferioris regni symbolum est. Canis autē eius frugum a ter/
ra partium tripartito,in proiectionem,orationem, germinationem
diuidi

diuidi notat. Atys porro atque Adonis, ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed Atys flores maxime designat, qui anteq̃ ad fructum ueniant, defluunt. Quapropter pudẽda ei fuisse incisa dicunt. quoniam flores defluxi, semina non produxerunt. Adonis pfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est, qui non parum uniuerso conducit, cuius caput cãdore fulgens, cælestis motus. Cesaries uero, quæ inferioribus imaginis partibus apponit, crassitudinem terrestris aeris significat. Verum, quoniã uaticinandi etiã quædam uirtus est themis, id est, latine carmẽta uocitata est, eo qđ statuta unicuique prçcinat, quibus omnibus uirtus hæc inferior colitur, ut Vesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax, ut parturiens nutrix, ut Rhæa lapidosa & montana, ut Ceres herbosa, uaticinatrix, ut themis. Vis autem seminalis, quæ in terram descẽdit, quasi priapus honoratur, cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea, quod ad plantaria Dionysus nuncupatur. ita bona dea a Plutone, id est, a remotiore ac sub terra immorante Sole, sementis tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme, quasi renouatis temporibus germinat, florendi uirtus Atyda, ut diximus, perficiendi. Adonim spiritalis Silenum p̃sidem possidet, motio autem eorum, & quasi quędã extensio per Bacchum denotat. Satyri ueneream oẽm uirtutem ostendunt, qbus om̃ibus, uniuersa terrestris uirtus pficit. Hæc necessario tibi exposui, ne pulchram horum philosophorum Theologiam ignorares. Cur autẽ hæc quasi dij honoranda sunt, quæ ad alimenta animalium deus produxit? aut cur nobis terrestris uirtus colenda est, qbus cælestis & immortalis anima inest ꝑspicax, si a sordibus libera est, dei rerum omniũ creatoris. Cur etiã si motus spiritalis Silenus est, & motiuã uirtutẽ significat, tum cælestẽ candore capitis, tum aeream & crassiorem prolixitate ac densitate barbæ, non magno eũ honorari cultu uidemus, qui omnibus erat præponendus, cum Adonim atque Dionysum, fruges uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem nõ mirabitur nisi insanus sit, cum turpissimi hominum morbi quasi Satyri & Bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare, quæ sponte sua iacent, exponenda potius cætera sunt, ne quid arcanũ & sublime nos lateat. Aquarum ingt & effectiuam uirtutẽ oceanũ, symbolũ aũt eius

thetym

Thetym appellarũt, eius uero aquæ quam bibere possumus, uirtus Achelous dicitur, marinæ Neptunus, quam inquantũ generare potest, Amphitritem uocãt, & aquarum quidem dulcium, particulares uirtutes nymphæ, maris Nereides nuncupantur. Ignis uirtutem Vulcanum dicunt, & in forma hominis ei simulachrũ constituunt, in cuius capite pileus est cæruleus, cælestis symbolũ uolutiõis, ubi integer sincerusq; ignis inuenitur. nam qui a cœlo in terrã delapsus est, cum imbecillior sit, materiaq; indigeat, claudicans fingit̃, quam uirtutem in Sole Apollinem uocarunt, a radiorum uidelicet motu, quoniam pallyn græce, mouere est, Nouem autem Apollinem circa musæ cõcinunt, septem uidelicet planetarum orbes, octaua sphera, & hęc ultima, quæ Luna est. Laurum ei dedicarunt, quoniã hæc arbos ignea est, unde odio a dæmonibus maxime habetur. & quoniam si uritur, plurimum sonat, quod prædicendi uirtutẽ designat, hunc ipsum, quia ægrotationibus medeatur, & morbos pellat, Herculem uocant, & .xij. ei attribuunt certamina, quoniam per duodena signa pertranseat. Clauam & leonis pellem accommodant, alteram, ut inęquabilitatẽ motus significent, alterum, quoniam in leone maxime uires suas ostentat. Huius salutarem uirtutem Aesculapius designat, cui Bacillum traditur ægrotantium sustentaculum. Serpẽs inuoluitur animæ, atq; corporis signum salutare. Naturales enim omnes, cæteraq; quidem reptilia crassioris dicunt, & terrestrioris esse substantiæ. Serpẽtem uero esse spiritalissimũ animal aiunt, quod & imbecillitatem corporis exuat, & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur. nam & ad acuendum uisum herbam inuenisse, & reuiuiscendi quandam herbam cognoscere traditur. Ignea Solis uirtus, quæ fructus maturat, Dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempore circũuolutus cõficit, horus dicitur. Virtus autem eius, qua ex agricultura fructum percipimus, quia diuitiarum largitrix est, pluto esse asseritur, quę cum uirtutem etiam corruptiuam contineat, una cum Serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicũt, quia superioris Solis regiones tres sunt, ortus, occasus, meridies. Lunã etiam Dianam nuncuparũt, quæ q̃uis uirgo sit, Lucina tamẽ est, quoniam nouilunij uirtus, ad pariendum non parum cõferat. Quod autem Apollo in Sole est, id in Luna Minerua, qua

pruden

prudentia designatur. Rursus Luna Hecate dicitur, propter uarias eius corporis figuras, quas a distantia Solis sumere uidetur. Trifor/mis enim uirtus eius est, nam nouilunij uirtutem, cādidis & aureis uestibus, & ardente face significant. Cista uero cum iam media sit designatus. quoniam crescēte lumine, fruges maturat. Plenilunij autem uirtutem, ferrugineo colore denotarunt, ramus ei laureus attribuitur. quoniam a Sole ignea fit, papauer propter fertilitatē & multitudinem animarum, quæ in ea tanꝗ in ciuitate inhabitant, ciuitatis enim symbolum papauer est. Arcum habet ut Diana, quoniam partus dolores acuti sunt. Parcæ quoqꝫ ad uirtutes Lunæ referūtur, Cloto ad generandum, Lachesis ad nutriendum, Atropos quoniā incōuertibilis dea est, trepin enim uertere græce significat, fructuū etiam generatiuam uirtutem, quam cererem appellant, Lunæ cohabitare dicunt, ad exaugendam uirtutem eius. Continetur enim bona dea lunari potestate, Dionysum quoqꝫ sibi accōmodant, partim propter cornuum productionem, partim propter nubium locum, qui Lunæ subiacet. Saturni autem uirtutem, quoniam tarda & frigida est, tempori attribuerunt, quem seniorem depingunt, qa tempore uniuersa senescunt, occasiones autem curetes significant, & Saturni custodes sunt. Temporis enim obseruatio, quędā occasio est. Quattuor uero anni tempora, alia Soli, quæ aeris ianuas aperire dicuntur, alia Cereri attribuimus, Cistas, quæ ferunt duas, alteram florum, qua uer, alteram spicis, qua æstas significatur. Virtutem uero Martis, quoniam ignea est atqꝫ sanguinea, bellis pręfecerunt, plurimumqꝫ obesse atqꝫ prodesse putarunt. Venerem generandi uirtutem possidere dicunt, spermatis & cupiditatis causam ei mulierisqꝫ formam accommodant, propter generationem, pulchram fingunt, quia uesper est, quę pulcherrima in cælo stella esse uidetur, cui Cupido assistit propter cupiditatem. Vbera & partes genitales teguntur, quia spermatis & nutritionis hæc membra causa sunt, & ex mari esse perhibetur. quod elemētum humidum calidumqꝫ est, & motu crebro spumas eijcit, quæ res spermatis symbolum est. Orationis autem & interprętandi uirtutem Mercurium appellarunt, qui protensus atqꝫ rectus fingitur, propter orationis uigorem, ꝙuis & Dionysi spermaticas uires, quæ per omnia tendunt, significare cōfirmatur.

tur.Sed cum oratio cōposita sit,aliam in Solem ponunt, & Mercu/
rium appellant,aliam in Lunam,quam nuncupant Hecatem,aliam
in uniuerso,& appellant Hermopin,in omnibus enim seminalis uis
est.Mercurij autem filium Cupidinem dicūt,quoniam amādi uir/
tus orationi quoqꝫ attribuitur. Vniuersi symbolum Pana esse affir/
mant,cui cornua dederunt propter Solem & Lunam,uariam Pan/
theræ pellem propter uarietatē cælestium,sed hæc Græcorum sunt.
Aegyptioꝝ autem ait deorum symbola talia sunt.Creatorem inqt
Eneph ægyptij appellant,cuius imaginē in forma hominis faciunt
colore cæruleo,zonam tenentē,& sceptrum,cuius in capite pennā
ponunt,significantes difficilē inuentu esse creatorē, & nemini con/
spicuum,uiuificum etiā & regē,& intelligibili motu circulatū.Hic
deus inqt,ab ore ouum producit, a quo nascit̄ deus,quē Aegyptij
Phtha,græci Vulcanū uocant.Significat̄ autē huiusmodi ouo mū/
dus.Huic idcirco ouis dedicata est,quoniā prisci lactis potu dege/
bant,ueꝝ mundi quoqꝫ ipsius simulachrum tale finxerunt,compli/
catos habet pedes,uestem uariā usqꝫ ad talos indutum,aureā pilam
capite sustinet,partim quia locū non mutat, partim propter uariam
stellaꝝ naturam,partim qa mundus ipse rotundus est. Solis imagi/
nem in naui collocant,q̄ Crocodillo fert̄,ut per nauigium motus in
humido,per Crocodillum aūt potabilis aqua significet̄,in qua Solē
ferri contendunt.Cælestis autē atqꝫ terrestris,telluris uirtutē Isin ap
pellarunt.Ison eñ græce,ęquale est,unde iustitia orit̄,cælestē tellu/
rem Lunā esse asserunt, terrestrem ꝟo hanc frugum ꝓcreatricem,
quā habitamus.Qđ ergo Ceres apud gręcos est,idest Isis apud ęgy
ptios.& rursus bona dea, & Dionysius apud Græcos Isis, & Osiris
apud ęgyptios.Fructuū eñ procreatricē uirtutē Osirim putāt,quā
fletibus placant,quoniā occationis tpe in terris occultet̄. Designat
aūt etiam pluuialē Nili uirtutē,uerum quādoqdem tellurē terrestrē
per Osirim denotant, fœcundā terram intelligunt, qñ uero celestē,
Nilum esse aiunt.Hūc eñ Osirim,idest Nilum,a cœlo defluere ar/
bitrant̄,quem etiā deflere solent,lachrymis reuocari uirtutē eius pu
tantes,q̄ cæteris tēporibus desinere uidet̄. Isis aūt quæ sedm fabulas
Osiridi cōiungit̄,terra ęgyptia est.Isidos eñ maritus Osiris est,q &
frater & filius eius tradit̄.In Elephantinopoli aūt Aegyptia urbe si/
mulachrū

mulachrum colitur cærulei coloris uiri corpus, caput arietis habẽs. arietis igit̃ caput & facies & caprina cornua, q̃ habet, cõiunctionẽ Solis & Lunæ in ariete significãt. Cæruleus color ei attribuit̃, qa lunaris cõiunctio humidior est. Secũda u'o Lunæ lux in Apollinopoli urbe cõsecrata est, cuius symbolũ homo accipitris habẽs faciẽ, lancea typhona interficiẽs, hoc simulachrũ candidi coloris est, qui color ab alio Lunam accipere lumen significat. Accipitris u'o facies a Sole id fieri denotat, unde & spiritũ attrahit. Soli eñ accipiter dedicat̃, qui lucis & spiritus symbolũ apud eos est, alterũ propter motus uelocitatẽ, alterũ, qa in altiora uolat, q̃ lucidiora inferioribus sint. In mysterijs aũt apud Eleusina antistes, q rerum sacrarũ expositor est, imaginem fert creatoris, ille q faces tenet Solis, q̃ stat in ara Lunæ, sacrorũ pręco Mercurij. Castellum aũt quoddã est Aegypti, qđ Anamis appellat̃, ubi homo colit̃, qui q̃ sibi ad sacrificium pręparant̃, comedit. Quod autẽ animalia deos nõ arbitrant̃, sed imagines & symbola deorum putant, inde patet, qa Soli & Lunæ boues sacrificant, & in Heliopoli maximus bos & nigerrimus, quem Nineuin appellant, ad imaginẽ Solis colitur, nam & Solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Habet autẽ caudã ille bos, & totum corpus pilis ad contrariã partem, quam in alijs bobus inclinatis densissimam, quoniam & Sol contra totius motum mouetur, testiculos maximos habet, quoniã uenerea cupiditas caliditate uiget. Et Sol fœminariũ naturæ appellat̃. Lunæ taurum dedicarunt, quem Apin nuncupant, nigrum præ cæteris, & signa Solis atq; Lunæ habentem. Habet eñ ex Sole & Luna lumẽ. Solis symbolum est coloris nigredo, & q sub lingua est scarabeus, Lunæ u'o coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrij libro, ne qđ mystice Græcorum ac Aegyptiorũ Theologia nos fugeret, conscribere placuit, q̃s errores nos fugimus, & transfugas nos p̃dicare nõ pudet, nõ eñ terrebit me arrogãs illa oratio. Explicabo quibus fas est, procul hinc abestote scelesti. Nõ eñ nos scelesti sumus, qui hos errores fugimus, sed qui turpes atque obscænas has fabulas, & scarabeus ac cęteras fabulas, ad summam Theologię sapientiã accipiunt, q iuxta uocem apostolicã, cũ sapiẽtes se dicant, fatui sunt inuenti, quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, nec hominis solum, uerum

etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ Theologiæ CAP. IIII.

VErum quoniam mysticam & arcanam Theologiam, ad incoporeas reducit uirtutes, ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consyderemus ne omnia sibi rursus labantur, cum una diuina uirtus nõ multæ colendæ sint, nam quemadmodum q̃uis multæ partes & mẽbra unius corporis sint, nõ tamẽ tot animæ, sed una in homine uno anima est. sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum, plurimis partibus constantem, cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia, Illud autẽ ridiculum est, qđ etiam Aegyptiorum nugas, ad incorporeas transtulit uirtutes, oblitus Chæremona illum ab eo productum, qui pręter hæc uisibilia nullum alium ab Aegyptijs cultum fuisse deum testabatur, & omnia in res naturales, nihil in rem incorporeã illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi Aegyptij incorporeas & uiuas substãtias, nullo se modo colere clament, friuolas has inuentiões excogitastis? & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur. Particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut ægyptiacas nugas pręteream, quis mentis compos nõ deridebit has Græcoꝝ physiologias? Si em̃ Iuppiter secundũ eos, non ignea illa uirtus atq; ætherea, ut teste Plutarcho prisci putabãt, sed supremus ipse intellectus rerum omnium creator & uita est, quomodo Saturnus pater eius erit, per quẽ tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater, quã interpręs iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Iunonem uero aera esse dicens, nescio quomodo, & sororem & uxorem creatoris intellectusq; uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quædã obliuio sit, quæ animas ad inferiora hęc lapsas consequatur, quomodo hæc obliuio Solis & Lunæ mater erit? Apollinem quippe atq; Dianam Latonæ liberos ad Solem & Lunam traduxit, cur autẽ Opem & Cererem, id est, secundum ipum lapidosæ atq; montanæ telluris, & planæ ac ęqualis symbola colendas esse putat? Cur Dionysiũ prętere & Atym & Adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutẽ, aut immaturæ defluentium floꝝ, aut perfecti fructus symbola, tanquam dij colendi sunt, cum humanum genus ad usum, cuius om̃ia

hæc

hæc a creatore producunt̃, multo atq; multo illis honorabilius sit? Hoc modo & reliqua facile redargues, & si diligẽtius cõsyderabis, mirandã impudentiã eorum duces, qui Solem modo Apollinẽ, modo Herculẽ, deinde Dionysum ac Aesculapiũ dicere nõ uerent̃. Quomodo em̃ idẽ pater & filius simul, id est Aesculapius erit atq; Apollo? Quomodo autẽ Sol Hercules est, cũ Alcumenæ mortalis fœminæ filius Hercules phibeat̃? Aut quomodo furore Sol exagitabat̃, & liberos incitatus interimet suos. qđ Herculem fecisse om̃es fatentur? Sed. xij. inq̃t certamina. xij. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabit̃, qui Soli hũc certandi laborẽ inuito imponat? Quomodo autẽ ad Solẽ q̃nquaginta festiades, & captiuarum reliqua multitudo, q̃bus om̃ibus Herculẽ cõuenisse fabulant̃? reduci poterunt, p̃sertim cum mortales liberos, ab illis Herculẽ suscępisse cõfirment, a q̃bus Herculeũ genus tractum per longa tp̃a successiõe durauit, quẽ porro esse centaurũ dicent, cuius sanguine cruentatã uestem Soli Deianira obtulit, unde succẽsus furore dicit̃ fuisse. Verũ nõ Herculem, sed Dionysum esse Solẽ ponamus? Quę igit̃ eum genuit, siue Semele q̃dam, siue Persephone? quomodo aũt Dionysus iste & Sol simul erit, & germinãdi mirãda uirtus? quã aũt dicemus multitudinem mulierum fuisse, q̃ cũ Dionysio militauit? q̃ uero Solis erit. Ariadne? Quare aũt nõ oium q̃ a terra nascunt̃, sed uini solummodo largitor Dionysus? q̃ si Aesculapius & Sol est, quomodo a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur, iuxta Pindarum sic de ipso dicentem.

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.
Horrendum inde pater diuorum concitus ira
Contorsit fulmen, animamq; e corpore uulsit.

Asclepiadum u'o genus, qđ multis seculis in Græcia floruit unde nam ortum est e terris. Sit sane uerisq; ac certis rõnibus in Solem & Lunã, & reliquas p̃tes mundi fabulæ trãsferant̃. ergo rursus creatore relicto, falso creaturas coluerũt. Qđ si nõ partes mũdi, sed inuisibiles creatoris uirtutes, quibus om̃ia replet, om̃ibus abest, om̃ia gubernat & cõtinet, colere se dicent. quare non proiectis fabulis, sicut impijs atq; turpissimis ad ip̃m uerum & unum deum cõuertuntur? Hoc em̃ facere debẽt, nõ autẽ quasi mẽte capti uenerabilẽ dei appel

latione creaturis ascribere, nec in profundis ita se ipsos tenebris clau dere, ut intus se deum inuenturos considere uideant, nec in simula/ chris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare, nec sangui/ ne ac nidore quasi res gratas creatori offerre, a quibus omnibus libe/ ratos oporteret, tanq ueros philosophos magna uoce pdicare, non hæc se uisibilia, sed inuisibilem solummodo creatorem admirari, & inuisibiles atq incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere, non in/ cendendo ignem neq arietem aut taurum sacrificando, nō sertis & simulachris, sed pio animo & recta de deo sententia & uirtute, q ut possibile homini est, ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus un/ quam Barbarus, nullus Grecus ante doctrinā Saluatoris nostri hāc ueritatē cognouit. Saluator autē noster solus omnes undiq gentes Euangelica pdicatione, ad ueram religionem conuocauit. Sapien/ tes autem huius sæculi, omnia se scire iactantes, cum deum cogno/ uissent, non ut deum glorificarunt, aut gratias egerunt, sicut Apo/ stolus ait. sed obtenebratum est imprudens eorum cor, & dicentes se sapientes, stulti inuenti, creaturas nō creatorem colentes, qui est benedictus in sæcula. Post enim longam philosophiā & mysticam, imo uero impiā theologiam a physiologia sua deiecti, multitudini cōferuntur, & multorū errores simulachris sacrificando adaugent. Quare patet pudore uictos, turpitudinem Theologiæ suæ physio/ logia cælare uoluisse, cum opere fabulas comprobent. Quod mihi mirum nequaq esse uidetur, cum & ipsos deos uideo fabulas con/ temnere nō posse. Quippe operæprecium est, Apollinem ipsum & Aesculapium audire, quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo, teste Porphyrio in libro quem de responsis scripsit, de se ipso ædidit.

Cum Latona graui partus oppressa dolore
Commotiq essent gemini intra uiscera diui
Stabat terra, aer stabat, fixa insula, robur
Accæpit, fluctus etiam mitescere ponti
Cæpere, arcitenens uatesq exiuit Apollo.

Aesculapius quoq de se ipso sic ædidit,

Natus ego ex sacra trica cui tota medendi.
Ars, cui sese omnis pariter sapientia debet.
Quem mater peperit compressa ab Apolline magnum

Illum

Illum Aesculapium diuum numeroq; recæptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum Ioue Mercurius, maiaq; Atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt, ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo pani mortalis uota bicorni.
Delitiasq; deo pariter bipedi capricruro.

Nō ergo uniuersum ipsum pan est, sed dæmon quispiam talis uidelicet, qualem se ipsum hoc oraculo descripsit, non enim uniuersus mundus hæc carmina ædidit. Mercurius etiam quomodo interpræ tatiua oratio dici potest, cum Maiæ Atlantidos filium se fuisse fateatur, & Aesculapius quomodo Sol erit, qui se tricensem fuisse affirmat, & a mortali se muliere natum nō inficiatur? Quomodo autem cum sit Solis filius, Sol ipse erit? Solis autem & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans, quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam si Sol est, quo pacto in Delo insula genitum, se a Latona prædicat? Hæc obijcienda eis tunc maxime censeo, quādo imprudēter Saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent, præsertim cū non a poetis ista, sed ab ipsis dijs dicta sint. Cum igitur & poetę fabulose Theologiā tradiderint, philosophi Phisyologice fabulas intelligant, dij uero ipsi aperte, qui & unde fuerint, oraculis suis declararit, manifestum scilicet est, quia dijs credendum est, uel quia dij sint, uel quia unusquisq; melius quam cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorum physiologiæ falsæ omnino inueniuntur. Sin uero Philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum, de se ipsis testimonia falsa relinquentur. Sed illud forsan quispiam obijciet, quia respōsum Apollinis philosophorum sententiæ cōueniens hoc modo inuenitur.

Sol & Osiris item Dionysus Horus Apollo.
Rex & item retinet lucis, qui & noctis habenas.
Qui uentos, qui dat, imbres, qui tempora mutat.
Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dij, & poetarum fabulas, & philosophorum sententias, comprobantes, pugnantia de se ipsis confirmant. Nam si mortalem sibi matrem ascribit Apollo, & patriam unde oriundus

fuit sponte fatet̃ quomodo sol erit? quod si sol est. quomodo Delos, insula, patria, & mater Latonæ? hęc em̃ uera esse ipse Apollo respon dit. Præterea si Apollo Sol est, quomodo hęc de seipo cecinit? Vtrũ Sol de cælo in aliquẽ hoĩem descendit, & hæc de se cecinit? Sed non est possibile talẽ tantã q; substantiã homini se subijcere. An intelligẽ tia & uirtus illa, q̃ in ipso est? Sed nec illam anima hominis unq̃ susci pere potuit. Eadẽ utemur rõne de Luna, q̃uis potestatẽ, q̃ in Luna est, Hecatẽ appellantes, & malignorũ spirituũ originẽ putãtes, cum ad amorũ obscœna inuocent ministeria, cõcedendũ eis fortasse ui/deat̃. Quomodo aũt & Pluto & Serapis in Solẽ referunt̃, cum mali/gnorũ spirituũ princeps esse Serapis p̃dicet̃? ex qbus oĩbus mysti/ca philosophorũ Theologia, falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorũ autẽ omnium authores dæmones esse malignos, q non/nunq̃ fabulas, nonnunq̃ philosophorum sententiã ratam faciunt, ut & illos derideant, & hos maiore arrogãtia perdant quis nõ uiderit.

EVSEBII PAMPHILI DE PRAEPA/ratione Euangelica. Liber quartus.

Is itaq; dictis, iam tẽpus est in hoc uolumine ter/tiam partẽ gentiliũ theologiæ p̃currere, quã ciui lem appellãt. Nã quoniã in tria genera theologi/am partiunt̃, in fabulosum, qđ etiã historicũ ap/pellant, poetis maxime attributũ, in naturale atq; mysticum, qđ philosophi approbarũt, & in ciui/le, qđ in singulis ciuitatibus cõsuetudine ac legi/bus defendat̃, estq; de duobus primis partibus in sup̃ioribus libris expositum. Tẽpus iam est tertiam quoq; portionẽ quã ciuilem ap/pellant, testimonio semp̃ ipsorum utentes redarguere. Continẽtur igitur in hoc tertio genere oracula, responsa, curæ morborũ in ho/minibus pijs. & ecõtra, eiecti uel aucti morbi in impijs, quarũ oĩum rerum periculum fecisse, dicẽtes pie se deos colere, nos uero impie facere affirmant, qui tam manifestas uirtutes cõtemnamus, leges pa trias transgrediẽtes, quas oportet unumquẽq; seruare, ut nemo de/beat res nouas temeraria cura scrutari, p̃sertim cum a legibus capi/talis pœna aduersus eos decernat̃, qui secundum leges & consuetu dines

dines patriæ deos non uenerantur, sed primum quidem & fabulosum Theologię genus, & secundum naturale scilicet ac allegoricũ, unusquisq; sicuti placet inquiunt interp̄tetur ac reprobet. Tertium autē quod singularium legibus ciuitatum comprobatur, nec poeta quisquam, nec philosophus moueat, nisi uelit tanquã impius iure patrio puniri. Ad hæc igit̄ nobis dicendum, ratioq; reddenda, quare Saluatoris nostri Euangelica prædicatio omnium gentium huiusmodi legibus contemptis, ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. CAP. I.

QVales igitur eas uirtutes, quæ in simulachris habitant dicere oportet? Vtrum bonas & uere diuinas, an econtra? Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare, nam alius fortasse non ita faceret, sed nullam omnino uirtutē in simulachris esse cōtenderet, & hominum malitia arteq; malefica omnia fieri probaret. Responsa enim ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hominibus ambigue ad utrũlibet euētum esse acute composita. Miracula u̸o, quæ in simulachris attribuunt, natura rerum fieri, multa enim genera esse herbarũ, multa lapidum, secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia, quosdam inducentia, alia enim contrahere atq; densare, alia distrahere & rarificare tendere, aut omnino mutare & saluare, nata esse. Quod alia breui tēpore, alia lōgo efficiunt, & alia in longum durant, alia cito dissoluunt̄. ita nonnulla conseruantia sanitatis inueniunt̄, nonnulla ecōtra morbos inducunt. Multa etiam lucem Lunæ ita sequuntur, ut simul cum ea crescant atq; decrescāt. Animalia igitur nonnulla, plantæ, lapides, aromata, magnas uirtutes insita sibi natura possident, ad quæ oĩa positio quoq; locorum multum conducit. Instrumenta etiam ipsis ad huiuscemodi artem multo ante præparata, & ministros eis esse multos diceret, qui per ciuitatem uagantur inuestigantes, cuius rei quilibet egeat, ut intelligant quid petiturus a deo uenerit, propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerumq; speluncis respōsa ferri, ut & tenebræ ipsæ non nihil cōferant, & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nuncij atq; ministri, ad que omnia uidelicet nō parũ super

stitio & opinio faciat hominum. Preterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam, qui hæc peragunt non parum posse, qui uel uoluptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita, uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte, ut in cæteris credantur, mala prænuncient. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate, ita falluntur, ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero etiam contingere alijs quibusdam cauillationibus adhibitis, nam & cantando nonnunq̄ peragere quædam uidentur, & inaudita quædam nomina inuocant, ut diuini uideantur. Maxime autem multos decipi, cum aliqualiter docti sint, quos ipsa respō sorum mirabilis cōpositio, & uerborum elegantia, & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit, ut diuini esse facile credāt. Ex illis autem responsis, quæ ambitione dicta non sunt, sed quadam futurorum coniectura clarius prolata multa, imo uero pene oīa falsa inuenta sunt, unde si quod etiā euentu rerum comprobatum fuerit, casu potius q̄ ratione id accidisse credendum. Quæ quamuis paucissima sint, feruntur tamē in primis, & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt, pene innumerabilia eorum nullus meminit, neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum. Hæc responsa deorum causa fuisse plerumq;, nec etiam eo tēpore, quando Græcia florebat, & dæmonum superstitio in ea uigebat, clarum quid & utile facinus prædictione deo℞ factum unquā fuisse. In calamitatibus enim bellorum nihil prouidentes derelinquerunt eos, quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt. quod loco suo planius faciemus, probabimusq; mltos ab illis in bella iniectos, nec utiliter unquam responsum, sed ambiguitate, qua ignorantiam suam tegebant, delusos decæptosque fuisse quærentes. Multa enim etiam tu ipse ab historijs colligere potes, quibus sæpenumero salutem & uitam ægrotantibus promittentes, & quasi dij crediti, ac diuinæ p̄dictionis magna exacta mercede, euentu ac morte languentium patefacti sunt, malefici quidam uiri nō dij fuisse. Quid autem oportet dicere, quod ciuibus suis isti fatidici nunquam profuerunt, & eis, q de longe ueniunt, ignotiq; sunt, mirabilia promittunt: cum certe oporteret ciuibus magis suis quam alienis deos propitios facere. Sed quia peregrinos ignorantes malitiam suā, facile decipiūt,

ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere non pos/
sunt. Hoc ita fit, sic uniuersam rem istam humanæ inuentiōis opus
fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum tem/
plis & simulachris deiecta, omnino putrescit. Vbi enim est oracu/
lum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur?
Vbi Apollo Pythius aut clarius? ubi Dodonæus Iuppiter? Delphi/
cum quidem oraculum, ter a Thracibus concrematum fuisse tradi/
tur, nec unquam ab Apolline calamitas illa prædicta. Idem de Capi
tolino Ioue Ptolemæorum temporibus fuisse audiuimus, quando
Vestæ quoq; tēplum exustum fuit. Magna uero illa effigies Iouis,
quam decus quasi uniuersæ Græciæ dicunt fuisse temporibus Iulij
Cęsaris, in olympicis certaminibus fulmine diuinitus icta flagrauit.
Antiquioribus etiam tēporibus, Capitolinum arsisse templum fer/
tur, & Pantheum fulmine disiectum atq; dirutum narratur. Serapis
quoq;, sacrariū in Alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quę
omnia ab ipsis gentilibus conscripta tenemus. Quid igitur mirum
est, si alijs prodesse non potuerunt, qui ab extremis seipsos periculis
non defensarunt? Illud autem quod maximo argumento est ab ho/
minibus hæc, non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam mul
ti uatum atque aruspicum non solum priscis, sed etiam nostris tem/
poribus tormentis in iudicio coacti, uniuersam rem suis inuentio/
nibus fieri ædiderunt, a quibus modos quoque artificij exquisitius
patefactos nō ignoramus qui tanq̄ seductores & malefici uiri, ulti/
mo supplicio scd'm leges affecti sunt, quæ res adeo claræ sunt, ut ne/
mini lateant. Nō ēm deiecti q̄dam & ignobiles, sed alij generosam
istam philosophiā pallium induti, & supcilium eleuantes, pfitebant.
Alij primates Antiochenæ ciuitatis fuerunt, & illi maxime qui ad/
uersus ueram Christi religionem multa conati sunt, Nec sumus
nescij philosophum quoque illum & uatem similia in Mileto pas/
sum interijsse. Quibus omnibus in unum collectis, non dubita/
bit forsan aliquis dicere, nec deos nec dæmones hæc oracula con
stituisse, sed seductorum atque improborum hominum ad tur/
pes quæstus excogitationem fuisse. Quam opinionem multis eti/
am Græcis, Et illis maxime, qui nominatissimi Philosophi fue/
runt, placuisse nō ignoramus. Nam Peripatetici homines, Cynici,
atq;

atq; Epicurei sic sentiũt, quos ego idcirco summopere admiror, q̄a nati & educati moribus corruptissimis, & a parentibus tam deos q̄ oracula reuereri docti, sua sponte potuerũt ab erroribus illis emergere, adeo ut scribere quoq; ausi sint, non modo falsa, uerum etiam inutilia, & multorũ detrimentorꝝ causam oracula esse. Quorꝝ scripta cum pene infinita sint, unius testimonium mihi nunc sufficit, q cum Chrysippus a p̄dicatione deorum fatalem uim cõfirmare uellet, sic aduersus eum cõscribit redarguens, q̄a male responsis deorꝝ, quæ ut plurimũ falsa sunt, fatum esse ostendat. Audias igit̃ quid ĩpse ad uerbum scribit. Ad hæc alia quoq; rõne in his q̄ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Nõ enim possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ, nisi fato fierent uniuersa. quæ ratio multo uanior est q̄ cæteræ. Quasi enim uerum atq; concessum esset, ueritatem in responsis deorum cõtineri, quasiq; id manifestum sit, omnia fatis fieri. Ex hoc intulit. Videmus autem omnino cõtrarium aperte. nãq; patet plurima ex oraculis m̃edacio ac fraude composita, uerꝝ Chrysippus ex alterutris hæc comprobauit. Omnia enim fatis fieri inde ostendit, q̄a uaticinatio sit. Vaticinationem ꝟo esse inde probat, q̄a om̃ia fatis fiunt, quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Qd̄ si nonnulla responsa euentu rerꝝ uera fuisse cõtendat, quia perpaucissima illa sunt, patet nõ uaticinij certitudine, sed casu sic accidisse, quod nullam esse uaticinij artẽ ostendit. Nec enim arcu aut funda artificiose uti eum dicemus, q̄ cum sæpius atq; sæpius telum proiecerit, semel aut ad summũ bis uel ter ad signum p̄uenerit, cum pene infinities lõgissime a signo abfuerit, nec ille certe medicinam tenet, q̄ cũ multos interemerit, uix tandẽ unum a morbo liberauit. Nulla em̃ scientia uel ars dicit̃, q̄ om̃ia uel saltẽ plurima ad debitum finẽ nõ deducat. Qd̄ autẽ om̃ia fere falso uates isti p̄dicant, uniuersa uita hominũ testis est. & isti ipsi maxime, qui uaticinandi artẽ profitentur, quos manifeste uidemus, cum sibi aliquid agẽdum utile imminet, sententia & consilio eorum uti diligẽter, qui rerum peritiam habere putantur. Verum, quod uaticinatio nulla sit, in alijs plenius approbabimus, ea etiã efferentes, q̄ hac de re Epicurus conscripsit. Nunc autẽ illud, quod diximus cõfirmandum nõ esse, scilicet artis, sed casus ueritatẽ oraculorꝝ. Cũ em̃ nõ sp̄ neq; plerũq;, sed rarissime aliq̄d

aliquid assequimur, nec sciētia, nec arte, sed casu & fortuna id factū dicimus, si uocabulorꝫ potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. CAPVT II.

AD hæc etiam si concederetur uera esse respōsa, uaticinandiq; artem nō fictam, fatata quidem esse omnia probe sequeretur, utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere nanq; uaticinationes Chrysippus laudat, tanq̃ humanæ uitæ perutiles. Sed quę nam utilitas sequeretur, si futura omnino mala prędiscas, cum nullo modo cauere possis? Nam quæ fatata sunt, nemo euitare potest, nulla igitur utilitas, imo uero & dolor inde sequitur. Mœror em̄ propter futura mala hominum, animos perturbat, Nec uero ecōtra, tanta ex prędictione bonorum lęticia homines efficiuntur. Non enim tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitari. Præterea mala nobis imminere, nisi audiamus, nullo modo cogitamus, bona uero humanum genus expectare solet, propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit, ut bonorum nunciatione, non magnopere augeatur lætīcia, imo autē nonnunq̃ etiam minuatur, si maiora sponte sperauimus, q̃ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione, quoniam præter spem sępenumero annunciantur, uehementer turbemur. Verum etiam, si hæc ita non se haberent, neminem tamen lateret, nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam conferre hominibus, qa futura mala prædicit, nisi caueamus, is fatorum uim abstulit, siquidem nostrarꝫ uirium est cauere, & non cauere. Quot si necessario id quoq; fieri quispiam contendat, ut fati necessitas uniuersa complectetur, sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est, etiam si omnibus oraculis prædiceretur. Oedipoda quidem & Alexandrum Priami filium, ipe quoq; Chrysippus asserit, nō potuisse a parentibus interimi, q̃uis summopere id facere studuissent, ut malum quod ab illis sibi futurum erat, effugerent. sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit, propter fatorꝫ necessitatem. Hæc ille, Tu autem illud semper probe teneas, Peripateticos, ut diximus, Cynicos atq; etiā Epycureos, græcos homines atq; philosophos, & Græciæ moribus a pueritia educatos, & inqui/

sitioni

sitioni ueritatis maxime deditos, oraculorum responsa omnia tanquam inania contempsisse. quo certe nequaquam illi fecissent, nisi apertissime rem falsam omnino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in animo non est. Nam quamuis magna istorum copia sit, non tamen hoc pacto, quia scilicet hominum inuentione, ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incœpi, aliqua uirtute fieri hæc non infitians, respondere constitui. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si omnes simul Græci atque Barbari ante aduentum Saluatoris nostri deum uerum ignorasse, & a malignis dæmonibus in morem cæcorum fuisse ducti ostendentur, quomodo non magis euãgelicæ dispensationis mysterium admirabimur, quo undique a seductione & oppressione dæmonum liberati sumus? ex illo enim tempore ad hunc usque diem cum ipsis simulachris atque templis cuncta ubique oracula iacent, ac pro eis orandi & hymnis efferendi uerum deum & Saluatorem nostrum ecclesiæ in medijs urbibus euangelicæ doctrinę uirtute in toto orbe conditę sunt, ubi animis pijs & cultu uirtutis fulgẽtibus secundum salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus, hostiæ quæ solæ deo placent, deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul etiam illud ostenditur, non temere nos uti multi putant superstitionem a parentibus traditam contempsisse, sed uero certoque iudicio ueritatem euangelicam amplecti. Sed de his hactenus. Tempus enim est iam, ut propositum negocium capiamus.

Diuersę gentium Theologiæ. CAPVT III.

IN quattuor igitur genera exquisitissimi facultatis Theologi, nõ Theologiæ modum quendam, ut in superioribus, sed quasi subiectum ipsius partiuntur. In primis enim deum patrem omnium atque regem locandum putant, deinde aliorum deorum multitudinem sequi contendunt, tertio loco dæmones, quarto heroas ponunt, quos omnes lucem esse & appellari autumant, pręter malignos dæmones, qui tenebræ appellantur. Dæmones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, & hos ita primum locum in malis obtinere, quemadmodum deus in bonis, ita rebus diuisis de dijs quidem cælestia, & usque ad Lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus percipiunt cælestes, quos & æthereos deos appellant, summa esse

religione

religione colendos, post eos bonos dæmones, tertio, heroum ãías, extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes, opere malignas dæmonũ uirtutes solummodo colere inueniuntur. Cõsyderet eñ unusquisq;, quales iam putari oporteat eas uirrutes, quæ idolis colunt, deos ne, an dæmones, & utrum bonos dæmones an proteruos? Quod facile facere poterit, si dilig̃eter his libris atten/det. Ignorare autẽ nõ oportet, nullũ dæmonẽ a diuina scriptura bo/num appellari, neq; deum aliũ esse uere atq; proprie, ꝑter unum, q̃ oĩa creauit. Virtutes aũt bonas, q̃ creaturis connumerant, nec de/os nec dæmones, sed dei angelos & spiritales ministros, potestates diuinas, archangelos, alijsq; noĩbus pulchre accõmodatis nũcupat. Dæmones autem si nominis potestatẽ dicere licet, nõ q̃a dæmones sint, quod latine sciẽtes dicere possumus, sed q̃a dimænin soleãt, pul cherrime appellauit. Id aũt latine tum timere, tum terrere significat. Absurdum certe omnino est bonas & malas uirtutes, q̃ nullã ope/rationis similitudinẽ habeant, eadẽ appellatione confundere.

Porphyrius de Philosophia responsorum.

CAPVT. IIII.

Videamus igitur, quænam uirtutes oraculis & responsis ꝑ/sunt, ut impietas gentilitatis oĩbus pateat, nec a me ipso quicquam afferre in animo est, ne criminandi ansas præ/beam inimicis, sed testimonijs, quod adhuc feci eoꝝ ipso rum in medium productis, totam rem peragam. Cum autem innu/merabiles sint, & philosophi, & historici, illum idoneũ magis pro/posito meo iudico, qui & dæmonibus maxime amicus fuit, & mul/ta nostris temporibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic enim gentilium pene omnium deorum ac dæmonum naturam ma xime inuestigasse, & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris, quos de responsorum Philosophia conscripsit, Apol linis ac reliquorum deorum & bonorum dæmonum illa responsa collegit, quibus putauit, & uirtutem suorum dæmonum ostende/re, & cæteros homines ad uerum, ut ipse dicit, dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igĩt responsis, quæ ab ipsis electa sunt, quæ/que quasi ueriora memoriæ tradita, operæprecium est totam hanc rem consyderare atq; cognoscere, quales nã sint eoꝝ auctores. Sed

primũ

primum illud uideamus, quomodo in exordio librorum iureiurando affirmat, nihil se falsi allaturum, cōstantibus inquit atq; firmis hominibus, quia bonitate deorum atq; dæmonum, spem salutis hauriunt, nihil addens, nihil auferēs hæc tradere oportet. Nā & ego deos ipsos testor, nihil ad responsorū sensum aut addidisse aut detraxisse, nisi forsan uerbum aliquod correxerim, magisq; impietatem timui, q̄ futuram sacrilegij pœnam. Collegemus autem in his libris multa, quæ ad ueritatem dogmatum pertinent, & diuinationis negocium non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harum rerū conducit, & ad bene uiuendum hortatur. Quam autem utilitatem hic labor afferet noster, illi maxime cognoscent, qui cum ueritatem magno labore quæsissent, uota sæpius fecerūt, orauntq;, ut authoritate docētium deorum uisione dignati, possent a dubitationis uexatione liberari. Huiusmodi usus exordijs obtestatur postea, ne ad multos libri efferantur his ꝟbis. Tu uero caueas ne lucri, aut inanis gloriæ gratia, scelestis & indignis hominibus hæc tradas. non enim paruum tam tibi qui ædes, q̄ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc communicanda sunt, qui uitam ad animę salutem direxerunt. Nam & ipsi dij non aperte, sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Respōsa deinde Apollinis colligit, quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus, uerum etiam cælestibus animalia esse sacrificanda præcepit Apollo. Cum idē ipē in alijs dæmones non deos esse affirmet, q̄bus gentiles cæde animalium sacrificabant, non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum Apollinem ip̄m audiamus, qui de cultu & sacrificijs deorum sic per responsa homines instituit.

Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter uitæ, mactanda est hostia cunctis
Multa deis, seu qui terram, seu qui mare uastum
Aera seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui
Alta colunt cœli, seu qui infima regna barathri,
Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cælestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est, terna & terrestribus atq;

Atra eadem, gaudent porro & capiuntur apertis
Terrestres aris, foueas cum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Hostia, mel uero nymphæ atq; liquentia uina
Offerri lætantur, ac ignem accendier aris
Quæ circũuolitant terram sibi numina quærunt.
Imponiq; atrum corpus, tum thura simulq;
Inijcier salsas fruges, & dulcia liba.
Hæc facito, uerum quibus est data cura profundi
His ipso semper fer sacra in litore, totum
Proijceq; in fluctus animal, cælestibus autem
Extremas reddes partes atq; igne cremabis
Quod superest propone tibi, dapibusq; reserua.
Sudet odoratis crassisq; uaporibus aer.

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit dicẽs. Cum igitur & terrestres & inferni dij sint omnibus istis atras quadrupedes offerẽdas iubet. Modus autẽ differt, nam terrestribus quidem super aras, infernis autem in foueis mactandas esse hostias præcipit. Aeris autem uolatilia dicit offerenda corpibus holocaustis, & sanguine ad aram circumducto, uolatilia etiam marinis, sed uina in fluctus proijcere mandat, ita omnibus dijs præterq̃ terrestribus uolatilia ĩmolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia, quare cæteris alba offerenda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum, quas albas esse uult, extremitates ait conseruãdas, reliquas autem partes comedendas. Ex his enim solummodo comedere oportet, ex alijs uero minime, ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificãda sunt, simili nanq; simile gaudet. Ouis porro terrestre animal est, & idcirco Cereri gratissimum, atra uero, quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autẽ simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola, & super aras terrestribus, quoniam super terram uersantur. Cęteris uero dijs idcirco uolatilia sunt offerenda, quoniam uniuersi mouentur, in motu eñ semper maris aqua est, cuius atræ sunt hostiæ, quoniam & cæruleus color aquarum. Alba uero aeris, lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq; æthereis extremitates dat con

ſecrandas,quoniam leuiores reliquo corpore ſunt, quorum ſacrifi/ cijs communicare oportet.quia cum alij dij arcere mala ſoleant,cæ/ leſtes bona nobis largiũtur. Hæc mirabilis ille philoſophus in libris Reſponſorum conſcripſit.

Redargutio prædictorum ipſius Porphyrij. CAP. V.

AGe iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro poſuit,quem de abſtinendo a carnibus animaliũ cõſcripſit.Ibi enim primum nihil ſacrificandum,neq; in/ cendendũ cenſet.deinde opiniones alioꝝ reprobat,aſſe/ rens non eſſe deos illos,qui cæde animalium gaudent.Sceleſtiſſimã enim eſſe brutoꝝ etiam animalium cædem,& abominabile non ſo lum deo primo, uerum etiam cæleſtibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollinẽ ſuum redarguit,qui etiã cæleſtibus animalia eſſe offeren da reſpõſis ſuis iuſſit.Theophraſti quoq; authoritate utitur,cui pla cuiſſe oſtẽdit non dijs,ſed dæmonibus dũtaxat eſſe ſacrificandum. Quare ſiquis Theophraſti & huius ratione acquieſcit. Apollo etiã ipſe nõ deus erit,ſed dæmon,cæteriq; omnes, quos deos gentilitas dicit,qbus ubiq; animalia immolantur,dæmones erunt,& dæmo/ nes perniciosiſſimi.Nam ſi cædes & immolatio hæc animalium ſce/ leris & abominationis ſecundum ipſum pleniſſima eſt, quomodo erunt boni,qui hac re ſummopere gaudent? Quod ſi non ſolũ ani/ malia,uerum etiã crudelitatis cumulo homines etiã mactari offer/ riq; ſibi cupiunt,quomodo aptiſſime ſceleſti & inhumani nõ erũt, nihilq; aliud q̃ perniciosiſſimi dæmones? aut quomodo iure nos ac/ cuſabimur,q omnino impiũ eſſe putamus ſanctiſſimã dei appellatio/ nem atq; uenerationẽ immũdis ſpiritibus attribuere? Solũ em̃ crea/ torẽ illũ oĩum deum adorare didicimus,nihil terrenum & mortuũ, ſed integritatẽ animi,& caſtimoniã corporis,rectam ſcientiã & ar/ dentiſſimã fidẽ afferẽtes,quã ad extremũ uſq; ſpiritũ intemeratã au xilio Saluatoris ſeruabimus.Sed uideamus,qbus oſtendit rõnibus, nec deo,nec diuinis uirtutibus terrenum aliqd offerendum,aut in/ cendendũ eſſe.Aliena em̃ hæc ait ab omni ſunt pietate,nihil em̃ ma teriale inueniri põt,qd immateriali deo non ſit obſcœnum,idcirco neq; oratio ei,quę uoce proferatur conuenit,ſed nec interior oratio ſi animæ uitio contaminatur. Silentio autẽ ſancto,& cogitatiõe in/

tegra,

tegra, ab omniq; morbo remota eum colimus. sic illi & cõiungimur, & similes, ut possibile homini est, efficimur, mundissimã ueritatem quasi sacram hostiã ei offerẽtes. ita hymnis deũ laudamus, ita salutẽ ac impossibilitatẽ animi regrimus. Sacrificium eñ deo est alienę ab omni uitio mentis speculatio, uirtutibus autem q̃ circa ipsum sunt, dijsq; intelligibilibus, hymnos oratiõe offerre possumus. Primitias enim offerre omnes solent, earum rer̃ quas accæperunt, & quibus alitur & continet̃ substãtia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert, sic homines oportet mundæ inuentionem mentis intelligentijs offerre, gratias agẽtes, q̃a hęc nobis tribuerint, & quia nos mentemq; nostram speculatione sua cõtineant atq; nutriant, iuuantes, cõsulentes, & ad salutẽ nos nostram reducentes. Hæc Porphyrius, quibus similia in libro de sacrificijs, de primo ac magno deo Thyaneus ille Apollonius conscripsit. Sic ergo inqt maxime decẽtem aliqs curam de rebus diuinis suscipiet, propitiũq; habebit deum, si deo primo, q̃ unus est & ab alijs omibus separatus, post quem longo interuallo reliqui cognoscunt̃, nullo modo sacrificet, nec ignem incendat, nec sensibilium ei aliqd offerat, nullius ei rei eget, non dico a nobis, sed nec ab intelligentijs ipsis. Nõ est autẽ in terris, nec in aere quicq̃, cui nõ insit aliqua obscænitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam, quæ nõ ore profertur, quę illi offerenda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rer̃ omnium peroptimum similiter atque pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo nõ indigens, bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius. Sed Porphyriũ rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscẽte paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscæpta est, adeoq; creuit, ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit, iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas pœnas sumpserunt. Alij nanque hominum omnino impij facti sunt, nullos deos colentes, alij malos deos uenerantur, quos humana meliores natura non putant. Nõ ergo animalia immolanda sunt, sed illa quæ immolata nihil omnino ulli officiunt. Innocens enim immolatio atque sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obijciet ita usui nostro

animalia diuinitus esse concessa, quemadmodum & fruges terræ, sciat animalibus cæsis nõ nihil noxæ committi. Priuantur enim anima uiolenter non ergo sacrificanda, præsertim cum ut ipso nomine ostenditur, res sacra sit, sacer autem homo est, qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges, si aliunde per uim accæperis, offerre fas est. Nõ enim aliorum iniuria deus placatur. Quod si ablatæ fruges offerendæ nõ sunt, multo minus animalia ui anima inde ablata offerenda sunt, præsertim cum anima multo nobilior frugibus sit, qua qui animalia priuat, magnopere peccat. Præterea si primitias quasdam ex animalibus dijs offerimus, cuius rei gratia id facimus? utrum honoris? quisnam honor hic potest esse, qui ab iniuria originẽ trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Nõ possumus quippe negare non iniuste agere, cũ animalia nihil iniuriantia interficimus. Sed neque hac uia gratiæ dijs referendæ sunt. Qui enim beneficij gratiam retribuit, non maleficio id peragit. Non enim magis retribuere uidebitur, quam si rem a uicinis raptam, in gratiam & honorẽ retribueret. Sed neque gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deum putat, is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficij animalia immolanda sunt, præsertim cum non sit possibile ita hæc agere, ut deum lateant. Si ergo rei alicuius causa immolandum est, nullius autem rei gratia id faciendum ostẽditur, relinquitur profecto nequaquam immolandum esse, & maxime cum nulla re ij indigeant, sed animum hominis respiciant, illudq́ sibi sanctissimum sacrificium sit, rectam de his ipsis, & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers optimæ primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos Græcorum philosophos patet, nullo animantium litari posse, iniustumq́ ac obscœnum esse cæde animaliũ deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidem bonus, sed seductor & mendax fuit, qui nidorem carnium & libationem sanguinis petijt. Et in eodem libro ipse Porphyrius. Non ignorat inquit, cui curæ pietas est, nihil animatum dijs offerri, sed dæmonibus, aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt. CAPVT. VI.

Quoniã

QVoniam igitur alios bonos, alios malos dæmones putat, age iam uideamus, certisq; rationibus approbemus, malignos esse omes dęmones, quis gentilitas loco deorū eos uenereť. Qđ quidem hoc modo demōstrare conabimur. Omne qđ bonū est non ꝓdesse non potest, & econtra, quod malum est. Dæmones autem & dij gentilium Saturnus, Iupiter, Iuno, Minerua & similes ac inuisibiles uirtutes, quę in simulachris & per simulachra operantur, non solum brutorum immolationibus animalium, quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidetur, uerum etiam cæde ac sanguine hominū summopere gaudent, quomodo igitur boni dæmones isti erunt, & non scelesti atq; pernitiosi spiritus.

Quod homines sacrificabanť dæmonibus usq; ad tempora Saluatoris. CAPVT VII.

INcipiamus igitur latius ostendere, quantus error, quantaque impietatis putredo humanū genus ante Saluatoris nostri tempora detinebat, quæ postq̄ incœpit euangelium in orbe terrarum prædicari, minui sic cœpit, ut Adriani temporibus in morem Solis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentilium ergo ipsorum, ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscorum temporum pestem utemur, quæ adeo animos hominum inuaserat, ut quasi dæmoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati, liberorum sanguine scelestas placarēt uirtutes. Ita pater unicum filium, dilecta mater filiā dæmoni, tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hominum, quod humanum esse natura cognoscit, ad furiosam immanemq; crudelitatem a dæmonibus impellebatur, quæ ita se habere non modo apud Barbaros, uerum etiā apud Græcos omnis historia plena est. Nam & Rhodij hominem Saturno sacrificabant, quam rem magis temporibus postea mitigare uolētes, mortis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; conseruabāt, quem in ipso festo uino grauato immolabant. In Salamine uero insula, quam antiquissimis temporibus Corroneam uocabant usque ad Diomedis tempora Agraualæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Postea ꝟo in templo Palladis Agraualæ ac Diomedis (unum enim trium fuit) Diomedi homo immolabatur, qui ab adolescētibus ter

circum aram ductus tãdem a sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cypri Seleuci temporibus abominatus, non hominẽ sed bouem Diomedi sacrificari statuit. Dæmon autẽ ille quicunq; fuerit, nõ inuitus bouẽ pro homine suscipiebat. Ita nõ multum interesse inter immolationẽ hominis atq; bestiæ uidetur. Manethus autẽ hystoricus, apud Aegyptios in Heliopoli homines immolatos fuisse in libris de Pietate testat̃, quẽ morem Amosis improbauit. Sacrificabant̃ uero Iunoni tres in die, quos inquirebant, si mundi essent, quẽadmodum postea uituli. Cereos autẽ offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionyso etiam omadio apud Chios appellato, homo crudeliter discerptus sacrificabat̃. Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit, hominẽ Marti sacrificare solitos, & Phœnices bellorum aut pestilentię calamitatibus amicissimos Saturno solebant immolare, quod omnes qui eorum historiã scripserunt testantur, maxime autem Sachoniatho a Philone biblio in grecam linguã, ut in superioribus dictum est, traductus. Histrus quoq;, qui Cretensem historiam collegit, Curetas scribit Saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pallas qui optime omnium mitrę mysteria ædidit, sic hac de re scripsit. Immolationes autem hominũ imperatoris Adriani temporibus ubiq; fere cessarunt. Immolabat̃ enim prius in Laodicea Syriæ Palladi uirgo, nunc autem cerua, & arabes singulis annis puer: immolantes sub ara sepeliebãt, omesq; Græci communiter antequã in bella exirent, ut Philarchus historicus tradidit, hominem immolabant. Prætereo Thracas & Scythas cæteraq; prisca. Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe Latini, Iouis solennitate hominem immolari? & usq; ad hunc diem nõ in Archadia solum Pani liceo, nec in Carthagine Saturno, sed omẽs communiter homines cum dies statutus aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram sanguine hominis spargunt. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, his uerbis in primo utitur libro. Morem inquit priscis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse, ut ciuitatis aut gẽtis princeps, dilectissimum ex liberis ulciscenti dęmoni quasi redemptiõis præmium traderet, & sic traditum mystice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis, quem Phœnices Israelem uocant, qui posteaq̃ hominẽ exiuit, ad Saturni stellam ad-

ductus est, cum ab Anobret nympha unicum haberet atque charissimum filium Ieud, a re ipsa dictum (sic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellãt) quia maximo atque periculosissimo bello ciuitas premebatur, regio indutum ornatu super cõstructam, ad hęc pręparatamque aram immolauit. Nõ iniuria ergo eximium dicemus illum Clementẽ in libro, quo ad ueritatẽ gentiles adhortat, his ubis ista deplorasse. Crudeles immanesque hominũ hostes dij uestri sunt, qui non solum amentia lætantur nostra, uerum etiam modo per cõtemptionem certaminis, modo per cupiditatẽ uictoriæ animis uestris concitatis ad uoluptatem suam immolationes hominũ postulant, qui multis nonnunquam ciuitatibus atque gẽtibus, tanquam communes pestes & fulmina incidentes nõ cessarunt atrociter homines uexare, quousque sanguine hominũ placati sunt. Aristomenes enim Messenius Ioui, quem illi appellant Ithometem, trecentos simul sacrificauit, in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia. Tauroscythæ autem quoscunque aduenas cæperint (capiunt autem multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur) Dianæ statim immolare solent, quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Monuimus uero in libro miraculorum collectionis in Pellæ ciuitate Thessalica hominem Achiuum Peleo & Chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctij etiam, Cretenses autem isti sunt, Ioui hominem immolabant, ut Anticlides scripsit. Lesbi quoque Dionyso, & Phocenses Dianæ, alteros Doscida, alteros Phitocules historici hominem immolare solitos conscripserunt. Herechteus uero Atticus & Macharius Romanus filias suas alter Proserpinæ, ut Demaratus in primo tradidit, alter defensori dæmoni, ut Dorotheus in quarto italicarum rerum exposuit, immolare nõ dubitarunt. Perhumani uero dæmones, quomodo enim non scelestissimi sunt, & illi qui tanquam Saluatores inuocantur, & isti qui salutem ab insidiatoribus petunt, litareque putant deis hominum iugulo? nec enim homicidij crimen effugiunt, etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus? & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus, statim resilimus, ut poeta omnium maximus ait. Retroque pedem cum uoce repręssit.

Impro/

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pręssit humi nitens trepidusq; repente refugit
Attolentem iras, & cærula colla tumentem
Perniciosos autem dæmonas fraudulento & pestes hominum manifeste uidentes, a quibus liberi etiam uestri ad cædem petunt non fugitis? Hæc ille. Ego autem etiam Dionysium Halicarnasseum uirum Romanæ historiæ ac Italicæ peritissimum, huius sceleris testē adducam, qui in primo de Antiquitate italica, Iouem & Apollinē quoniam decima hominum immolata non fuerat, magnas Italis calamitates induxisse his ꝟbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; permansit, sed immaturi oēs defluebāt, nec spicæ semine replebantur, nec herbæ pecori sufficientes germinabant, fontes quoq; ipsi alij bibi non poterant, alij æstatis tempore deficiebant, & aut mulieres abortum patiebanť, aut nati pueri manci & discerpti erant. Cætera quoq; hominum multitudo ęgrotatione ac morte crebrius q̄ solebant uexabātur, sciscitantibusq; ipsis qd in deos commiserunt quidq; facturi, ut ab his pestibus liberarētur, responsum fuerat, quia cum impetrassent quæ petierant, non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent, quæ si reddiderint, conquiescent. Pelasgi enim & Aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini, ex nascituris decimam se partē immolaturos. Cessauit igitur postea talis calamitas, & illi foecundissimo rerum usi prouentu, decimam nascētium omnium partem sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbius non Pelasgos aut Aborigines, sed Thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebātur. Senior deinde quidam aliarum rerum primitias dixit recte dijs consecratas fuisse, nullā autem ex hominibus partem, quam dij maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur, nisi ut cæterorum animalium, sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationē cum alij probarent, alij plenam insidiarum putarent, sciscitari rursus per oracula placuit, si hominum decimam sacrificare dijs gratum esset. Deo autem annuente, magna seditiōe uexati sunt, & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione, ne dolo ista primates facerent commota, scissi atq; diuisi sunt, migra/

bantq; multi,imo uero quasi amentia furentes pellebantur & pelle/
bant,multæq; ciuitates destitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim
fugiẽtes filios,qui genuerunt,& fratres cognati, & propinqui pro/
pinquos,ita ex Italia fugientes,Græciam & Barbariam repleuerũt,
quod malum non paucis annis Italiam uexauit. Nam & ciuitatum
principes tum seditionem timentes,tum religioni satisfaciendũ pu/
tantes ab adolescentibus, qui ad iuuentam in annos proueniebant,
primitias deligebant.Et paulo post. Asserunt autem Saturno in Ita/
lia,priscis temporibus ita sacrificatum fuisse, quemadmodum apud
Carthaginenses antequã urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc
usq; tempora & occidentaliores fere omnes homicidio sacrificant.
Hercules autem fertur primus in Saturnino ara ædificata intemera/
tas hostias immolasse,ac legem qua homines sacrificabantur reuo/
casse,& ne quasi, patrio ritu neglecto,supstitione inani incolæ tur/
barentur,simulachra pro uiuis hominibus,quos influenta Tyberis
proijciebant hostiarũ ornata,modo in Tyberim immittere docuit,
quæ res a Romanis temporibus quoq; nostris idibus Maijs diligen
ter fieri solet.Ea enim die põtifices animalibus primo secundum le/
ges immolatis,uirginesq; uestales,prætores,alijq; ciues quos sacris
adesse fas est,xxx.simulachra hominum,q̃ argiuos appellant,a pon
te sacro in Tyberim demittunt.Hæc Dionysus. Diodorus ṽo con
sentanea istis in uigesimo hystoriæ uolumine Carthaginensibus ac
Agatocle Tyranno Siciliæ post mortem Alexandri Magni primi
Ptolemei temporibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant autẽ
Saturnum illis iratum fuisse,quoniam prius ipsi excellentiores ex fi
lijs suis sacrificabant.Postea ṽo clam emptis infantibus atq; educa/
tis, liberorum loco immolabant.Cumq; diligenti facta inquisitio/
ne,multi ex suppositis inuenirentur sacrificari, facile animis induxe
runt,ut crederent ad obsessionẽ urbis hostes idcirco diuinitus mis/
sos fuisse, quoniam priscos deorum honores non seruarent. Itaque
deos placare studentes,ducentos ex nobilissimis adolescentibus pu
blice sacrificarunt,Tercenti ṽo alij,quoniam suspectos se esse uide/
bant, sponte se tradiderunt.Erat autem apud eos ænea Saturni sta/
tua magnitudine mirabilis,cuius manus in terram extensę ita erant
in gyrum,ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebant, ingen/

tem foueam ignis repletam inciderent. Iure igitur Hebræorum scri-
ptura reprehendit eos, qui moribus patrijs contemptis, hæc imitati
sunt, dicens. Immolabantque filios atque filias suas dæmonibus, infe-
ctaque terra est in sanguinibus, & contaminata in operibus eorum. Ar-
bitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere, nō bonorum dæmonum
inuentionem fuisse priscam illam, & primam simulachrorum insti-
tutionem, & uniuersam religionem gentilium, sed perniciosorum
omnino atque scelestorum. Itaque uerus profecto inuenitur propheticus
ille sermo. Omnes dij gentium dæmonia. Apostolicum etiam illud
quo dicit, quia quæ gentes sacrificant, dæmonibus non deo sacrifi-
cant. Et certe si quid boni in deis gētilium esset, amatores profecto
iustitiæ salutares & benefactores hominibus essent, nec humano
sanguine gauderent. Sed responsis & omnibus modis a cęde huma-
num genus repellerent.

Quod mali dæmones ad omnia flagitia & facinora ho-
mines impellebant. CAPVT VIII.

QVod uero maligni ad ista dęmones humanum genus in-
truserunt, q̄uis per se ipsum pateat, tamē inde quoque aper-
tius uidebis, si adulteria & fornicationes gentilium, quæ
usque ad hunc diem in Heliopoli Phœnicę, multisque alijs in
locis peragunt, in mentem tibi ueniant, quasi enim pri-
mitias quasdam dijs debitas turpissimas huiusmodi operationes in
templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites cædi-
bus & stupris lætantur, quanto magis dij aut boni dæmones ab his
rebus erūt alieni? Si uero quispiā obijciet malignos quidem esse dæmo-
nes eos, qui hæc petūt, alios autē illos bonos, quos maxime tanq̄ Sal-
uatores uenerant, quęrendū ubi nam isti Saluatores sui, quos colu-
sint, & nō possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atque flagi-
tijs auertere. Quomodo autem boni sunt, si malos dæmones nō de-
pellunt? si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumque
hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt?
Cur etiam non admonuerunt homines nō ut deum honorare, sed
ut perniciosum dæmonē odisse illum, cui hæc iniqua & turpia pla-
cerent? Quomodo ergo uerum isti deum colunt, qui nec Rhodijs,
nec Salaminis, nec Heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones
signifi-

significauit: nec malignū Iunonis spiritum, cui tris quotidie hoīes sacrificari solitū ab historia didicimus, contemnendum esse unq̄ dixit. nec Chios docuit, ne mēbratim crudelissime discerptum hominē Dionyso immolarēt, nec Tenedos similiter: nec prohibuit Mauorti hominē ubiq; offerri: Cur igitᵉ eum colūt, qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes, nequaq̄ defendit. nec dixit in Laodicea Syriæ, ubi singulis annis uirgine litabatur, perniciosum dæmonem habitare. nec in Lybia atq; Arabia, ubi adolescentem sacrificantes, sub ara sepeliebāt. Hæc omīa uerus deus quē colunt, quomodo nō admonuit faciunda nō esse. Incestus etiam & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo nō docuit uero deo & bonis dęmonibus placere non posse: qđ nullus unq̄ preterq̄ uerus profecto deus noster, qui solus deus est, fecisse inuenitᵉ. Is enim per Mosem uniuersos præmonuit hoīes, nō esse colenda dæmonia. ecōtra uero repellenda contemnendaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus, templaq; ipsorū ac cærimonias q̄bus honoranᵉ, sic esse delenda, ut nulla eorū extet memoria, qui adeo maleficiose humanū genus inuaserūt, tantamq; uictoriam amentia hominum cōsecuti sunt, ut si colligere in unum, q̄ ab historicis suis dicunᵉ uolueris, uniuersum istis scelestibus orbē spiritibus subiectū fuisse inuenies, Græciam, Africā, Thraciā, Scythiā, prudentissimorū Atheniensium gentē, ipsam quoq; magnā urbē, siqdem etiam ibi dialibus homines iugulabanᵉ. Rhodum preterea, Salamina, insulas omnes, Chium, Tenedum, Arcadiā, Lacedæmona, Aegyptum, Phœniciā, Libyam, Syriam, Arabiā, ubiq; usq; ad tēpora Saluatoris nostri, tam animalium, q̄ hominum cæde, & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dęmones placabant, neque prius uitam hominum hæc mala reliq̄runt, q̄ Saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit. Historicos ēm suos iam audiuimus ad Adriani usq; tempora, facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectā atq; contemptā fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelij p̄dicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentiuntur autem, quando rebus uicti prauis, se dæmonibus sacrificasse negant. Illos enim adorabant, illis homines cædebant, ad honorem illorum turpissima admittebāt flagitia, quos deos maximos &

tempore [illegible] Salutaris [illegible] p̄dicatio p[illegible] orbe protensa fuit.

 puta/

putabant & appellabant. Saturnum enim, Iouem, Martem, Dionysum, Iunonem, Mineruam, Venerem, & sapientissimum atque pulcherrimum Apollinē, optimos & maximos deos, ac denique Saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi, illi dæmones sunt. Nā si huiusmodi sunt, qui cæde hominū gaudent (gaudent autem isti, quibus nisi homines immolentur, ferre nō possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincunť, siue ipsi talibus gaudeāt, quod dubitari nō potest, siue alijs hæc offerri permittant. Cur enim si boni sunt spiritus, his sceleribus malignos placari dæmones iubentur? cur adeo errare homines patiuntur, ut ad colēdos prauos dæmones ignorantia deductos despiciantur? Cur huiuscemodi humanum genus seruire spiritibus nō dedignanť, cum oporteat si boni dij sunt, longissime ab hominibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute, prædicationeque integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hominibus circūuentum, nec humanus dominus seruū, nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur, si aliquo eis poterit modo prouidere, nec pastor lupis pecudes tradet. Dij autē boni, qui miseros ut dicunt homines tutantur, qui pastores & Saluatores, reges, patres, & domini nuncupātur, inimicis dæmonibus quasi atrocissimis bæluis homines, a quibus pie coluntur, crudeliter trucidandos tradent. nec propugnabunt & protegent imbecillum genus hominum, nec hostes & prauos spiritus tanq̄ immanes bestias longe a grege hominum fugabunt, nec docebunt homines, qui se, remque suam illis commendant, non colendos, sed fugiēdos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt, nec unquā fecerunt, imo uero e contra, oraculis atque responsis suis homines immolari sibi petebant, & turpissima flagitia in templis offerri, re ipsa pater pessimos & iniquissimos esse natura. Ad hæc quomodo deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unquam adorabitur, si bonum malo nunquā conuenire potest, nisi lucem ac tenebras ad idem cōcurrere posse contendat. Quomodo autem dij sunt, aut omnino boni dæmones, qui bonitate ab hominibus superantur? Iniquum enim Porphyrius scripsit, non dico homines solum, sed etiam quod multo minus est, animalia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atque prudenti uiro fugiendas, nec placandos spiritus sanguine

guine,sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum em̃ ani/
mum non inuadunt,quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis,deo inhærendum est.

CAPVT IX.

SI uero ciuitatibus necesse est hos etiã placare,nihil ad nos. Ci/
uitates enim etiam res externas,ut diuitias,& omnia quę cor/
poris sunt,ut formam,bona esse confirmat,& horum contra/
ria mala. Pauci enim sunt in ipsis,qui animæ curam habeant.
Nos autẽ, quantũ nobis possibile est,istis nõ indigemus,sed omni
studio atq; opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet perfe
ctiore uirtute,& uera de rebus opinione. Econtra uero,prauis tam
dæmonibus q̃ hominibus,& omnibus qui caducis atq; materiali/
bus rebus gaudent,dissimiles esse studemus. Nõ iniuria igit᷑ philo/
sophus & dæmones contemnere debet,& diuinationes negligere.
Ea enim,quæ homines uaticinationibus petunt, negligit. Nõ ergo
de matrimonio,non de mercibus,non de seruo,non de furto,nõ de
alijs inanibus rebus, quas falsa opinione homines capiunt, ab extis
animalium quæret,sed ipse per se ipsum deo accedens,æternam so/
lummodo uitam quæret,quã toto animo desyderat. His ũbis Por/
phyrius auguria & auspicatus & uniuersam diuinationem, quam
multi admirant᷑,falsa opinione hominum constare aperte ostendit,
quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus
prudensq; uir ea fugit,quibus dæmones placantur,q̃ sunt gẽtilium
sacra sanguine animalium cõfecta,nemo priscorum prudens ac mo
destus inuenit᷑. Om̃es enim ut diximus,ante Saluatoris nostri aduẽ
tum,uel hominũ sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo
secundũ Porphyrium,prudẽs modestusq; gentilium fuit. Præterea
ipse rationẽ sequens,sacra dæmonum refutat,& mundo animo esse
hortat᷑,quem dęmones inuadere nequeunt,quoniã dissimiles sunt.
Apollo ũo deus suus rursus enim homini cõparatus, inferior repe/
rietur ꝑniciosissimo dæmoni,qa uidelicet ei amicus sit, pernicioso
enim perniciosus amicus est,sacrificandum consulit,quod ipse in li
bro de responsis conscripsit. Cum enim uates festinaret quod que/
rebat inspicere,Apollo ei respondit,munera prius dæmoni offeren
da esse dicens. Ratio autẽ humana duce,natura his contraria facien

da probat, mundiciam scilicet animæ adhibendam, & sacrificãdum non esse dæmonibus, quoniam purum mundumq; aggredi nõ possunt, cum dij similes sint. Quod si prudens & modestus uir est, q̃ dæmonibus non sacrificat, qui suis responsis sacrificandum consulit, qualisnam sit, per te ipsum consydera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt, qui cæde ac sanguine hominum gaudent, quem morem si quis laudat, is oẽs homines qui modo uiuunt, uituperat. Quod si prudenter nostram tempore huiuscemodi rem contempserunt, prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis, deo inhærendum est.

CAPVT. X.

HIs omnibus hac luce clarius patet, nõ dij, nõ boni dæmones, sed lõge ab oĩ bonitate remoti, hostes ueri dei perniciosi atq; impij gentilium esse deos, a quibus nemo præter dominum nostrum Iesum Christum, humanũ genus eripuit, qui euangelio suo uniuersis Barbaris, simul & Græcis huic morbo medetur, & a durissima antiquissimaq; seruitute liberat, ac ad ueram conuocat libertatem, ad quam curriculo tendere magna uoce omnibus prędicat clamans. Spiritus domini super me, propter quod misit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde, prędicare captiuis remissionẽ, & cæcis uisum. Et rursus. Educere ligatos e uinculis, & e domo carceris sedentes in tenebris. Hæc enim ab antiquissimis tẽporibus uera Hebræorum oracula redẽptionem nostrã, & cæcæ mentis illuminationẽ prædicentia cõfirmabãt futuram, unde nos Saluatoris nostri gratia & patrocinio cõfirmati, a flagitijs ad modestiã, & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonum seruitute nec sacrificabimus unq̃, nec seruiemus dijs gentilium, a quibus (proh dolor) opprẽssi tenebamur, nunc quia liberati, euãgelica doctrina ad Saluatorem nostrum dominum, & benefactorem creatorem & regem uniuersi adducti sumus, quẽ pie adoramus, non ut dęmonibus uidetur, sed ut ab euangelica doctrina didicimus, qua nutriti, prauos dęmones atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi, eamq; uitæ munditiam adhibentes, quam nobis Saluator tradidit, nequaq̃ illos timebimus, qui mũdum aggredi animum, quoniam dissimiles sunt, nequeunt,

ut phi-

ut philosophus cōcedebat. Sed neq̧ diuinationis indigebimus, ne/q̧ aruspices interrogabimus, nec quicq̄ penitus dæmoniacum per/scrutabimur. Quorum enim gratia hæc petuntur, ea nos cōtemne/re Christus docuit, illaq̧ solummodo desyderare iussit, de q̄bus ne/mo aruspex, nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt, quę so lus Saluator noster uerbum dei, quod semper cum deo patre est, o/mnibus significauit, qui animum atq̧ mentem suam domicilium il/li constituerūt, de quibus ipse dicit. Habitabo in ipsis, & ero sibi de/us, & ipsi erunt mihi populus. Hæc de prauitate dæmonum, quos & deos appellant, dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione

CAPVT. XI.

NVnc uideamus quē admodum cum esum carnium Por/phyrius exterminet, apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines seducant, trāsmu tari, bonorumq̧, ut cupiditatū inflammatione multitu/dinem alliciant, persuadeantq̧ deos esse cum nō sint, effigiem assu/mere confirmet, quos tantū ait potuisse, ut sapientissimos poetas & philosophos cōplures decæperint, quorum eloquentia multitudinē euerterunt. Præterea omnes maleficas artes ab ipsis dæmonibus in/uentas fuisse, ad uoluptatemq̧ homines impulsos, ut titillatiōe ob/cæcati, primum eorum spiritum summum deum putarent. Sed uer/ba eius ascribamus. Quęcunq̧ inquit animæ uitijs subiectæ appeti/tu feruntur iræ cōcupiscentiæq̧ seruientes, in naturam dæmonum conuertuntur, ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæ/mones inuisibiles atq̧ insensibiles humano sensui. Non enim habēt corpus, quod soliditate sua sentiri possit, nec formam omnes unam, sed multis atq̧ uarijs transmutati figuris, modo apparent, modo in/uisibiles sunt. Spiritus autem, quia quidem corporalis, & passibilis, & corruptibilis est, quia uero animæ colligatus est, longo tempo/ris spacio perdurat. Aeternus autem esse non potest, quoniam mu/tatur & defluit. Proportionati autem sunt bonorum spiritus, sicut & corpora fuerunt, malorum autem improportionati. Dæmones igitur uitijs dediti, quicquid male excogitare ac efficere possunt, li/benter aggrediunt̄, uiolenti enim omnino atq̧ simulatores cū sint,

priuatiq; luce meliore insidiose aggrediuntur, nunc occulte adulantes, modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit. Ac similia faciunt a uera opinione de cultu deoꝝ ad se ipsos transferre cupientes, om̄ibus enim gaudēt malis, & deorum assumpta persona temeritate nostra fruunt̄. Alliciunt enim multitudinē ardore cupiditatum, diuitiarum, potentiæ, uoluptatum, inanis prętere a gloriæ appetitione, unde seditiones, rixæ, bellaq; nascunt̄, quodq; omniū pessimum est, deos etiam ipsos, & primum uniuersi deum similibus seruire uitijs ꝑsuadent, ita omnia sursum deorsumq; perturbant, Credunt enim eis nō solum uulgus, sed multi etiā philosophoꝝ alteri alteris causam ꝓbentes. Qui enim philosophi cōmunes opiniones nō cōtempserunt, ad impietatē uulgi delapsi sunt, multitudo etiā uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiēs, in falsa de dijs opinione confirmata est. Nam poesis, quoniā in uerbis sonantibus & cōpositione magnifica utitur, persuasit, īmo ꝟo inflammauit homines ad impietatē, ita seducti nō possunt perspicere, nec bonitati nocere, nec prauitatem iuuare unq̄ posse. Nam non potest caliditas, ut Plato ait, frigiditatem inducere, nec frigiditas caliditatem. sic nec iustitia nocere potest, iustissimus autem omnium deus est, non esset enim deus, nisi esset iustus. Quare alia quędam est uirtus bonorum dęmonum, alia malorum. Qui enim ad nocendū nati sunt, & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarij sunt, cōtraria ꝟo in eodē esse non possunt. Ab istis autem maleficæ quoq; artes constitutæ sunt, hos enim summopere & præsidentem istorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaq; uisione, qua facile decipiunt, monstra quædam & prodigia sensui & imaginationi ꝓponentes, unde amatoria & incentiua libidinum ꝓparantur, quibus om̄is luxuria, & diuitiarum copia, & inanis gloriæ cumulus cōparari atq; acquiri credit̄, hac falsitate homines decipiunt. Dij enim esse uolunt, cum nidore carniū & fumis gaudeant. His enim uaporibus cōfirmari & roborari uidentur. hæc om̄ia eius sunt, qui exactissime ista sciebat. Prænominatus enim philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est, prauos dæmones om̄es, qui sanguine gaudent, appellauit, & multitudini a poetis & nonnullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes dęmonum secundum Porphyrium
CAPVT XII.

IDem declarat malignorum dæmonũ principes Sęrapin & Proserpinam esse, diuina uero scriptura Beelzebub prauitatis principem appellat. Sunt autẽ uerba eius hæc in libro Responsorum cõscripta. Malignos omẽs dæmones nõ temere Serapidi subijcimus. Non enim sacrorum eius symbolis solummodo persuasi sumus, uerum etiam, quia quæcunque alliciunt & quæcunque repellunt, Plutoni attribuunt, ut in primo libro mõstrauimus. Serapis autem apud Aegyptios is deus est, qui apud gręcos Pluto nuncupatur, idcirco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoque dedit hominibus, quibus dęmones expellunt, iste supplices docuit, quomodo brutorum assumpta figura, dæmones hominibus insiliunt. Vnde apud Aegyptios & cæteros omnes, q prudentes in agendis cęrimonijs deorum esse uidentur, corrigiæ in templis irrumpuntur, & animalia ante inuocationẽ deorum expulsa, multitudine cæduntur, ita domo cęteris rebus uacua, & munda spiritu, & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena, & maxime illorum, qui delicatis cibis uiuunt. Comedẽtibus enim nobis adueniunt, & inhærent corpori, idcirco ieiunium & castitas maxime laudantur, non quia principaliter deus bonus istis placet, sed ut recedant illi, qui sanguine & immundicia gaudẽtes, ut his fruantur, in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim est, quia uehemens caducarum rerum cupiditas, & appetitiui spiritus impetus non aliunde, quam ex præsentia istorum maxime crescit. Quare cũ appetitio nimium inflammata est, & uoluptatis ardor animum ita exagitat, ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur, tunc huiusmodi dæmonum præsentium esse cognoscas, quorum præsentia facit, ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo post. Nunquid ait isti sunt illi dæmones, quorum princeps Serapis est? Symbolum enim etiã horum triceps canis est, ille scilicet qui in aqua, terra, & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim cæteros dæmones tanquam princeps expellit. Sed Proserpina etiam dæmonum princeps est, quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca, Vnum inquit Proserpinæ responsum si apposuero,

uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.
Taurea itemq; triceps missa e cælo aurea phœbe
Quam multæ uariant formæq; trinaq; signa
Quæ terna & simulachra fero terræ, aeris, ignis,
Quippe meis atris terrarum est cura molossis.

EVSEBII PAMPHILI LIBER QVINTVS.

Quod potentia dæmonum per aduentum Saluatoris est adiecta. CAPVT I.

DEinde, Quinam sint canes atri clare interpraetatur dicens perniciosos dæmones sic appellari. Verum & si satis a superioribus pateat, nõ bonos, sed perniciosos dæmones, quasi deos a gentilibus cultos, nõ tamen erit ab re, quoniam multi ad huc imbecillitate quadã animi seducuntur, religionem patrum laudantes, cumulatius eandem rem ostendere, a qua non ab alio q̃ prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi enim fatentur temporibus Saluatoris nostri oracula sua cessasse, & mortem nonnullorum dæmonum accidisse, & ad hæc, ut in superioribus patuit, post euangelicam doctrinam dijs offerri homines improbatum esse. Adijciendum autem est non solum superstitionẽ dæmonum ruisse, uerũ etiam multos atq; uarios principatus cessasse. Fere enim per omẽ ciuitates & castella, reges & tyranni antiquitus erant, ita ut nõ pauciores principatus essent, q̃ ciuitates, facileq; a dæmonibus impulsi alteri in alteros insurgebant. Sic depopulationes regionum, obsidiones urbium, & seruitus maxima uigebat in morem iumentorum captiuis seruiẽtibus. Vnde facile consyderatũ est, q̃ ingens ante Saluatoris nostri tempora humanum genus calamitas præmeret. Quæ omnia diligẽter in unum collecta, si non ante cessasse consyderanti nec per successionem unum post alterum defecisse, sed omĩa simul quasi terremotu facto, post Domini nostri resurrectionẽ ruerunt, quomodo nõ oportebit euangelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ mysterium admirari, cuius prædicatione factum est, ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutę sint, ubi tam uetus

q̃ noua

quam noua scriptura ita publice legitur, ut ab omnibus audiatur. Vnde audientes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierũt autem responsa dæmonum, & auguria & aruspicia hominum, nec quis adeo nunc insaniuit, ut postea q̃ nomen Christi in orbe claruit, audeat clarissimorum san/guine, aut cæde hominis immanissimos dæmonas placare, quã rem prius non rudes aut priuati solummodo, uerum etiam sapientes & reges factitabant. Quod autem post tempora Saluatoris nostri, po tentia dæmonum fracta iaceat, ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro, quem aduersus religionem nostram conscripsit, hoc modo testatur. Nunc uero mirantur inquit, si tam multis annis pe/ste ciuitas uexatur, quum & Aesculapius & alij dij longe absint ab ea. Postea enim quam Iesus colitur, nihil utilitatis a dijs cõsequi pos sumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dij sunt o Porphyri, quare ui/ribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos dicitis, mortalis homo Iesus & seductor fuit, dæmones uero uestri & dij & Saluatores, cur igitur om̃es simul cum Aesculapio terga uerterũt? uniuersumq; humanum genus fusi atq; fugati Iesum tradiderunt? qui etiam post mortem apud omnes gentes indies crescit manife/stissima uiuere signa, & infinitas ut deus uires habere om̃ibus osten dens, qui aliquantisper uolunt aduertere, tantum unus solus & ipse mortuus potest, ut innumeros deos expulerit, & honoribus eo/rum destructis, cultum ad se transtulerit. Illi autem & multi & ui/ui, ut dicitis, nec apparent usquam iam, nec operantur. Cur igi/tur ita fit? quia non dij, sed praui dæmones dij uestri sunt. Iesus au/tem & qui eum misit pater, deus uerus est, ac ideo gloria sua cre/scit indies, sed humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progreditur. Cumq; oporteret si dij essent, & humanarum rerum curam haberẽt religionem Christi deponere, & cultum suum cor/roborare, nihil efficiunt, sed conati quidẽ sæpius sunt, & reges ac principes, uniuersumque Rhomanorum imperium aduersus Sal/uatoris nostri euangelium concitarunt, iacent tamen superati, nec totius orbis uires, quamuis ipsorum suggestionibus conspirassent, contra pauculos homines ac pauperrimos euangelij nuncios quic/q̃ efficere potuerũt. Iesu eñ mortui, diuinę uires, pulsis dęmonibus

ac falsis deis, qui terrestrem hunc aerem, & cauernas terræ habitare condemnati in sepulchris hominum, omniq; immunda materia ua/gantur, sanguine ac uaporibus gaudentes, ad ueram humanum ge/nus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decæpti sunt.

CAPVT II.

PRincipes certe dęmonum siue aerei siue inferni, postquam uiderunt ab hominibus, nõnullos mortales, quasi deos san/guine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus, quibus/dam simulachrorum, quę homines in memoriam mortuo/rum fecerunt, facile amentes decipiebant. Pręterea diuinationibus quas dæmoniaca operatione prædicare uidebantur, & uoluptati corporis omnes alliciebant, adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei modo heroum animas, quæ post mortem in cœlum ascẽdissent, ab hominibus crederẽtur. Vnde opinio de multitudine deorum, cum a simulachris ad inuisibiles spiritus, qui per simulachra operabãtur & in eis habitabant, cogitatio raperetur, quasi uera uehementer cre/uit, ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dij maxime putati sunt. Priscorum etiam heroum, qui maxime colebantur me/moria, in maius errorem extollebat, quorum figuras per singulas ci/uitates imaginibus atq; statuis exprimere conabantur. Animas ue/ro prodigiose aut incorporeas uirtutes, statuis plerumq; adesse dæ/mones simulabant. Sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabant. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq; infer/ni spiritus, quos huius mundi principes diuinæ literæ nuncupant modo bonos se dęmones, modo deos cælestes, & nunc heroum ani/mas, nunc alios atq; alios fingentes, in uarios humanum genus erro/res iniecerunt, ut alij deos, alij heroas, alij dæmonas esse contende/rent. & hos alij bonos, alij malos, quos tamen ne noceant, placando sacrificijs censebant. Ita factum est, ut multitudo, imo uero innume/rabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita.

CAPVT III.

P Rimum enim fulgentia in cælo corpora, tum propter perpe/tuum motum, tum quoniam cuncta hæc inferiora persp/cia

ciant atq; moueant, deos appellarunt. Deinde quoniam heroes ui/
tæ hominum communiter profuerunt, in deorum numero accepti
sunt. quorum turpissima facta theologię suæ partem putantes, fabu
losam appellarunt, quam postea detestati, q̄uis & uera & prisca sit,
ad naturalia tamen reducentes fabulas negant, nec finem hic fece/
runt, sed proprijs quoq; passionibus adorabile nomen dei attribue/
runt, quod theologiæ genus ita per se ipsum iacet, ut oratione cōfu/
tatoria non egeat. Quid enim turpius q̄ Venerē, Cupidinē, & Pria
pum deos nūcupare? Res quoq; humanas deos fecerunt, orationis
enim uim Mercurium, excogitationis Palladem nominarunt. Ad
hæc opera & artes, alias Marti & Mineruæ ut bellicas, alias Vulca/
no ut omnes, quæ per ignem fiunt, accōmodarunt. Extremo mali/
gnos quosdam dæmones, uarios certe atq; multiplices, quos modo
deos, modo animas mortuorum esse credunt, in Theologiā suā suscæ
perunt. Hæc cum ita se habeāt, cæteris, q̄a manifeste friuola sunt, p̄/
termissis, de operatione dęmonum, q̄uis in superioribus dictum sit,
tamen q̄a fere oḿes occuparunt, nunc quoq; dicamus.

Quod dæmones, quos inter hominum deorumq; naturam collocabant, respōsa dare credebant. CAPVT IIII.

PRimum autē Plutarchi uerba in testimoniū adducam, q̄ in eo libro, qui inscribit̄, quod oracula defecerunt, conscripta sunt. Probe inq̄t asserunt multi, cum a Platone quod quali/
tatibus subijcit̄, elementum inuentum sit, quam materiam
uocāt, a multis magnisq; dubitatiōibus philosophos esse liberatos.
Mihi autem uident̄ pluribus atq; maioribus satisfecisse dubitationi
bus, qui genus dęmonum inter deos & homines posuerunt. Modū
enim excogitarunt, quo humanum genus diuino coniungit̄. Lau/
dandus ergo est, qui primo inuenit, siue Zoroaster, ut dicitur, siue
Orpheus, siue q̄dam Phryx, aut Aegyptius, ut ab utrorumq; cæri/
monijs conijcere possumus. E græcis autē Homerus promiscue his
nominibus uti uidet̄, eosdē modo deos, modo dæmonas nūcupās.
Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis
naturæ ordine posuit, deos primum, deinde dæmonas, postea hero/
as, postremo hoíes, e q̄bus mutatione atq; progressum in melius fa/
cere uidetur, aurei quidē genus homines in bonos dæmonas trans/

 ferēs,

ferens,semideos autem uiros in heroas reducens. Nec necesse est de spacio temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore,siue breui,siue certo,siue incerto dæmonis anima & herois uita commutetur,nihil ad rem cum priscorum hominum atque sapientum testimonio pateat,naturas esse quasdā inter deos & homines,quæ suscipiunt mortalium passiones,quos dæmonas appellantes & honorantes,leges patrias cōseruabimus. Et post pauca, Recte mihi dici uidentur non deos,qui longe a terris semoti sunt, sed dæmonas deorum ministros/oraculis præesse. Qui vero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundū Empedoclem,& ad hæc mortē atque luctum,ij mihi parum prudētes solent uideri. Et paulo post. Est enim ut in hominibus uirtutis diuersitas,& appetitiuæ atque irrationalis partis,sic in ipsis quoque dæmonibus,sed in alijs irrationalis hæc pars tenuis est atque imbecilla,in alijs uehemēs atque impetuosa,cuius rei uestigia testimoniaque sunt sacra, & cærimoniæ fabulosæ multis ad hunc usque diem in locis peracta. Nefastos enī dies & tristes in quibus ieiunia & planctus in sacris adhibentur,ad pellendos prauos dæmonas cōstitutos esse crediderim,cuius rei argumentū est,quę antiquitus fiebat hominum immolatio,quā nec diuinitus introductā fuisse credendum est,nec reges, neque principes temere charissimos sibi liberos iugulasse,sed perniciosorum dęmonum iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dęmones cum nō possint aut nolint animę per corpus cōiungi,quēadmodum Hercules Oetaliam amore uirginis commotus obsidebat. sic animam hominis corpore detentam petētes,bella,pestes,aliasque calamitates urbibus inuexerunt,nec ante cessarūt quam habuerint quod cupiebāt. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gētiles philosophus, ostendit perniciosissimis dæmonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliquando boni sunt,cur ita praui placabantur,cum possent facile boni exorari ut prauos pellerēt? Nunc autē cum nunquam id fecerint,sed turpissima semper uita & obscænis uerbis,& sanguine brutorum atque hoīum malignos dæmones placarint,quomodo hæc faciētes quæ prauis gratissima sunt deo,& bonis uirtutibus placere putabant? Neminē enim fugit non posse bonorum esse amicum eū qui sic uiuit,ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neque bonos dęmonas gentiles,sed perniciosos solūmodo

ueneranturQuam rem magis idem Plutarchus confirmat/ dicens, fabulosas de dijs rationes res quasdam significare a dæmonibus an/ tiquissimis gestas temporibus,& ea quæ de Gigantibus, ac de Ti/ tanibus decantant,dæmonum fuisse operationes. Vnde mihi suspi tio nonnunquam incidit, ne ista illa sint,quæ ante diluuium a gi/ gantibus facta diuina scriptura tetigit,de quibus dicitur. Cum aũt uidissent angeli dei filias hominũ quia essent speciosæ,elegerunt si/ bi ex illis uxores,ex quibus procreati sunt famosissimi gigantes a sæ culo. Suspicabatur enim fortasse quispiam illos, & illorum spiritus esse,qui ab hominibus postea dij putati sunt,pugnasque illorum tumultus & bella esse, quæ fabulose de dijs conscribebantur. Plu/ tarchus etiam in libro ubi de Iside ac Aegyptiorum dijs conscri/ psit,his uerbis utitur.Multo melius autem dicunt,qui quæ de Ty/ phone, Osiride,& Iside conscribunt,nec deorum, nec hominum, sed magnorum dæmonum calamitates affirmant fuisse,quos etiam Plato,Pythagoras,Xenocrates,& Chrysippus priscos secuti theo/ logos excellentiores quam homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quamuis homine superiorem, anima tamen & corpore con/ iunctam dixerũt. Quare uoluptate quoque atque dolore alios ma/ gis,alios minus affici. Vt enim in hominibus, ita etiam in dæmo/ nibus uirtutis & uitij diuersitas inuenitur. Nam q̃ de Gigantibus & Titanibus Græci decantant, & Apollinis aduersus Phytbo/ nem bella, Dionysi præterea fuga & Cereris peregrinatio, nihil ab illis differunt , quæ de Osiride & Typhone apud Aegypti/ os narrantur. Empedocles autem pœnas etiam dare dæmonas peccatorum confirmat. Aeter enim eos inquit, & pontus expel/ lit, terra nullo modo suscipit. Sic ab alio in aliud elementum de/ pulsi,atrociter uexantur quousque purgati primum ad locum re/ deant. Similia uero de Typhone ferunt Aegyptij, quem aiunt inuidia commotum, terra simul atque mare turbasse. Deinde graues pœnas persoluisse. His similia idem Plutarchus in libro quoque de Casu oraculorum explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinationem attribuens, multa de Delphis, & de Dionysio di/ cebat, Nec erat nescius eorum sacrorum ,quæ apud Græcos ce/ lebrantur, sed dicebat eis magnas istorum dæmonum fuisse ca/

lamitates significari, Apollinique cum Typhonem interfecisset, nō annorum nouem, neq; ad tempus fugere necessarium fuisse, sed in alium mundum impulso, post nouem magnos annos pœnis purgato contigisse, ut ad oraculum, quod interim Themis custodiebat, rediret. Sic se habuerūt quæ de Typhone & de Titanibus narrantur. Dæmonum enim aduersus dæmonas pugnæ fuerunt, & exilia eorum, qui uicti fuerant atq; supplicia, qualia Typhon, quoniam in Osirim, & Saturnus, quoniā in cœlum peccauit, passus est. Quorū honores aut oīno apud nos defecerunt, aut minores sunt, cum in alio ipsi exulent mundo. Audio enim etiam Solymos Liciorum uicinos Saturnum maxime ueneratos fuisse, Sed postq̄ Archalum & Arithon & Tosibim principes suos interfecit, fugisse inde ipum testantur, ac ideo neglectum fuisse. His autē similia multa possumus a fabulis accipere. Si uero nominibus deorū nōnullos dęmonas appellamus, minime mirū uideri debet, cui enim deorū unusquisq; subijcitur, cuius uirtute sustentat̄, eius nomine solet nuncupari. Nam & nostrum alius Iouialis, alius Martialis, alius Mercurialis est. & multi forte ita nuncupati sunt, ut nomine rem ostendant. Multi cōtrarias etiam denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De operatione bonorum dæmonum sc̄dm Porphyriū CAPVT V.

NVnc rursus de bonorū dæmonum uirtute atq; opatione a Porphyrio nōnulla colligamus. Iure namq; testimonio ipsius crebrius utimur, qui & nostræ religionis maxime hostis fuit, & exactissime Theologiā gentilium sciuisse putat̄. Is igitur in libro de Responsis, Pana Dionysi famulum enarrat fuisse, quē cum in numero bonorū dæmonum collocet, agricolis quibusdam apparuisse confirmat, quos & repente postea mortuos asserit sic dicens. Pana Dionysi famulum fuisse Apollo isto responso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodā Branchidarum agro mortui essent, interrogantibus quænam necis eorum causa fuerat, sic Apollo respondit.

Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis
Per nemora obscura gradiens, montesq; per altos
Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.

Gestabatq;

Gestabatq; manu, multos is corpore uasto.
Prostrauit, mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia? uides figuram? Perspicis res gestas panos, quas Apollo exposuit? Quomodo igitur bonus est dæmon, qui talia faciebat? Sed cõsydera etiam aliorum magnifice facta, quorum gratia cælo relicto, in terra conuersant. Non enim modestiam aut iustitiã exemplo docuerunt, sed alij obscænis uoluptatibus, alij pugnis, alij uenationibus gaudent. Cum enim ab Apolline quereretur, si iurandum est, sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum, sunt tympona curæ
Fœmineiq; chori, dura atq; horrentia bella
Pallas amat, nemora & saltus uenatibus apti,
Dianam capiunt. Iunoniq; humidus aer
Debetur, Cererique seges, perquirit Osirim
In latis Nili ripis fidissima coniunx.

Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissima sunt omni uirtute neglecta, hęc adhibenda esse uidentur. Mineruæ quoq; pugnæ atq; bella, non pax nec quies hominum, & Dianæ uariæ canes tanq̃ uenatrici nimium placent. Cur igitur relictis cæteris, quæ ad beatam uitam conducunt, hæc quæ grata dijs sunt, non amplectuntur.

Quod dæmones cogunt ab hominibus. CAPVT VI.

m Agnam uero naturam dæmonum ea, quæ istis subiecit, maxime ostendũt. Recte inquit a Pythagora dictum est nõ sponte inuocatos deos, sed necessitate quadam impulsos accedere, q̃uis alios maiore, alios minore impelli necessitate non ignoramus. Nõnulli autẽ quadam accedendi cõsuetudine, & maxime si natura boni sunt, facilius accedunt. Nõnulli cum inuocati aduenerint, nocere conent, præsertim si negligẽtius quispiam in ea re se habuerint. Hæc em̃ omnia uera esse, ac necessitate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus, nõ autem simpliciter dicta necessitate, sed psuasione quadã persusa cogunt.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc
Mortales quos consilio inuenere deorum.

Et in alio multo clarius,

De cælis Hecate cur huc compulsa uenire es?
Et paulo post respondetur.
Victa hominum precibus cælestia numina terram
Coguntur petere, & casus aperire futuros.
Apollo quoqꝫ inquit cogi se hoc responso declarauit
Carminibus domitus phœbus fulgor ab alto
Defluxit tacitus, purumqꝫ per aera uectus
Afflatu spirans, labensqꝫ in corda sonoro.
Et subijt mentem innocuam, sanctiqꝫ capacem
Numinis, & peperit mortali ex gutture uocem.

Istis ipsis subijcit dicens, nihil his clarius. nihil diuinius, nihil uerius excogitari põt. Spiritus eñ a cælesti defluxus uirtute animatũ & organicum corpus ingredit̃, & anima tanq̃ basi usus per instrumenta corpis uocẽ reddit. Hinc igit̃ patet coactos accedere, ab his aũt q̃ sequent̃, nec posse qdem cũ uelint recedere perdiscemus.

Cessa nunc tandem & uerbis iam parce, uitæqꝫ
Da requiem soluens priscas cædensqꝫ figuras
Et remoue a membris ac lintea dura resolue. Et in alio.
Soluite serta pedes, liquidis & spargite lymphis
Eqꝫ manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea sitqꝫ omnis deleta, omnisqꝫ caracter.

Quibus addit philosophus, lineas ergo dicit delendas ut recedere possit. Ista eñ & habitus corporis atqꝫ uestitus, quoniã inuocatorꝫ habent deorꝫ effigiem, ne recedat, facile faciunt. Quã ergo diuinitatem habẽt, qui ad tantam miseriam deiecti sunt, ut ab hominibus detineant̃, neqꝫ uirtute aut sapientia cogant̃, sed arte quadam malefica impellantur? Nec ergo Pythagoras, nec tu Porphyri, nec qcunqꝫ illos appellat, recte unq̃ dicere poterit. sed nec bonos quidem appellare dæmones licet, eos, qui a mortalibus, præsertim maleficis atque magis ita illigantur, ut neqꝫ recedere quidem possint cum uelint. Nã si diuina impassibilis omnino natura est, quomodo dij erũt qui uestitu, lineis, figuris, coronis, herbarum floribus, & uerbis qbusdam ineptis ac barbaris, quasi uinculis ab hominibus uinciuntur? Quomodo autem boni saltem dæmones erunt, qui coacti hominibus adsunt? Nam si ad benefaciendum uocant̃, oportet certe si

boni

boni sunt, sponte absq; ulla necessitate accedere. Sin autem ad malefaciendum, quomodo boni erunt, qui mala peragunt? & quomodo adoratione atq; cultu digni sunt, qui maleficis hominibus seruiunt, & mala coacti & præter uoluntatem suscipiunt, nō uirtutis aut alicuius boni gratia, sed perniciosissimo magorum artificio? quod idem Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptium latius exposuit, petijtque ab eo tanquam in ea re perfectissimo, quare tantam illud artificium uim habeat perdoceri. Sic enim dubitando interrogat. Magnam uere mihi dubitationem illud affert, quia ut meliores rogant, & ut peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dij iubeant cæteros esse iustos, iussi multa iniqua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem, qui multis se diebus ab operatione uenerea non abstinuit, ipsi uocati ad iniustam uenerem, multos impellunt. Præterea nolunt ab esu carnium ad inuocandum uatem accedere, ne scilicet animalium cæde inquinentur, ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc, qui mortuum tetigit, ei ad uisionem accedere non licet, mortuis autem & cadaueribus animalium, omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autē nullam mihi rationem habere uidetur, quod non dico dæmoni aut animæ, sed ipsi regi atque reginæ, Soli dico ac Lunæ, aut alicui cælestium deorum famuli, nōnunquam & scelesti homines terrorem inferunt, & multa falso dicentes, ad manifestandam ueritatem illos cōpellunt. Falsa enim profecto dicunt atque impossibilia, cum cælum se scissuros, & arcana Isidos edicturos, & mēbra Osiridos Typhoni tradituros minantur, nisi dij respondeant. Quomodo. eñ deiecti atque formidolosi non sunt, qui ficto huiuscemodi terrore tanquam infantes mouētur? Moueri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur, & hæc illa dicit esse, quibus maxime dæmones coguntur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces, qua ratione ualeant non uideo. Tu u͛o inquunt, qui e limo emersisti, qui sedes in loco, qui nauigio nauigas, q singulis horis formā commutas, & in singulis zodiaci signis cōmutaris. His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subijcere, nescientes, qa imaginationis suæ passionem illi attribuūt. Si u͛o hæc symbolice dicunt, qa uirtutum signa suarum sunt, expositionem nobis horum signorum

afferant.

afferant. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si Solis esset quemadmodum eclypsis, sic ab uniuersis hoībus uideretur. Barbara ṽo uerba, & quę nihil significant, quod sibi uolunt? Nam si ad uerborum significationē deus respicit, quacunque uoce eadem res significat̃, mouebit̃, non eñ Aegyptius erat deus, si autem Aegyptius fuit, sed tamē nō Aegyptia lingua, īmo uero nec humana oīno utitur. Quare aut magorum malignitate hæc oīa sunt excogitata, qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt, aut aliter homines de deo cogitāt, quam rei ueritas habeat. Et post pauca. Falsum ergo omnino esse uidet̃, quomodo necessitas deo possit inferri, nec enim permulcet̃ nec cogitur deus. Ita frustra per hāc, ut ipsi dicunt, sapientiam, de inueniēdo fugitiuo seruo, de ꝓdijs emendis, de uxore ducenda, diuinū intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrij sumpta sufficiant.

Quod dij gentiū magicas artes docuerunt. CAP. VII.

MAgicæ autem artis ipsi dij gentiliū & inuentores & doctores fuerunt. Vnde nanq; homines, q̄bus dęmones coguntur q̄ ab ipsis dæmonibus discere potuissent? Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil enim nos harꝵ reꝵ scimus, nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gentilium, & ad defensionem nostram idem ipse Porphyrius testis citetur, qui in libro de Responsis, his uerbis utitur. Nō autē solum felicem conuersatiōnē suam, uerum etiam q̄bus rebus gaudeant, & q̄bus illigentur dij hominibus significarunt. Et ad hæc q̄bus rebus cogant̃, & q̄ sibi offerenda sunt, & quos dies uitare oporteat, figuras quoq; ipsas simulachrorum quales esse debeāt, & in quibus locis ipsi uersent̃, & oīno nihil est, quod ab ipsis dijs homines non didicerint. Quam rem cum multis approbare possumus, paucis tamen erimus cōtenti. Primum enim Proserpinæ responsa de simulachris, quomodo & ex qua materia facienda sint, his uerbis Hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.
Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum
Ponito, tum totum cælato & pingito mures
Qui soleant habitare domos, pulcherrime sunto
Hęc ornamenta, atq; animo gratissima nostro,

Tū myrrhā

Tum myrrham, thus, styracem, ipsorumque cruorem
Conterito pariter murum, sacra desuper inde
Verba cane, tot uero adhibe muresque repone,
Quot mihi tu esse uides formas, tum summito laurum
Exque eius trunco uaginam aptato, piasque
Tunc effunde preces simulachro & debita solue
Vota, hæc si facies per somnum meque uidebis.

His alijsque huiusmodi magnus apud gẽtes philosophus, theologusque mirabilis, secreta deorum mysteria, sublimia atque arcana ostẽdit, quibus dæmonum uirtus & malignitas profecto manifestatũ. Quid enĩ prosunt maleficæ istæ artes, aut quam utilitatẽ inanimata nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi, si uirtus & philosophia ad felicitatẽ sufficiat? sed uideamus qualia sint quæ subiecit, caracteres & inqt figuras non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas aeris neglexerit unquam,
Aut auri flaua, aut argenti candida dona?
Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum?

Nõ autem solum figuras a dijs peramari, sed ipos etiam circumscribi docuit. Contineri enim eos ait in consecrata imagine, quasi in sacra quadam terra. Sacra enim est terra quæ dei habet imaginẽ, qua sublata, illud statim soluitũ, quo deus continetur. His omnibus optime astruitũ terrestres atque passibiles dæmones a gentibus coli, quos non iniuria nos penitus contempsimus. Vides enim a theologis eorum, & ab illis ipsis cõcedi figuris, & caracteribus eos detineri, cum oporteret non alibi, q̃ in animo, nec in omni animo, sed ab omni macula remotissimo, & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enĩ certe ad talem animum diuinus aduenit spiritus, nec nobis uirtute ac pietate præparatis, ad suspiciendum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt CAP. VIII.

NVnc autem audias, quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est Pythij uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis, etenim iam cessit Apollo.

Clauibus

Clauibus occlusus silet, ergo rite peractis.
Discedas patria, & redeas ad limina sacris.
Opportune istis adijciam illa, q̃ Plutarchus de deficientibus cõscri/psit oraculis. Cum igit̃ ait Amonius tacuisset, tunc ego ad Cleum/brotũ dixi. Narra nobis o amice si placet de oraculis, de qbus apud uos p̃clara dicebant̃. Nunc autem omnia extincta esse uident̃. Hæc ego. Tacente autẽ Cleumbroto, & quasi rubore cõfuso, ac in terrã respiciente. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere, cum omnia fere hic præter unum uel ad summum alterum defecisse per/spiciamus. Quare cõmuniter inter nos cõsideremus, quanã de cau/sa oracula deorum sic debilitata, imo uero extincta sunt. Non enim ignoramus Boetiã multiuocam propter multitudinẽ oraculorum ap/pellatam fuisse, q̃ omnia quasi aquarum fluenta desiccata sunt. Nullibi enim nunc q̃ in Lebadia Boetiæ oraculũ in illis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent, uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentiliũ dæmones mortales sunt CAPVT. IX.

AD hæc alia quoque subijcit Plutarchus, qbus gentilium dæmonas mortales esse ostendit. Non enim inquit male mi/hi dici uidet̃ non deos, sed ministros deorum dæmonas ora/culis præesse. His autẽ dæmonibus errores & calamitates attribuere, ac denique mortales esse opinari barbarice dictum arbi/tror. Interrogauit igit̃ Cleumbrotus Philippum, quis & unde ado/lescens esset. Cumque audisset, neque nos ignoramus, inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed nõ possumus, cum de magnis re/bus dicat̃ audacter magis q̃ uere subiectis principijs recte ad ulteri/ora procedere. nec credo te fugere datum esse abs te quod negaue/ras. Concedis enim dæmones esse ministros deorum. Quid autem inter hos & deos intererit, si utrisque incorruptibilitas & impassibili/tas essentialiter inest? Ad hęc cum Eracleo silentio cogitaret, malos quidem dæmonas esse ait Philippus, nõ solum Empedocles, uerum etiam Plato & Zenocrates & Chrysippus scripserũt. Democritus autem cum deprecetur bona sibi apparere demonia, ostendit non ignorasse proterua quædam etiam esse profecto. De morte uero dæ/monum audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente simul at/que modesto, quem credo multos uestrum cognouisse. quod cum

in Italiam

in Italiam pater suus nauigaret circa insulas, quas Echinadas appel/
lant, flatu uentorum deficiente, noctu prope Paxas deuenisse. Cumq;
omnes pene qui simul nauigabant, attentiores uigilarent, repente a
Paxis insula uocem magnam auditam fuisse, qua Thramnus qdam
uocabatur, quæ uox nouitate rei omnes magno pertulit miraculo.
Thrãnus em̃ ille, q uocabat̃ homo, erat Aegyptius, eius ipius nauis
gubernator. qbus uocatus nihil respondit. tertio ṽo uocatus, morẽ
gessit uocanti atq; respondit. Illum uero multo maiore uoce sic ex/
clamasse. Quando iuxta paludem fueris, annuncia tunc Pana ma/
gnum mortuum esse. Qua re audita, magno dicebat Epitherses (sic
enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculsos fuisse.
Cumq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci, an non
hoc Thramni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum
fuisse. Si secũdi qdem spirarent uenti, nihil esse dicendũ, sin ṽo tran
quillitas maris esset, & uentorum flatus, cum in eo loco essent o/
mnino deficerent, nõ esse retinenda quæ audiuere. Cum igitur iu/
xta paludem essent, quia nullus erat flatus uentorum, tunc Thram/
num in mare pronum respicientem, magna uoce dixisse quæ au/
diuit. Magnus Pan mortuus est, qua re nunciata, magnus multo/
rum gemitus, immo uero innumerabilium miraculo quodam com
mixtus, subito auditus fuerat. & quoniam multi fuerant, qui ea in
naui nauigabant, cito ac facile cum Rhomam uenissent, huiusmo/
di rei rumores uniuersam urbem repleuerunt, & a Tyberio Cæsa/
re qui tũc gubernacula rei publice gerebat, Thramnum accersitũ
fuisse. cui rei tantam fidem Tyberius præbuit, ut philosophis, q tũc
Rhomæ reperti erant accitis, diligenter quisnam esset ille Pan, ac/
curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conue/
nisse coniecturis, ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse, qui
a Mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus dixisset,
nonnulli eorum qui aderant, eadem ipsa ab Aemiliano sene audis/
se testabantur. Tunc Demetrius ultra Britanniam inquit, mul/
tas esse insulas desolatas, quarum aliquæ dæmonibus, ac heroi/
bus sunt dedicatę. Nauigaui autem ipse inquit auxilio regis uiden/
di gratia ad proximam Britanniæ insulam, ubi pauci quidem inco/
læ, omnes uero sacrosancti a Britannis habentur. Cumq; ibi essem,
magna

magna tēpestas in aere commota, nimbis & fulminibus omnes ex/ terruit. Quam rem incidisse insulares dicebant, quia ex dęmonibus uel heroibus aliqs defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat, extincta uero multis. sic magnas animas aiebant ꝓpitias esse dum uiuunt, dum ꝟo extinguunt, aut corrumpunt, aut nimbis & grandine, ut modo, aut pestifero cuncta replent ueneno, esseq; ibi narrabāt insulam, ubi Saturnus somno uinctus, a Briareo custodi/ retur. Somnum em̄ quasi nexum ipsi esse iniectum, multosq; cum ipso esse dæmones cultores atq; ministros. Hæc Plutarchus. Ani/ maduertendum autē arbitror diligenter, quo tēpore dæmonis mor tē fuisse dicit. Quippe Tyberij tēpore Saluator & dominus noster cū hominibus cōuersatus, omne dæmonū genus ab humana depu/ lit uita. Habes igit̃ etiam a summis apud gētiles uiros nō alio tēpore unquā q̄ tpibus Saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

De uetustoꝝ fallacitate oraculoꝝ ex Tenemeo. CAP. X.

VErum quoniā hæc cunctis nota sunt, ad ea transgredi ani mus est, quę neminē e studiosis fugere possunt. Vetustis sima enim deoꝝ respōsa, omnes Græcoꝝ populi, & uni/ uersa solent gymnasia decantare. Ea respōsis delphici A/ pollinis delusus Oenomaus uir apud Gręcos tam philosophia q̄ elo quentia nobilis, curiose collegit & refutauit. Vtar igitur ꝟbis eius, ut uideas gētium deos ab ipsoꝝ gentiū philosophis derisos, oracu/ laq; deoꝝ figmēta hominum putata fuisse. Sic igit̃ Oenomaus in li bro de falsitate oraculoꝝ conscripsit. Cum fame inquit Atheniēses propter Androgei cædem agitarentur, & ad auxilia deorum confu gerent, nō ut iustitia & humanitate, aut saltē pœnitentia mētis, quæ cōtritione placādos deos Apollo respondit, sed mortem morti, pe/ stem pesti, crudelitatē crudelitati addidit. Iussit enim singulis annis septem mares, totidemq; fœminas in Cretam sacrificādos mitterēt, cuius rei memoria, immo quædam uestigia uel usq; ad tempora So cratis quingentis annis postea durauere. Id q̄ppe fuit, quo mors So/ cratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu.
Atq; ea Minoi regi mandate quotannis.
Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram.

Cur

Cur autē o deoꝝ optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas, q pri/ mus leges sanxisse fertur, & apud inferos iudex esse propter iustitiā credit̃ cōstitutus, tantā ad eum moriturā iuuentutem destinasti? an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei nō innocētes si iustus ille fuit, petijsset. Cur aūt si deus ex ambiguis homines ora/ culis in perniciem decæptos, crudeliter & iniqter intrudis? Crœsus enim impium Lidiæ a maioribus successione suscæptum pietate, in deos maiores suos statuēs supare, ut eorum patrocinio tutior esset, te Apollo maxime coluit, templumq; tuum Delphice auro atq; ar/ gento ita ornauit, ut ditissimum templorum omnium & sit & ui/ deatur. Vnde iure tua beneuolētia fretus, aduersus Persas arma mo uere statuit, neque id absque consilio tuo. Tu enim ea de re inter/ rogantì sic respondisti.

Intrepidus si crœsus Alym transmiserit amnem,
Imperium perdet magnum, regnumq; superbum.

Hic responsi ambiguitate tui numinis cultorē, qui te suis operibus ditauit euertisti, & regnum Lidiæ, quod longissima successionis se/ rie in eum deuenerat, in Persas transtulisti, non sponte opinor. Nō enim tam pium religiosumq; regem, & præcipue tui amicum deci/ pere unq̄ uoluisses, sed futuroꝝ ignorantia id factū arbitror. Nam si tanq̄ deus futura cognosceres, nō latuisset te non intellectuꝝ ora/ culi ambigua Crœsum. Miser igit̃ tu, qui Delphos habitās inde ad uniuersum orbē inania fundis responsa. Insani autē oīes homines, qui ad te quasi ad ueridicum deū accurrunt, nec me ipum insanum fuisse inficior, qui & bis ambiguitate, ne ignorantia tua dicam, de/ ceptus, tertio etiam nō diuitijs aut uana re quapiam, sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te q̄siui. Sed mea omit/ tenda forsan sunt, alienaq; simul, q̄ temporibus nostris efficiens, o/ mnia cōfundis. Antiquissima ꝟo, quæ uniuersis patent omnino ꝓ/ dicanda. Magno Xerses terrestribus copijs atq; naualibus in Græ/ ciam impetu ferebat̃. Quare Athenienses, qbus maxime infensus erat turbati, cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret, ad te Delphi ce confugerunt. Quid autem tu, num amicos atque cultores tuos defendisti, minime? sed ligneo muro munitos, derelicta urbe fu/ gere consuluisti.

Effugite externas mundi, & penetrate sub oras,
Ne miseri tardate, feret fuga sola salutem.
Non saluum caput ullius, non pes ve, manus ve
Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua
Curribus ecce furit uectus de gente Syrorum
Mitis erit nulli, rapiet ferus omnia mauors.
Non templis diuum parcet, non mœnibus urbis,
Cuncta igni consumet, an ipsa exterrita magno
Sudore aspicitis superum simulachra madere?

Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum tẽporum perspiciens hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur.

Post multas tandem prostratas Iuppiter urbes
Lignea mœnia dat pallas, quam condidit urbi,
Vnde optata salus felix & palma sequetur,
Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
Tu uero Salamis, uel cum successerit æstas,
Vel cum tristis hyems, proprijs priuabere gnatis.

Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia prẹuidere potest, amissuram sciebat filios Salamina, utrum ꝓ hyeme quãdo Cerealia semina iaciuntur, an æstate, quando metuntur ignorabat? quia uidelicet certum erat nõ potuisse illos ingenti Persarum exercitui resistere. Quo autem tempore aggrederentur, maleficus ille, q hæc oĩa responsa fingebat, minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis Atheniensium præuiderat, ac ideo fugere illis nauibus, quasi ligneo munitos muro consulebat. quod etiam Themistocles humani uiribus ingenij præuiderat. Sed anteq̃ tu authoritate tua populum mouisses, persuadere nõ poterat. Nunc quid hac de re quẹrentibus Lacedæmonijs responsum fuit, uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra
Aspersis deuicta cadent, uel regis adempti
Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.

Hæc certe si quieto tempore cecinisses, omnibus friuola uisa fuissent, sed terrore factum est, ut ignorantia tua lateret. Non enim solũ uaticinia, uerum etiam aruspicia, & auium uolatus atq; cantus in talibus solent temporibus facile credi. Cõsyderasti eñ urbe prostrata

regem

regem quoq; non euasurū.Sin autē rex egrederet᷑ casurum illū ne/mo dubitasset,qui & multitudinem hostium & uirtutem Lacedæ/moniorum non ignoraret.Ita fieri posse coniecisti,ut perterriti ho/stes,admiratiq; animos hominum cōsilium aggrediendæ urbis re/linquerent,quam si tamen cæpissent ac diruissent,rex etiam euade/re non poterat.Rege interempto,posse urbem euadere sperasti, ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti,ut quoq; res se uerteret, ueridicus uidereris.Prætereo multa,quorum ambiguitate magnas urbes ple rumq; scimus euersas fuisse.Nihil eñ unquam hominibus hæc de/orum responsa contulerunt,offuerunt uero sæpius, alios in alios cu piditate ac spe uictoriæ Apollinis authoritate concitantia. Sed au/diamus quid Lycurgo respondit.

Chare Ioui magno qui templa ad nostra Lycurge
Venisti.chare & cunctis dilecteq; diuis
Te ne hominem appellem ne deum? sed quando sacrarum
Cura tibi tanta est documenta exquirere legum
Te potius natum cælesti ex stirpe putarim,
Has autem concedo libens cognoscere binas
Prima uias opus est,bina & uestigia uitæ
Humanæ,quarum una fouet,lætaq; fouetur
Libertate homines,semper contra altera tristi
Seruitio & turpi premit,hanc ignauia uecors
Seditioq; parit,pax illam dulcis amorque
Hanc igitur fugiet,illam sed quisq; sequetur.

Quæris an deus sit,& deum potius fore putas,etiam ne conijciens il lum propter uirtutem futurum memoriæ? Leges autem illi eas con cedis,quas aniculæ quoq; mediussidius & mancipia nō ignorant. Quis enim uirtute atq; cōcordia ciuitates crescere, cōtrarijs liberta tem amitti ambigeret? Sed doce,quomodo fortes, quomodo con/cordes ciues erunt,nec mortales homines uelis hæc uidere,quæ tu nescias.Nō autē de rebus publicis atq; grandibus solum, sed priua/tis etiam ac leuioribus inutilia dabant responsa. De ducenda enim uxore interrogatus respōdit. Argiuam eligito puellam,de filijs au/tem Neue Labdacides uxor pariet tibi perniciosum, demigratiōe, ad aureos migrate uiros,de inani gloria.

Excedit cunctas exculta pelasgica tellus,
Thraces equis præstant, uirtus sed maior eorum
Est hominum, qui pulchræ arethusæ e gurgite potant.

Non uidetis certe o Apollo aruspicibus & auguribus melior. Multo em̃ te Socrates p̄stantior, qui cum ab eo q̄dam q̄reret, duceret ne uxorē, utrum facies inquit, pœnitebit. Ille uero q̄ filios desyderabat, dixisse fertur, non recte ip̄um facere, quod de habendis cogitet liberis, cū potius cogitandum sit, quomodo si dabunt̄, debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat, quoniam inseliciter in ea degeret, non proba ipsum agitare respondit cōsilia, patriam em̃ relinquebat, sed suam morositatē quæ faciet, ut apud alios quoq; non prospere uiuat, secum afferebat. Tu autē o Apollo non modo uocatus, sed etiam sponte nōnullis consuluisti. Nam Atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uigintiq; post caniculares dies opaca in domo Dionyso uti medico cōsuluisti, nec p̄clarum quid, sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet, iuniorem ducendam uxorem respondisti, quidlibet, id qui naturæ uires ac ætatum consyderauit, non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quæstus petebant.

CAPVT XI.

CVr autē ei sapientissime deoɼ Charialo ac Archelao Lacedæmoniorum regibus multo utilius fore respondisti, si agri quē bello acq̄siuerint, mediam Apollini partem attribuerunt. Cui porro alteri Apollini tribuerēt? Nō em̃ tibi petebas, neq; ita ego te imprudentē audeo dicere. Sint hæc.

Quod Poetæ responsis laudabantur quasi diuini.

CAPVT. XII.

ARchilochum autē poetam omnium poetaɼ petulantissimum, q̄ de mulieribus ea scripsit, q̄ nemo frugi æquo animo audiret, & Euripidem a Socratica philosophia improbatum, & Homeɼ, quem Plato tanq̄ inutilem a ciuitate sua reppulit, laudibus ad astra tulisti. Archilochi em̃ patri de filio q̄renti dixisti. Præclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nascet̄ tibi filius Mnesarchides optimus atque glorio/

gloriosus. Homerum aũt & felicissimũ quasi deum, & miserꝝ, quoniam in agẽda uita nõ paruos tulit labores pronunciasti. Quid igit̃ erat, quo immortalitas tibi Archilochus dignus uidebat̃? Dic quęso absq; inuidia, ut mirabilẽ eius uirtutem etiam nos imitati, ad cœlum similiter cõscendamus. An uituperandas om̃es mulieres putas, q̃ nobis nubere nolint, ut Archilochus fecit? Sed ꝑpter carmina uidelicet tibi placuit. dij em̃ & uiri diuini carmine utunt̃, nec domus, nec ciuitas aliqua, nec natiões sine carmine ꝓbe gubernant̃. Quare qui eum occidit Archias a tẽplo, quasi scelestus exire abs te iussus est, Musarꝝ enim occidit amicum. Qua ṽo uirtute dij Euripidẽ admirati sunt nescio, nisi coronas ac plaudentia theatra soleant admirari, an q̃a publice in arce Atheniensium cœnaret? an q̃a Macedonum populi eum laudabãt, cœlo dignum iudicasti? Homerum ṽo cur deum, cur felicẽ fore putabas? cui de morte interroganti respondisti, patriam quære. Nam hanc mater tibi, nõ pater dedit. Sed non procul a Minois tellure insula est, in qua tibi erunt ultima fata, cum adolescentium abditum sermonẽ audies. Graue nanq; o sapientissimi uirorꝝ, deorum uolui dicere, graue inquam est, si neq; ubi natus est, neq; ubi moriet̃ sciet Homerus. Simileq; mihi uidet̃ ac si Scarabeus uehemẽtia uentorꝝ a stercore ubi natus est, ad alia stercora latus Delphicũ Apollinẽ interrogaret, quonã e stercore natus esset, & in quo deniq; moreret̃. Sed de Poetis hactenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus authoritate Apollinis afficiebantur. CAPVT XIII.

TV uero nõ Poetas solummodo, sed pugiles etiam atque Athletas in deorꝝ tuis oraculis honores conduxisti. Vtinam cum mare metiri possis, & harenarꝝ numerum non ignores, surdos intelligas, & mutos audias, hæc om̃ia nescires, & illud probe teneres, q̃a pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic em̃ aut asinos quoq; deos putares, aut Diomedem pugilẽ, nõ quasi deum honorares. Vltimus heroum Diomedes, quẽ ueneratorsacris. Cur em̃ o Græcorꝝ interpres, ut Plato dicit, ad cœlum illum hominem rapuisti? An q̃a uno ictu in olympico certamine aduersarium deiecit, apertisq; pectoribus eius, manu pulmonẽ abstraxit? O rem mirabilẽ. An q̃a quattuor talentis damnatus nõ tulit, sed

mœrore ac ira commotus, columnam qua domus sustentabat ubi iudicum filij docebantur, subtraxit, miseraq; omnes morte cõfecit. Sed illud forsan admiraris, quia in loculum persequentes fugiens, sacrum ingressus, tegmen loculi sic apposuit atque tenuit, ut inde nõ potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis, ideo uirtutẽ eius dij admirati in cœlum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi, hunc robore corporis, & quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus, ut de pugilibus oracula reddis? Præcipuus deorum Siluester asinus nõ Diomedes, quẽ uenerator sacris. Quippe & Diomedẽ & multos alios, si calcibus secum certaret, omĩno superaret, ipsum etiã pugilẽ Thasiũ ad barathrum de cœlo calcibus facile deijceret. Credamus enĩ deo, quod etiam Thasius ambrosia nectareque deorum in cœlo utatur. Nunc demum intelligo diuinum quid esse cælestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent, omni uirtutis genere spreto, Thasium pugilem imitati fuissent, cui immortalitatem quidem, ut Diomedi dij nõ concesserunt. Sic autem honorarunt, ut cum ænea statua eius, quasi animata super pulsantem hostem ceciderit, cumque Thasij quasi diuinarũ rerum ignari scelus illud putassent, in mareq; statuam idcirco proiecerint, dij commoti, ingenti annonæ penuria eos uexabant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum, ut Soles, auxilium eis præbuisti sic dicens. Reductis in patriam exulibus, Cererem metetis. Thasij u͛o quasi maiori curę deorum humanitati exules quam statuæ forent, restituerunt eos in patriam, & nullam utilitatem consecuti sunt, donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit, qua restituta, fœcunditas agrorũ Thasijs restituta est. Simile q͂d Loris accidisse fertur, qui cum Eutyculem quasi proditionis conscium in carcerem intrusissent, & post mortem eius statuas dehonestarunt, fame laborantes oraculum accæperunt, ut dehonestatũ honorarent, si agros non frustra uellent arare. Non minus igiẗ Athletas dij uidẽtur diligere, quam boues saginati ab hominibus diliguntur, quibus sacrificatis, tu Apollo placari soles.

Quod etiam Tytannibus Apollo adulabatur. CAPVT XIIII.

Quid

QVid autem dicam, quod crudelissimis etiam Tyrãnibus sic adularis, ut summos uiros putare uidearis? Quid em̃ ais de Cypselo. Felix hic uir Cypselus ęacida. Quomodo autem si Cypselus felix, Phalaridem, cuius ille similis fuit, beatũ fuisse negabimus, imo uero uideo qua rõne Phalaris etiam tibi ac Ioui placuit. Sic em̃ ipsi quoq; respondisti. Apollo Iuppiterque pater uitam Phalaridi prorogauit, quia Caritona & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cæpisset, patientiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus, dimisit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo consulebat.

CAPVT XV.

MEthymnensibus autẽ perutile fore asseruisti, si ligneum Dionysi caput colerent. colunt enim certe Methymnenses ligneum Dionysi caput tibi hortanti persuasi, alij uero lapideis, alij æneis, nõnulli aureis, multi argenteis simulachris sacrificant. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures lapideos atque ligneos hominũ creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Appollo mirabile uisum est, quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherent Methymnenses extraxerunt, colendumque illud diuinis honoribus esse respondisti. O rem mirabilem, ex profundo maris ita repente retibus annexum Dionysi caput prosiluit. Hęc Oenomaus.

EVSEBII Phamphili Liber Sextus.

NVnc in hoc sexto euangelicæ præparationis uolumine falsitatem oraculorum a falsa de fatis opinione profluxisse, neq; aliunde quam cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcunq; dij gentium ꝓuidebant cælestiũ motu ꝓuidebant. CAPVT I.

ADsit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius, qui in libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit. Quæcunque inquit dij fatata prædicunt, Stellarum motus

tus ita futura significant, quod om̃es & maxime Apollo multis re/sponsis aperuit. Cum em̃ ab eo quæreret̃, marem ne an fœminam in utero habẽs mulier pareret, fœminam respondit, idq́ꝫ a cõceptionis tẽpore ꝑcepisse declarat dicẽs. Nõ sperato marem Phœbe cũ Ara/res Cypriæ radijs tenebrat̃. Aegrotatiões etiã Stellarꝫ cursu p̃dica/bant. Malis enim pulmonẽ agitari humoribus respondit, qa salebris Saturnus p̃meret̃, & in alio respõso, Fatatus tibi adest dies, quẽ Sa/turnus Mauorsq́ꝫ simul statuerũt. His abunde intellectum puto nõ diuina quadã uirtute, sed cælestium motus obseruatione ac ratio/ne mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius quam homines afferebant.

Quod uoluntates hominũ fatis agi arbitrabant̃, liberꝫ negãtes arbitriũ, idq́ꝫ deorꝫ cõsilijs ꝑsuasi. CAP. II.

QVare modo attente cõsydera, quod nõ solum exteriora, & q̃ in potestate nõ sunt, uerum etiã uoluntates hominũ fatatas arbitrabant̃. Sic em̃ ipse Apollo cũ de milite quo/dam interrogatus esset, quare tã periculosæ rei studeret, respondit dicẽs. Mars eum genethliacus cõcitat, adeo autẽ generosi q̃dem illi dij fatatũ extulerunt, ut nec tẽpla sua defen/dere se posse a fulminibus cõfiterent̃. Qua igit̃ spe uota illis reddun tur, aut cur pie colẽdi adorandiq́ꝫ sunt, q̃ sibijpsis sufficere nequeũt? Quæ om̃ia oraculo suo his ũbis ædito Apollo cõfirmauit.

Vos ab ericthonij generati sanguine magni
Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Compressus cum fulminibus ruet undiq́ꝫ crebris
Exilietq́ꝫ æther, quæ templa excelsa deorum
Sub medijsq́ꝫ undis naues multasq́ꝫ cremabunt
Atq́ꝫ altos ferient montes, ipsosq́ꝫ fugabunt
Pastores trepidos, speleaq́ꝫ poscere cogent.
Tunc quoq́ꝫ terrifico percussum hoc fulmine templum
Ardebit, sic stat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe præstat quodcunq́ꝫ seueræ
Et fixa & stabili statuerunt lege sorores.

Esse

Esse etenim certum, stabile, inuiolabile semper
Quicquid nent fusis Parcæ rex iussit olympi.
Si ergo nec templa sua defendere dij possunt, sed uenire necesse est, quę Parcarum fusis sunt euoluta. qd oportet deos aut colere, aut de futuris interrogare, si tam bonorum q̃ cõtrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas dijs omĩbus spretis, sola ueneranda. Quod si Parcarum dñs Iuppiter est, q̃ quodcunque fusis Parcę conuoluent, immobile fore statuit, cur nõ cæteris omnibus relictis, solum illum deum, & solum bonorum largitorẽ magna p̃dicas uoce? p̃sertim cum ipse solus consilia Parcarum, ut alibi dicis, mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum, illum sequẽdum atque colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ui solui posse Apollo respõdit. CAP. III.

Contra v̄o Pithius Apollo maleficis artibus fata solui cõtendit. Cum enim q̄reret q̄dam, cur ineptus ad rem quãpiam ab Apolline iudicatus esset, quidque faciẽdum esset, ut quasi aptus susciperet, fatorum impediri ui eum respondit, quã magicis artibus effugere poterat. Vnde aperte patet magicam diuinitus autẽ hominibus cõcessam, ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrij nõ mea sunt. Qui autẽ re magica fata hominibus soluẽda consuluit, quomodo ip̄e qui deus est, fatatum templi nõ reppulit incendium? Nobis autẽ illud etiam consyderandum est, quam dignus dei appellatione ille sit, qui non ad philosophiam, sed ad malas artes homines hortatur.

Quod Apollo nonnunquam mentiri se fatebatur.

Porphyrius autẽ mentiri quoque deos fatet̃, exquisitam futurorum cognitionẽ dicens nõ hominibus solum, sed multis etiam deorum incõprehensibilem esse, unde interrogati, non sponte mentiunt̃ inquit. Quare p̃dicere solent nõ posse uere se respondere: homines autem ex amentia perseuerantius cogũt ut respondeãt. Appollo igit̃ delphicus cum huiusmodi cœli ac cõtinentis affectio esset: ut uerum p̄uidere nõ posset: retine dicebat per uatem uim istam, & potentia v̄ba hæc nõ proferas, falsa dicam si coges. Et in alio responso. Nihil hodie inquit stellarum mihi uia dicendum præstat. Deinde cõcludens ait. Manifestum iam fecimus unde

falsitas ad deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autẽ dicimus hinc patere nihil in deorũ oraculis diuinum fuisse. Quomodo enim deus, qui natura ueritas est mentietur? aut quomodo boni dæmones falsitate querentes fraudabunt? quomodo etiam homine superior erit, qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem, cui aliqua cura uirtutis sit, nulla ratiõe cogi posse ut mentiatur nõ dubitamus. Nam si etiam uerbera & cędem minaberis, nõ dubitabit exclamare, ensem acue, ignem afferas, corpus meum incidas, totum cremato, stellæ in terram ante descẽdent, & terra in cœlum ascendet, q̃ falsum a me quicq̃ audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato CAPVT V.

NOn enim dij aut boni, sed perniciosi ac nequam dæmones sunt, qui libertatẽ nostrã destruxerunt, & stellis non exteriora solum, uerum etiam uolũtates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset, iaceret om̃is philosophia, iaceret pietas, nulla esset laus uirtutis, nullus fructus laborũ, nec puniendi essent improbi, nec admirandi studiosi, si non libera uolũtate & nostra sponte suscæptis laboribus, sed necessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euertit opinio. Nam si euentura om̃ino sunt prospera uel aduersa unicuiq; hominum, estq; necesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura laboreq; consici? Nam si qui militiam ire cupit, non sponte, sed fatis coactus id cupit, & latrones similiter ac adulteri cæteriq; nequissimi homines, & econtra modesti & iusti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisquã monenti ac p̃cipienti mentẽ adhibebit? aut quomodo non exclamabit, non sunt potestatis hæc meæ o doctor, ac ideo quid oportet sollicitum esse, nisi etiam fatis hęc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiẽdiq; tibi necessitas instat, frustra tamen doces ac præcipis, faciam enim si fata uolunt, imo uero laborãdum mihi nõ est. Aderit eĩ mihi necessario quod fatatum est, & profecto, qui hortatur & docet, qui peccantes castigat, & probos commendat, is re ipa liberum nobis arbitrium inesse ostendens, solo fatorum utitur nomine, similiterq; facit, ut si qs bonitatẽ

nitatem naturæ, qua uniuersa gubernãtur nequitiæ appellet, uoca/
bulo, eodem enim certo pacto cum manifeste omes nõ aliunde, sed
a libera nostra uoluntate admonẽdos filios, castigãdosq; seruos in/
ducamur, & sponte nos aliud uelle, aliud nolle cognoscamus. Vehe
mẽter errat, q hæc necessitate fatorũ fieri cõtendit, & studia hoĩum
retrudit. Exhortatiõe nãq; atq; doctrina bene uitã agi humanã ui/
demus, q̃ oĩa una cũ legibus hęc opinio si sibi constet, radicitus euel
lit, non eñ erit opus aut peccantes castigare, siqdem coacti fecerũt,
aut honores ꝓbis uiris retribuere, q̃ utraq; ꝑfecto uidemus magnã
uim alterũ ad improbitatẽ reprehẽdendã, alterũ ad ꝓbitatẽ amplexan
dam retinere. Pietas eñ in deum nonne funditus euertit, si nec ipse
deus nobis, nec piæ orationes & cultus eius necessitate iũctis homi
nibus põt ꝓdesse? Quomodo autẽ cũ sentiamus nostra nos appeti/
tione moueri, nõ omino amentissimum erit ab exteriore quadã ui
quasi animi expertes moueri nos credere? Sic eñ libera uoluntate
alia fugimus, alia seqmur, ut queadmodũ dolere, gaudere, uidere,
audire, non ratiocinando, sed re ipsa cõphendimus. ita a nostrum
ipsorũ consilio aut fugiendũ aut sequendũ moueri nos ꝑfecto senti/
mus. Quas ob res rõnalis naturæ libertas iure negari nõ põt. Si autẽ
multa p̃ter uoluntatem eueniunt, quibus nonnulli turbant, distin/
guenda res elegantius est, consyderandumq; diligentius, qua rõne
fiant, uidebimus enim non fatorũ, sed alia quadam atque sublimiori
prouidentiæ ratione ita fieri. Age igitur altius rem consyderemus.
Vniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari, uera pi
etatis p̃dicant iura, propria ṽo ratione singula secundum formas su
as, q̃dam habitu, quædã natura, q̃dam sensu, alia ratione ac iudicio
& uoluntate mouentur, & alia qdem antecedẽte ratione facta, alia
uero consequente ad ea quæ per antecedentem producta sunt, ua/
rium totius atq; diuersum constituunt ornatum. Cumq; singula re/
rum genera propriã naturæ determinatamq; fabricam a prima cau
sa cõsecuta sint, hinc libertatis quis naturæ rõnem facile perspiciet?
cum enim nõ simplex quædam res homo existat, sed a duobus con/
trarijs animo atq; corpore constet. cumq; corpus ex consequẽti, ut
organum animo attributũ sit, anima ṽo de intellectus substantia p̃/
dicente sit rõne creata, & illud qdem irrõnale ac mortale, hæc autẽ

irrationalis incorporea atq; immortalis. cumq; corpore bæluis ani/
mo rationali immortaliq; naturæ coniungamur, iure ita compositū
hoc animal cum simplex natura sit, dupliciter diuersaq; uia uiuendi
ratione complectitur. Nam & naturæ corporis seruit, & diuiniore
partem, si se ipsum cognouit, non spernit libertatis suæ cupidum, ita
idem & seruit & liberum est, talem enim a deo corporis atq; animę,
quibus ipe sciuit rationibus, coniunctionem homo consecutus est.
Si ergo quispiam quæ corporis aut animi nature sunt fati uocabulo
abusus necessitati subijcit/uehementer errat. si enim necessitas, quæ
impediri nō potest, fatum esse intelligitur, multa ꝟo animæ & cor/
poris naturam consequentia impediuntur, infinitaq; forinsecus prę
ter naturam & animæ & corpori accidunt, quomodo fatum & na/
tura idem atq; unum erit? Fiunt eñ in nobis multa uoluntate, quæ
in nobis est, cuiusmodi sunt, quæ secundum naturam animæ appe/
timus. Multa etiã corporis natura fiunt, alia istis animo dico & cor/
pori accidunt, quæ alijs natura cōueniunt, sed neq; animi libertatē,
neq; corporis naturam, neq; q̃cunq; forinsecus accidunt, iure quis/
piam a causa subtrahat. Causa ꝟo omnium, & quę libertatis nostræ
sunt, & quæ naturæ corporis sunt, & quæ accidūt extrinsecus deus
est, a quo uniuersa quę sunt producunť. De omnibus omnium quę
sunt scriptura id dicit. Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse manda/
uit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus, alia p̄ter opinionē acci
dunt nostrã, meminisse tunc debemus coniunctionis huius nostrę,
quæ corpore atq; animo cōstat, unde rationalis atq; intellectiua ani
ma in infantis corpore præter naturã suam irrationalis esse uideť, &
intellectus ægrotatione corporis uersus insanit, & senectute instru/
mentis om̄ibus intellectis, intellectiuæ animæ uirtus hebetať. Do/
lores rursus p̄ter naturam uehemētius corpus urgentes, libertatem
animi deijciunt, quæ doloribus uicta, corpus consequitur. Ita patet
ineuitabilia q̃dam uincula libertati animæ, partim a natura corpis,
partim ab exterioribus imminere. Sed uoluntas hominis ad tantum
uirtutis interdũ peruenit, ut & naturę corporis & exterioribus cun
ctis resistat. Corpus eñ plerumq; ad Venerem fertur, & anima ha/
benis utens rationis subigit corporis impetum atq; domat, fame, si/
ti ac frigore corpus conficiť, & remedia q̃ritat. At uoluntas ecōtra,
ea ipsa

ea ipsa nonnunq̃ eligit, & ieiunio cæterisq; laboribus appetitũ carnis frænat. Præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatũ, & uoluntas laborem plerumq; amat. Multi autẽ peiora secuti, naturalem usum ad eum, qui p̃ter naturã est, conuertunt, masculi & masculos turpitudinẽ operantes. Ita nõ in omnibus ratio uincit̃, sed interdum ip̃a ducit, interdum autẽ ducit̃, adeo ut nonnunq̃ mori melius q̃ uiuere iudicauerit, proprijs homo manibus se ip̃m interimat. Si ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset cõcertatio, nõ magna beneuiuendi esset difficultas. Nunc cum hãc uitam deus inter multa cõstituerit, inter homines, inter bæluas, inter ignem etiã atq; aquã, continentemq; aera, nõ est sibi solummodo pugnandum aduersus cõiunctam corporis naturam, uerum etiam ad infinita pene exteriora. Crebro enim etiam ciborũ & continentis temperies, aut ecõtra, æstus aliaq; huiusmodi complura natura q̃dem facta, nobis autẽ per accidens ingruentia nõ parum propter corporis naturam, quæ facile potest exteriores sufferre, uoluntatẽ hominis perturbãt. Ad hæc illi, q̃bus cum uiuimus uoluntatẽ plerumq; nostram rationibus, aut quouis alio modo ad suã conuertunt, & alias meliorem, alias peiorẽ efficiunt. Solet enim cõuersatio praua nocere. sicut ecõtra bona prodesse, Bonos quippe mores cõuersatio mala corrũpit, ueluti etiam praui mores proba cõuersatione corrigunt̃. Sic igitur rationalis animę uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autẽ uiribus suis diuinis aliquãdo superat cuncta, & inuicto robore philosophat̃. Quid dicam, quod quibusdam sæculis excelso magnoq; animo homines & robustissimis corporibus abũdarunt, nõnullis econtra? quæ om̃ia gubernationi totius aptissime congruentia q̃maximum ornatum uarietate rerũ faciunt. Omnibus autẽ simpliciter tam his, quorũ nos sumus causa, q̃ his, quæ aut natura fiunt, aut extrinsecus accidunt, una om̃ipotens atq; om̃ia penetrans prouidentia dei p̃sidet, quę uniuersa ineffabilibus gubernans rõnibus, multa etiam eorũ, quæ natura fiũt cõmutat, auxiliumq; affert, ut ea quorũ nos sumus causa & eligamus, & operemur. His omnibus tripartito, ut diximus, diuisis, in ea, quæ in nobis sunt, in ea, quæ sc̃d̃m naturã, & in ea, quæ per accidens fiunt, omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis, nullum locum fatorum possidet ratio. Hinc etiam

unde malorum scaturiat fons aperitur, qui nullum locum habet in his, quæ secundum naturã, aut corpore, aut animo fiunt, sed nec in his quæ forinsecus accidunt. Solummodo autem in libro animi motu, quando non secundum naturam, neque recte mouet, sed a regia exiens uia, spõte (dominus enim sibi ipsi animus est) pter naturam fertur. Cumq; præcipuum honorem a deo accæperit, ut liber sit, & sui motus iudex, diuina q̃dam lex iniuncta sibi naturaliter est, quæ in ipso anteriore recessu exclamat, Via regia pficiscaris, noli ad dexteram aut sinistram declinare. Via ergo regia recta est, quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legẽ auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam, per potestatem uẽo liberã effecit, ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliqua eligere, cum possit etiam cõtraria male. Ita si proprio motu naturalem despexerit legem, fons uitiorum sponte, non aliunde, neq; ulla necessitate, sed libera uoluntate atq; iudicio facta est. Eligentis igit̃ culpa est, deus uero inculpabilis est, nec cum prauam deus, aut naturam, aut substantiam animæ creauit. Cui enim ipse bonus sit, bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt. Bona igitur sunt omnia, quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animę liberũ arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum, ideo quãdo male agit non est natura culpanda, non enim natura, sed pter naturam malum agit̃, cum sit electionis deprauatæ, nõ naturæ opus. Cũ eñ uirtus ad eligenda bona inest, si ea nõ elegit, sed sponte melioribus spretis, mala imitatus sequitur, q̃s potest eum dicere morbi sui causam non fuisse, præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens cõtempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis, a necessitate motuq; Stellarũ omnia dephendere putat, nec nobis, sed uirtuti qua omnia mouentur, peccãdi causam tribuit, is quomodo non impius atque amens erit? Nã si fortuna & casu absq; aliqua prouidẽtia ferri om̃ia opinat̃, impietatis crimine reus mẽte captus quoq; uidebitur, quoniam pulcherrimum reũ omniũ ordinem non perspiciat. Sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatet̃, quoniã tamen nõ peccare ui fatorum delinquẽtes concedat necesse est, causamq; dictorũ diuinæ attribuat prouidentiæ, mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans, impius profecto iudicabitur,

imo

imo ꝟo pessimus oium,qa creatore uniuersi, alios ad adulteria, ali/os ad rapinas,alios ad alia uitia ipelli arbitret. Vn sequit,aut hęc p c cata nō esse,aut peccādi causam in creatorē referri. Nā siue cū uide/at uniuersa,cunctisq; adsit,peccare hoies cogit, siue Stellarꝝ motui uim cogēdi cōcessit,ipse certe aut per seipm,aut per orbes cælestes, quasi per organum nolentes homines ad uitia immittit. Quare non iure homo, sed creator eius peccator erit,quo dogmate nihil scele/stius excogitari potest. Ita qui fatorꝝ necessitatē esse credit, is aperte deum & prouidentiā negat, ueluti ecōtra,qui deum uniuersis præ/esse putat, uim fatorum omnino destruit. Aut enim idem est deus, quod fatum, aut diuersum. Idem certe nō erit. Nam si seriem causa/rum ineuitabilem cælestium motu effectam fatum esse opinantur, quomodo elementa corporea, unde cælestia etiam constant, priora fato non erunt? & quomodo quod elementis & cœlo posterius est, idem erit quod prima causa? Quod si elementa & rationis & animę expertia sunt, deus autem incorporeus & uita & sapientia est, rebus omnibus, & ut sint, & ut bene sint, bonitate sua largiens, non erit ꝑ/fecto unum ac idem deus & fatum, quod cum cælestia corpora con sequantur, eorꝝ accidens est. Si ergo diuersum, quærendum, utrum melius deo est, an non. Sed nihil deo melius, nihil potentius excogi tari potest. Vincet ergo deus, superabit exterminabitq; omnino fa/tum, aut si patiet ipsum extare, cum possit uim eius malignam com pescere, ipse ad se ipum malignitatis causam attrahet, imo ꝟo siqui/dem creator omniū deus est, fatum quoq; ab ipso productum est. Ita nullæ uidebit sibi curę uniuersum esse, cum tamē ab ordine rerꝝ, & alterius ad alterā affectionē, & ab his q̄ a libera potestate animi fi unt, a parte prouidentiæ pateant effectus. Nam etsi nullæ quædam partim corporis, partim externarum rerꝝ, animū plerumq; a uirtute repellāt, ad oīa tamē resistit, & inuicta diuino auxilio, libertas hu/mana euadit, quæ res certamine martyrum, qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula, comprobatur. Infiniti pene homines, non solum Græci & Barbari, uerum etiam mu/lieres, teneræque puellæ intrepidæ cruciatu omni superato, liben ter a corpore abierunt. Nec quisque poterit fatorum necessitati hæc accommodare. Quando enim alias talia cælestium motus

effecit

effecit certamina? aut quãdo uita hominum ante Saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autẽ doctrina huiusmodi unq̃ fuit, q̃ prauam supstitionem deijceret, & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autẽ sapiens unquã potuit doctrinã suam ad uniuersum orbem dispergere, & deus uel ab om̃ibus uel a pluribus credi? Quod si hæc nunq̃ fuerunt, non est certe causarum series, & fatalis necessitas omnium horum causa. Nam si esset profecto alius quoq;, eandem aut similem Stellarũ necessitatẽ nascens habuisset. Quibus porro fatis, Saluator noster deus uerus per uniuersum orbem p̃dicatur, & qui apud Græcos, uel apud Barbaros dij putabantur, non alia re q̃ prædicatione nostri Saluatoris deijciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorẽ ipsum esse confirmauit, qui nullam esse fatorum uim docuit, atq; docet, quomodo igit̃ ipsum fatũ non esse se ipsum prædicat? Qui autẽ prędicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam multis annis, uel etiam nunc certãt, quomodo ad unam uoluntatẽ & fidẽ, & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuersis temporibus, & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mentis compos credere unq̃ poterit iuuenes simul ac senes, uiros & fœminas, seruos & liberos, doctos atq; indoctos, nõ in uno climate orbis, neq; in eadẽ hora natos, sed ubiq; terrarũ & diuersis tẽporibus factis coactos, unam & eandẽ, nouã atq; inauditã doctrinam, & q̃dem cũ periculo mortis patrijs ritibus antęposuisse, & ueræ philosophiæ dogmata duriciemq; uiuendi, q̃ delitias maluisse. Cæcus profecto de his, ut trito prouerbio dicitur, recte iudicaret, nõ necessitate, sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsorum gentilium philosophorũ uerba contra eos, qui fatum esse opinantur. CAPVT. VI.

PLura dicere possem, sed quoniã suis testibus gentes non argumentis nostris cõfundere instituimus. Oenomaum rursus audiamus, qui magno animo in libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinẽ uerbis utitur. Sed eas igitur in Delphis tu, neq; possis tacere cum uelis, sic Iouis filius Apollo uult modo, nõ quia uult, sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hunc sermonẽ deductus sum de potestate nostra, quam fundamentũ humanæ uitæ multi appellant, diligẽtius q̃rere,

hanc

hanc potestatē nos libertatē nuncupamus. Democritus autē, si be/ne memini, atq; Chrysippus, alter seruam, alter semiseruā pulcherri mam omnium humanorū rem conat̃ ostendere, de q̄bus tamē non multū curandum est. Quod si deus etiam aduersus nos est, quid fa/ciemus? Sed nō est æquum uel Apolline repugnante, ueritatē pro/dere Christo enim Chironis sic respondit. Patria relicta, Euboeam pete, ubi fatatum tibi est urbem ædificare. Quid ais o Apollo? An nō est potestatis meæ patriam relinquere? quod si mihi fatatum est ibi urbem ædificare, siue tu consulas siue non, & siue ipse uelim siue nolim, omino faciā, eritq; mihi necesse etiam si nolim. Sed forte me/lius est tibi q̄ rationibus credere. Aliud igit̃ afferas, nuncia Pariis o Thesides in Aeria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquā etiam si tu nō præciperes, quoniā fatatum est. Aeriam autem Tha/sum insulam Archilochus Thelesidis filius prius appellatam fuisse docuit, & Pariis coloniam illo mittere persuasit, qui uidelicet nunq̄ id fecisset, nisi tu iussisses. Cur igit̃ fatatum erat? Sed quoniam ocio/si sumus, age nunc mihi responde. Sumus ne ego ac tu aliquid? Su/mus certe respondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet q̄ sensu, perceptioneq; quadam nostra. Quod porro quo/modo cognouimus anialia nos & ex animalibus esse? Vt ego qui/dem dico, homines ex hominibus, alter maleficus, alter malefici re/dargutor. Vt uero tu diceres, alter homo, alter deus, & alter diuina/tor, alter sycophanta. Quod tibi facile cōcedam, si rationibus ita mi hi esse ostendes. Quid ais? An nō recte iudicauimus sensu ac percæ ptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat, quomodo aliq̄s ad Delphicū oraculū ueniat, nisi sentiat intelligatq; alicuius se rei indigere? Quomodo aūt Chrysippus, q se in seruitutē induxit, id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cum p̄sente Arcesi/lao disputat, uel absenti Epicuro respondet, si nec q̄d sit Arcesilaus, nec quid sit Epicurus omnino p̄cæpit, nec percipere potest, imo ue/ro nec q̄d ipse sit? Si hęc aduersus uos quispiam diceret, nullo modo ferre possetis. Quare o Democrite, & o Chrysippe, & tu o cælestis diuinator, si molestum uobis uidet̃, cum quis intelligentiā atq; sen/sum eripere a uobis conat̃, nōne nos quoq; moleste ferre debemus, si magni sensum & mentem uestram putatis, nobis autē fati necessi/

tâtem, nescio quam incutiatis, quã alius uestrum a deo esse asserit, alius ab atomis deorsum latis, ac inde sursum repercussis, quę modo coniungunt, modo resoluunt fieri contendit? cum aperte eo sensu ac mente, quo nos aliqd percipimus, nec fugit nos quãtum intersit inter ambulare ac ferri, aut inter uelle atq; cogi. Quorsum hęc? quia hæc nescire uidearis o Apollo, quænã sint ea, quorꝫ domini sumus, quæ a nostra uoluntate dependent. Hæc certe uoluntas nostra non paucarꝫ rerum principium est. Tu autẽ cum omĩa scias, hoc principium ita te latet, ut quæ hinc sequuntur, nullo modo scire iudicaris. Nonne igit̃ imprudens es, qui Laio respondisti, quia interimi eum a filio fatatum esset? Ignorasti quippe, quia uoluntatis suę dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est, cõiunctionem nescio quã esse causarum & seriem. Vtuntur autem sapiẽtiores ratione quadã Euripidis. Laium enĩ aiunt dominum sui fuisse, siue uellet filium procreare, siue nollet, filio ꝟo nato necesse fuisse ab eo interfici, quare potuisse id recte Apollinis prouidẽtia percipi, uerum filius quoq; sicuti & pater suæ uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis, & nõ dare, sic iste interficere & nõ interficere poterat. Huiusmodi sunt omĩa responsa Apollinis, qui etiã apud Euripidem ad Laium dicit. Vniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quænam fuit? Cædes patris antecessit, & enigmatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad hæc alter nepotum regnum rapuit, alter profugus Adrasti filiam in uxorem duxit. Vnde septem duces ridiculose mouentur, quę series ista conglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset, aut Iocastes nuptias reppulisset, quomodo maledictionem illam Euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filij conuenissent simul, uel uicissim regnare, uel si qui profugit, nõ ad Argos sed in extremas terrarum horas abijsset. uel si cum in Argos uenisset, Adrastus ei filiã non dedisset. uel si uxore ducta in patriam reduci non curasset, aut si cuperet quidem ipse, Adrastus uero & cæteri duces contempsissent. aut si cum parati ad pugnam Thebas petijssent, timore percussus frater cum fratre conuenisset, quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem, sed seriẽ istam rerum necessariam pernego, quamcunq; enim rem mihi obtuleris,

tuleris,

tuleris, simili quodam pacto eam incidere potero, ac ita ostendam nullam esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerũ agitabilium libere homines mutare possint, an non intelligis, quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ omñia tu nullo modo sentire uideris Apollo. Tibi Iupiter dedit Locro respondisti, dabitq; mala. Non recte o Appollo, non iniuriantem hominem tam male dij tractant. Cur enim Iuppiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum non punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur, qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artem depone. Erit enim quod fatatum est, etiã si nõ prædixeris. Lycurgum autem illum, qua ratione laudasti o Appollo? Nam si bonus erat, non illi hoc, sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus, ut tu prædicas, non sponte, sed ui bonus erat. Quasi quispiam mẽte captus formosos laudet, & deformes uituperet, Iure namq; neque homines dicere possunt. Noluisti nos o Iupiter bonos esse, imo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atq; Cleanthes nulla laus attribuenda est, si boni [illegible], ita uirtutem quidem laudabo, uos aũt minime. Quare Epicurum quoq; non dignum fuisse assero, quem obprobrijs peteres. Mollem atq; iniustũ appellas eum o Chrysippe, q iuris sui nõ fuit? Hæc quomodo dicebas, si sponte ipsum peccare non credebas? Hæc Oenomaus, qui tibi si non satisfacit, reliquos philosophos perlegere non graueris. Multi enim atq; insignes aduersus huiuscemodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua, quoniam multi tam docti q̃ indocti falsa opinione tenent, sumere statui.

Itidem ipsorũ gentilium philosophorũ uerba cõtra eos qui fatum esse opinant. CAPVT VII.

PRimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enim & nos causam esse agibilium, & omnia fieri fato contendens, Homeri testimonio utebatur, quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostendit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus, qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri authoritate multorum arguit, & demũ Homerum inducit dicentem,

Quæ data sorte mihi est nato sors me inuida pręssit.
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris
Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non est qui fixas Parcarum auertere leges
Effugere aut possit.
Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse, quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit, cum multa etiam a nobis fieri ostēdere uolebat, quid enim clarius atque acrius illis? Vt caderent tribuit sua certe amentia causam.
Et rursus.
Quam falso accusant superos stultique quæruntur
Mortales? etenim nostrorum causa malorum
Nos sumus, & sua quemque magis uecordia lædit.
His enim & horum similibus nō esse cuncta necessario & fatis faciunda nobis probatur, quis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim omnia, sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit. Quę data sorte mihi est nato sors me inuida pręssit. Nō omnia profecto, sed mortem fatis ac necessario euenire ostendit. Hoc ipsum etiam illud uult.
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris. Nō enim omnia, sed quędam fato destinato necessario sibi euentura confirmat. Illud quoque ab Homero optime dictum est. Non est qui fixas parcarum auertere leges. Effugere aut possit. Quis enim potest quę necessario impendent effugere? Non ergo suffragatur Homerus Chrysippo, uerum etiam refragatur. Ille namque apertissime a nobis multa fieri prædicat, necessario autē cuncta fieri nunquam ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate fatorum cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta sit, non pollicetur ueritatem rerum docere, sed uarias hominum opiniones plerumque ponit, unde nō est alienum ab eo contraria nōnunquam dicere. Philosophis autē & cōtradicere ipsis turpe est, & poetarum uti testimonio magis quam ratione turpissimum. Putat autē insolubilibus uti argumentis expositione nominum. Fatum enim dicit dictum quoddam determinatumque diuinitus esse. Parcas autem econtrario, quoniam nemini parcant. Sortes, quia ita sortitum unicuique sit, ac ideo tres esse parcas arbitrantur, quia tria sunt tempora in quibus

in quibus omĩa inuoluunt. Lachesimq; dictam esse, qa Lanchanim græce, euenire per sortem designat. Atropon, quia uerti nõ possit. Cloton, quoniã contorta & coordinata omnia teneat, hoc enim nomina ipsa græca lingua ostẽdunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego autem satis mirari nõ possum, quomodo nihil se penitus afferre nõ sensit. Significent enim nomina quemadmodum exposuit, positaq; ab hominibus sint ea de causa, cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opinione sequeris? An forte, qa omẽs uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igit̃ scripsisti neminem esse hominem, qui nõ æque ac Orestes & Alemeon insaniat, præter solum sapientem. Deinde addis unum uel duos aut admodum paucos sapientes fuisse, opinionesq; multorum de gloria, de diuitijs, de regno, de uoluptate, quæ omnes pene bona arbitrantur, tanquam uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autem tam multos etiam libros conscripsisti? Nõ enim docendi sunt, qui falsas opiniones non habent, nisi forte recte tunc omnes opinari dicas, quando tecum conueniunt. Cum vero diuersa q̃ tu putant, tunc furiosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines, non erit nobis argumento recte illos sapere, qui tecum conueniunt. Deinde quare omnes furere dixisti, cum laudare quasi sapientes, quia te sequuntur, debuisses? Ad hæc etiam si non furere illos ego asseram, cum tamẽ a sapientia longe absint, ridiculosum est propter positionem nominum eorum uti testimonio, quos non præstantiores teipso, neq; sapientiores arbitraris, nisi forte eos, qui ab initio hęc nomina excogitarunt sapientes fuisse contendas, quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita, quomodo ergo nominibus significatur, omnia simpliciter fatis fieri, & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & Parcarum numerus, & nomina ipsarum, & fusus, & glomeratum in eo filum, cæteraq; huiuscemodi ineuitabilem a sęculo determinationem causarum ostendunt. Quæ tamen necessitas earum rerum solummodo est, quæ necessario euentura sunt, quæq; aliter accidere nõ possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus, earum alias dijs homines attribuerunt, alias uoluntati nostræ subiecerunt, alijs natura pręest, alijs fortuna, quam mutabilem atq; instabilem esse uolẽtes prisci ho

mines significare in pila sedentem depingunt. An hæc omnibus ita esse non uidentur? Ita quæcunq; fato aut fortuna fiunt, omnia diui/nitus fieri arbitrant̃, quæcunq; autem nos agimus, nostræ uolunta/ti attribuunt. Quare uides non attestari tibi uulgarẽ hominum opi nionem, sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidem libro huiusmodi demonstrationibus utitur Chrysippus, in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur, quæ nos incipientes cõscripsimus, utputa studia hominum retundũtur, nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secũdo li/bro ait manifestum esse multa fieri a nobis, quæ tamen ad guberna/tionem totius referãtur, ea fatata esse. Vtitur autem huiusmodi ex/emplis. Non inqt simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amit tere, sed si eam diligenter custodieris, ab hostibus quoq; non capi te fatatum est, si hostes caueris, liberos quoq; habere fatatum, si uxo/rem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret Milonem inqt pu/gilem intactum fato certamine abiturum, non recte arbitrareris, si luctaturum eum putares, sic & in alijs res se habet. Multa enim sunt, quæ fieri non possunt, nisi nos quoq; studium conferamus. Ita enim fatata sunt si nos uoluerimus. Miranda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro, & nigrum albo, & calidum frigido, contrarium est, sic & fatum libertati nostræ con trariũ. Nam quæ fatata sunt, siue nolis siue uelis, omnino fiunt. Quę uero in nostra potestate sunt, ea sicut uolumus diligentia nostra dis ponuntur. Si ergo diligẽti obseruatione in ea factum est, ne uestem amiserim, & liberi nati, quia uxorem cognoscere uolui, nec captus ab hostibus, quia fugi, & intactus e gymnasio recessi, quia certare uolui, quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant, nihil uolũtas mea contulit, & si contulit, non fatata. Non possunt enim hęc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt, nam uoluntas nostra fatis conti/netur. Quomodo inquam fatata sunt, si meę potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fatis uoluntatem nostram, uer/bis quoq; suis aperitur. Habebis eñ filios inquit, si uxorem cogno/scere uolueris, si noluero igitur, nõ habebo. Hæc ita dicere in rebus fatatis non possumus. Non enim morituros oẽs homines, aut nõ morituros, si hoc uel illud fecerint, sed simpliciter morituros dici/

mus, susceptibilesque doloris esse simpliciter dicimus, siue uelint, siue non. Quare patet quando aliquid fit, quia nos operam dederimus a nulla causa contineri, sed nostræ id esse potestatis. quod si ita est, nulla serie causarum a sæculo continebatur, nisi forsan ipsum quoque uelle ac nolle fatatū in nobis sit, ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igitur in nobis potestas esset, nisi diligentia mea uestis saluaretur, & si amitteret, omnis ego culpæ profecto expers, quemadmodum nulla dignus laude, si saluaretur. Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum preclarum in philosophia uirum, qui in libro, quem de fato ad Antonium ędidit, his uerbis Chrysippi dogma refutat. Omnium q̄ fiunt inquit quattuor sunt causæ, ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficientes, quædam ad materiam reducuntur, quædam ad formam, quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia quāuis enim non omnia q̄ fiunt quattuor his causis egeant, nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit, uerum ut res apertior fiat, in re aliqua ista consyderemus. Statuę igitur causa efficiens artifex est, quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis, ut materia. Species uero aut forma, quæ huic subiecto ab artifice imponitur, etiam causa est. Nec istę tres solummodo causæ sunt, uerum etiam non minus finis, cuius gratia facta statua est. ut uerbi gratia ad quendam hominem honorandum. Nam absque aliqua huiusmodi causa non esset facta profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint, ac inter se manifestissime differant, quāuis in nonnullis concidere uideant̄, factum ad efficientem causam, nō iniuria reducimus. Nam ad ea q̄ fato fiunt, ita se habēt sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus, utrum cuncta, an q̄dam fatata sint efficiens nobis, causa diligētius est consyderāda. Omnium igitur quæ fiunt, quædam alicuius gratia fiunt, cum efficiens ad finem aliquē tendens ea faciat. q̄dam nullius, ut barbæ tactus, manus nōnunq̄ extensio. & similia, quæ quoniā sine aliqua intentione temere fiunt, omino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt, alia natura, alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodā ordine ad finem peruenit, nisi impedita fuerit. Cum autem finem consecuta sit, cessat motus. ratio etiā nihil frustra facit, sed ad determina-

tum semper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus, quando qui facit cogitatione quæ facturus est prosequit quæ sunt, quæ ar/tificio, & quæ uolũtate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producun tur id interest, quod naturalia in se ipsis principium atq; causas ge/nerationis habent, & fiunt quidem ordine, sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ vero arte ac uoluntate fiunt, foris habent motus principium, & facientem causam. non in ipsis productioni/q; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea re/ducimus, quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ p̄/cedenter alicuius gratia sunt, quoniam in illis quæ finem antecedũt, ipsius finis gratia fiunt. In casu autẽ atq; fortuna, quæ ante finẽ sunt, alterius gratia fiũt. Accidit autem eis, cum alterius gratia fiunt qua/si finis, quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant, consyderãdum est, ad quasnam efficientes causas connumerare fa/tum debemus, an ad eas reducendum est, quæ nullius gratia, sed fa/tum ad finem aliquem tendere omnes dicimus, quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt, collocandum est. Hæc cum primũ ita par titus sit Alexander, multis deinde argumentis ostendit, nihil aliud esse fatum, aut fatatum q̃ quod natura fit. Nullo eñ modo inqt ad rationem & uoluntatem nostram reduci fata possunt. Præter natu/ram etiam fieri nõnulla ostendit, cum interdum accidat impedimẽ/to quodam naturam detineri. Si ergo præter naturam quædã fiũt, profecto si natura fieri est fato fieri, fient etiam præter fatum. Vide/mus enim inquit corpora humana ægrotationibus alijs aliud secun dum particularem eorum naturã esse subiecta, nec sumus nescij hu/iusmodi naturalem corporum dispositionem diligẽti norma uiuen di, & medicorum arte & deorum cõsilio in melius uerti, quod simi/liter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationẽ eius quam complexione corporis habet, exercitio atq; doctrina melior sæpe fit. Vnde cum Phisiognomo Zopyrus turpia quædam de So/crate & a uirtute aliena ipsius dixisset, ac a multis idcirco derideret. Non erat Socrates respõdit Zopyrus, huiusmodi eñ natura essem, nisi naturam philosophia superassem, Huiusmodi ergo ait esse, qui/bus natura præest, quæ naturalia nihil a fatis differre ostendit. A for tuna uero ea fieri ait, quæ nullo modo intenduntur, quãdo alterius

gratia quædam fiunt,& aliud accidit quod ab initio nec ſperabatur quidem,ut ſi quis fodiēs theſaurum inuenerit,cum huius gratia nō foderet,& equus caſu ſaluus,quando non huius gratia,ſed alimenti cupiditate hoſtes fugiens,domum redierit.quæ omnia fato non ſiunt.Sunt autem inquit cauſæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla enim ſuſpenſa morbos aliquos curare dicuntur,in qbus nullam certam habemus cauſam.Incantationes etiam maleficęq; artes,quam cauſam habeāt,incertum eſt. Sed præter hæc ſunt q̄dam, quæ ad utrumlibet contingentia dicuntur,quę fato fieri om̄ino negamus,ut mouere pedem,læuare ſupercilia,tacere,loqui,cæteraq; huiuſmodi innumerabilia,quæ fatis fieri nullo modo dici poſſunt. Non enim quod fatatum eſt,contrarium ſuſcipit.Præterea conſiliū hominis fruſtra non eſt,eſſet autem fruſtra,ſi homo neceſſario ageret quæ agit.Aperte autem id præter animalia cætera homo poſſidet,ut nō ſimiliter illis phantaſiam ſequat̄,ſed rationem habeat qua faciunda iudicet,cuius quidem uſu ea q̄ in phantaſiam inciderunt, examinans ſiquidem examinabo probat concedit phantaſiæ, & ad agendum mouetur.Sin uero improbat,eĳcit,expellitq; ipſa rationi obtemperans,unde ſolummodo de his quæ agere poſſumus,deliberare ſolemus.Et ſi aliquando nimia cupiditate nō maturo quicquā conſilio ęgerimus,temeritatis atq; ſpreti cōſilĳ crimine poſtea nos ipſos accuſamus,omnes temere aliquid agentes uituperamus, hortamurq; conſilio uti,quaſi agendi poteſtas in nobis ſit. Quod autē opinio quæ de fato habetur falſa penitus eſt,inde patet,quia etiam eius opinionis auctores & docent,& hortantur,& diſcunt,& cōſulunt.Increpant etiam,caſtigantq; ſuos,quaſi propria uoluntate peccantes.Plurima quoq; cōſcribunt,quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores,ueniaq; dignum putant ſi quis inuitus peccat,ſponte autem delinquentes,puniendos non negant.Quare uel ſecundum ipſos hęc neceſſitas fati nulla penitus eſt,libertas igitur noſtra natura ineſt omnibus. Plura tamen non eſſe noſtræ poteſtatis concedimus,ut omnia,quæ natura uel fortuna fiunt,quæ nullus fatis ſubiecta dicere audebit.His ita nobis compēdioſe a ſummis philoſophorum ſumptis,quæ diuinis noſtriſq; ſcripturis aſtipulantur, opinionem uero de fato ſimpliciter redarguunt,non eſt alienum aduerſus

etiam malignam Chaldęorum astrologiam, quam ueluti disciplinã aliquam profitentur nõnihil afferre.

Bardesanes de eodem. CAPVT VIII.

Dicamus igitur nõ mea, sed ea quæ Bardesanes uir generẽ quidem Syrus, doctrina uero cælestium corporum omnium Chaldæorum excellẽtissimus in dialogo, quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur inquit, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur, quæ omnia sibi cum cæteris animalibus cõmunia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint, coniunctione procreata, natura omnino feruntur. Leo carnes est, saluti suæ propugnat si qs iniuriam infert. Oues fœnum ædunt, carnes non tãgunt, nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit, & pestifero nõ iniuriantes stimulo petit. Formica natura duce hyemem suspicatur, idcirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recõdit. Apes mel operãtur, & melle nutriuntur. Plura mirabilioraq; possem narrare, sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rationis animalia, & secundum eam iucunde uiuere. Soli autem homines cum & natura ducantur, ut dictum est, mentem etiam & orationem quæ a mente profertur, quasi præcipuum quoddam donum possident, quo non natura feruntur. Non enim unus cibus omnibus est, sed alij sicut leones nutriuntur, alij sicut oues. Non est unus uniuersis uestitus, nõ mos, non lex, non unus uiuendi modus, nõ simplex rerum cupiditas, singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt, nec uicinos, nisi quantum uolunt imitantur. Libertas enim hominis seruituti subiecta nõ est. Nam etiam si sponte seruiat, libertatis suæ id quoq; est, ut possit cum uelit seruire. Multi hominum, ac maxime Alaneorum gentis quasi atroces bestię carnibus aluntur, panem non comedunt, non quia non habent, sed q̃a nolunt. Nonnulli carnes omnino fastidiunt, alij pisces solummodo ædunt, nonnulli etiam si famæ morerent̃, pisces nõ essent, alij aquã, alij uinum, alij ceruisiam bibũt. Adeo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est differentia, ut in oleribus quoq; comedendis cõuenire nõ uideant̃. Sunt etiã qui ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriant̃, & qui nõ iniuriant̃ quidẽ, sed læsi ꝓpulsant iniu-

riam

riam,nõnulli tanq̃ lupi rapiunt,& ſicut catę furanť, alij tanq̃ oues ſic
omnia ferunt,ut etiam iniuria uexati perpetianť. Vndè alios iuſtos,
alios iniuſtos appellamus. His rebus apertũ eſt,nõ natura in homi/
nibus hominẽ ferri,una enim in omĩbus natura eſt, hæc uero diuer
ſa,ſed in qbuſdam natura,in qbuſdam uoluntate. Quare in his lau/
dem uel uituperationẽ mereť,in illis autẽ iure inculpabilis eſt. Poſt
pauca deinde ſubijcit diuerſas hominibus leges ſcriptas, & non ſcri
ptas in diuerſis regionibus latas eſſe,e qbus inquit narrabo quanto
melius poſſum. Apud Seras lex eſt,nec occidere,nec fornicari,nec
adorare ſimulachra,unde in illa regione nullum tẽplum cõſpicitur,
nulla mlier meretrix,nulla adultera nemo fur,nemo homicida,nec
uoluntatẽ alicuius illoꝝ ardẽtiſſima ſtella Martis in medio cœli cõ/
ſtituta ad cędem hominis coegit.nec Venus Marti cõiuncta,ut ali/
enam quiſpiã ſolicitaret uxorem potuit efficere. Atqui ſingulis etiã
apud eos diebus,in medium cæli Martem peruenire neceſſe eſt, &
in tanta regione ſingulis horis naſci homines negandum. Apud In/
dos autẽ & Bactros multa millia hominũ ſunt,qui Brachmanes ap/
pellantur. Ii tam traditione patrum q̃ legibus nec ſimulachra colũt,
nec animatum aliqd comedunt,uinum aut ceruiſiã nunq̃ bibũt, ab
omni demum malignitate abſunt ſoli deo attendẽtes. At ꝟo cæteri
omẽs Indi in eadẽ ipſa regione adulterijs,cæde,temulentia, ſimula/
chroꝝ cultu inuoluunť,inueniunť q̃ ibi nõnulli, imo uero gens q̃/
dam Indoꝝ eſt in eodẽ climate habitans,qui homines uenantes at/
q̃ ſacrificantes deuorant,nec ulli planetaꝝ,quos felices ac bonos ap
pellent,a cæde ac ſceleribus iſtis prohibẽt,nec maligni Brachmanas
pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud Perſas lex erat,filias,ſo
rores,matres quoq̃ ipſas in matrimonium ducere,nec in Perſide ſo
lum,uerum etiam quicunque Perſarum ad alia climata orbis e pa/
tria exiuerunt , nephanda hæc diligenter matrimonia celebra/
runt,quos aliæ gentes hoc ſcelus abominatæ Maguſſeos appel/
lant. Suntque uſque ad hodiernum diem in media Aegypto,
Phrygia , Gallatiaque plurimi Maguſſæi ſucceſſione patrum ,
eiſdem ſceleribus contaminati ,Nec dicere poſſumus in termi/
nis, & domo Saturni cum Saturno ipſo in natiuitatibus omni/
um Marte aſpiciente Venerẽ fuiſſe. Apud Getulos lex iſta a mulie/
ribus

ribus agros coli, ædes ædificari, huiusmodiq́ꝫ cætera opera fieri, & ad hæc ut qbuſcunqꝫ uelint, conueniant, nec a maritis accuſant̃, nec adulteræ appellant̃, cum paſſim omnibus miſceant̃, ac p̄cipue aduenis. Aſpernant̃ quoqꝫ apud eos fœminæ uniuerſos odores, nec tinctis ueſtibus induuntur, & nudis omnes pedibus degunt, cum uiri apud eos ecōtra & ueſtibus & odoribus & coloribus uarijs gaudeant, nec id mollicie faciunt, Fortes em̄ & bellicoſiſſimi prętér cæteras gētes ſunt, nec omnes apud eos natæ fœminæ in Capricorno, aut Aquario male affectam Venerē habuerunt, nec uiri omnes in Ariete una cū Marte cōſtituta Venere nati ſunt, quod fortes ſimul & delicatos efficere uiros Chaldæoꝝ nugæ conclamant. Mulieres in Bactris pręſtanti ornatu atqꝫ unguentis utuntur, & ab ancillis & ſeruis multo magis q̄ earum mariti cultæ ſingulari quadam pompa equitantes exeunt auro atqꝫ lapidibus phaleris equoꝝ ornatis, nec caſte uiuunt, ſed tam ſeruis q̄ conuenis permiſcent̃, nec a uiris accuſantur, quippe cum eoꝝ dominari uideant̃. Nec Bactrianaꝝ oīum natiuitas, Venerē cum Ioue ac Marte in medio cœli & terminis Veneris habuit. Apud Arabes adulterę omnes interimunt̃, & ſuſpectę ſolummodo puniunt̃. In Parthia uero atqꝫ Armenia interdum a iudicibus iudices, interdum occiſi a cognatis homicidæ necant̃. Qui autem uxorem aut filium aut filiam, aut cælibem fratrem aut innuptam ſororem interfecerit, nec accuſatur qdem, lege namqꝫ ita ſancitum eſt, cum apud Græcos & Rhomanos uideamus maiori ſupplicio parricidia expiari. In Atrijs qui aliquid uel minimum furatus eſt, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furat̃, ſputis dedecoratur. Romanorum legibus uulneribus cæditur. Ab Euphrate fluuio uſque ad orientalem oceanum, cui cædes uel furtum obijcitur, non magno mœrore torquetur. Qui uero pudorem maſculi eripuit, ſi res in lucem uenerit, magnitudine ignominiæ ſeipſum interficere cogitur. Græcorum etiam ſapientes, ſpecioſos ſequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga parentes atque cognati ſi cognouerint filios aut agnatos turpitudini ſe ſubieciſſe, & interficiunt, & ſepulturæ tradere non dignantur. Apud Gallos autem pueri publice nubunt, nulloque dedecore propter legem notantur. Nec eſt profecto poſſibile omnes, qui apud Gallos produnt

florem

florem ætatis Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis terminos occidentes habere. Multi apud Britannos unam uxorem habent, apud Parthos contra multæ fœminæ unum maritũ, casteq; omnes uiuunt, legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent, sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Vnde oẽs naturali lege eodẽ tẽpore pariũt, masculisq; interfectis solas fœminas alunt, bellicosæq; omnes similiter sunt, magnam exercitationis bellicę curam gerentes. Mercurius in domo sua cum Venere a Chaldæis efficere dicit̃ homines numularios, & q fingere atq; pingere sciunt. In domo ꝟo Veneris unguentarios, uocem exercentes, histriones actoresq; fabularũ. At apud Saracenos & Mauros, in superiore quoq; Libya & exteriore Germania, & apud Sarmatas. & Scythas cæterasq; gẽtes, quæ septentrionales ponti partes habitant, in Alania quoq; atq; in Albania, Othene, Saunia atq; Aurea, nullus numularius, nullus pictor, nõ architectus, nõ geometra, nemo exercẽs uocem, nemo fabularum actor inuenit̃, sed inanis omnino in tot tantisq; orbis terrarum partibus Mercurij atq; Veneris huiusmodi cõiunctio inuenitur. Omnes Medi canes non parua alunt cura, quibus morientes homines adhuc spirantes proijciunt, neq; om̃es in natiuitate diurna Lunam cum Marte sub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant, quibus cum sponte uxores concremantur, nec omnes quæ sponte rogum mariti ascendũt, mulieres natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt, nec est possibile omnes, qui ita se suspẽdunt, interceptam a Saturno atq; Marte Lunam habuisse. Quid plura? singulis horis apud om̃es gentes homines nascuntur, Vbiq; autem leges atq; mores propter liberã hominis potestatẽ ꝑualere uidemus, nec natiuitas aliq̃ nolentes Seras ad homicidium cõpellit, aut Brachmanas ad esum carniũ, nec Persæ a sceleratis nuptijs remouent̃, nec Indi a rogo, nec Medi a canibus, nec Parthi ne multas ducant uxores, nec a castitate Mesopotamienses fœminæ, nec Græcia gymnasijs, ubi nudis corporibus exercent̃, nec Rhomani ab imperando, nec Galli ne muliebria patiantur, nec gentes omnes, quas Barbaras appellamus, musarum cognitionẽ approbandam ducunt. Singulæ namq; gentes, ut uolunt,

& qñ

& quando uolunt libertate sua utuntur, legibus moribusq; obedientes. Naturam quoq; ipsam, quæ corpus homini tribuit sequentes interdum sponte, sepius etiam coacti. suntq; ubiq; diuites atq; pauperes, principes & subditi, sani & ægroti, nemoq; ipsorũ necessaria natiuitatis sorte hæc cõsecutus est. Hæc o Bardesane, q̃uis satis nos mouent, astrologi tamen terrarũ orbem in septem climata partiunt, & alius in alio climate planetarũ dominari dicitur, diuersasq; leges hominum a principibus positas, quos nõ aliena a legibus quas tulerunt, loca stellarum habuisse nõ est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septẽ partibus diuidatur, in singulis tamen partibus multas, nec. vij. solummodo. vij. planetarum instar, nec. xij. ad. xij. numerum signorũ. nec facierũ numero. xxx. & . vi. sed innumerabiles legum differẽtias inueniemus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno eñ Indorum climate atq; regione sunt, qui a carnibus omnino abstinẽt, & qui uel humanas carnes deuorant. Et Maguslei nõ in Perside solum, sed ubicunq; habitant, filiabus matrimonij me iure cõnectuntur, multæq; Barbaræ gentes, aliæ meridiem, aliæ occasum, aliæ ortum, aliæ septentrionales partes, diuersas & regiones & climata habitãtes, nulla mercuriali scientia participant. Quot sapientes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamẽ Stellarũ aliqua proprium clima mutauit. Nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerũt, & Barbarorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis, quod oẽs facile ad hanc ueritatẽ adducere potest. Omnes Iudei mosaica lege in octaua die pueros circũcidunt, nec alicuius Stellę ui cogunt, nec regionis tẽpore impellunt, nec alienis moribus, ut aliter faciant, inducunt. Nã siue apud Syros siue apud Galatas, siue in Italia, siue in Græcia, siue in Parthia, ubicunq; sint, legẽ suã seruant. quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Nõ eñ possibile est eandẽ habere natiuitatẽ oẽs Iudęos. Præterea una semp. vij. dierum ubicunq; fuerint, ab oñi opere cessant, nec iter agũt, nec igne utuntur, nec genethliaca q̃dam ratio coercet Iudæum ædificare uel diruere domum, uendere aut emere illo die, atqui multi eorum eo die nascunt, multi ægrotant aut sanantur, multi deniq; eo die moriunt?

riuntur? Hæc enim liberi arbitrij non sunt. In Syria & Osroene sunt etiam Galli, & Phrygia matri deorum multi abscindebant. deinde rex Abagarus omnium quoque manus, qui id agebat, abscindi iussit. nec quisquam postea in Osroene uirilia sibi amputauit. Quid autem dicemus de christianorum secta, qui in omni parte orbis, imo uero in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi christiani ducunt uxores, nec canibus mortuos obijciunt Medi, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt, nec Aegyptij Apin, aut canem, aut hircum, aut Felem colunt, sed ubicunque sunt, alienis legibus & moribus uiuere, nec cogi possunt, nec genethliaca ratione, aut sua, aut principijs alicuius impellunt unquam, ut quæ nephanda magister eorum duxit, facienda putent, sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatus intolerabiles sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest, sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere. Et certe si omnia potestatis essent nostræ, nos essemus uniuersa, sin uero nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uolente, nihil impediri potest, illius enim potestati cuncta subijciuntur, qui unicuique naturæ principium aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium, ut libertate uoluntatis atque iudicij uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem per authoritatem scripturæ ab Origene.

CAPVT IX.

VErum quoniam ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus, non erit ab re non nihil a sacris afferre literis, ut undique falsitate obruta, ueritas facilius emergat. Sed quoniam nudas intelligere sacras uoces perfectorum est, ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quantus fuit ille Origenes, quem non negauerim, laboribus suis persuasus, ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio, quem exteriores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam, minime ignorant. Audi ergo quid de proposita quæstione sentit, & quomodo totam hanc rem in commentarijs super Genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius exponere in signa facta esse luminaria, Solem scilicet atque Lunam & reliquas stellas. Non enim solum gentiles Stellarum coniunctione atque aspectu, quæ in terris sunt necessario accidere

credunt,

credũt, quam uim fatum appellant, uerum etiam multi ex fidelibus cõturbanť, impossibile aliter fieri credentes q̃ Stellarꝵ cursus effecerit. Vnde sequiť, nullam in nobis esse libertatẽ, nullam opationem nostram laudari aut uituperari iure posse. ita prędictum a scripturis dei iudicium, quo alij ad æterna supplicia, alij ad æternam beatitudinem destinanť, falso fore p̃dicaretur. Quid plura? ipsa quoq; fides, & Saluatoris nostri aduentus, & omnis prophetarꝵ labor, ac apostolorum in constituendis ecclesijs prædicatio, inania erunt, nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coactũ fecisse quæ fecit, passumq; fuisse quæ passus est, nec suæ deitatis, sed Stellarꝵ cuncta uirtute euenisse. His impijs uerbis etiam illud conficitur, ut fideles fato ducti, in Christum credant, quos libenter interrogabimus, quamobrem deus huiusmodi mundum produxit. An ut in eo alij absq; ulla culpa muliebria paterenť, alij immanes bestias crudelitate uincerent, homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere? in q̃bus non hominibus, sed deo culpam attribuunt, quẽ nullo modo iustum esse ostendere poterunt? Quomodo enim q̃ tot tantaq; mala produxit iustus esse diceť? Præterea interrogandi sunt, utrum etiam ipsi, qui hæc dicũt, Stellis subiecti sunt, an soli miseriam effugerũt. Si primum manifestum est, q̃a a Stellis etiam hanc opinionem consecuti sunt, quę si uera est, cur omnibus insita similiter non est. Sin alterꝵ, cur non omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ aguntur? cur orant? cur fouent? cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abũde namq; his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato. Quare autem cum illud consyderemus, sint in signa luminaria in hunc sermonem incidimus, nunc explicemus. Qui ueram alicuius scientiam ab alijs accęperunt, aut ab his, qui interfuerunt passiq; sunt, aut ab his, qui uiderunt, aut ab his qui nullo modo interfuerunt, sed auditu didicerũt, docentur. Si ergo ab alio quis audit factum esse, aut facturum aliq̃d, cuius tamen ille nec fuit nec erit causa. Si hic idcirco quoniam ab illo didicerit causam ipsius fuisse illum, uel futurꝵ esse arbitratur, nõ parum profecto errat, ueluti si quis prophetæ librum euoluat, in quo de proditione Iudę scribitur, & cum iam paratam rem uideat, quoniam a libro futurum id

didicit,

didicit, librum causam putet. aut si nō librum, ipsum auctorem libri, uel hunc quidem minime, sed deum qui inspirauit. Nam quemadmodum prophetiæ de Iuda diligentius uerba examinata, nō fuisse deum causam proditiōis ostēdunt, sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum. sic siquis altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationē scrutari, & quod in quibusdam futura nō impręssit, nec eum qui pſciuit omnium quæ pſciuit, nec eas res, quibus præscita impræssa sunt, causam esse profecto intelliget. Deum igitur omnia futura pręscire, quanq̄ etiam per communem de deo cōcæptum clarissimum sit, tamē & a scriptura nōnihil afferamus. Susanam ergo audiamus dicētem. Deus æternæ qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia anteq̄ fiant, tu scis quod falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide autem in tertio Regum, nō solum res gestæ, sed ipsum quoq; nomen regis complures annos prophetice sic cōscribuntur. Et cōstituit Hieroboam diem solennem in mense octauo qntodecimo die mensis, in similitudinem solennitatis, quæ celebrabat̄ in terra Iudę. & ascendit in altare quod erat in Bethel ut immolaret uitulis, quos fabricatus fuerat. Et post pauca. Et ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus faciente. & exclamauit contra altare in sermone domini, & ait. Altare altare, hæc dicit Dominus, ecce filius nascet̄ domui Dauid Iosias nomine, & immolabit in te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succēdunt, & ossa hominum incēdet super te, deditq; in die illa signum dicēs, hoc erit signū quod locutus est dominus. Ecce altare scindet̄, & effundet̄ pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repēte altare scissum ac effusam pinguedinē fuisse secūdum signum, quod homo dei dederat in uerbo domini. Apud Esaiam autē, qui multo ante captiuitatis tempora fuerat, nominatim de Cyrro mētio fit, qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit autē dominus Deus. Christo meo Cyrro, cuius apprehendi dexterā, ut subijciā ante faciē eius gētes, & uires regū fundam. aperiam ante eum ianuas, & urbes nō claudent̄. Ergo ante ibo & montes humiliabo, portas æreas conteram, & uectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros abscōditos, ut scias quia ego dominus, qui uoco nomen tuum deus Israel, propter seruū meum Iacob,

& Israel electum meum. Quibus dilucide significat propter benefi/cia, quæ populo contulit, multaꝝ sibi gentium regna diuinitus fu/isse concessa. Apud Danielem quoqꝫ Nabuchodonosor per imagi nem futura regna conspexit. Aurum nāqꝫ Assyriorum, argentum Persarum, æs Macedonum, ferrum Romanoꝝ imperium præten/debat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro, & de quattuor Alexandri successoribus, de Ptolemęo quoqꝫ rege Aegypti, qui co gnominatus est Lagus, his uerbis scribitur. Ecce autem hircus ca/prarum ueniebat ab occidēte super faciem totius terræ, & habebat cornu inter oculos suos, & uenit usqꝫ ad arietem illum cornutum, quem uideram stantem coram Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cumqꝫ appropinquasset prope arietē, efferatus est in eum, & percussit arietem, & contriuit duo cornua eius, nec pote rat aries resistere ei. Cumqꝫ misisset eum in terrā conculcauit, & ne/mo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autē capraꝝ ma/gnus factus est nimis. cumqꝫ creuisset, factum est cornu eius, & or/ta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cœli. De uno autē ex his egressum est cornu unum, & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima ꝑdicta fuisse nō ignoramus, locū ubi natus, ubi educatus est, recessum in Aegy/ptum, miracula etiam q̄ fecit, & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt, deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoqꝫ Saluator euersionem hierosolymoꝝ ꝑdixit. Quorsum hæc? ut facilius enodare possimus, quomodo Stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cœlo Stellas nō ignoramus, ut & cōtrario mo/tu, qn uniuersum, & alias tardius, alias uelocius ferantur, ut hoc mo do per uarios earum aspectus atqꝫ coniunctiones tam uniuersa quā singula, nō quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus Stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes, quibus ut postea ostendemus, hæc scire necesse est, percipiant. Cum autē ho/mines aut quibusdā obseruationibus, aut aliquoꝝ spirituum & do/ctrina, qui ordinē suum transgressi, multa hominibus suggesserūt, nonnulla Stellarum motu confusius ꝓuiderint, putarunt eas a qui/bus capiuntur, causas earum esse reꝝ, quas non efficiunt, sed signi/ficant. de q̄bus omnibus breuiter ac exquisite secundū uires nostras

dicemus. Proponantur igitur hæc ordine cõsyderanda, quo pacto cum a sæculo futura deus omnia præsciat, libero nos arbitrio fruamur, & quomodo Stellæ nõ sint humanarũ rerum causa, sed solummodo signa, & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeãt, sed uirtutibus, quæ superiore homine sunt, hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo, quænam causa fuerit, ut deus signa futurorũ ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur, quod Gentiliũ sapientes in magnos intrusit errores. Cũ enim pscire deum uniuersa minime negarent, necessario nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam si ab æterno inquiunt, iniustũ aliquid futurum deus præuidit, nec scientia diuina falli potest, erit omnino ille iniustus, nec possibile est iniustum eum non fore, cum nõ possit aliter agere q̃ deus præsciat, ex quo ad sequentia etiã nonnulli descẽdentes frustra culpari, iniustos cõtendunt. Similiterq; de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequit̃ liberã non esse hominis uoluntatem, si deus frustra præsciat. Aduersus quos dicendum, quod omnia deus ab æterno uideat, antecedentia, sequentia, causas rerum atque effectus, nec tamẽ omnium est causa. Nam quemadmodum siquis temeritatẽ hominis alicuius perspexerit, qa ignorantem eum cognouerit, & propter temeritatẽ eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera, in quibus lapsus misere iacebit, nõ effecit hunc ipse temerarium illi homini lapsum. sic deus cum uniuscuiusq; uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum recte acturum non ignorat. Non ergo pcognitio futurorum causa, nec enim ullo pacto ad peccandum deus quenq̃ impellit. aut mouet, sed econtra, dicam enim etiam si absurdum multis forsan uideatur id quod futurum est, causa est, ut deus euenturum illud præuideat, non ergo ideo fit, quia præscitur, sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam siquis quando futurum aliqd dicimus, sic accipit quasi necesse sit omnino fore, minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur, necesse fuisse ipsum prodere. si sic enim esset, non uituperaretur ab his, qui proditurum puiderunt. uituperat̃ autẽ nimium, quoniam potuisset etiam nõ prodere. Audi quid Propheta de ipso dicit. Nec sit qui misereatur pupillis eius, pro eo quod nõ est recor/

datus facere misericordiã,& psecutus est hominẽ inopem, & men/dicum,& compunctum corde mortificare,& dilexit maledictionẽ & uenit ei,& noluit benedictionẽ,& elongabit ab eo. Si quis autẽ ita futurum accipit quasi euentur sit,posset autẽ etiam aliter fieri, hoc ipsum est quod dicimus,pscientiam enim dei ueram non esse, impossibile simpliciter est. Quæ uero contingentia sunt,quæq; acci/dere & non accidere possunt,ea uel uentura uel nõ euentura deus certe puidit. Sed liquidius forsan hoc modo dicet,Si cõtinget Iudã prodere,psciuit hoc deus.si nõ continget,similiter deus psciuit. Cũ ergo duo hæc cõtingentia sint,& potestas in Iuda sit,deus pscientia sua puidit quod a Iuda eligetur,nec pscientia dei ex cõtingenti, ne/cessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loq, possibile est Iudam proditorem fore.sed contrarium quoq; possibile est. Quamuis ergo cõtingens utrumq; sit,ego tamẽ uideo proditurum. Nõ enim similiter istud accipiẽdum est,quemadmodum si diceres prçuide/re deum hunc hominẽ nunq uolaturum, nulla enim uolandi potẽtia inest homini,sed delinquendi & nõ delinquendi potentia inest. Cũ ergo utrumq; possibile sit,qui rationi non obtemperat, is peiora se/quitur. Qui uero ratione cuncta idcirco inquirit,ut rationi parcat, is uirtuti adhçret. Ille uoluptate delinitus,nihil de honestate curat,hic communi cõcæptioni persuasus,rationẽ anteponit. Sic alter uolu/ptati resistere nõ potest,qui laborẽ sufferre nolit,alter spernit atque repellit uoluptatem omnẽ,quia dedecus eius formidat. Quod uero pscietia dei nullam necessitatẽ nobis imponit,inde quoq; affirmari potest,quia sæpius in scriptura, pœnitentiam per prophetas man/dasse inuenit,nec cognouisse simulauit, utrum cõuerterẽtur delin/quẽtes an nõ,ut apud Hieremiam scribit. Forsan audient & agent pœnitẽtiam. Sed æqualiter utrumq; cõtingens a dictis esse ostẽdit. ne pscientia sua palam facta audiẽtes deijciat,quasi necessario aliqd eorum futurum sit,nec in delinquẽtibus cõuerti & nõ cõuerti po/testas insit. & hæc res peccãdi causa foret. Et ecõtra, si cõuersionem eorum omino futuram prædixisset,huiuscemodi prædictio dissolu tionis causa fuisset,faceretq; ne uiriliter in uoluptate insurgerent, quasi emendatio uelint nolintve futura sit. Sic enim pdicto impedimẽ to futuri boni esse uidetur. Cũ igit putiliter deus mundũ gubernet,

merito futura cælauit,quorum cognitio minime hominibus cōducit.Si enim malos futuros se ꝓuiderent, desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherent.Cuius rei gratia dictum esse in Exodo arbitror. Quis fecit surdastrum & surdum,& uidentē ac cæcum,an non ego dominus Deus? Eundem enim cæcum atq; uidentem fecit,alterum ad præsentia,alterum ad futura.De surdastro uero ac surdo dicere,alienum ab hoc proposito est.Non autē ambigimus ea,quæ in nobis non sunt,causam esse interdum eorum,quæ in nobis sunt.Facimus enim aliqua plerumq; libēter,aut non facimus.quia nōnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatem putat,ut nulla re ꝓcedente,uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur,is mundi se particulam esse cōtinerīq; ab uniuerso oblitus est. Sed de ꝓsciētia diuina,quod nullam necessitatē agendi hominibus afferat, breuiter ita dictum sit.Nūc ostēdamus nihil humanarum rerum a Stellis effici,sed tantummodo significari. Primum igitur illud patet, si quid a Stellarum sextili ponamus aspectu,qui hodie fiat, efficeretur, nullo posse illud pacto ꝑteritum esse.prius em̄ efficiens effectum est. Nō ignoramus autem eos,qui hanc scientiam profitent̄,multa præterita hodierna stellarum propositione ꝓdicere. Nam cum positionem Zodiaci diligēter in duodenas sedes diuiserint, gradusq; ac minuta singulis cōuenientia domibus perspexerint,ac erraticas Stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint,& ortus atq; occasus,aspectus & cōiunctiones cōsyderauerint,nō solum futura,uerum etiam ea quę natiuitatē hominis & cōceptionem præcesserunt,dicere conantur. Patris enim fortunas & corporis eius prosperas,aut econtra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positiōe ꝑcipi posse putant. Verum de gradibus domorum alijsq; huiusmodi postea dicemus.Nūc quasi exquisitissime oīa possint inuenire interrogentur,si res humanas necessitate agi Stellarum putatis,quomodo talis hodiernus aspectus,ea quæ ꝓcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est,inuenitur autem uere dixisse astrologus de ꝑteritis,patet nō a Stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nō nihil ueri eam rem putat cōtinere, certe necesse est,ut cōcedat nō fecisse id Stellas,sed solummodo significasse. Quod si quispiam obijciet

ciet præterita quidem significari, futura uero a Stellis effici, differentiam ostēdat, causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem, matrem, fratresq; pertinent, præteritaq; sunt, hæc positio significat, futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unquam uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint, nihil humanarum rerum a Stellis effici, sed forsan significari cō cedent, tanquam si non a Stellis tam præterita quam futura, sed ab ipso deo per propheticam orationem quandam quispiam perciperet. Nam queādmodum potestas humana, ut diximus, minime tollitur, quamuis deus quæcunq; facturi sumus præuideat, sic etiam signa, quæ ad significandum diuinitus ordinata sunt, libertati nostræ nequaquam officiūt, sed est uniuersum cœlum quasi liber quidam apertus, omnia futura in se conscripta cōtinens. Idcirco in oratione Ioseph, quod a Iacob dicit̄, sic intelligi potest. Legi enim inquit in tabulis cœli quæcunq; cōtingent uobis & filijs uestris. Forsan autem etiam illud complicabuntur cœli, ut liber significatiuas futurorum rationes cōsumatas, & ut ita dixerim, adimpletas fore ostendit, sicut prophetias etiam adimpletas dicimus, cum iam euenerint. Hoc modo in signa secundū scripturæ uocem Stellas factas arbitramur. Hieremias autem ut homines ad seipsum conuertat, utq; formidinem q̄ a signis impendet auferat, ac ut omnem forsan huiusmodi opinionē ab hominum animo eijciat. A signis inquit cœli non timeatis. Sed rursus alia ratione non efficientes Stellas esse ostendamus. Concedentes igitur interim posse ab hominibus hanc scientiam compræhendi, querimus quomodo a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt: Nam si patibulo moriturum aliquem dixerint, nō a natiuitate sua id solummodo, uerum etiam fratrum, filiorum, aliorumq; attinentium, imo uero etiam interfectorum posse intelligi credunt. Stultum mihi certe uidetur, in unaquaq; tam multarū natiuitatum mortem unius esse contentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt, siquis eos interroget, in una ne uniuersi positione. Iudæi omnes in lucem æduntur, ut necesse sit in octauo die omnes circumcidi, & statim in hanc uitam ingressi, male uulneribus affecti, medico egeant: Ismaelem autem qui in Arabia degunt, tredecennes cunctos circūcidi: Ita enim de ipis traditū est. Quomodo enim

enim hæc in qbusdam gentibus Stellæ perpetuo faciunt, in quibus/dam nunquam, & nulla profecto ratio uerisimilis, ut mihi quidem uidetur, afferri potest. Verum cum multæ prouidēdi uiæ ab homi/nibus excogitatæ sint, ut augurium, aruspicium, somniorum inter/pretatio, nescio cur alias omnes uias significare, tantum genethlia/logiam uero efficere putarunt, Si enim futura cognosci possunt, ut hoc sibi gratis concedamus, fiunt autem inde unde cognoscuntur. Quare a Stellis potius q̃ ab extis, aut auibus, aut somnijs, aut fulgu/ribus, & tonitruis producuntur? His satis demonstratum esse puto, Stellas non esse causas humanarum rerum. Inpræsentiarum perscru temur, an uerum sit exquisite loca Stellarum & domorum posse ab hominibus inueniri, quod superius (nihil enim oberat) dedimus. Asserūt igitur Genethlialogici, Planetarum loca exactissime inue nienda, ut & gradus & minuta, & minutorum minuta nō ignoren/tur. Similiter non signum solummodo, ueram etiam gradum & gra dus, minuta primæ domus, quam ascendentem appellant, recte te/neri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo medi/am signi occupet partem, ascendentis minutum inuenies, cum tam minutam diuisionem tēporis habere nequeas? Opus enim esset sci/re quota hora & minutis, minutorumq; minutis ex utero puer effu sus sit. Alia enim atq; alia posse significari uolūt, minimo tēporis dis crimine habito. In Piscibus uero atque Ariete per obliquam isto/rum ascensionem signorum (hora enim & tertia horæ parte ascēde/re pene uidentur) minimā temporis partem, magnam mutationem facere non ignoramus, ut uel uigesima hora unius pars gradū ascen dentis immutet. Sed hoc etiam eis concedatur. Demonstratum aūt esse scimus, quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur, Sic & fixas centum annis uno gradu moueri, & in hoc spacio tem/poris positionem signorum mutari, cum aliud sit intelligibile illud si/gnum, aliud quod quasi figura quædam est. At non ad figuram, sed ad intelligibile aiunt, omnia signa esse referenda, Quod ne/scio quomodo cōpræhēdere queant. Sed hoc etiā sibi cōdonemus, ut aut intelligibile signum cōpræhēdere, aut a sensibili ueritas ha/beri possit. Quę aūt commixtione, compositione, ac cum tempe/rie diuersorum aspectu uim fieri asserūt, pfecto cōcedēt nullo mō

sciri

sciri posse. Quomodo enim quantum diminuat a læsione maligni propter inspectionē benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno cōceditur, quoniā locum eius aspexerit, aut mutet, aut imminuat, aut mixtura quædam inde fiat quis percipiet? Quæ omnia si quis altius inspiciat, facile credat nō posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit, uidebit in pluribus errare, q̄ ueritatem consequi genethlialogicos. Quamobrem Esaias etiam quasi hæc omibus impossibilia sint, ad filiam Chaldæorum, qui maxime ista profitent, ait. Adsint, & saluam te faciant astrologi, cœli annūcient tibi q̄d tibi accidat. His eñ uerbis docemur uel diligētissimos in hac re Chaldæos nō posse prędicere, quæ uelit unicuiq; gēti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratum iam esse puto nec deos, nec bonos dæmonas gētilium deos esse. Sed econtra, seductores quosdam atq; maleficos nulli magis rei studētes, q̄ ueritatis euersioni. Ita cum magnos in genere hominum errores perspexerint, fatorꝫ etiam necessitate falsa, oēs pene gētes decæperunt, a quibus erroribus nemo a sęculo q̄ dominus & Saluator noster Iesus christus liberauit. Quæ oĩa idcirco in hac Euangelica præparatione priora collocamus, ut rebus ipsis uideas, qua fraude maiores nostri opprimebantur, & unde nos per solam euangelij doctrinam emersimus.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SEPTIMVS.

Repetitio Gentilium Theologiæ. CAPVT I.

His ergo ita dictis atq; ita dispositis, iam tēpus est de Philosophia Hebræorū ac pietate uitæq; moribus disserere. Nam quoniā falsam religionem gentium nō absq; ratione spreuisse iam demonstrauimus, reddenda modo ratio est, quare sapientiā Hebraicæ scripturæ delegimus. Quod autem nulla sit culpa a Barbaris ueritatem uelle cognoscere, alio tēpore omnem philosophiam, omnemq; disciplinam a Barbaris Græcos accæpisse ostendemus. Nunc u°o aperire proposuimus ab Hebræis solummodo ueræ pietatis fundamenta iacta fuisse. Cæteri eñ homines cæteræq; gētes uniuersæ præter Hebręos,

nihil

mnium, [torn]
cui quasi suprema [torn]
eorum mulieres, ut sacer Apo[torn]
minæ usum in eum, qui est præter natu[torn]
liter spreto naturali usu, alter in alterum exarse[torn]
los turpitudinē operantes, & erroris eorum mercedem in se ip[torn]
pientes. Ita Græci simul & Barbari, docti omnes atq; indocti, laudi/
bus & hymnis tam in deorų solēnitatibus, q̃ in publicis spectaculis
uoluptatem efferebant. Fornicationis enim uitium, est idolorų ex/
quisitio. Tanto em̄ errore impliciti, mala malis addebāt. In nephan/
dis nuptijs parentes cum liberis, ac mares cum maribus sceleratissi/
me uitam trahentes, ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo
longe superantes. Quæ omnia a philosophis & hystoricis suis con/
firmata sunt.

Quod solū Hebræorų genus uerā seq̄baẽ pietatē. CAP. II.

SOlum autem Hebræorum genus inter tot tātosq; errores ab uno uoluptatis collo, tanq̄ hydra in diuersa capita profusos, ueram pietatem secutum est. Hebręi enim soli pia sanctaq; cō syderatione primum elementa, & quæ ab elementis composi ta sunt, Solem similiter & Lunam, & cæteras stellas, & cœlum ipsum non solum deos nō esse, uerum etiam animæ penitus expertia iudi/

p carunt.

quicq̃ uerum
deum credentes, extre
ine in cognitione atq; cõiunctio/
humanæ uitæ rerumq; omniũ causa est.
solum deũ cognoscere, illi se soli uitæ puritate coniun
gere studuerunt, ac pietate ueraq; in deum religione altissimi sacer/
dotes genus electum atq; regium, & gens sancta alijsq; similibus ap
pellationibus digni uisi sunt. Cur igitur rep̃hendendi nos sumus, q
hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, cæterarumq; gẽtium
nugis præposuimus? In tantum autẽ uirtutis multi ex genere ipsorũ
peruenerunt, ut angelorum uisione, diuinisque oraculis non syllo/
gysmis neq; coniecturis instituerent, ut quę futura erant, plerumq;
gratia dei repleti, quasi pręsentia uiderent. Hæc anteq̃ Græcorũ no/
men esset, imo uero etiã ante Mosem, & ante Iudæorum genus pri/
scis Hebræis innotuerunt. Post enim Mosem a Iuda Iudæi appellati
sunt. Hebræi uero ab Hebere, a quo Habraam originẽ traxit. Mul/
tis ante Mosem sæculis absq; lege aliqua scripta, pie sancteq; uiue/
bant, absq; doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mẽtis acu/
mine magnitudineq; animi consecuti. Primus uero apud eos exi/
mius ille Theologus Moses scripta reliquit, qui diuinitus antequã
leges

losophis op
quam a medicis per
cet, ante diluuium post prima
deoq; amici homines fuerunt, quoru
sperauit inuocare: Quibus uerbis ostendit
quã creatorem dominum & deum secutus fuit, q
solum uirtute sua a non simpliciter ante cuncta produxisse,
etiam tanquam magnæ ciuitatis dominum uniuersa regere atq; gu
bernare, atq; ideo cæteris omnibus contemptis, sperauit inuocare
nomen domini dei. His duabus appellationibus, creatoris atque gu
bernatoris totius uirtutem amplexus. Quare primus homo uerus
apud Hebræos cõscribitur. Enos enim uocatus est, quod latine ue/
rus homo interpretatur. Neminem enim putant uerum esse homi/
nem pter eũ, qui uerũ deũ & cognoscit, & pie colit, alios uero nihil a
pecoribus differre arbitrant, qa uidelicet ueluti bestię ad terrã pro/
ni, uentri & Veneri obediãt, quorũ alios lupos, alios canes, alios por
cos, alios serpẽtes, uaria q̃dam uitiorũ similitudine scriptura Iudęo/
rum appellare consueuit. Quemadmodũ si quando cõmuniter ge/
nus hominũ appellãdũ est, cõmodissima similiter uocis appellatiõe
Adam significauit, quo noĩe a terra natus designat. Primus igit iu/
 storum

cognoſcitur.
...nnum tūc occupauit.
...omnium uolitant impijs factis, qđ
...gnā, id eſt uirtuti & pietati nō erubue/
...produxerunt, ſiue immortales quidam, ſiue
...ca quædam artificia, & magicam prauitatem primi
...gnaſſe dicunt. Quas ob res, cum deus eodem omnes diluuio
perdere ſtatuerit, unus cum ſuis ... illo genere hominū Noe iuſtus
reptus eſt, qui omnibus ui aquarum ſubmerſis, cum filijs ſuis ſimul
ac nuribus mirabili quodam modo, quaſi ſemē humani generis cō/
ſeruatus eſt, quem utinam quaſi uiuam, quandam imaginem imita/
ri nobis contingat. Et ij quidem ante diluuium fuerunt. Poſt dilu/
uium autem alij, quorꝫ unus altiſſimi dei ſacerdos, iuſtitiæ ac pieta/
tis miraculo rex iuſtus lingua Hebræorum appellatus eſt, apud quos
nec circūciſionis, nec moſaicæ legis ulla mentio erat. Quare nec Iu/
dæos (poſteris enim hoc nomē fuit) necꝫ gentiles, quoniam non ut
gentes pluralitatē deorum inducebant. ſed Hebræos proprie nomi/
namus, aut ab Hebere ut dictum eſt, aut quia id nomen tranſitiuos
ſignificat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata, nō
ſcripta, ad cognitionem ueri dei tranſire, & uoluptate corporis con
tempta,

te successit, ...
ri coniunctus, cum ge...
postea dicit̃ abstinuisse. Ab isto ...
latum uirtutis prouentum Israel etiam a...
nibus, propter duplicem uirtutis usum. Iacob...
ercentem se latine dicere possumus, quam appellatio...
buit, cum practicis operationibus, multos pro pietate labores fe...
bat. Cum autem iam uictor luctando euasit, & speculationibus fru/
ebatur bonis, tunc Israelem ipse deus appellauit æterna p̄mia beati/
tudinemq; ultimam, quę in uisione dei consistit ei largiens, hominē
enim qui deum uideat, Israel nomen significat, Ab hoc, xij. Iudęoꝝ
tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita istorum uirorum forti/
tudine, prudētia, pietateq; dici possunt, quoꝝ alia secundū scriptu/
rę uerba historice consyderant̃. alia tropologice ac allegorice inter/
prætantur, de q̄bus multi conscripserunt, & nos in libro, quē inscri/
psimus de doctrina priscoꝝ uiroꝝ. Præter hos Iob iustum, uerum,
pium, innocuum, ab om̄iq; malignitate alienum fuisse inuenimus,
qui q̄uis Iudæo generi non fuit affinis, pietatis tamen laude uel in/
primis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communi/
ti Hebræorum famam facile ad maius a deo produxerunt, ut totius

...us, imitari
...æus, nōdum enim
...e magnum genus creuit, paula/
...uendi labebaſ, & parentum pietas ob/
...a ſæcula Aegyptiorum cōuerſatione depra
...nt, ut nihil ab ægyptijs differre uiderenſ. Tunc deus
...u ſuoꝝ Moſem ad eos mittit, ac per eum inauditis factis miracu
lis, conuenientem Iudeorum moribus legē impoſuit. Nā cum iam
corrupti ỽtutē mutare nō poſſent, alia māifeſte mādauit, alia occul
tius ſuggeſſit, ſymbola umbrāq;, nō nudam ueritatē cōſeruare ipſis
præcipiēs. Hoc pacto iudæorum diſciplina a temporibus Moſi cœ/
pta, uſq; ad Saluatoris noſtri aduētum ſecundum uoces propheta/
rum durauit. Sic eñ a Moſe alijſq; prophetis dictum, inueniſ Mo/
ſaicam legem uſq; ad Chriſti tempora duraturam.

De Iudæoꝝ Theologia. CAPVT IIII.

VErum quoniam breui Hebræorum, qui ante Moſem fu/
erunt uitas tetigimus, & pietatis eorum adumbrationē
ædidimus, nunc Theologica eorum dogmata a Moſe,
alijſq; prophetis fundata cōſyderemus. Primus igitur o/
mnium eximius ille Theologus, qui diuinas leges conſcripſit, cum
pietati

reuolu...
tuto similiter ...
nera e terris germinare, ac ut ...
trem instituto dei seruientem diuin...
casu aut fortuna neque irrationali latione...
q; temere mundum, tantam, tamq; pulcherrima...
ctum, sed dei esse creaturā, & ab eo gubernari. ita legibus ...
naturę leges anteposuit, maxime deo uocare exhortatus. Nā si uni-
uersus mundus, cœlum, Sol, Luna, Stellæ om̄es, terra, & quęcūq; in
ipsa sunt, cuncta naturæ opa, naturaq; ipsa creatori deo seruit, quan
to magis homines ratione ac libero decoratos arbitrio obtempera-
ri creatori decet? Germinet terra uirentem herbā & lignum pomife
rum, faciens fructum, & habēs unumquodq; sementē secundū spe-
ciem suā, & statim nō modo tunc, sed usq; ad hunc diem paruit ter-
ra, parebitque semper in posterum. Producant aquæ reptilia ani-
mæ uiuentis, & uolatilia uiuentia sub firmamento cœli, & una
cum uerbo nutuque diuino opus effectum est, & eo instituto,
semper ita factitatur. Sint Sol & Luna, cæteræque Stellæ in si-
gna & tempora, in dies & annos. neque unquam hoc præceptum
Stellæ neglexerunt, sed incessabili mirabilique suo cursu, dies &
noctes

per uenisse,
...em legū aggre/
...nās est imaginē dei unde immor/
...tiose uiuendo despicere. Primitiua ꝟo
...m suum est; sapiētia, uita, lux, & ueritas, per
..., cuius imaginis mens humana imago est, propter
...m ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita necessarium duxit hæc
legibus esse ꝑgustanda. Recordari enim profecto debemus, ꝙd no/
stri a terra sumptum, in terram reuerteretᷣ. & quid melius, deoq; si/
mile, ut cognoscamus quid sumus, nec uitijs eam partē nostri macu
lemus, quæ ad imaginē dei facta est, utq; a perpetuo desyderio pri/
mæ illius beatitudinis pēdeamus, & redire om̄ibus uiribus diligen/
ter conemur, ꝑparemusq; nos ad iter, quo illuc peruenitᷣ, unde diui/
ni mandati negligentia decidimus. Ad hæc rerum diuinaꝝ atq; hu
manarum ille nō humana doctrina, sed dei uisione peritissimus ne/
quam quēdam dæmonem inuidum atq; uersutum unicuiq; hoīum
inhærere docet, quē serpentē ueneni plenum, atrum, tenebrosumq;
appellat, qui salutis nostræ inuidus, ad hunc usq; diē multos insidijs
suis dæcepit, cuius fraude parētes quoq; nostri beatitudinem illam
amiserunt. Quare uigilādum est, semperq; aduersus malitiam eius
insurgen

Huiusmo
uersa esse product
mundum a deo, gubernatione illi
rei asserit. Nō enim solum creauit cunct
dux, omnibus præsidens, omnia disponens dic
omibus adesse. Vniuersa in de gubernari docet. Simil
eum fuerūt prophetæ, nonnunq̄ a ꝑsona ipsius dei exclamāt, Deus
appropinquans ego sum dicit dominus, & deus delonge. Quid fa/
ciet occulte homo, quod non cognoscam? nonne cœlum & terram
ego impleo. Nonnunquam a seipsis hoc pacto interrogantes. Quis
aquam mensurauit? quis montes pondere, ac ualles iugo firmauit?
quis cognouit mentē domini? aut quis consiliarius eius fuit? ut rur/
sus. Quis constituit cœlum, & extendit tanq̄ scænam? Et alibi. Ele/
uate oculos uestros ad alta, & uidete quis ostēdit hæc omnia. Et de/
inceps. Dominus deus qui fecit cœlum & fixit illud, q firmauit ter/
ram & quæ in ea sunt, qui dat spiraculum populis, qui degūt in ipsa,
& spiritum eis qui calcant ipam. Et rursus. Ego dominus deus solus
extendi cœlum/& firmaui terram, & non est alius præter me. Et ali
bi. Sic dicetis ipsis, dij qui cœlum & terram non fecerunt, perdantur
a facie terræ, dominus qui fecit terram in fortitudine sua, erexit ha/

q bitabilē

... ium qui
... breuiter ab innu/
... itur dignum gentium Theolo
... um istis ullo modo cõferre, quorꝫ alij
... cælestia corpora crediderũt, & stellas ignẽ in
... tes, aut ignẽ uia & arte circũlatũ loco dei adorarunt.
Alij nulla dei ꝓuidẽtia mundũ, sed irrõnali quadã natura guberna/
ri. Alij cęlestia solũmodo diuinitus regi, nõ aũt etiã terrestria, mun/
dũq́ꝫ sine ortu, neqꝫ ullo mõ a deo ꝓductũ, sed casu & fortuna cõsti/
tutum esse. Nõnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse cõglu
tinatum asseruerunt.

De Verbo. CAPVT V.

HIs ita dictis, alterã quoq́ꝫ ꝑsonam a prima ꝑsona genitã nõ creatã Hebræorꝫ scripturæ significant, quã uerbũ, sapientiam, uirtutẽ dei appellant, unde inqt Iob. Inuẽta est sapientia. Quis autẽ locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in Psalmis. Verbo domini cæli firmati sunt. Et Salomon ex ꝑsona ipsius sapiẽtiæ. Ego inqt sapientiam & cõsiliũ & cogitationẽ constitui. Et dominus possedit me in initio uiarꝫ suarꝫ ad opa sua. In principio anteq̃ terra facta est, anteq̃ abyssi ꝓducti anteq̃

montes

eſt nihil. Q

rito igit̃ eodẽ ſpiritu

lio ſuo uerba conferentẽ, ſic de

deus. Faciamus hominem ad imagine

Quod plaſmaſti etiam occultius ſignauit dicens.

ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Aperte namq; patris ad

dinem atq; mandatum more humano (nec enim aliter poterat) ex/
preſſit. Nemo enim negabit omnẽ qui aliq̃d dicit, ad alium dicere,
& q̃ mãdat ac p̃cipit alij, p̃ter ip̃m mãdare atq; p̃cipere. Manifeſtius
aũt Moſes duoꝝ dominoꝝ, patris uidelicet atq; filij mentionẽ fecit
dicẽs. Pluit dominus a deo ſulphur & ignẽ. Et Dauid ſimiliter. Di/
xit dominus domino meo, ſede a dextris meis. Donec ponã inimi/
cos tuos, ſcabellũ pedũ tuoꝝ. Et paulo poſt æternã illã & ineffabilẽ
generationẽ uerbi deſignare deſyderans ait. Ex utero ante luciferũ
genui te. Hæc ita ſe habere nõ ſolũ uetus ſcriptura occultius (nõ em̃
om̃es tunc ferre poterãt) uerum etiã noua ipſis quoq; ſolaribus ra/
dijs dilucidius p̃dicat, q̃uis nõnulli Iudæoꝝ ſancti gratia ſpiritus ca/
rentes aliter interp̃tati ſunt, a q̃bus nõnulla ponam idcirco nõ inuti/
lia, quoniam non effuſum in aera uerbum dicunt, nec ſpiritum non
ſubſiſtentem, ſed diuerſas perſonas probe ſicut & nos. Male autem

...inis ad me/
...ium, fouens ipsum at/
...uam pater qui genuit ipm con
...a unq̃ aquis summerget, nec ignis ex/
...ra peribunt, cum uerbum dei uocale inter muta
... constitutum, omnia conseruet. Hæc Philo. Nonne igitur uera hæc nostra sunt, qui uerbo ac sapientia dei oĩa producta esse prędicamus, falsa ṽo illa, quæ nec ueri similitudinem ullam habent, & inter se cõtraria sunt. Thales enim Milesius aquam originem rerũ dicit, Anaximenes aerem, Heraclitus ignẽ, Pythagoras numeros, Epicurus atq; Democritus indiuidua quædam corpuscula, Empe/docles quattuor elementa, hoc dei uerbum magni consilij angelum lucem ueram iustitiæ Solem etiam nominant. Tertio spiritus addi/tur sanctus a scriptura, quem sicuti patrem & uerbum suum eadem dignitate atq; honore honorari p̃cipit. Tertius igitur a patre spiri/tus esse ostendit, tanq̃ a patre per sapientiã elucens. Post hãc ęternã dei substãtiam rationales uirtutes, nec numero, nec specie nobis no tas, sed solum uisibilium proportione, alia enim gloria Solis est, alia Lunæ, alia Stellarum, scriptura Iudæorum, non ut deos, sed ut mini/stras honorandas ostendit. Et mortali quidem naturę Stellarum nu

merus

atq; ...
ſenſu noſtro ...
alibus dici, unde ipſum ...
huiuſcemodi nominibus ſignific...
los, Archangelos, ſpiritus, cęleſtem exer...
tes, thronos, dominationesq; nũcupamus. Quart...
tiæ Solem & ſanctum ſpiritum ei annexum una cũ deo ac patre cre/
atorem atq; gubernatorẽ ſcriptura cõfirmat, quem unum deum ab uniuerſis, ſicuti patrem ac dominum hymnis glorificãdum prophe ta præcipit dicens. Laudate dominum de cælis, laudate eum in ex/ celſis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum ſol & luna, laudate eum omnes ſtellę & lumen. Laudate eum cæli cælorum & aquæ quæ ſuper cęlum ſunt, laudent nomen domini. Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mãdauit & creata ſunt. Statuit ea in æternum & in ſæculum ſæculi, præceptum poſuit & nõ præteribit. Hæc Hebræorum dogmata merito erroribus gen tium ſpretis complectimur, uirtutes cęlorum ut dei miniſtros hono rantes. Solum autem deum, & uerbum ac ſpiritum eius, qui cælum & terrã, ac oĩa quæ in ipſis ſunt creauit, & a nihilo ſimpliciter pro/ duxit, ut Hebræorum doctrina occultius & euangelica expręſſius præcipit, colimus atq; adoramus.

...nte tua,
...altiſſimo ſimi
...a exaltatũ eſt cor tuũ: dixiſti
...nabito. Et iterꝝ. In monte dei natus
...maculatus in diebus tuis, ex quo die creatus
...iuſtitiæ inuentæ in te ſunt. Exaltatũ eſt cor tuum in pul/
chritudine tua, corrupta eſt ſciẽtia tua cum pulchritudine tua, pro/
pter multitudinẽ delictoꝝ tuoꝝ in terrã deieci te. His uerbis aper/
tiſſime cum ſupioribus illũ uirtutibus cõuerſatum fuiſſe docemur.
Et quoniã ceruices extulit propter arrogantiam decidiſſe, ſub quo
innumerabiles qdam ſunt ſpiritus, ſimili impietatis errore ꝓ lucida
diuina regia beataq; habitatione ad cõuenientia ſibi ac omĩbus im/
pijs loca tartari ſentẽtia dei depulſi. Quæ loca abyſſum diuina ſcri/
ptura & tenebras, nõ has, ſed quas diuina uerba intelligunt, ſolet ap
pellare. Ex numero quoꝝ multi exercitationis hoĩum gratia in ter/
ra & regione, q̃ ſublima eſt, derelicti erroris humani, & impietatis
gentium cõcauſa ſimul fuerunt, qbus interdũ nomina indit ſcriptu/
ra, malignos ſpiritus & dæmonas, poteſtates & principatus mundi
huius appellãs. Interdum ſymbolice, cum pium atq; religioſum uirꝝ
ne multitudinem demonum formidet, hortet̃. Super aſpidem enim

ait

...animalibus, ut ...
etiam ... gentibus in terram maiestas sua laudaret. Itaq; dixisse deu scriptura testat. Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostrā. Et fecit deus hominē ad imaginē & similitudinē suam fecit eum. Et rursus. Formauit igit deus hominē de limo terræ, & inspi/rauit in faciē eius spiraculum uitæ, & factus homo in animā uiuen/tem. Quē textum Iudæus Phylo exponens, his uerbis utitur. Cæte/ri quidem ab ætherea natura mentē nostrā constare dicentes, æthe/ri affinem esse hominē uoluerunt. Moses autē ille nulli creaturaꝝ rōnalem animā similē, sed nomisma dei uerbo suo insignitū esse uo luit. Inspirauit enim deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. Et quoniam necesse est mit/tenti, missum similem esse, idcirco ad imaginem dei homo, non ad imaginē creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur ho/minis uerbo dei designata, necesse fuit corpus quoq; ad fulgentissi/mas partes mundi uisum erigere. Hæc Phylo. Nō ergo absq; causa

 cætera

...restitutione imag...
...timus. Huiusmodi sunt quæ de natura hominis Hebr... doctri/
na antea q̃ Græci omnino essent, philosophata est. Græci uero heri
uel nudiustertius nati, nonnulla e Barbaris, multa ab Hebręis, ut ꝓ/
gredientes monstrabimus, furati sunt.

Quod natura nõ est genita. CAPVT VIII.

VErum quoniam Hebræorꝝ ueritas unum creatorẽ oĩum deum cognoscit, ipsius quoqꝫ subiectæ corporibus sub/stantiæ, quã Hylen appellare solent. Innumerabiles uero tam barbari q̃ Græci cõtra opinant̃. Alij malignitatis fon tem esse Hylen, nec genitã, nec corruptibilẽ dicẽtes. Alij natura sui absqꝫ qualitate figuraqꝫ asserentes, uirtute diuina mundum ab ipsa formatũ asserunt. Rationibus demõstrandum est, solam Hebręorꝝ opinionem nõ falsam esse. Vtar autẽ, ut soleo, non meis sed alienis. Dionysius igit̃ in primo aduersus Sabellium, hæc de proposita q̃sti one reliquit. Non sunt absqꝫ scelere illi, qui materiã primã ad fictio/
nem

in...
possunt,sed modo nõ est ...
sunt,qui hæc dicũt, q̃ qui in...
cõtendunt· Hæc a Dionysio ...
dias,Si qs autem putat nõ posse ...
quicq̃ efficere,quoniã nec statuarius absq; lapide statua,nec lig...
rius faber sine lignis,rogãdus est si arbitrat̃ deum posse quicq̃d ue/
lit.Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uir/
tute absq; sapiẽtia qualitates non entes ꝑducit.quod oẽs,qui pro/
uidentiam fatent̃ concedunt,substantiã quoq; quanq̃ uult produ/
cere potest.Mihi autẽuidẽtur,qui hęc dicunt,fortunam quoq; deo
annectere,qui nisi materiam primam forte reperisset, non esset au/
ctor,nec pater,nec creator & dominus uniuersi.Præterea unde fa/
ctum est,ut sufficiens ad uniuersa fingenda,nec superfluens aut de/
ficiens materia subiecta sit, sequitur enim necessario a prouidentia

uero qui num[illegible] & men
prouidiſſe. Auſim igitur ex/
teria ad creationem mundi opus
s partibus mundus eſſet, ſi non a
[illegible] materia eſſet [illegible]us. Sed cum prudentis proprium ar/
tificis ſit anteaq̃ incœpit ſufficientiam materiæ proſpicere, homo q/
dem mortalis errare poteſt, ut nonnunq̃ deficienti materiæ addita/
menta quærat, nonnunquam ablationem a ſuperfluente. Deus ue/
ro cui nihil deeſt, quicq; omnia poteſt, ad unguem ſufficientem pro/
duxit Hylen. Sed qui cauillari uolunt, argumenta multiplicant, qui
uero philoſophari ueritate rerum contenti ſunt. Hæc etiam Phylo.
Maximo uero inſigni apud chriſtianos uiro liber quidam de mate/
ria ſcriptus eſt, unde nonnulla mihi ſumenda eſſe uideo ad exquiſi/
tam quæſtionis deciſionem. Credo inquit te quocq; ipſum uidere,

duo

ſubſtantias,aut qualitates ſubſtantiarum mala opinaris? Qualitates ſubſtantiarum arbitror. Materiam autem abſq; qualitate ac deformem fateris? Dictum memini,Si ergo ſubſtantiarum qualitates mala ſunt,& materia ſine qualitate eſt,deusq; omnium qualitatum creator cōcedit,erit malorum omnium auctor deus. Quare ſi abs te materia nō genita ponebat,ut malorum cauſam deum dicere non cogereris. cogeris autē hoc facere. multo magis materiā ei ad creandū ſubijciens,fruſtra id certe opinaris. Hæc ſufficere mihi uidentur,ni ſi tu aliquid habeas,ego ſi contentionis non ueritatis cupiditate uerba hęc faceremus,nihil amplius quærerem. Verum quoniam charitas eſt,quæ nos mouet,& utilitatis proximi cauſa diſputamus,altius de his diſſerendum arbitror. Et quoniam nihil aliud q̃ ueritas quærit, quoquo modo putas facilius atque dilucidius id fieri poſſe. Sic oratione utaris,ut non tibi ſolum,uerum etiam mihi magnum cōferas fructum. Sed quoniā qualitates eſſe mala ſupius diximus,nūc ſubſtantias potius quaſdam mala eſſe arbitror. Quid tu ſubſtantiam dicis? nonne illam quę ita per ſe exiſtit,ut nullo modo indigeat ut exiſtat? Sic omnino. Malum autē actum alicuius eſſe opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nōne igit actus agentis eſt? Eſt prorſus. Cum autem nihil agens ſit,putas tu actum eſſe poſſe? minime. Si ergo ſubſtantia nulla re alia indiget ut exiſtat, mala vero actus ſunt, & omnes actus cum alicuius ſint,agente aliquo ſunt,& non agente nō ſunt,non erunt profecto mala ſubſtantiæ. Quod ſi ea q̃ agunt ſubſtantiam putas,uerum id qdem eſt,ut homicida ea ratione,qua homo eſt,ſubſtantia eſt. Cædes autē ipſa nō eſt ſubſtantia,ſed ſubſtantiæ opus,ac ideo interdum bonum hominem,interdum malum uocitamus,dicunturq; ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus,qui ſunt accidentia. Cædes enim nō eſt ſubſtātia,ſed ne liberalitas,nam quemadmodum a grāmatica grāmaticus, a medicina medicus dicit,cum ſubſtantia,nec medicina,nec grāmatica ſit,ſed ab his accidētibus appellationē accipiat. Similiter a malis malus homo dicit,& a bonis cum neutrum eorum ſit. Quare ſi quē alium præter homines cauſam eſſe malorum putas,ſimili modo inquantū hominibus ſuggerit mala,ab actu ſuo ipſe quoq; malus erit. Sic em̄ & homo malus dicit,quia mala agit. Quæ autē agunt mala,non eſt

ipse qui agit, sed actus eius, a quibus appellationem accipit. Nam si agētem ea dicemus quæ agit, agit autem cædem, erit homo cædes. Et sic quoniam quæ aguntur, cum aguntur, solummodo sunt, facta uero esse desinunt, erunt homines cum agunt, & cum nō agunt, nō erunt. quæ falsa atq; impossibilia sunt. Sūt ergo mala hominis actus, appellaturq; homo malus non ex eo quod substantia est, sed ex eo quod mala agit. Malum enim dici ab accidentibus substantiæ, quæ non sunt substantia, ideo concessimus, ut a grammatica grammaticus dicit. Quod si quæ aguntur, tunc incipiunt, quando actus incipitur, certe is etiam qui male agit tunc incœpit malus esse, quando male agere cœpit. Non est ergo malum absq; principio, nec non genita mala sunt, sed ab eo genita atq; profecta, a quo aguntur. Recte o amice e præsuppositis enim probe intulisti. Nam si absq; qualitatibus materia prima est, estq; qualitatum auctor deus, mala vero qualitates sunt, mala essent a deo. Sed contra rationem istam, hæc quæ dixisti sufficiunt. Mihi uero in mentem nunc uenit falso absq; qualitatibus Hylen affirmari. Nulla enim substantia uere absq; qualitatibus dicitur, cum eñ absq; qualitatibus dicitur, qualitas eius profecto significatur. Qualis enim quædam materia certe prima dicitur, cum huiusmodi esse dicat, ut aliquid in se non possideat, quę res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationē oro respondeas. Nam cum nō genita Hyle mihi uideatur, qualitates etiam innatas habere uidetur, & sic ab ea defluere omnia, quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum, quod absq; ulla pertinacia ueritatem quæras, causamq; nobis præbeas, ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus, aut rōnibus acquiescentes, ueritatē discamus. Sed si innatas habet materia qualitates, cuius rei auctor erit deus? cum neq; substātias, nec qualitates produxerit, quippe cum tam substantia q̃ accidēs serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igit̄ quæso, q̃ pacto Deū creatorē appellas. Vtrū q̄a substātias in alias substātias mutauit, an q̄a substātias q̄dē nō mutauit, qualitates aūt eaꝝ mutauit. Absurdū mihi uidet̄ mutatā fuisse substātiam dicere. Qualitatū igitur mutatione creatorē appellari Deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit, non est dicendum lapides in domum esse mutatos, sed quali quadā

li quadam deorum compositione domum factam esse, cum quali/tas ista compositionis lapidum alia sit ab ea, quam prius habebat. Sic mihi uidetur permanente substantia, qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodammodo quasdam a Deo factas ais, respondere mihi non de/digneris, mala substantiarum ne qualitates sunt, & qualitates inhæ/rent materiæ semper, an impressæ fuerunt. In se dico absque princi/pio. Hac igitur qualitates a deo mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrum igitur ad melius, aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia inhærent, quæ in melius mutate sunt, quæren/dum adhuc restat, Vnde mala orta sunt, aut enim non permanse/runt qualitates illæ malæ natura ut erant. aut si permanserunt ma/læ, malignitatem earum in melius Deus non conuertit, & sic malo/rum causam ad deum rursus refert. aut forsan malas qualitates ma/teriæ mutatas esse non dicis. Earum uero mutatione, quæ indiffe/rentes erant, uniuersa diuinitus constructa opinaris, hoc modo cer/te. Cur igitur malas qualitates reliquit? utrum quia euellere noluit, an quia non potuit? Nam si noluit, & potuit, necesse tibi erit cau/sam malorum deo attribuere, qui mutatione mundum creans non destruxit, neque mutauit in melius mala cum potuerit. Nec pote/ris si ita opinaris Deum non culpare, qui malignitatem materiæ non abstulit cum posset, sed ad perniciem creaturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoque materiæ illata est. Peius enim modo se habet, quam antequam formaretur, tunc enim insita sibi esse mala nequaquam sentiebat, nunc uero multæ partes eius acerrimum malorum sensum percipiunt, quod exempli gratia in homine uideamus. Materia enim hominis anteq̄ formaretur, & creatoris artificio in animal cōmutaretur, nihil percipiebat, postea uero quam in hominem uersa est, acutum habet maloꝝ sensum. ita quod diuinitus materiæ ad beneficiū ipsius euenisse asseris, peius il/le fuisse inuenitur. Sin uero nō potuisse deum insita materiæ mala tollere cōtendis, impotentē deum esse asseris, qui autem impotens est, aut natura imbecillus est, aut superioris cuiusdam terroris ac for/midine præmitur. Si imbecillum arbitraris, & firmus in hoc propo/sito cōsistis, actum est de salute tua. Sin autem a maiore quodā præ/

mitur, erunt mala deo efficaciora q̃ uires eius retundũt, quod dictu nephas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est, siquidem illum esse deum dicimus, cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus quærenti, utrum simplex quædam erat, an composita? Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus, qui ex ea est compositus uere dicit? cum illud compositum sit, quod a multis uarijsq; constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis, erãt ergo a simplicibus quibusdam composita, quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest, Non enim erat anteq̃ simplicia, ex q̃bus componitur conuenissent, deinde non duo, sed multa tibi erunt non genita. Simplicia eñi ex quibus Hyle tibi componitur, multa ac uaria esse necesse est. Preterea uidetur ne tibi quicquã sibi ipsi repugnare atq; opponi? Nihil omnino. Quid porro aquæ ignem opponi negas? nullo modo, luci autẽ tenebras, frigido calidum, sicco humidum? nonne similiter opponitur? Similiter non inficior. Si ergo nihil sibijpsi opponitur, non erit materia una, nec ex materia una. Simile huic illud est, quod modo quæram, uidentur ne tibi alicuius totius partes aliæ aliarũ destructiuæ? nequaq̃. Ignem autem aut aquam cæteraeq; huiusmodi, nonne materiæ partes putas? Sunt certe materiæ partes. Ignis porro nõne aquæ destructiuus, & econtra tibi uidet? Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarũ destructiuæ nõ sunt. Ignis autem & aqua cæteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est, non erunt partes unius materiæ, nec ipsa erunt materia, quoniam nihil suijpsius destructiuum est, Nihil enim sibijpsi opponitur aut repugnat, aliud certe alij opponitur, ut album non opponitur albo, sed nigro, & tenebræ non tenebris, sed luci. Si ergo una quædam esset materia, nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum autem aliæ rerum alijs opinantur, non eadem esse uidetur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit, in quo priscorum sanctorumque Hebræorum uitas, qui multo ante Mosem fuerant, breuiter perstrinxi, quos om̃es admirati, diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorum tanti nobis facimus, ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHILI LIBER OCTAVVS

De Traductione scripturæ, repetitio gentilium Theologiæ. CAPVT I.

VNC ordine progredientes, ad Mosi disciplinam, quæ secundum gradum tenuit, & solis Iudæis, non alijs gentibus data est, transitum faciam. Quod autem nulli alij genti, sed Iudæis solummodo Mosaica disciplina data est, nec idonea uel possibilis alijs fuit, tempore suo probabimus. Sed quemadmodũ ægyptiorum doctrinam ipsorum Aegyptiorũ uocibus exponebam, cæterarumq; gentium Theologiã suorũ testimonio auctorum explicabam, ita nunc quoq; faciundum est, a Iudæis ipsis, & ab illis maxime, qui doctissimi habent̃, ante oculos omnia ponam, si prius quomodo in linguam græcam, & quanta diligentia libri iudaici traducti sunt, exposuero. Cõmodissimum enim id mihi ad Euangelicam doctrinam, cuius præparationẽ modo scribimus, fore arbitror. Cũ enim iam Saluatoris nostri tempora uiderent̃ proprijs aduenire, cõducebatq; maxime saluti omnium gentium quæcunq; a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam græcam, quam fere oẽs gẽtes intelligunt, iudaicam scripturam uniuersis proposuit. Aut enim post Saluatoris nostri tempora non habuissemus, Iudæis ex inuidia occultantibus, aut corruptiores nobis dedissent, aut si recte haberi potuissent, in suspitionẽ traductores facile uocarent̃. Saluator ergo noster, qui ut deus omnia ꝓuidebat, optima dispositiõe usus, Ptolemæo Aegyptiorũ regi traducendorũ librorum cupiditatẽ iniecit. Quam rem Aristæus uir doctus, utpote qui rebus aderat, diligẽter cõscripsit. Fuit autem traductio facta tẽporibus secundi Ptolemęi, Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba operępræcium est audire. Demetrius inquit Phalereus, in regia bibliotheca constitutus, grandem a rege pecuniã accæpit, ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel transcribendo libros cõgregaret, meminiq; interrogatum me ꝑsente a rege, quotnam libri iam in bibliothecis essent, dixisse plures q̃ ducenta milia: sed breui tẽpore nõ erunt forsan pauciores quingentis milibus, si non ab uniuersa Græcia solum qđ feci, uerumetiam ab alijs gentibus, ac præcipue a Iudæis, quorũ doctri/

na perutilis mihi esse dicitur, q̃plurima possumus uolumina, cõgregamus. Et quænã rex inquit detinuit, ne Iudæorum libros, quæ regio nobis affinis est, aut emeris iam, aut transcripseris, præsertim cum ad hanc rem tanta tibi p̃stetur pecunia, quantam petieris. Tum Demetrius traductione opus est inquit. Propria enim lingua, & diuersis utuntur q̃ Aegyptij literis. Multi eos Syrica & lingua, & literis uti censent, quod ita esse non inuenio. Post hæc rex p̃cepit Demetrio scribere ad se de Iudaicorum librorum traductione. Omnia em̃ tanta diligentia faciebat, ut uel res minimas petitionibus atq; mandatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoq; cuncta, ut gesta sunt, conscripsit. Hanc igitur epistolam Demetrius Philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcepisti o rex, ut undecunq; possim, in Bibliothecam tuam libros utiles congeram, maiestati tuæ refero Iudæorum disciplinam & leges literis & lingua sua conscriptas, perutiles mihi uideri. Ferunt̃ enim abiecte nõnulla translata tãtæ certe admirationis, ut & integra & diuina sola legum sanctio iudaica uideatur. Sic enim etiam Hæcatæus Abderita propter sanctionem legis, nec a poetis gentium tactam arbitratur, nec diligenter ab hystoricis expositam. Si ergo tibi uidetur o rex, scribatur ad pontificem Iudæorum, ut de singulis tribubus seniores uiros, legisperitos & probos sex mittat, ut diligenti examine id eligamus, in quo plures cõuenient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidetur, felix sis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum scribi iussit, quod captiuos Iudæorum remiserit, & auri qnquaginta talenta, argenti centum, & lapides non paucos ad crateras, phialas, & mensam, cæteraq; uasa & sacrificia faciunda deo Iudæorũ obtulit, cuius epistola hæc est. Rex Ptolemæus Eleazaro pontifici salutẽ. Non ignoras multos Iudæorum in regione habitare nostra, qui ab Hierosolymis Persarum in tempore, quo illi regnabant, abstracti fuerũt, quorum multi cum patre nostro in Aegyptum ingressi, maiori mercede in legionibus conscripti sunt. Cumq; fideles inuenisset, in præsidijs collocauit, ut eorum formidine animos Aegyptiorum comprimeret. Nos etiã postq̃ regni habenas suscæpimus, humanius tuos tractantes, plures q̃ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus, conuenienti mercede dominis deposita, & si quid impetu multitudinis

perperam

perperam gestum est, totum correximus. Putauimus enim id maximo deo gratum fore, qui tantum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis etiam florentes ætate uolentesq; militare, cum dignitate aliqua in exercitu constituimus, & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & Iudæis, tam præsentibus quam futuris gratissimum facere, decreuimus ut lex uestra literis Græcis ab Hebraica lingua traducat̃, ut uestra quoq; uolumina cum alijs regijs libris, in Bibliotheca nostra inueniant̃. recte igitur facies & nostro studio condigne, si uiros probos & seniores peritos legis linguæ Græcæ non ignaros, sex ab unaquaq; tribu elegeris. Oportet enim quoniã res quã maxima est, illud eligatur, in quo plures conueniant traductores. hac re gesta, non paruam nos gloriam consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecum loquentur Andreas de intimis cubicularijs, & Aristo, qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant, argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscunq; uolueris. Gratum enim id nobis erit, & amicitia nostra dignum, & q̃primũ fieri curabimus, quod petieris. Vale. Ad hæc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus pontifex amico uero Ptolemæo salutẽ. Si tu & Arsinoe regina, & soror & filij uestri ualetis, bene est, & ut uolumus sit, ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus, cum per literas tuas bonam erga Iudæos uoluntatem tuam cognouerimus. Itaque uocato populo publice, tuam epistolam legimus, ut sciret̃ quantam in deum nostrum habes pietatem, ostendimusq; uiginti aureas phialas, quas misisti, & argenteas triginta, & crateras quinq;, & mẽsam argenteã ad sacrificandum, & ad alia faciunda, quibus tẽplum egeret, argenti talenta cẽtum, quæ Andreas & Aristo uiri probi & docti & te digni, abs te nobis tradiderunt, quibus latius diximus quæ uisa sunt. Omnia enim quæ tibi conferunt, etiam si præter naturam essent, tui petẽtis gratia efficere parati sumus. Plurima enim ac maxima, & quæ obliuisci nunquam poterimus, nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te, & regina, & filijs, & amicis tuis sacrificia obtulimus deo, & orauit uniuersus populus, ut cũcta tibi sicuti uis succedãt, regnũq; tibi cum gloria dominus oĩm deus conseruet. p̃terea ut diuinæ legis cõmode ac secure fiat traductio,

sex ab unaquaq; tribu seniores elegi, quos ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime, exquisitissime traducta scriptura curare, ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis, post iam traductam scripturam subiungit. Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretũ, ac sacerdotes, & multi ægyptiorum principes corã rege cõgregati, propositis in medio libris, magna uoce dixerunt. Quoniã probe ac sancte diuina scriptura traducta est, decens modo est rex iustissime, ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat. Quod cum oẽs uoce approbassent, iussit rex secundum morem suum maledicere Maledixerunt ergo ut solent, si quis addiderit, aut subtraxerit, aut mutauerit aliquid, rectissime id agentes, ut perpetuo inuiolata scriptura seruaret. His ita gestis, mirabili rex fuit affectus gaudio. Lecta uero uniuersa sibi fuerant. & admiratus legislatoris prudentiam, dixit Demetrio quomodo nemo poetarũ neq; historicorũ de tot tantisq; rebus gestis nullã mentionem fecit? Cui Demetrius. Diuina hæc lex est, & a deo data ut uides, ac ideo si qui tetigerunt, deo percussi resilierunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo, quod cœperãt nõnulla a iudaica scriptura translata, græca oratione ornare, & illico turbatione quadã mentis & animi perculsus, magno studio deum orasse. cuius rei gratia id sibi acciderat. Audiuisseq; per somnium, quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus adderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoto tragœdiarum poeta accæpi, quod cum nõnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet, luminibus captus fuerit, qui quoniã credidit hac de causa id sibi euenisse, magno tempore pœnitentiam egit, & tandem sibi uisus fuerat restitutus. Tũc rex magna cum diligentia sancte scripturã iudaicã iussit reseruari.

De uita & disciplina Mosaica. CAPVT II.

NVnc disciplinã Mosaicam, ut doctissimi Iudæorum scripserunt, exponam. Phylo igitur de Iudæorũ ab Aegypto egressu in primo libro, q̃s de Hypotheticis inscripsit, ubi pro Iudęis quasi aduersus eorũ accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste, qui a Chaldæo parente traxit originẽ, a Syria in Aegyptum translatus post multos annos, quoniã multitudinem eorum Aegyptus nõ capiebat, & magnitudine animorum, ac

simul,quia somnijs ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur, magnopere in eam terrã,unde maiores sui in Aegyptum profecti fuerant,redire cupierunt.Quo facto adeo creuerunt,ut ad hęc usq; tempora Iudæorum genus durauerit.Et paulo post. Ducebat autẽ eos uir unus,quẽ si uis nihilo pstatiorem cæteris putato. Petunt eñ multi eum obprobrijs,arte quadam malefica,& lenocinio uerborũ omnia illi confecta fuisse dicentes.Sit sane,sed artificium tamẽ illud maleficum,& uersutia hominis non modo uniuersum populum a siti,fame,cæterisq; periculis,quæ quotidie locorũ asperitate & soli/tudine accidebãt,liberauit,ac uelut in copia rerum omnium aliud, uerumetiam longe ab omi seditione & sibi obtẽperantes obtinuit. Nec breui tempore ista,sed tanto seruata sunt,quanto nec domus una in pace atq; cõcordia conseruari facile potest.Itaq; non sitis,nõ fames,non calamitas aliqua,non futurorum formido,non ignora/tio euentorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem,aut uerborum lenocinia,aut pru/dentiam aduersus tot tantaq; accidentia quotidie mala suffecisse? Aut enim subditus illi populus natura obtemperans,humilis, & pe ritia futurorum munitus,libenter eum sequebatur.aut si illi mala fu erant.deus dura omia eis mitigabat,& tam psentium q̃ futurorum noticiam Mosi cõcedens effecit,ut tandem ab omni periculo popu lus suus euaserit. Vtrum eñ istorum concesseris magna laude Mo sem certe effeceris,postea q̃ in terram istam uenerunt. & si quo pa/cto eam consecuti sunt,diuinæ literæ significant. malo tamen ego probabili coniectura,q̃ ueritate hystorica uti: Vtrum eñ quispiam uoluerit ipse concedam,aut multitudine, aut armorũ peritia Syrios & Phœnices patriæ propugnantes uicisse,aut ui quidem nihil fecis se,sed a dãtibus sponte regionem accæpisse, ac nõ multo post pie & sancte uiuendi,omnem disciplinam constituisse.Alterum enim for tissimos eos uiros,alterum a deo sic amatos significat, ut etiã inimi/cis suis uenerabiles uiderent.quippe hostes atq; inimici erant eorũ, a quibus regionem,ubi & ipsi,& maiores sui nati educatiq; fuerãt, repente auferre uoluerunt.Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum,si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fa/tearis? Post hęc nescio,quid primo,quid secundo collocabo,probi/

tatem ne legis, an obedientiam, sanctitatem, iustitiam, & pietatem illorum, qui uirum illum, a quo legem accæperũt, sic admirati sunt, ut quicquid ille uellet, hoc deum uelle putarent. Nam siue prudẽtia illius hæc agebantur, siue a superiore quadam uirtute doctus facie/bat, ad auctorem deũ oĩa reducuntur. Mirabile nempe mihi ui/detur duobus annorum milibus, imo maiore tẽpore iam fere trans/acto, non enim exquisitissime annorum possum dicere numerum, nec uerbum unum in lege illius esse immutatum, sed cẽties unusquisq; Iudæorum morieť, q̃ legi Mosaicæ derogabit. His dictis, compen/dio transcurrit disciplinã ciuilem, quam Iudæi lege mosaica tenue/runt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud Iudæos est, non forum & iudicia, nõ postergationes & moræ, non lites & accusationes, sed omnia uera, simplicia, & cõstantia. Si adulteratus es, si uim intulisti, si fornicatus: si aliquid horum feceris, morte punieris/si seruum, si li/berum uituperaueris, si uinculum prẹmes. si abductum uendideris: si priuata, si sacra sublegeris, si impietate usus fueris, non opere solũ, uerumetiam uerbo. Propitius autẽ sit nobis deus, qui hẹc cogitaui/mus, si in patrem, si in matrem, aut in benefactorem tuũ: morte mo rieris nõ cõmuni, sed lapidibus obrutus. Præterea mulieres uiris ser uire oportere non ad contumeliam, sed ad obedientiam, parẽtes in filios ad salutem eorum habere imperium, unumquẽq; suorum esse dominum, nisi deo ea obtulerit. Nam si uerbo solum deo ded. caue rit, tangerẹ amplius nõ licet dei oblata, neminẽ rapere, nec aliena o/mnino furari, uerumetiam si uerbum emiserit, quo sua omnia deo oblata esse uideanť, ac demum pœnitentia ductus tangere audeat, aut ad aliũ sensum prolata sibi uerba interprẹtetur, animã amittat. Sed lõgum esset omnia dicere. Innumerabilia p̃terea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata, q̃ quis odit, non faciat, quæ nõ locauit, non tollat, nec a prato, nec a torculari, nec ab area magnum aut paruum aliq̃d auferat, ignem potenti dare, aquarum fluenta nõ includere, inopibus & mancis opem petẹntibus stipem propter de/um esse concedendã, mortuis sepulchri locum non esse negãdum, mortuorum sepulchra non mouere, nihil mali cuiq̃ inferre, nõ ob/tundere aut eijcere sperma, nulla ui fœcunditatẽ mulierum retardare, non aliter uti aĩalibus q̃ deus & lex uoluit, semina non dispergere,

iugum

iugum non imponere iniuste, non habere modum præter mensu/
ram, nec numum adulteratū, amici arcana in inimicitias lapsus non
patefacias, non superes liberos a parentibus, etiam si captiuos habe/
as, non uxore a uiro etiam si argento tuo emeris: hæc maiora pul/
chrioraq; sunt, illa parua multis uidentur, nō destruere domi nidū,
nullius animalis p̄ces cum ad te lamētanti simile refugiat, cōtemne/
re uelis. Sed lex quæ ista iussit, magna cura seruanda esse constituit,
maledicunturq; qui nō seruant, & deus ipse qui omnia perspicit, ul/
tor inuocatur. Et paulo post. Non semel sed sæpius, imo uero singu
lis diebus septimis propter malos hæc repetunt, maledicūturq; qui
non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos, uerumetiam le
gum peritos legislator singulos effecit, septimis enim diebus in idē
congregari uoluit, ut considentes scripturā audiant, ne quis se igno
ratione possit excusare. Ita conueniunt semper, & sedentes, magno
cuncti utuntur silentio, nisi ad laudem dictorum uerbum aliquod
communiter emiserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus, le/
gem recitat & exponit: fitq; per totum id diem septimum usque ad
uespertinum crepusculum, deinde abeunt & sacrarum legum peri/
tiores, & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum perage/
re diem Iudæi tibi uidentur? an hęc quæ faciunt cæteris om̄ibus ne/
cessaria magis ducis: hac enim re fit, ne a iure consultis quid faciun/
dum sit quererent, nec per ignorantiam fallant? Sed unusquisq; faci/
le de legibus atq; moribus interrogatus respondeat, & uir uxori, pa
ter liberis, dominus seruis, legis præcepta tradat. Facile de septimo
quoq; anno q̄uis non similiter dicere possumus: nō em̄ ipsi ab ope/
ribus, sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiunt,
ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fœcundiores redduntur,
si cum cessauerint, in noualia rursus proscindunt. Quod etiā corpo
ribus hominum accidit: semper enim eundē ferre laborem & ualitu
dini obest, & robur animi atq; corporis deijcit. Sed si qs Iudæo pol/
liceatur fœcundiorem in septimo anno agrum futurum, si eum co/
luerit, nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipe/
re se uolunt, & agros aliquando quiescere, ut & ipsi lætiores, & agri
fœcundiores alio initio laborum sumpto efficiantur. Magnæ autē
humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno q̄q;
ipsi

ipsi ab agriculturæ laboribus abstinent, si quid sponte agri protule/
rint, non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore produ
ctum est, communiter cuicunq; uolenti omittit. Quare autẽ septi/
mum numerum ita lex honorauit, nemo a me quæret, qui a medi/
cis atq; philosophis de uirtute, quam ad omnia maximeq; ad natu/
ram humanam possidet, audiuit. Hæc Phylo. Similia ꝟo ipsi & Iose
phus in secundo de antiqtate iudaica, hoc pacto conscripsit ab ipsis
rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret, diligẽter ui/
deret, licet quisnam maxime tam iustissimas leges, quam pietatẽ in
deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum
ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur, ac alij princi
patu unius, alij paucorum potentia, alij totius populi iudicio guber
nentur, nostræ legis conditor hæc omnia despexit, & soli deo (dicã
enim etiam si durum uideatur) gubernationẽ Iudæorum attribuit: ad
illum enim tanquã omnium bonorum causam respiciendum solum/
modo censuit, quem nec factum ullum, nec cogitatũ fugere potest,
qui cum immortalis æternusq; sit, oĩa potest, nec alia nobis ratio/
ne quam creaturis suis cognoscit. Hęc enim de deo opinari oporte/
re sapientissimi etiam Græcorum principijs ab illo sumptis testan/
tur. Nam & Pythagoras, & Anaxagoras, & Plato multiq; alij hæc
ipsa sensisse uident. Sed paucis hac ueritate tradita, in multos efferre
ausi non sunt. Nostræ autem legislator, quoniã opera legibus con/
sona effecit, non solum sui temporis Iudæos, sed omnes usq; ad hũc
diem in ueram creatoris pietatẽ reduxit, atq; reducit, cuius rei cau/
sa est, quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non eñ uir/
tutis partem pietatẽ esse docuit, sed omnes uirtutes pietatis esse par/
tes declarauit, & ipsas uirtutes iustitiam dico, modestiam, fortitudi
nem, ciuium inter se concordiam, altius oĩbus impressit. Omnes
enim operationes nostras, omnia uerba & cogitationes ad eum re/
ferẽdas esse uoluit, nec aliqd horum incastigatum reliquit. Duplex
enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciundum
sit discimus, & exercitatiõe faciliores ad agendum scimus. Alij qui/
dem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lace/
dæmonij atq; Cretenses non uerbis, sed re atq; consuetudine insti/
tuebant. Athenienses autem & cæteri pene Græci omnes, quæ faci/
enda

enda essent, uel non, legibus iubebant. Re autem atq; opera ad con/suetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moses diligenter hæc utraq; coniunxit, nec rectam uiuendi consue tudinem doctrina priuauit, nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est, sed a primis statim alimentis incipiẽs, domesticum uiuendi usum ita complexus est, ut nihil adeo paruum sit, quod uo/luntati utentis ꝑtermiserit. Sed q̃ comedẽda sunt, & a qbus abstinen dũ, ac de oĩbus q̃ simul uiuunt, de diligentia ꝑterea in agendo, ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit, sub qua tanq̃ sub patre ac domino uiuentes, nihil ex ignoratione peccamus. Nõ eñi semel aut bis, sed singulis hebdomadibus ab omni labore qescentes ad audiẽdam legem cõuenire iussit, ut ꝑceptis eius maxime omniũ cognitis, nemo se posset per imprudentiã purgare. Quod ceteri o/mnes legum cõditores ita reliquerũt, ut plurimi uere homines tunc tandẽ quicquã prohibitum esse discant, cum iam ꝑuaricati sint, & q ꝑcipuos maximosq; gerunt magistratus, ignorantiã legum præ se ferunt, cum legisconsultos secum semper habeant assistentes. Quẽ/cunq; uero Iudæum de Mosi legibus interrogaueris, facilius tibi o/mnes percurret, q̃ nomen suum proferre posset. Ita fit, ut ab ineunte nobis ætate leges imprimanť, & raro quidem aliquis transgreditur, & siquis transgressus fuerit, nullo pacto pœnam depræcari potest. Qua ex re mirabilis generi nostro cõcordia inest. Nam & quia ea/dem omnes de deo sentimus, & quia in uiuendi moribus nulla diffe/rentia est, summa omnes cõcordia coniungimur. Non audies enim apud nos diuersas de deo sententias, quod apud alios non uulgares tantum, uerumetiã philosophi factitant, quorũ alij nihil oĩno deũ esse cauillanť, alij deum esse concedentes, gubernationẽ rerum ipsi concedere nolunt. Apud nos autẽ a mulieribus etiam & seruis au/dies, oĩa nostra studia ad deum referri oportere. unde factum est, ut nonnulli tanq̃ magos atq; inertes nos accusent, quia nouarũ rerũ inuentores non sumus. Quod apud alios ita laudať, ut qui patria cõ suetudine contempta, innouare quicq̃ potuerunt, sapiẽtes fuisse ui/deantur. Nos autẽ econtra, id ꝑcipuum prudentiæ atq; uirtutis mu nus existimamus, ut nihil omnino cõtra legem aut facias, aut cogi/tes. Quæ res maximo argum nto est, leges Mosi optime atq; diui/

s nitus

nitus latas esse: nam quæ aliter se habent, experientia redargutæ ce/ciderũt. Nostræ autem legis quidnam aliquis mutare queat? uel q̃d melius aut inueniet, aut ab alijs accipiet? num uniuersum disciplinę ciuilis modum reprehendet? Sed quis iustior aut melior modus ex/cogitabitur q̃ hic sit, qui deum principem proposuerit, & sacerdoti/bus communiter maximarũ rerum gubernationem attribuerit, ac summo pontifici sacerdotis, tum omnium regimen commiserit, q̃s non censu aut genere, sed uirtutis p̃stantia ad dei cultum assumpsit, & legis aliarumq; rerum curam illis commisit, ut ipsi & dubia deci/dant, & peccantes puniant. Quis igitur principatus hoc melior, aut quis maior deo potest honor afferri? Tota quippe multitudo pijssi/me deum colit, & sacerdotibus maximarũ rerum cura committit. Ita fit, ut tota disciplina ciuilis q̃dam solennitas esse uideatur. Nam q̃ paucis diebus uix alij faciunt mysteria, & dies festos appellãtes, hæc nos toto animo firmaq; sententia multis & conseruauimus, & con/seruamus. Vide autẽ q̃ ueræ simplices integræq; nostræ opiniones sunt. Primum enim omnium de deo opinamur, quod ipse perfectis/simus atq; beatissimus sit, sibi atq; cæteris sufficiens, omnium ipse re/rum principium, ipse medium, ipse finis, operibus notissimus atque manifestissimus, substantia penitus inuisibilis, cui simile nec uidere, nec excogitare quicquã possumus. Quare nec materia ulla ad ima/ginem eius suscipi, nec ars imitari eum fingendo potest. Opera eius oculis cernimus, cœlum, terram, solem, lunam, lucem, fluuios, ma/re, animalia, plantas quæ ipse fecit non manibus, neq; labore, nec ali cuius auxilio: sed cum uoluerit omnia bene fieri, omnia illico bona facta sunt. Hic sequẽdus omnibus hominibus est atq; colendus, co/litur autem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templũ uni/us dei, amicum enim omnibus, quod simile est, cõmune tẽplum o/mnibus est, q̃a cõmunis deus est. hunc sacerdotes p̃cipue colant, q/bus unus p̃est, huic qui nõ obtemperat, tanq̃ impius punit. Sacrifi/cia offerrimus nõ ad repletionẽ ebrietatemq; nostram, quæ deo ac omnibus probis odio sunt, sed ad emendationem purgationemq; nostram, in quibus pro communi prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est, qui cõmunem salutem suæ ante/ponit. Primus autẽ a deo peccantes, non ut bona nobis concedat, q̃

sponte

ſponte iam ꝑbuit,ſed ut capaces eorꝫ bonorꝫ ita nos faciat,ut cum cœperimus,non efferamur.Sacrificãtes a luctu ab uxore alijsq́ꝫ per/ multis abſtinere lex iubet.Hæc de deo ſentire Moſayca lege didi/ cimus.Longum eſſet omnia percurrere,quæ de nuptijs connexio/ neqꝫ ſexuum cum uxore ad procreandum conſtituit, quãquam ſe/ uerißime præter naturam agentes ulciſcitur,quæ de latrocinio atqꝫ furto,quæ de rapina & ui,quæ de liberis educandis,quæ de paren/ tationibus mortuorum,ut non magno ſumptu neqꝫ magnificentia ſepulchrorum charitateqꝫ fiant. Purgari autem a cadauere uenien/ tes iubet quaſi immundos,ut hinc diſcamus quam magna immun/ dicies in cæde hominis ſit. Parentes ſecundo loco poſt deum hono/ rari iuſſit,& ingratum aduerſus parentes hominem lapidibus ob/ ruendum eſſe cenſet,ſeniores a iunioribus honorari præcepit,nihil inter amicos occultum eſſe uult: & ſi diſſidium acciderit,amici ar/ cana efferri non ſinit.Iudici muneribus corrupto, mortẽ intulit,qui non auxiliatur ſupplicanti cum poſſit,reus ſecundum legem eſt.nõ tollas quod non depoſuiſti,non tangas alienum,non mutues fœno/ re.Innumerabilia huiuſmodi ſunt,quibus ſocietas noſtra & diſcipli na ciuilis inter nos continetur. Sed non eſt prætermittendum quo/ modo erga alienigenas affectos nos eſſe uoluit: ſic enim diuinitus hãc rem etiam curauit,ut nec noſtra corrumpi poſſent,nec inuide/ re his poſſemus,qui legem noſtram recipere uelint. Quicũqꝫ enim noſtris legibus uiuere deſyderant, omnes humaniter ſuſcipiendos iuſſit,cum non genere,ſed uiuendi diſciplina coniunctionẽ homi/ num diſtinguere uideatur.Siqui autem non integre, ſed ſimulatio/ ne accedunt,hos repellendos imperat,ne conuerſatione ſua corrũ/ pamur.Cætera ꝟo,quorum uſus neceſſarius eſt,petentibus danda eſſe cõſtituit,ignem,aquam,alimentũ,cęteraqꝫ huius,ut uiam igno ranti oſtendere,inſepultum hominẽ nõ negligere. Quam humani/ ter autẽ gerenda bella eſſe cenſuerit idem patet, quoniam nec igne, nec ferro,agros hoſtiũ populari dimittit,nec eos ſpoliare, qui ceci/ derũt in ꝓlio,nec captis iniuriã inferre,maxime mulieribus. Tãtaqꝫ facilitate ac mãſuetudine fuit, ut uel brutorꝫ aĩalium curã habuerit: nam uſum cõgruentẽ eorꝫ nobis cõcedẽs crudelius ea tractare ꝓhi/ buit,nec interficere ſinit,ſi quæ quaſi ſupplicantia ad nos refugiũt,

parcendum etiam in hostili regione, nec interficiendũ animalia illa uoluit, quorum labore homines iuuant̃. Sic undiq; cum docendo, tum puniendo a uitijs ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet, si adulteratus es, si puellam rapuisti, si matrem tentasti, si tentatus con/cessisti, de alijsq; omnibus punitiones rebus conuenientes absq; de/precatione conscripsit. Seruatoribus autem legum præmia propo/suit, non argentum, neq; aurum, non oleastri, aut hederę serta, & in/ane quoddam p̃conium, sed & ipse prædixit, & deus miraculis con/firmauit. Si quis etiam mortuus esset pro lege, uiuet tamen, & meli ora maioraq; p̃mia consequet̃. Vnde factum est (non enim uereor dicere, quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos cru ciatus & mortem ipsam subire maluerint, quam quicquã facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris homini/bus esset, nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur, & ali/quis omnia diligenter scripta Græcis nunc legeret, narraretq; talem se aliqua in orbis parte uiuendi uidisse disciplinam, quam multis sæ culis cum summa in deum pietate seruatam diceret, omnes admira/rentur. Nullus enim uere sanctiores leges excogitauit, nec tot sæcu lis leges suas animis hominũ firmiter imprimere potuit. Prętermit/to Platonem, qui ueram opinionem de deo in multitudinem effer/re non esse tutum cõfitetur, & leges uerbis inanibus cõscripsit, un/de nulla utilitas, nisi forsan eloquentię consecuta est. Lycurgum au tem homines admirantur, & Sparten in cœlum efferunt, quia lõgo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruarunt, quæ res certe non paruę uirtutis est, sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur, si quis eos cum Iudæis comparat, qui non minus fere, q̃ duo annorũ milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonij liberi quidem leges seruabant, q̃primum autem fortuna mutata fuit, totius uiuen di disciplinæ, omniumq; suarum pene legum obliti. Nos autem sæ/pius aduersa fortuna multo magis quã cæteri homines uexati, nec etiã in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristeum de allegorico sensu scripturæ. CAP. III.

HAec Iosephus de mosaica Iudęorũ disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legum uirtute, & allegorica spe culatione,

culatiõe. sed tangam pauca quæ ab Eleazaro atq; Aristobolo sum/
mis apud Iudæos uiris nobilissimisq;, qui Ptolemæi tẽpore perflu/
xerunt, quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insi/
gnis fuit, ut paulo ante scriptum est, cum de traductione scripturæ
in linguam græcam diceremus, qui regijs legatis uirtutem scriptu/
ræ occultam esse ostendens, his uerbis usus est, ut Aristeus alter ex
legatis conscripsit. Dignum autẽ est inquit nõnulla eorum, quæ ab/
eo audiuimus breuiter ponere, p̃cipue quoniã temere quædam de
puris atq; impuris animalibus in lege scripta multi arbitrant̃. Inter/
rogatus enim a nobis, quãobrem si a deo uniuersa creata sunt, impu
ra nonnulla scriptura uocitat, a quibus abstinendum esse iubet, ita
disseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atq; consuetudo,
malos enim homines si cum improbis, laudabiles si cum probis con
uersantur, facile facit. Primum igitur legum diuinarũ lator ita cun/
cta deo patere ostendit, ut nihil agi, nihil excogitari possit, qđ eum
lateat. deinde cæteros oẽs homines falso multitudinẽ deorum in/
troducere docuit: cum ipsi multo p̃stantiores sint q̃ dij sui, quos ue/
nerantur, quorum simulachra lapidea, uel lignea tanquã imagines
eorum, qui ad uitam sibi nonnihil contulerunt, adorant sensum ipsi
habẽtes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autem omnino quasi dij
a gentibus coluntur illi, qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuene/
runt, cum nõ fecerint neq; produxerint ipsi quicquã, sed meliorem
eorum, quæ sunt usum excogitarint: Aut cur hodie quoq; multi
non adorantur, cum antiquioribus ad inueniendum excogitandũ/
q; multa sagatiores acutioresq; sunt: Nam de Aegyptijs quidẽ ne/
scio quid dicere oporteat, bæluas enim & serpẽtes, & uiuos, & mor
tuos uenerant̃. Hæc igitur inspiciens, diuinus ille uir mœnibus fer/
reis, & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit, quo
pacto facilius corpore atq; animo immaculatos, longeq; ab huius/
cemodi falsis opinionibus remotos fore uidebat, ut solum uerũ deũ
præter cæteras gentes adorantes, illi solummodo inhæreamus. Vn/
de factum est, ut a nõnullis Aegyptiorum sacerdotibus, qui discipli
nam nostram altius consyderarunt, dei homines gens nostra sit ap/
pellata, quod nemini nisi deum uerum colat, accidere potest. Nec
id iniuria, reliquis enim cibo, potui, uestituiq; inhiantibus nostri,

omnibus istis cōtemptis, per totam uitam de omnipotētia dei cogitāt. Ne igitur cōuersatione atq; consuetudine aliorum corrupti, ad impietatem eorū deferamur, cibi & potus, tactus & auditus, atq; uisionis purificatione legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt, quāuis singula a quibus abstinemus, & quibus utimur, profundam habeāt rationem, quorum unum aut alterum exempli gratia ponā, ne putes temere de rebus tam paruis a Mose fuisse conscriptum, sed omnia uideas ad probitatem hominum, & iustitiæ perfectionē sancte pertinere, Volucres enim omnes, qbus utimur, domesticę mundæq; sunt tritico, aut leguminibus connutritæ, ut columbæ, turtures, perdices, anseres, cæteræq; huiusmodi. Quæ uero prohibitę sunt eas rapaces, carnibusq; aliarum auium nutriti comperies, a quibus agnis, hædisq; raptis, hominibus quoq; tam uiuis, q̃ mortuis infertur iniuria. Quæ omnia merito immunda nominauit, ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret, & ad iustitiam hortaret, moneretq; iustissime atq; pacifice uiuere, sicut omnes uolucres mundæ, quæ nulli auium, nec omnino alijs iniuriant. Ita his quasi symbolis ad iusticiam intelligētes cōuertit. Nam si anīalia huiusmodi tangenda non sunt propter immundiciā suā, quales erunt homines, qui prauitate morum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc Tropologice, sancteq; intellecta plurimum cōferant, consyderatio eīn ungulæ fissanæ, an cōtra sit, distinguendos esse singulos actus probe significat, quos qui nō distinguit, omnes quasi pecora, parentes simul & filię, sorores & fratres, quodq; nec in pecudibus inuenit, mares inter se cōmiscentur, a qbus omnibus nos longe absumus. Vnde marifice una & hunc distinguēdi modum docuit, & uitæ cōstitutionisq; nostræ habendā esse memoriā monuit. Cum eīn dixisset, quācunq; ungulam scindunt, adiecit, & ruminant. Nihil enim aliud per ruminationem signat, q̃ uitæ cōstitutionisq; nostrę, ut dixi, memoriā habentē uiuere. Hoc uita alimento conseruat. Ita & alibi iubet dicēs. Memoria recordaberis domini dei tui, qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt, si qs diligēter cōsyderat, formatio corporis, alimenti dispensatio, & ad singula membra mirabilis trāsitus, ac multo magis sensuū uis, mētis agitatio, & summa uelocitas, unde

singulæ

singulæ quoq; artes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendũ omnia, quæ diximus diuina uirtute & fieri, & gubernari. Loca deinde ac tẽpora om̃ibus accommodauit, ut semp & ubiq; dei memoriam habeamus, & incipiẽtes quicquã agere & desinentes, & cũ inter agendum sumus cõstituti, iam cibi & potus tam munditiæ quã immundiciei: q̃ primitijs, quibus factis, postea utimur, ad deum nos cõuertit. Præterea per uestitũ etiam simile fecit. Quid plura? In ipsis quoq; ianuis p̃cepta dei scribere iussit, ut cõtinuam eius haberemus memoriã, & in manibus ipsis circũferre ipsa uoluit, ut ostenderet omnia nobis iuste faciunda, creatorẽ timentibus, & nostræ creatiõis memoriã firmam retinentibus. Iubet em̃ si q̃s dormitum eat, siue a lectulo recipiat, siue ambulet, siue sedeat, dei opera sibi esse meditanda, & in singulis dei potentiã, qua sumus & possumus nõ uerbis tantũmodo, uerumetiam cogitatione atq; animo admirandam, laudandam, amandam. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit, ut nihil audiendum, nihilq; tãgendum uelit, quod immundum sit, & hoc simili quadam ratione. Rapaces enim prauæq; bestiolæ sunt, a quarũ tactu nos prohibuit, sicuti catæ ac mures, pestifera q̃dam animalia, & omnino inutilia hominibus, ita lex nostra nec ṽbo, nec opere iniuriose quenq̃ dicere, aut facere permittit, & tam expræsse q̃ per signa & symbola, omnibusq; modis nõ fabulose, sed ueris rerum indicijs ad iustitiam & omnipotentẽ nos deũ conuertit. Omnis enim mentio mundorũ atq; immundorũ animalium ad hæc refert. Videbat̃ igitur mihi, Eleazarus recte ad om̃ia respondisse, nam etiã uitulos, arietes, & iuuencos nõ siluestres, sed domesticos offerendos dicebat, ut qui sacrificabãt, hac re intelligerẽt mites se atq; humanos esse oportere, p̃sertim cum oblatum affectus animi significet. Hæc Eleazarus ad legatos, qui ad eum de interpretatione legum a Ptolemæo missi fuerunt, quibus aperte significauit profundam quandã rationẽ, ac allegoricam in lege diuina cõtineri, quã inuestigare deberẽt, qui scripturã intelligere optarent. Aristobolus autẽ ille, cuius secundus Machabeorũ liber meminit, quenq; Aristotelica peritum fuisse, philosophia cõstat, similiter manus & cætera membra, quando de deo dicuntur, intelligenda esse in libro, quẽ ad Ptolemæum scripsit, his uerbis declarat. Veniamus nũc ad

ea,

ea,quibus etiã tu o rex significari tibi uoluisti,quid uelit dicere scri/ptura nostra,cum manus & brachia,facies & pedes iter & quietem deo attribuat.Quæ oĩa cõuenienter intellecta,rectam de deo sententiam non fabulosam,aut falsam confirmant.Magnæ nanq; res,q̃ sensibus non cadunt,multis profecto modis a sensibilibus,a scriptore legum exponunt̃.Et ideo,qui recte intelligunt sapientiam illius, & diuini spiritus gratiam,quæ ꝓphetam eum efficit uehemẽter ad/mirantur,ex quibus p̃dicti philosophi fuerunt,& poetę etiam non/nulli,qui propter illa,quæ ab eo accæperunt, maxime admirantur. Qui ṽo a sensu eius profundiore remoti,literæ tãtũmodo inhęrẽt, nihil magni eum scripsisse arbitrant̃.Explanabo igitur singula bre/uiter,atq; clare,quãtum in me situm est:quod si longe a ueritate ab/su ro,non scriptori,qui recte ac profunde oĩa ædidit, sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatẽ attribuas.Manus igit̃ etiam nobis multis modis dici apertissimum est: nam cum magnũ exercitum,& legiones tuas aduersus hostes mittis,magnam manũ te habere dicere uulgo solemus,& oẽs qui audiunt uires tuas, per manum significari non dubitant. quod etiam Moses designauit di/cens.In manu potenti eduxit te ab Aegypto deus. Et alibi a perso/na dei.Mittam manum meã & percutiam Aegyptios. & rursus ad Aegyptiorum regem.Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis, & in omnibus agris mors magna,quibus potẽtia de iure signi/ficatur. Vis enim hominum,& actus oĩs in manu eorum sita esse translatiue dicit̃.Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transtulit.Quies autem diuina non iniuria,utputo,dici potest stabilis creaturarum duratio atq; immobilitas, quam esse perci/pimus quia deus,cui omnia subijciunt̃,ita constituit,nunquã enim cœlum in terram conuersum est,neque terra in cœlum mutata,nec Sol luna,neq; Luna sol facta est. Et in animalibus similiter,non est enim in naturam hominis fera conuersa,nec homo in b æluam unq̃ pertrãsiuit.Hæc igit̃ quies atq; stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem etiam tempore,quo lex ferebat̃ scriptura deũ perhibet,ut omnes operationem dei conspicerent,quam descẽsum appellamus.Scribitur enim exarsisse montem igne,quando deus descen/dit,turbarumq; uoces exauditas fuisse. Cumq; tota multitudo non

pau/

pauciores q̃ decies centena milia essent, per quinq; dies in om̃i loco montis ardens ignis aspiciebat̃. Ita descẽsus ille nullum localem motum significat, ubicq; em̃ deus est, sed uiribus ignisq; mirabiles sunt, quia uniuersa cõsumunt quinq; dierum spacio, sic ardentis, ut nihil ibi consumptum fuerit, sed ipsa quoq; herbaꝝ uiriditas intacta permanserit, turbarumq; sonitu intolerabili nullis ædito instrumentis, descensus dei omnibus significat̃. Descendit em̃ quoniã uoluit diuinis Iudæoꝝ genus legibus cõmunire. Hæc Aristobolus.

De Essæis, qui priscis temporibus apud Iudæos sublimi uiuebant ꝑhilosophia. CAPVT IIII.

VErum quoniam diuinarum legum p̃cepta percurrimus, & formam allegorici sensus tetigimus, illud p̃termittendum non est, uniuersam Iudæoꝝ gentem in duas maxime partes fuisse diuisam: unam quæ præcepta legis certo quodã literæ sensu sequebat̃. alteram, q̃ maiore philosophia firmata, altius atq; subtilius omnia speculabat̃, qui & philosophi Iudæoꝝ esse putabant̃. Horum disciplinã omnes, qui nouerunt, uehem̃ẽter admirati sunt. Iosephus ꝟo atq; Phylo Iudæi perpetuę memorię uitam eorum cõmendarunt. Itaque ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur, a libro Phylonis, quem pro Iudæis composuit, nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Præter cæteros inquit, quos pene innumerabiles sanctio mosaica ad bene uiuendũ incitauit. Essæi summi omnium atque maximi sunt, ab Hosiotete, id est græcã lingua sanctitate (sicut mihi uidetur) appellati, quoꝝ secta nõ genere, sed uirtute atque humanitate discernit̃. Itaq; nemo puer, nemo adolescens propter instabilitatem ætatis, sed uiri omnes aut senes sunt, qui nullo corporis morbo, nulla animi perturbatione feruntur, sed uera soli hominum libertate fruuntur, cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium aliquid possidet, non domus, non pecus, non uas aliquod, sed omnibus in medio positis, communiter utunt̃, habitant simul & cõuiuunt quasi sodales. Cumq; omnia pro communi utilitate faciant, alia aliorum negocia sunt, quæ impigre subeuntes certant, non frigus, nõ calorem, non aliquam mutationem aeris formidantes, sed ante ortũ Solis ad solitos labores uersi, crepusculo uespertino cum gaudio redeunt, nõ aliter q̃ qui certamine gymni/

co exercētur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̃ corpori ea certamina putant, quę non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alij agricolæ, alij pastores, alij apium cultores, alij harum artiũ magistri, ita ut perfecte inter se uiuant, alijs non indigentes, nihil facere recusant, quod cum utile societati sit, turpe non est. Cumq; a laboribus suis mercedem cæperint, apud eum deponunt, qui quęstor creatus est. Is omnia diligēter procurat, quibus egent, egent autem paucissimis, cum omnem luxum tanq̃ animæ atque corporis morbum aspernent. Cōmunis est ipsis non mensa solum, uerumetiam uestis tenuis qdem omnis, sed grauior in hyeme, q̃ in uno deposita loco est, unde unusquisq; indifferenter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit, studio atq; cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt, felicissimi omnium putant, honorari a cęteris nō minus quam si eos genuissent. Et quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatē facile dissolui posse perspexerunt, uxorem ducere om̄ino recusant, castimoniæ summopere studētes. Nimium enim mulier seipsam amat, & zelotypia maxime mordet, ac uiri mores artificio quodam atq; lenocinio facile potest in peius peruertere. Si uero etiam liberos uiro pepererit, q̃ prius astute faciebat, ea iam audacter atq; aperte aggreditur, om̄iq; ui regere maritum conat. Quare uxor huic societati inimicissima iudicata est: nō seruat enim mores, nec probus erga omnes est, q aut uoluptate uictus, aut liberorum amore superatus, in seruitutē uxoris deductus est. Hac uita eorum fit, ut nō priuati solum, uerumetiam reges atque principes, eorum philosophiam plurimum admirentur. Hæc quidem in Apologetico Phylo scripsit, ut diximus. In eo uero libro, quem inscripsit, omnes studiosos liberos esse, Ita de Essæis narrat. Palestinam maxima gens Iudæorum habitant, inter quos qui dicuntur Essæi comperiuntur, plures numero, ut ego opinor quam quattuor milia. Essæi dicti, quasi sancti græce, quoniam dei cultores præcipue sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas deo putantes. In ciuitatibus nō habitant existimantes, ut contagionem aeris corporibus, sic conuersationem uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorum exercent, nec argentum,

tum, nec aurum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt quãtum necessitati possit sufficere. Hi enim ex omnibus pe/ne hominibus soli pecuniam & fundos negligentes uirtute ditissi/mi putantur, facilitatẽ uiuendi & paucorum indigentiam recte ma gnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tæla, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli factitant instrumenta, sed nec eas artes exercent, qui/bus facile omnes in improbitatem labuntur, nulla mercatura, nul/lus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ oc/casiones depellunt. Nemo seruus est apud eos, sed cum uniuersi libe ri sint, alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur, non solum quia æqualitatem contemnunt, tanquam iniustos oderunt, uerum/ etiam quasi naturæ leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadem natura genuit, quare quamuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres, auaritiæ crimine abalienati, rationalem philosophiæ partem non necessariam ad uiuendum, na turalem maiorem humana natura consequi posse putantes, alteram sophistis, alteram leuioribus reliquerunt hominibus, illam philoso/phiæ partẽ solummodo approbantes, qua de deo, & de creatiõe o/mnium scrutamur. Morali maxime inuigilant, ad quã absolute cõ/sequendam, paternis legibus adiuuant: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper qdem, sed maxime septimis diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæ teris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagogæ appellantur, ordine sub senioribus iuniores considere solent, le/guntur q; scripturæ diligenter, & exponuntur a peritissimis, symbo lis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igitur pie, sancte, iusteque uiuere, triplici regula utentes, Amore dei ardentissimo, Virtutis cultu diligentissimo, Charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant, multa nobis ar/gumento sunt. Castitas perpetua, iusiurandi nulla mentio, menda/cij odium: & præcipue quod bonorum omnium nullius mali cau/sam esse deum opinantur, Quot uirtuti studeant patet, quia pe/cuniam negligunt, gloriam spernunt, uoluptatem oderunt, cõstan/tes, seueri, magniq; animi sunt, cæteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem argumenta sunt, beneuolentia, societas, qualitas.

Nullus enim domũ habitat, quæ omnium communis nõ sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis communiter omnibus proposita, communis cibus & potus, cõmunis mensa, omnis uita communis est. Quæ omnia multo magis illi opere faciũt, q̃ alij uerbis significant. Nec mirum, quæcunq; enim quotidie laborantes cõsequunt̃, non ipsi seruant, sed in medium afferentes, communi utilitati attribuunt, nõ negligunt̃ apud eos ægrotantes, sed a communibus curant̃. Seniores nõ minus quam parentes liberi uenerant̃. Huiusmodi homines sine græca doctrina, mosaica philosophia effecit, quæ uirtutis opus hominibus proposuit, a qua libertas & oritur, & confirmat̃. Nam cum multi atque uarij diuersis temporibus, alij crudelitate carnificũ more uniuersam Iudæam uexarint, alij astuta simulatione adeo ad improbitatem cunctos peruerterint, ac suæ impietatis, inhumanitatisq; calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint, nullus unquam ita efferatus fuit, nullus ita ueterator ac malus, ut Essæorum, aut potius sanctorũ uitam criminari uoluerit, sed omnes probitate illorum superati, quasi a natura liberos putantes, summa ueneratione atque laudibus prosecuti sunt. Hæc Phylo.

De Deo, & quod mundus creatus est. CAPVT V.

VErum quoniam philosophorũ disciplina iam patuit, & totius etiã multitudinis mores diuinis legibus muniti, expositi sunt, restare uidetur ut iuniorũ Theologiam pietati maiorũ idoneam atq; cõsentaneam ostẽdamus. Sic enĩ perdiscemus quales in Theologia, & in cæteris disciplinis, Hebræi fuerunt. Phylonem igitur rursus primo libro sup legem audiamus. Nonnulli ait mundum magis quam auctorem mundi admirati, nõ ortum, sed æternum esse mundum putauerunt, male nullum pene opus deo attribuentes, cũ ecõtra oporteret dei qdem uirtutes quasi creatoris atq; patris admirari, mundo autem non maiorem, quam creaturæ conueniat, laudem attribuere. At uero Moses, qui & ad summum philosophiæ peruenit, & dei responsis secreta naturæ didicit, optime cognouit necesse esse, ut rerum aliud quidem agat cũ sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior, omni bono melior, omni pulchritudine formosior, aliud uero

inanime

inanime per se atq; immobile, sed ab intellectu cõmotum, atque for matum perfectissimum opus hũc mundum effecerit. Quem qui fu/isse ortum negant, perutilem atq; ad pietatẽ necessariã prouidentiæ uirtutẽ radicitus sustulerunt. Patrẽ enim atq; auctorem operi suo prouidere ratione probat: pater eñ omnis atq; auctor, ea q̃ genuit aut fecit, diligẽter studet cõseruare, quæ opprimere possunt expel/lens, q̃ utilia sunt suis acquirens, ad id ꝟo quod nõ fecimus, nulla cõ iunctio nobis est. Perniciosa igitur res omnino est, ut sine principatu ciuitatẽ, sic mundum sine auctore ac iudice, a quo uniuersa guber/nentur, cõsistere posse putare. Mirabilis igitur ille Moses, quod sine principio est alienũ, a re uisibili omino existimãs. Quod eñ sensibi le est, mutationi subiectum, nunq̃ idem est, inuisibili qdem atq; in/telligibili perpetuitatẽ attribuit, sensibili autẽ aliud uocabulum ac/cõmodauit. Nam quoniã uisibilis atq; sensibilis hic mundus est, ne/cessario ipsum ortũ habuisse affirmant. Vnde nõ ab re creationem etiã eius magna cũ theologia uenustate cõscripsit. Hæc de origine uniuersi. Quod ꝟo prouidẽtia mũdus gubernetur in libro, quẽ de ꝓuidẽtia scripsit, cõtrariis primũ expositis, deinde cõfutatis magni/fice probauit. Quorũ plura, quoniã longiora sunt, cõpendiosius po nam. Prouidentiã esse inquit arbitraris, cum tantã rerũ perturbatio/nem esse uideas. Quid enim humanorũ ordine certo geritur. An so lus ignoras, prauos atq; rapacissimos homines bonis omibus flore/re, diuitiis, gloria, cultu, multitudinis magistratibus, bona ualitudi/ne, qbuscunq; dixeris uoluptatibus affluere? Virtutis autẽ amicos omibus malis oppssos, pauptate, infamia, humilitate, duricie uiuen/di affligi? His aliisq; compluribus ita dictis respondet postea hoc pa cto. Nõ tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate, sed ut rex regũ iu/ste uniuersum mundũ deus gubernat, rex autẽ uerus, & iam pater est, ut eñ se habet pater ad liberos, ita rex bonus ad ciuitatẽ, & deus ad mundum, qppe qui naturę stabili lege principatũ & ꝓuidẽtiam insolubili coniunctione una copulauit. Quare quemadmodũ non negligunt, omino uitiosi a parẽtibus liberi, inimicorũ opus esse pu/tantibus submersos inuadere, sed maiore interdũ ope fouent, cum nullum in eis psidium esse uideatur. Similiter quoq; deus omnium curã gerit, nec minus eorũ, qui perperã uiuunt, tum ut occasionem

cis pœnitentię pbeat, tum ut natura se propitium esse ostendat. Ad hæc lõge absis a ueritate, si malorum aliquem felicem arbitraris, etiam si Chrœso ditior, acutior uisu quã lynceus, maioribus corporis uiribus, q̃ Crotoniatha ille Milo Ganymede formosior sit, omnibusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui enim mẽtem suã plurimorum dominatui ac pessimorum subiecit Cupidinis, doloris, timoris, stultitiæ, iustitiæ, felix atque beatus esse nullo modo poterit, etiã si uulgo beatus appellet. Nam si animi oculos parumper uolueris eleuare, atq; ut possibile homini est, de uero bono consyderare, omnia q̃ nunc admirari uideris, magno risu prosequeris: semper eñ cum meliora lateãt, in locum eorum mala irrumpentia laudant. Cum uero in medium adsunt, bona tunc, quæ cõtraria sunt, hac luce dilucidius turpitudinẽ suã ostẽdunt. Si ergo diuinũ illud bonũ mẽte cõcæperis, nihil eorum, quę dixisti, facile apud uitiosos inueniri inter bona collocabis. Pręciosissima nẽpe illorum argẽti atq; auri metalla sunt, quę a pessima terrarum parte solent prodire, permultũ nanq; profecto interest inter metallorum sterilitatẽ, & fœcunditatẽ terræ nõ metallosæ. Longe qppe abest argẽti atq; auri natura a bonitate frugũ, sine quibus uiuere nequimus, quod maxime in annonæ patet charitate. Omes eñ thesauros pro modici tẽporis alimẽto recte propter necessitatẽ iudicantes, libenter omes proiicere solent. Quando autẽ necessaria nobis cumulate affluunt, naturæ bonis abundãtes cõtenti esse nõ possumus, sed argẽto atq; auro inhiãtes, & quasi oculis capti, terreno põdere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur, cõtinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiã magnificas cupimus, q̃ nihil aliud sunt q̃ textoriæ artis laudes, & flos ouium, ut nõnulli poetę dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est, ut uel a malis laudari cupiat, hũc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet, bonam autẽ ualitudinem aurum quæret, si didicerit non prauos animi morbos ab auditu oriri. Qui uiribus corporis ceruicẽ eleuat, atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita eñ intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominẽ gloriari. Formositate corporis iactare mentis cõpos nemo poterit, q̃ breui adeo extinguit tempore, ut anteq̃ florescat, defloruisse uideat, pręsertim cum etiã inanimata artis opera, picta, ficta, texta, nõ parua uideat extare pulchritudine,

quorum

quorum omnium nihil unquam apud deum inter bona enumera/
tum est. Quid dico apud deum? cum neq; periti homines, qui recte
philosophant bona, caducas has res, aut arbitrentur, aut appellent.
Qui vero falsam, & nomine solum philosophiã sequuntur, ij animi se
medicos professi seruituti corporis inhærent nec corporum qui/
dem medicos imitantur, qui si rex ac princeps ægrotet, omnia trans/
gressi inter columna, porticus, tabulas, argẽtum, adrilicium, aurum,
lapides, cubile ipsum ilico petunt, nec uestem auro inserta admirati,
nec lapidibus ornatum cõsyderantes lectulum q̃citius possunt, cete
ris omnibus cõtemptis, manus ægroti tangunt, pulsum examinant.
interdum etiam uestibus sublatis, qua duriciæ sit uenter, quo calore
pectus ardeat, quo motu cor exiliat, inquirunt. Ex quibus omibus
alijsq; compluribus quantitate & qualitate ægritudinis percæpta,
curam morbi tandem aggrediunt. Oporteret igitur etiam philoso/
phos cum medicinam animi tenere profiteant, omia despicere, quę
falsa homines opinione maximi faciunt, ac mẽtis ipsius cubile ingre
di diligentius, & cõsyderare si propter iram inæqualiter pulsus, mo/
uetur, tactuq; ipso examinare, si aspera maledicendo lingua effecta
est, si cupiditate tumidus uenter, & ut breuiter dicam, qua intempe
rie interiora turbata sunt. Hoc eñ pacto, idonea poterunt adoptare
remedia. Nunc vero cum nequeant lucẽ ueram aspicere, exteriorum
falso rerum nitorę perculsi, quasi cæci pererrãt, reginã omnino men
tem negligentes, & satellites eius diuitias, gloriam, sanitatem, aliaq;
huiusmodi persequẽtes. Et quemadmodum summa insania est, aut
cæcos de coloribus, aut surdos de harmonia, musica. sic & uitiosos
uiros de bono & malo iudices constituere, menti capti namq; sunt,
& interioribus tenebris obcæcati, discernere nequeunt. Merito igi/
tur laudatur Socrates & alij, qui paupertatem amplexi, nec quæstu/
osa ipsi artificia didicerunt, nec amicis, aut regibus magna sibi ob/
lata munera accæperunt. Nihil enim aliud quam uirtutem bonum
putabant. Quod si mortali corpore circumducti, & morti ut ho/
mines subiecti, ac cum multitudine iniustorum hominum, ma/
xima uiuentes iniuria perierunt: Cur accusanda natura est, cum
crudelitas hominum culpanda sit? Non enim facile potest ua/
lere, qui degit in regione pestifera. Et ueluti cum magna uis

pluuiæ descendat, nisi sub tecto sis, necesse est, etiam si sapiens sis, imbrem perferre. cumq; frigidissimus perflat boreas, frigore premi & æstatis ardore calefieri. Eodē profecto modo, si cum iniustis uitā agis, necesse est multa inde perpeti mala. Veꝝ omēs, qui uirtutem negligentes, falsa corporis laudant bona, a Sole se ungi, & a Ioue la/uari putāt. Symbolica enim hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostendunt, nec enim post mortē solummodo, sed etiam per totā ui/tam animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei q siculam conscripserunt hystoriā, testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimā uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicūt, ut tabu/lis cubiculum statuerit, quo maior sonitus cum ad eum iret excita/retur, nudāq; ita, ut nihil occulte ferre posset, aditumq; ipsum fouea intercæpisse, ut uel saltibus, uel longis gradibus, uel ascensu descen/suq; pergendo, nullum posset telum occultare. Quod quantisq; igi tur animus hominis, qui uel uxorē ita suspectam habebat, malis re/fertus erat? Illis certe mihi simillimus uidet̄ fuisse, q cum ad alta præ/cipitia scandant, anteq̄ ad cacumen peruenerit timore perculsi, nec altiora petūt iam fessi, nec descēdere audent cum ad hiatum & pro/funditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem ag/gressus, cum pericula eius cognouisset, & stanti in proposito, innu/merabilia uidebat in dies pericula, & abeunti mortē imminere non dubitabat, omnibus & si nō corporibus, sed animo tamen aduersus eum armatis, quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cū quidam uitam tyrannoꝝ apud eum quasi beatā laudibus afferret, uocasse ad cœnam regio apparatu cōstructam hominē dicit̄, ac su/per caput illius sedētis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse, quē posteaq̄ reperire cōuiua ille respexit, nec surgere inde ausus, ti more tyrāni nec bibere, aut comedere potēs periculo perculsus, cer uice ac oculis ad pēdentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius, Num inqt intelligis q̄ beata sit uita nostra? talis enim est, nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium enim rerum copiam habētes propter frequentiam periculoꝝ & im pendentem formidinē nulla frui possumus. Illis similes, qui a defor/mibus sæpe meretricibus decipiunt̄, quæ ueste atq; auro ualde or/natæ, & fuco facie deformitatem occultantes, quasi hamo pisces his

insidijs

insidijs captos attrahũt adolescẽtes. Hac infelicitate nos ꝑmimur, q multis felices uidemur, & sicut tormẽtis multi coguntur mentis suę arcana pandere, sic interdum huius uitæ molestia uicti, uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis eñ certe similes animalibus tyranni sumus, quæ saginantur, qbus comedendi bibendiq; non ad aliud q̃ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecunię cupiditate uicti, manifesta dederũt supplicia. Cuius rei exempla & si quotidie uidemus, unum tamen ex priscis referre operæpræcium diximus. Dicunt igitur, qui fœtidos sacrum bellum cõscripserunt, cum lex esset, aut pręcipites ex alto deijci, aut in mare submergi, aut igne cremari sacrilegos. Cumq; Philomelus, Onomarchus, & Phaylus, tres isti Delphicum spoliauerint templum, secundum legem diuinitus supplicia dedisse. Alterum eñ cum per aspera scanderet loca, ꝓcipitem decidisse, ac ita expirasse. Alterum, cum eques per litora ferretur in profundo lapsum, una cum equo fuisse aquis demersum. Phaylum autẽ alij sacro morbo consumptum, alij cum tẽplum Inabis incẽderetur, una cõcrematum fuisse tradiderũt. Nemo profecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Oñes enim hos tres eisdẽ temporibus propter idem delictum non alijs supplicijs q̃ lex uolebat iure punitos, non a fortuna & casu sed diuinitus credere debemus. Quod si nõnulli rapaces & factiosi homines, qui nõ alienos solummodo populos, sed patrias etiam suas subiecerunt, impune id fecisse uidenť, mirandum nõ est. Primum enim nõ similiter deus atq; homines iudicant, homines eñ de manifestis tantummodo cognoscunt, deus ꝟo in animum ingressus ipum, nudos uoluntatis pspicit motus. Quare nunquã humana iudicia diuino tanq̃ meliora & iustiora ꝑponenda sunt. Multis eñ homines falluntur sensibus corporis, atq; turbationibus animi, in deo autẽ nihil est, quod fallat, sed summa iustitia una cum ueritate cuncta geruntur. Deinde recte illud imprimis, fertur id esse ad populum tyrannos, quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundant, ut nulla legum reuerentia sit, tunc deus ut uitia repellat, & ad uirtutem homines conuertat crudelibus atq; tyrannicis uiris, non iniuriam potentia præbet, uitiorum enim cumulus sine crudelitate mundari nõ potest. Et quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas

proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur, non quia ta le hominis exercitium laudetur, sed quia populo necessarium est. Eodem profecto pacto huius mundi gubernator, quasi communes uindices tyrannos, in ciuitates exsuscitat, ut iniuriam atq; impieta/tem, aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat. Qui quoniã non recto animi proposito, sed crudelitate commoti, diuinę uolun/tati subministrarunt, ut ignis cõsumpta materia demum extingui/tur, sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominũ fecerint, tunc de/mum in perniciem incidunt. Quid autẽ miramur, si tyrannorũ in/terdum ministerio effusas hominum iniurias deus compescit, cum etiam sæpius non aliorũ opere, sed per seipsum famæ, terræmotu, pe ste, alijsq; huiusmodi, quibus multas urbes desolatas uidemus, id fa/ctitet? Satis dictum esse puto, neminẽ qui male uiuat esse felicẽ, un/de maxime prouidentia esse ꝓbatur. Et post aliqua. Ventorum in/quit impetus & pluuiæ uis nõ ad perniciem nauigantium, aut agri/colarum, sed ad utilitatẽ humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram, uentis uero regionem, quæ sub Luna est, inundare so let, & utrisq;, animalia & plantas alit, auget, perficit. Quod si naui/gantes aut agricolas nonnunq̃ perdit, mirari nõ debes, minima eñ quædam isti particula sunt, cura ꝟo totius humani generis deo est. Vt ergo in æditione ludorum atq; certaminis, ædiles propter aliq̃s reipub. usus die certaminis mutato fecerunt, nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & Deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis, totius or bis curam gerens, humidiorem æstatem, & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit, quamuis nõnulli hac temporũ inæqualita/te magna damna patiantur. Elementorũ igitur inter se trãsmutatio/nes, ex quibus mundus constat, & quibus conseruatur, tãquam ne/cessarias ipse instituit, pruinæ autẽ & niues cæteraq; huiusmodi ad frigiditatẽ aeris consequuntur, sicuti ad concussionem nubium ful/gura & tonitrua; quorum nihil forsan & prouidentia sit. Pluuię ue/ro ac uenti, cum uitæ alimenti crementiq; causa plantarum atq; ani malium sint, prouidentia certe fiunt. & ex istis illa consequuntur, ut si æditoris munerum liberalitate atq; magnificẽtia magna unguen/torum copia proponatur, unde guttis quibusdam in terrã deflexis. lubricus ualde locus effectus sit, nemo nõ insanus ꝓuidẽtia æditoris

munerũ

munerum lubricitatem factam esse contenderet, sed ad magnificentiam abundantiamq; unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter, sed nubibus naturali quadam ratione accidentia, & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt, tranquillitatem enim aeris, motus uentorum, hyemes & serenitatem, his signis prædicere solent. Fornices porticusq; num uides, quorum plurimi ad meridiem respiciunt, ut deambulantes in hyeme calefiãt, & in æstate opaco frigore utantur? Quam rem illud consequitur, non ab ædificatoris sententia factum, quod umbris quæ a basi excidunt, horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium, quem quasi accidens quoddam fumus consequitur, qui tamen est, quando nõ paruam attulit utilitatem. Interdum enim non igne, sed fumo ad uentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest, quæ Solem atque Lunam cõsequuntur, & aut mortis Regum, aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus, stellas habet eius substantiæ, cuius cæteræ. Cuius rei causam, quamuis difficilis sit, non tamen negligunt, sed diligenter quęritant philosophantes: putant enim & recte iucundissimã rem per seipsam esse scientiam. Sicut igitur Sol & Luna cæteræq; Stellæ per prouidentiam factæ sunt, sic profecto cælestia omnia, quamuis nos naturam atque uirtutem omnium inuestigare nequeamus. Terræmotus autem & pestilentiæ fulminum ictus, & similia mala dicuntur, & non sunt. Nullius enim mali deus causa est, sed elementorum mutatione generantur, neque sunt principalia naturæ opera, sed ad ea quæ necessaria & principalia sunt, consequuntur. & si aliqui damnum inde habuerunt, non est accusandus gubernator. Primum, quia quos bonos esse ipsi putamus, boni fortassis non sunt. Deinde quemadmodum in re militari ad fedam seditionem, qui forte primum oblatus est plectitur, & ad extinguendam tyrannidem cognatos etiam si in culpa non sint, leges exterminãt. eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant, interdum etiam innocentes communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omẽs periclitantur, quamuis non æque peccauerint. De atrocibus aũt bestijs exercitatiõis bellicę gratia ꝑductas diuinitus diceremus.

Nihil

Nihil enim magis corpus ad labores & animos ad resistẽdum hosti corroborat q̃ uenatio, nisi tu huic defensioni opponẽdo detraxisses, sed tamẽ & qui bellicosi sunt animosiores bestijs se opponẽtes, facilius fiunt, & qui pacem amant, domi atq; in urbibus uiuentes, lõge ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones similiaq; animalia ne insidijs hominũ aliquid patiantur, procul ab habitationibus hominum uersantur. Si qui autem ex negligẽtia inermes saltus peragrant, seipsos potius q̃ naturã accusent, sicut in equestri certamine, qui uno loco sedere ac spectare non patiuntur, cum hinc illinc transeant, curruum impetu plerumq; cõteruntur. Serpẽtes autem uenenosi nõ prouidentia sed cõsequentia quadam rerum, ut in superioribus diximus, producti sunt. Fiunt enim cum innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nõnullæ bestiolæ corruptiõe nascuntur, ut corruptione alimenti uermes pediculi a sudoribus. Quæ autem spermate natura duce generantur. Ea quoniam natura principaliter intendit, prouidẽtia nasci non negamus, quãuis etiã illa duabus rationibus ad utilitatem hominũ audiui producta, quas celare nullo modo decreui. Primum igitur uenenosa animalia multos ad morbos, & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhibent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris, in magnis theriacis nõnulla membra eorum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicũt in peccatores, sicut eculeos & alia tormẽta in iudicijs pręparata uidemus. Quod autem dixisti, in domibus hominum maxime ista nasci, falsum omnino est. Procul enĩ in desertis inueniuntur locis hominem, quasi dominum fugientia. Quæ uero in habitationibus hominum nascuntur, corruptiõe magis producuntur, quamuis & carnium nidore animalia huiusmodi attrahantur. Hirundines autem si nobiscum uersantur, mirum non est, nam quoniam eas homines nõ uenantur, idcirco plurimę abundant, nam e regione fugere illa uidebis, quibus insidiamur. Non enim hominibus solum, uerumetiam brutis, ut se salua uelint innatum est. Syriæ maritima quædam ciuitas est nomine Ascalo, quo tunc applicui quãdo oraturus atque sacrificaturus Hierosolyma ad patrium templum missus fui, eo cum applicuissem, magnã columbarum multitudinem uidens admirabar, interrogantique mihi

quamobrem

quamobrem eæ aues omnia pene loca illa occupassent, responsum fuit, lege eos apud columbarum usum esse prohibitum. Apud Aegyptios autem mirabilius quiddam consyderaui. Crocodilus enim omnium bæluarum atrocissimus, in sacratissimo natus & enutritus, Nilo quãuis sub aquis uiuat, utilitatis tamẽ suæ nõ est ignarus. Magna enim copia apud eos Crocodilorum inuenitur, qui animal id tanquã sacrum uenerant. Minime autem reperiri apud eos potest qui eum uenatur, & nauigantes hic quidem nec digito aquã fluuij tangere audent, Crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiores etiã homines, uel ludo in Nilum natantes prosiliunt. Barbaras regiones fœcunditate agrorum excellere uidemus, ubi magno ingenio homines raro nascunt. Sic alimentis quidem abundant, hominibus autem, quorum gratia diuinitus alimenta producunt, carere uident. At contra accusanda Gręcia est, quia sine semine atque cultu nihil producit, sed sola homines generat uere cælestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos, cuius causa est subtilitas aeris. Non enĩ temere dixit Heraclitus. Aer siccior, anima prudẽtior atque melior, cuius signum, quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt, qui cibo & potu semper replentur. Immergit enim quodam modo motus mentis, quã cogitationẽ appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur, nõ solum animalia plura/maioraque, uerumetiam arbores maximæ nasci solent. Nõ est autẽ culpa naturę, si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Nõ enim ad huiuscemodi uoluptates natura, sed crudelitas nos atque intemperantia incitat. Ad mundi enim totius consumationem necesse erat, ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit autẽ necessarium, ut homo qui sapientiæ decore ornatur, ab humanitate in feritatem cõuersus, cæde animalium uoluptatem sibi pararet. Vnde ad hæc usque tempora qui curam continentiæ gerunt, ab hominibus abstinent carnibus, suauissimo cibo herbarum fructumque utentes. Qui uero carnium usum natura cõcedi arbitrant, magistris & legibus, quibus curæ modestia est, ab esu immoderato prohibent. Rosæ autem & crocus uarijque flores atque aromata non uoluptatis gratia, sed bonæ ualitudinis producta sunt. Nam & odore ipso iuuant interdum, & in compositione medicinarum

dicinarum (magnas enim uires habent) a medicis adhibentur. Multa enim singula nihil prosunt, coniuncta uero quemadmodum maris atque fœminæ coniunctio ad procreationem, sic uires suas ostendunt. His cæterisque huiusmodi nisi contentiosus sis, concedas oportet, diuina uniuersum hunc mundum prouidentia gubernari. Hæc a Phylone compendiosius sumpsi, tum ut ostendam quales Hebrei etiam iuniores uiros habuerunt, Tum ut pia de deo sententia Iudæorum appareat.

EVSEBII PAMPHILI LIBER NONVS

Quod etiam exteriores Iudæorum gentem admirati sunt.

CAPVT. I.

VNC autem testimonia etiam exteriorum de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim etiam Græcorum, non imperiti omnino Iudaicæ philosophię. alij uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur, alij Theologiã quantum potuere secuti sunt, Sic enĩ disces non temere, sed absoluta/ exquisitaque ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis præpositam a nobis fuisse. Primum igitur ea ponam, quæ de uita Iudæorum præclarissimi Græcorum testantur. Theophrastum igitur audias, cuius nõnullos textus Porphyrius in his libris posuit, quos de abstinẽdo a carnibus cõscripsit, his uerbis Iudæi ad hæc usque tẽpora Theophrastus ait, animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationẽ illorum hortaretur audire, non pateremur. Non enĩ comedunt ex sacrificatis, sed mel atque uinum noctu infundunt, holocausta facientes, nihilque inde relinquẽtes, ut nec ille qui omnia perspicit, rem tam prauã inspicere possit, quod faciũt interim ieiunãtes, ac quoniã philosophi natura sunt de deo inter se colloquentes, noctu autẽ stellas aspicientes orationibus deum inuocãt. Primi enĩ isti omniũ hominum, & bruta, & se ipsos offerre cœperunt, nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdẽ negocij. hæc a seipso scribit Porphyrius. Essæi Iudæi genere sunt, ij alter alterum magis diligunt quam cæteri homines faciãt, & uoluptatẽ omnẽ quasi uitiosam aspernant, cõtinentiã & integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuam putantes uirtutem. Vxores non ducunt, alienos autẽ liberos teneros adhuc

&ad

& ad omnem aptos doctrinam, adoptantes pro suis educare, ac moribus suis stabilire solent. quod faciunt non quia matrimonium abominentur, sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias oẽs adeo spernunt, ut mirabilis q̃dam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet, om̃ia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiunt̃: quod si quis forte oleo tactus fuerit, diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit̃: non eñi molles, sed aridi atq; duri esse corpore cupiũt, alba semper induunt̃, electione cõmuni quæstores & gubernatores sibi creant, & indiuisæ in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam, sed hinc illo facile migrant, semperq; assequẽtes. Heresim suam proficiscunt̃, a quibus ita suscipiunt̃, ut una eos semper uixisse diceres: unde fit, ut proficiscentes nihil impense secũ ferant. Vestem & calceos anteq̃ omnino tempore dirumpant̃, non mutant: nec emunt aliquid nec uendunt, sed cõmutatione rerum utunt̃ cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcunq; uolũt, etiam nihil afferẽtes. Erga deum maxima pietate utuntur. Nã anteq̃ Sol oriat̃, nihil eis prophanũ dicit̃, sed patria oratiõe utunt̃, qua Solem oriri precantur. deinde a prefectis singuli ad artes operaq; sua mittunt̃, & postea quam horis quinq; laborauerint, ad unum rursus locum congregantur, & aqua frigida perloti, in domũ ueniunt, quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mũdi quasi in templum ad cœnaculum ueniunt, ubi magna tranquillitate sedentibus, ordine om̃ibus panis opponit̃, & ferculũ unum unicuiq;. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit, nephasq; omnino putant ante orationẽ quicq̃ gustare. cumq; prãsi fuerint, multo diligẽtius orant. Ita & incipientes & desinẽtes laudes dei diligenter concinunt. Post hæc uestibus, q̃bus prandentes quasi sacris utunt̃ depositis, ad opera rursus exeunt, nocturnoq; reuersi crepusculo similiter cœnãt, hospitibus etiã cõsidentibus, si qui forte affuerint. Clamor aut tumultus nunquã apud eos auditur, sed ordine ita colloquuntur, ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile uideat̃, cuius causa perpetua cõtinentia est. Cibus & potus uitæ necessitate mensurat̃. Qui ad eam sectam ueniunt, non statim, sed posteaquam foris anno integro eisdem moribus uixerint, tunc

suscipiunt, non tamen omnino, sed propinquius quidem accedunt. Vna vero cum illis uiuere non licet, nisi duobus alijs annis patientiæ signa dederint, & anteq̃ communiter cum eis uescantur, iureiurando confirmant, primo pios se erga deos futuros. deinde iustitiæ ita fore cultores, ut nec sponte, nec imperio alicui homini sint nocituri, odioq; semper iniustos sibi futuros, putaturosq; semper seipsos lædi, si iusto uideant iniuriam fieri, fideles fore omnibus, ac maxime principibus. Nõ enim absq; dei uoluntate principatum alicui commẽdari. Ad hæc si ipsi præessent, nunq̃ se quicq̃ facturos, unde macularí præfectura uideret, nec ueste aut ornatu quodam meliore q̃ subditi se usurum, ueritatis fore amicos, & mendaces accusaturos, manus a furto, animum ab iniusto lucro procul retenturos, nec occultatores aliquid socijs, nec eorum secreta alijs se dicturos, etiam si mortis periculũ immineret. postremo nulli aliter hæreseos dogmata tradituros q̃ sicuti ipsi accæperunt, procul se futuros a latrocinio, conseruaturosq; sectæ libros diligenter & nunciorum nomina. Hæc seruaturos se omnia iurant. Qui autem non seruant diligenter, ilico expelluntur, & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueniunt, moriunt. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt, cum putauerint non minores iam ipsos pœnas dedisse, quã delicta eorum postulabant. Tanta vero tenuitate, paucitate utunt rerum, ut raro plus q̃ semel in septem diebus alui purgatione indigeant. Qua quidem, ex continentia in tantam perueniunt patientiam/animiq; robur, ut nec eculeo, nec igne, nec alio q̃stionum genere impelli possint, ut aut verbis legislatorem uituperent, aut illicitum quicquã comedant, quod maxime in bello, quod sibi a Rhomanis illatum fuit ostenderunt nulla enim adulatione ad torquentes unquam sunt usi, nullas lachrymas torti emiserunt, sed suauiter in doloribus ridentes, & eis illudentes, a quibus torquebantur, sic expirabant iucundissime, ut ad patriam redire uiderent. Firma enim hæc opinio apud eos est corpora quidem morti esse subiecta, animas vero tanq̃ immortales semp uiuere, cumq; a subtilissimo æthere dimittantur, naturali quodã delatos impetu corporibus coniungi, cum uero a uinculis corporum, quasi a lõga seruitute liberati sint, tunc summo cum gaudio altiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit, ut multi apud eos futura præuideant,

uideant, præcipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castiga/
tione, & prophætarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pie/
tate ac Philosophia Essæorum testatus est.

Hecatæus de eodem. CAPVT. II.

HEcatæus autem Abderita uir, & uerbo & re philosophus hystoriam de Iudæis conscripsit, a qua nõnulla sumere nõ erit alienum. Multa inquit castella oppidaq; Iudæis sunt, una uero urbs munitissima, quinquaginta pene stadiorũ habens circũitum, plures q̃ centum & uiginti milia homines habi/
tant, quæ uocat̃ hierosolyma, in medio cuius ædes lapidea est quin/
q; iugerum longitudinis, latitudinis cubitorum centum, qui portæ duplices sunt, in eo ara quadrata est integris lapidibus, ac inornatis composita, cuius singula latera uiginti, altitudo autẽ duodecim est cubitorum, apud quam domus magna est, ubi altare atq; candela/
brum, utraq; aurea sunt põderum duum talentorum, ubi lux nocte atq; die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simulachrum est, nulla o/
mnino imago, nec planta, nec lucus, aut aliquid huiusmodi, ubi no/
cte ac die sacerdotes caste uersantur, nunquam in templo uinum bi
bentes. Deinde cum rege quoq; Alexandro nonnullos ait Iudæorũ militasse, & successoribus eius fideles fuisse, seq; cum uno eorũ ser/
monem habuisse his ũbis narrat. Cum ad mare rubrum proficisce/
rer, inter alios equites iudæus quidam nomine Mysonianus me se/
quebatur, homo quem omnes tam Græci q̃ Barbari, qui eũ cogno/
uerunt, & animi maximi & robusti corporis prædicabant. Erat au/
tem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidam omnes nos stare iussisset, interrogauit quare fixi staremus, augureq; auem ostẽden/
te atq; dicente conducere ita stare, quousq; quo auis tenderet, per/
spexissent, ut si ad anteriora uolaret, cœptum iter perageret: sin autẽ posteriora uolatu peteret, reuerterent̃, silentio arcu tracto, auem p/
cussit ac interfecit. Tũc augur & nõnulli alij ualde commoti, ei ma/
ledicebant. Ipse ũo quis est inquit iste furor o homines? quomodo enim auis ista, quæ nihil de sapientia præuiderat, ueri aliqd de itine/
re nostro poterat nobis prædicere, quæ si futura prescisset, nunquã huc uenisset, ne a Mysoniano Iudæo interficeret̃. Hæc ab Hecatæo sumpta modo sufficiant.

Plearchus de eodem. CAPVT. III.

PLearchus autem Peripateticus in primo libro de Somno Aristoteli attribuẽs, uerba hæc de Iudęis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici, sed pauca modo referenda sunt, quãuis non ignoro multos somnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides idcirco, quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gliscimus. Tũc Aristoteles ego inquit, ut rhetorici solent, de genere ipsius primum si placet dicamus. Ita prorsus placet Hyperochides inquit. Ille igitur subiũxit, Aristoteles iudęus erat, qui sunt Calani ex India, Iudæi autẽ a loco, quem habitant appellati sunt. Vrbs eorum asperrimo quodã nomine Hierusalẽ nuncupatur. Hic ab altioribus Asiæ locis, ad maritimas ciuitates descendens, & lingua & animo Græcus fuit. Cumq; accidisset, ut eo tempore nos quoq; in maritimis Asiæ locis uersaremur, philosophiæ amore ad nos sponte uenit, qui multo plura nobis attulit q̃ accæpit. Hæc Clearchus. Clæmens autẽ noster Numam Rhomanorꝝ regẽ pythagoricum fuisse asserit, & Mosaica nixum doctrina legem dedisse Rhomanis, nullam imaginem deo attribuere, unde annis centum atq; septuaginta ab urbe cõdita, nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis Rhomanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo, nisi mente ad similitudinẽ dei hominem peruenire posse. Megastenes autẽ, qui cum Seleuco uixit, uir historiæ peritissimus, in tertio Iudaicarꝝ rerum hæc dicit. Omnia q̃ de natura prisci Græci scripserunt, alij etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos, qui & Iudæi uocãtur, multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad Philometora his uerbis utitur. Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis diligẽter examinasse singula uidetur, Mosaica enĩ uolumina ante Alexandrum, & ante Persarum imperium traducta fuerant, unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accępit. Numenus autẽ Pythagoricus aperte scribit, nihil aliud esse Platonẽ quam Mosem attica lingua loquẽtem. Et in primo uolumine de bono. Plato inquit, atq; Pythagoras, quæ Brachmanes magni ægypti Iudæiq; inuenerunt, ea Græce ipsi exposuerunt. Et in tertio Mosi meminit his uerbis. Iannes & Labres Aegyptij erant uiri magicis ar

tibus adeo ꝑpotentes, ut Musæo iudæorum duci uiro deo cõiunctissi mo, Soli resistere posse a cunctis Aegyptijs iudicati sunt. Multas enim calamitates, quas Musæus Aegypto intulit soluere uisi sunt. His uerbis, Numenius & miraculis a Mose factis, & quod Deo cõ/iunctissimus esset Moses attestatur. Sed iudaicæ gentis Chorylus etiam Poeta priscus meminit, & multos eorum cum Xerxe in Græciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia respõsorum, Apollinẽ ipsum inducit de Iudæis hoc oraculum ædi/disse. Attendere inquit oportet, quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculum Apollinis, quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis æratis clausaq; portis.
Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.
Nec uero uerbis facile enarrarier ullis
Exponiq; queat, illo quo semita ducit.
Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras.
Qui Nili epotant lymphas, phœnicibus inde
Proximaq; assyrijs ea cura, sed inclyta longe
Gens hebræa illam nouit, notamq; recæpit.

Et subijcit exponens. Ita uiam ad deum a Barbaris inuentam fuisse didicimus ab Aegyptijs scilicet atq; Chaldæis, ij enim Assyrij sunt, & maxime a Iudęis. Idem Apollo etiam quodam oraculo apertissi/me demonstrat his uerbis.

Chaldęis quæ uera esset sapientia tantum,
Hebræisq; ipsis concessum agnoscere pura,
Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;.

Sed de Iudęorum pietate atque philosophia hactenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiæ. CAPVT IIII.

DE historia uero Hebraica ueritate dicenda conscripta, q̃/multi conueniant modo consyderemus. Cum igit̃ Mo/ses diluuium diuinitus illatum conscribat, a quo Noe cũ suis arca lignea euasit, Berosus Chaldæus, Hieronymus Aegyptius, & Nicolaus Damascenus hystorici eadẽ de re, ut Iose/phus in primo antiquitatis Iudaicæ scribit meminerunt. Scribit eñ

Nicolaus in nonagesimosexto libro super Niniada magnum mon/tem esse in Armenia Barin appellatum, quo multos temporibus di luuij cōfugisse, ac nonnullos arca uectos in cacumina montis appli/cuisse, lignaq; arcæ illius longo temporis spacio postea perdurasse, unde Bituminæ ablato & expiationes, ut Berosus ait, homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno hystorico nonnulla tibi transcribam, Sissithrus inquit principatum, deinde accæpit, cui Saturnus magnam uim aquarum futuram significauit. Quare sal/uare se cupiēs, ad Armeniam nauigio confugiebat, sed aquæ ipsum in uia opp̄sserunt. Tertio autem die, postquam aquę cessarunt, aues emisit, ut per eas sciret sicubi terra extaret, quæ cum omnia pelagi fa cie tegerent̄ ad Sissithrum, nullibi enim consistere poterant, reuer/sę sunt. Post aliquot dies similiter factum fuit. Tertio emissæ reuer sæ ad eum fuerūt limo pedes refertæ, & tunc dij ab hominibus Sissi/thrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenit̄ in Armenia. cuius li gna remediū hominibus aduersus multos mirabiliter morbos affe/runt. Rursus cum primos homines Moses lōgis temporibus uixisse asserat. huius rei testes Græcorum hystoricos Iosephus citauit, Nul lus inquit breuitatem uitæ nostræ consyderans, falso scribi opinet̄, tam magno annoꝶ numero priscos uixisse. Illi enim deo amici, & ab ipso immediatius producti, & integriore utentes alimēto, quod longiore tempore poterat permanere, non iniuria longioribus tem porum spatijs uiuebant. Præterea etiam uirtutis gratia, & ut res po/steris perutiles, Astrologiam, Geometriamq; inuenirent, longa si/bi diuinitus uita largita fuit, quæ inuenire nō potuissent, nisi saltem sexcentis solaribus annis, quibus magnus annus reuoluit̄ uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul Græci atq; Barbari, q̄ de antiqui/tate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui Aegyptioꝶ, & Berosus, qui Chaldæorum hystoriam collegit, Molus præterea estieus, Hieronymus ægyptius, & qui Phœnicam hystoriam tradi/derunt, & ad hos Hesiodus Hecatæus, Elanicus, Acusilaus, Epho/rus, ac deniq; Nicolaus consona nostris dicētes mille annos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moses, & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit, Et Abydenus his u̸bis illi attestatur. Primos homines

ferunt.

ferunt, & terra natos robore atq; magnitudine confisos, dijs spretis, turrim eo in loco ubi nunc Babylon est, ad Solem usq; tollere contendisse, cumq; iam fere ad cœlũ ædificando peruenissent, uim uentorũ dijs affuisse, qua sup eos diruta turris cecidit. cumq; ad ea usq; tempora unius linguæ fuissent, multas in linguas diuisos fuisse, bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc incœptum, locumq; Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum. quam Hebræi Babel uocãt. De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum omẽs uno uterentur sermone, turrim ædificare constituerunt, qua in cœlum ascenderent, eam dij uentis diruerunt, & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit, ut Babylon ea ciuitas uocaret. De campo autem, qui Senaar appellat Estieus sic memorat. Sacerdotes inquit qui euaserunt, Ioui sacra in Senaar Babyloniæ contulerunt, confusaq; lingua hominum, diuersas orbis partes habitare cœperunt. Moses rursus uitam Habraæ late cõscripsit, cui multos exteriores hystoricos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De patre autem nostro Habraam, q̃uis nõ nominat, scribit tamẽ Berosus ita, ut a rebus ipsis non de alio q̃ de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatiõe, præclarus quidam iustusq; uir, & singulari cælestium doctrina preditus apud Chaldæos fuit. Hecatæus u'o librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damascenus in quarto hystoriarum hęc narrat. Damasci Habraamus regnabat cum exercitu a Chaldæa profectus, nec multo tẽpore post etiã a Damasco abiens ad Cananeam, quæ modo Iudæa dicitur migrauit, cui nomen etiam nunc magnũ apud Damascenos est, uillaq; ibi demõstratur, Habraam domus appellata. Verum cum fame Cananea premeret, ægyptus u'o magna copia rerum effluere diceretur, libenter illo, ut etiã Aegyptij sacerdotes de dijs dicentes audiret, cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis discere, aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca. Cumq; una cum peritissimis Aegyptiorũ uersaretur, & uirtutem & gloriam suam multo clariorem effecit, Aegyptijs enim diuersis uiuentibus moribus, & alijs aliorum mores obscænis prosequentibus uerbis, ille semper quæ in absentes dicebant, falsa esse demonstrans respuebat. Vnde factum est, ut tanquã grauem sapien-

temq; uirum admirati, tam ad intelligendum, q̃ ad persuadendum quod uellet paratissimum duceret, ipse ꝑo Arithmeticam & Astrologiam eos docuit. Nam ante aduẽtum eius nihil harum rerum sciebant Aegyptij, sed a Chaldæis in eos, unde in Græcos quoq; disciplinæ istæ affluxerũt. Hæc Iosephus. Alexander autem hystoricus, qui multarum rerum peritiã habuit, in uolumine de Iudaica hystoria Eupolemon ait hæc de Iudæis scripsisse. Ciuitas inquit Babylon ab his condita primum fuerat, qui a diluuio euaserunt. Quos oẽs gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram, postquã turris quam ædificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Camirine Babyloniæ urbæ, quam alij Vrien dicunt, quod nomen latine Chaldæopolim significat, natus est Habraam, qui sapientia omnibus excelluit, a quo Astrologia fuit apud Chaldæos inuenta. Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit, ut diuino p̄cepto in Phœnicem uenerit, ibiq; habitauerit, & rationem non solaris motus atq; lunaris, aliaq; Astrologia Phœnices docuerit, unde Phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cum Armenij temporibus suis bello Phœnices uicissent, forte factum est, fratruelem etiam eius captiuum abduxerunt. Habraam uero uernas suos armauit, factoq; impetu fudit fugauitq; armenios, nec fratruelem solum liberauit, uerumetiam magnam ab hostibus prędam habuit. Qua dere legati ad eum pro captiuis ab Armenijs missi. Ille autem omnem oblatã recusauit pecuniã, sumptusq; solummodo, quæ ad uictum pertinebant, captiuos humanissime reddidit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algarixa, id est latine in monte altissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus, magnificis fuit donatus muneribus. Et post pauca. Annonæ autem charitate opprę ssus, in Aegyptum migrauit, ubi uxorem eius, quã sororem & uiduam esse dicebat, rex Aegyptioꝝ abduxit, sed peste domum eius ingressa, ab aruspicibus didicit, id mali sibi accidisse, quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo intactam reddidit mulierem. Vixit autẽ Abraam in Heliopoli cum sacerdotibus, a quo Astrologiam sacerdotes didicerunt, qui tamen non inuenisse, sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit deinde primum, secundum Babylonis Belum regnasse, quem latine

tine Saturnũ dicimus, a q̃ Belus secundus. & Chanaam orti fuerũt, atq; a Chanaam patrẽ Phœnicum natum fuisse, qui genuit Chum. Hunc ait Chum Asbolum appellari a Græcis, ac Aethiopum patrẽ & fratrem Mestraim patris Aegyptiorum fuisse. Græci autem in/quit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse. Sed Atlantẽ & Enoch eundem asserit fuisse. Enoch porro inquit genuit Mathusalem, qui ab angelis dei multa cognouit, & cæteros docuit. Artapanus ue/ro hystoricus Hermuit iudæos dicit appellatos fuisse, & Hebræ/os ab Habraamo dictos, quem ait ad Pharethatem Aegyptiorum regem migrasse, & astrologiam illi tradidisse, ac post uiginti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo autem in libris, quos aduersus iu/dæos conscripsit, post diluuium inquit ab Armeniis reliquias dilu/uii, quæ ad eos peruenerũt pulsas, montana Syriæ, quia deserta erãt occupasse, & post tertiam generationem Habraamum natum fuis/se, quod nomen patris amicum significare asserit, eumq; sapientissi/mum ait fuisse, duasq; uxores duxisse, alteram Aegyptiam, alteram indigenam, suscæpisseq; ab Aegyptia, quæ ancilla erat, filios duode cim. Arabiam obtinuerunt uniuersam, unde ad hæc usque inquit tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indi/gena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac, quem latine ri/sum appellare possumus, a quo duodecim similiter filii nati sunt, quorum ultimum Ioseph appellauit, a quo tertius Moses fuit. Ad hæc Alexander hystoricus addit præcepto dei ab Habraamo, in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium, diuinitusque a tali sacrificio ereptum, arietemque qui repente astitit pro eo sa/crificatum fuisse. Iosephus etiam in primo de antiquitate iudaica, quod Affrem Habraæ filius Libyam occupauerit, ac ab eius nomi/ne illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peri/tissimus hystoria his uerbis testatur. Cleodemus inquit pro/phæta, qui & Malchas dicitur, non aliter fere quam Moses de Iudæis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios nar/rat. Quorum tres nominat Afer, Assur, Afran, & Assyriam, ab Assur dictam contendit. Ab Afran uero atque Afer, ur/bem Afran, & regionem Africam appellatam. Sed de Habra/amo hactenus. De Iacob autem idem Alexander dicit. Cum

septuaginta

septuaginta quinqꝫ annos natus esset in Mesopotamiam. parentum iussu fugisse, ut iram fratris Esau uitaret, reliquisseqꝫ parentem Isaac centum & trigintaseptem annos natum. Et postquã septẽ annis in Mesopotamia fuit, fratris materni filias Lian & Rachel duxisse, ac in alijs septẽ annis duodecim filios suscæpisse, quorꝫ non modo no/ mina, uerumetiam menses in quibus nati fuerunt, memorat. cumqꝫ redire ad parẽtes uellet, rogatum a Laba alios sex annos permansis/ se. Ita uiginti annis illum in Mesopotãmia uixisse, redeuntemqꝫ ad Chanaam, cum angelo dei fuisse colluctatum, unde non Iacob, sed Israelem appellatum, habitasseqꝫ ipsum apud Hemor annos decem, & a Sichen filio Hemor Dinam decẽnem quattuorqꝫ mensium ra/ ptam fuisse. Quare Symeon uiginti & unum annos ac menses quat tuor natum, & Leuim annos uiginti & menses sex commotos. He mor & Sichen filios eius, cæterosqꝫ omẽs mares interfecisse, multis deinde locis mutatis, tandem in Ephrata, quam etiam Bethleem ap pellãt uenisse, ubi Rachel postquam ei genuit Beniamin mortuam fuisse, quã cum Israele cõiunxisse annos uigintitres. Inde ab Ephra/ ta in Mambri ad parentem Isaacum redisse. Tunc Ioseph decem & septem annis natum, Aegyptijs uẽditum fuisse asserit, & carcerum uincula tresdecim annos perpessum, somnij regij declaratiõe libera/ tum, septem annis Aegyptum gubernasse. Isaacum uero anno uno ante uenditionem Ioseph, cẽtum & octuaginta natum annos diem suum obijsse. Ioseph deinde in Aegypto Aseneth filiã Petheseri sa/ cerdotis in uxorem duxisse, ac duos Manassem & Effrem natos, ab ea suscæpisse, & post annos nouem postq̃ in magnum peruenit sta/ tum, patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fu isse, quæ res Aegyptijs turpissima uidebatur, ac ideo tandem uoca/ tos docuisse, ne si a rege interrogarentᷣ de artificio suo, pastores se di cerent. Quæstionem etiã mouet, quare in prandio quinculpas Ben iamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat. quod ideo factũ affirmat, quoniã septem filios Lya patri eius pepererat, Rachel autẽ mater sua deos, ꝑpterea Beniamin quinqꝫ partes dedisse, & ipsum duas accæpisse, ut septẽ etiam ipsi partes, quot & Lyæ filij haberent, ne domus matris suæ minor uiderentᷣ. Habitasse aũt eos in terra Cha naam annos ducentos & quindecim, Habraam uigintiqnqꝫ, Isaac
sexaginta

sexaginta,Iacob centum triginta. Cumq; iam tertio anno fames o/mnes illas partes depopularetur,migrasse in Aegyptum Iacob an/nos centum & triginta natum. Aetatem deinde omnium filiorum Iacob,quam transmigrantes habebant conscribit,fuisseq; affirmat ab Adam usq; in migratione Iacob in ægyptũ annos tria milia sex/centos uigintiquattuor. A diluuio uero annos mille trecentos qua/draginta,mortuumq; fuisse Iacob in ægypto annos natum centum quadragintaseptem. Leuim autem cẽtum & trigintaseptem anno/rum naturæ concessisse,filiumq; reliquisse Elath nomine annorum quadraginta,a quo natum esse alterum Habraã, in cuius ætatis an/no quartodecimo Ioseph diem suum in ægypto obijsse natum an/nos centum & decem. Habraam deinde hunc pastorẽ duxisse uxo/rem Lochabeth auunculi sui filiam,& in septuagesimoseptimo ętа/tis suę anno Aaron & Mosem ab ea suscępisse,inter quos tres annos interfuisse dicit,mortuumq; fuisse Habraam natum annos centum & trigintasex. Hæc ab alexandro sumpta sufficiant. Theodotus au/tem elegantissimo carmine gentis Iudęorum hystoriam conscribẽs hęc eadem de Iacob,& de filijs suis,& de Ioseph conscripsit. Artapa nus similiter & Phylon non iudæus in.xiiij.de hierosolymis,ipse q̃/q; carminibus similia de Iudæorũ maioribus testatus est. Aristæus autem in iudaica hystoria de Iob quoq; cõscripsit, dicens Esau ipm filium fuisse,habitasse in Idumeæ atq; arabiæ finibus, fuisseq; ipum & iustitia & diuitijs p̃cipuum,tẽtatumq; diuinitus magnis calami/tatibus fuisse. Primum enim armenta eius latrocinio sublata,deinde septem milia ouium una cum pastoribus perijsse,& postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse,atq; uno eodemq; die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse. Cumq; male ita affectus esset Elipham Cemanitarum regem,& Valdad Saucheorum tyran num,& Sopham Mineorum regem,& Eltum zobitem ad cõsolan/dum ipsum accessisse,quibus Iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre,ut a pietate in deum nunq̃ remoueatur. Ita propter hãc magnanimitatem eius liberatum a morbo & ditiorem q̃ prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupolemum de Mose audia/mus. Ait enim sapiẽtissimũ hominẽ Mosem fuisse,& literas Iudęis primum tradidisse,& a Iudæis Phœnices accepisse, Græcos uero a

Phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephrim ægyptiorum filiam regis ait puerum, quoniam ipa non pareret Iudęum adoptasse, quem Iudæi Mosem inquit Græci Musęum appellant, cuius doctrina multa Orpheus didicit. hunc Mosem instrumenta bellica inuenisse affirmat, literas quoq; quas sacerdotibus tradidit, ægyptiorumq; urbem in sexdecim partes diuisisse, ac singulis pręfectos instituisse, quæ omnia uidelicet fecerat, ne populi, ut solebant, conspirantes modo hunc, modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait, ut quasi deus ab ægyptijs coleretur, & propter literarum inuentionē Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephrim inuidia commotum, causam interficiēdi Mosi quęsiuisse, & sic aduersus Aethiopas in ægyptum irruentes, cum imperio ipsum misisse, exercitumq; sibi a Iudæis maxime conscripsisse, ut propter imperitiam militum una cum eis periret. Quod bellum, ut ab Heliopolitanis accæpisse asserit, decennio gestum fuit, & propter diuturnitatē eius ciuitatem in eo loco conditam, ubi sedentes, ęthiopum impetu sustinebant, quam Hermopolim inquit, id est Mercurij ciuitatē appellant. Ibi consecratam, ibi primo fuisse, quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethyopas autem admiratione uirtutis ita Mosem coluisse, ut etiā circūcisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cū uictor redijsset, uerbo q̄dem a rege bene suscæptum, re autem quotidie mortē illi q̄sitam, ac insidias multis modis paratas, maxime cū ad Merida matrem ultra ægyptum in æthiopię finibus sepultam ex p̄cepto regis proficisceretur, a nomine cuius urbem, ubi sepulta fuit Meroen appellatam: nec minus quam ibi cultam fuisse. Quæ cum Moses percępisset in arabiam, ilico profugisse, & Raguelis arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantiæ morbo, quoniā multis modis Iudæos prẹmebat, ægyptiorum regem expirasse. Ad alia enim opera, quæ ipsos construere iussit, diuersam etiam q̄ ægyptij uestē indui uoluit, ut facilius cogniti, ab omnibus tanq̄ impij punirentur. Mosem autē a deo quotidie liberationē populi petere, & quodā die repente coram eo ignem e terra, ubi nulla incendio apta materies erat, subito erupisse, ac uocem ędītam fuisse, liberandos sibi esse Iudęos, & in antiquam patriam cōducendos. Hac re fretum prius quam exercitum comparasset, ad regem ægyptiorum Soceri

consilio

consilio descendisse, dixisseq́ orbis domini iussu liberandos esse Iu/
dæos. Quo audito in carcerē ipsum fuisse intrusum, unde nocte cu/
stodibus mortuis, & repente portis patentibus, armisq́ omnibus,
quæ ibi fuerant fractis exiuisse, rectaq́ uia in regiam usque ad re/
gis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse, interroga/
tumq́ a stupente rege, quodnā esset dei nomen, a quo missus esset.
Cumq́ a ceruicibus inclinatus, Moses in aure sibi dixisset, audien/
tem mutum cecidisse, & a Mose suscitatum fuisse, scripsisse quoque
ipsum nomen dei in Tabula dicit, quas literas cum nonnulli sacer/
dotum deriderent, legere nescientes, spasmo ait omnes exspirasse.
Tunc etiam signum rege petente baculum a Mose in serpentē con/
uersum, omnibusq́ magno timore perculsis, a cauda captum dra/
conem, in baculum rursus conuertisse. Deinde Nilum baculo per/
cussum abundasse adeo, ut uniuersa Aegyptus summersionem ti
muerit, singulisque āñis ex illo tempore similiter abundaret. Postea
cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum rediisset, anima/
libus in fluuio cunctis morte corruptis, magno fetore aquam ita
oluisse, ut Aegyptii siti & pestilentia simul laborarent, regem au/
tem perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum.
Sed Memphiticos sacerdotes uocatos/ morique iussos, nisi aliquod
signum ipsi etiam æderent, magicis artibus dracone producto, &
fluuii colore mutato effecisse, ut elatus rex, atrociter Iudæos tracta/
ret. Tunc a Mose terram baculo percussam, muscas uenenosas, de/
inde rursus percussam ranas, locustas, aliaque huiusmodi monstra
produxisse. Vnde apud Aegyptios ubiq́ in templo Isidis baculum
deponitur atque colitur. Terram enim Isidem esse, quæ baculo per/
cussa, monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur,
& terræmotu Aegyptus uniuersa quateretur, quo domus & tem/
pla multa ciciderunt, perfractum calamitatibus regem Iudæos libe
rasse, quos ab Aegyptiis argentea, aureaq́ uasa, uestem, ac aliam ga
zam mutuo accæpisse, ac tertio die postquam recesserunt, in ma/
re peruenisse. Dupliciter deinde rem fuisse dicit. Memphitas enim
dicere, cum magnam locorum Moses haberet peritiam, refluxum
maris obseruasse, ac ita cum populo transiuisse. Heliopolitas autem
propter gazam, quam Iudæi mutuo abstulerunt, regem commotū

magna manu in Iudęos profectum fuisse. Mosem uero percussisse baculo mare, ut cælesti uoce admonitus fuit, & sic diuiso mari trāsijsse. Cumque post Iudęos psequerent ęgyptij, tum fulminibus, tum refluētibus aquis perijsse, Iudęosque liberatos annos triginta in eremo uixisse, quasi niuem deo quotidie illis pluente, qua nutriebant. Mosem autem longū ait fuisse, flauum canum, prolixiore capillo ac barba, & denique statura & facie dignitatis permagnæ, omnia uero ipsum absoluisse ait annos natum octuagintanouē. Ezechielus etiam poeta uniuersam Iudæorum hystoriam carmine moreque tragico scripsit, & in omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit. Et Demetrius hystoricus similiter, qui dicit Mosem ex ægypto in Madiā profugisse, ac ibi Iothoris filiam Sophorem nomine in uxorem duxisse, quam cōiectura a nominibus capta, ex Habraam genus traxisse affirmat, Habraam enim ex Thetura Iessan genuisse, & ex Iessan natum fuisse Adam, a quo Raguelē, ex Raguele uero Iothor & Bab, & Iothoris filiam Mosi nuptam fuisse. Generationes quoque ait ita cōuenire, ut uerisimile sit Semphoram, & Mosem, & Habraam descendentes eisdem temporibus fuisse. Mosem enim septimum, Semphoram autem ab Habraam sextam fuisse, & Madiam urbem ab uno filiorum Habraæ nominatam fuisse. Eupolemus uero Mosem ait. lx. prophetasse annos, Iosuæ autē. xxx. & uixisse centum & . x. tabernaculū ab eo in Silo fixum fuisse, & post eum Samuelem prophætasse, a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eū Dauid filium Cis, a quo Syros & Phœnices usque ad Euphraten domitos fuisse. Idumæos etiam Ammanitas, Moabitas, Itureos, Nabatæos, Nabdeos, Suronemque. Tyri, ac Phœnices regē bello coactos, tributa Iudæis contulisse, eique petenti locum fuisse diuinitus monstratum, ubi templum esset ędificandum. Angelum enim uidisse in eo loco stantem, ubi altare postea conditum fuit, cui angelo nomē Dianathan fuisse, a quo non fuisse permissum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella, quæ gessit cōtaminatus erat templū ędificare, sed quam magnam posset facere pparationem, ut templum a filio eius facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum æris argēti, auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupręssi atque cædri, naues enim eum præparasse Melanis Arabiæ ciuitate, misisseque in insulam

Vrphen

Vrphen in rubro mari positã, auri metallis abũdantissimã, unde in Iudęã innumerabilia pene põdo auri delata fuisse, regnasseq́ dauid annos quadraginta, ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim an/nos agenti traditum fuisse. Impetratumq́ ut templum ædificaret, a quo iam regnante, ad Vaphrem ægyptij regem hoc exemplo lite/ras missas fuisse. Rex Salomon Vaphri ægyptio regi amico pate/no Salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accę/pisse. cumq́ mihi pater pcęperit templum deo, qui cœlum & te rã creauit condere, ut etiam ad te scriberem præcępit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atq́ fabros ad ędificandum templum dei mit tere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptij Vaphres regi Salomoni salutẽ. Lectis literis tuis non paruo affectus gaudio sum, quod patri tuo optimo uiro & diuinitus probato, in regnũ suc cessisti. Ad ædificandum autem templum dei inter fabros atq́ mini stros, octuaginta milia hominum ad te destinaui. Dabis igitur ope ram, ut ordine uiuant, & rebus necessarijs non careãt, temploq́ dei condito, incolumes ad nos redeant. Tyrio quoq́ regi scriptum fuis se hoc modo. Rex Salomon Suroni, Tyri, Sydonis atq́ Phœniciæ regi amico paterno salutẽ. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accępisse, cumq́ mihi pater pcęperit templum deo, qui cœ lum & terram creauit condere, ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atq́ fabros ad ædificandum tẽplum dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoq́ sic scripsisse. Su/ron Tyri Sydonis & Phœniciæ rex Salomoni regi salutem. Lectis literis tuis, gratias ægi deo, qui tibi regnum patris tradidit. Et quo/niam scribis fabros ministrosq́ ad condendum templum dei esse ti bi mittendos, misi ad te milia hominum octuaginta, & architectum Tyrium hominem ex matre Iudęa, uirum in rebus architecturę mi rabilem. Curabis igitur ut necessarijs nõ egeant, & templo dei cõdi to ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in Galileam & Samariã ad Moabitas inquit, & Ammanitas, & Galacidas, ut frumẽta & ui/num centum & sexaginta milibus hominũ diligenter subministra/rent. Olęum autem a Iudæa eis præbebatur. Ligna igitur primum, quæ a patre ipsius in monte Libani cæsa iacebãt per mare in Iopen, ac inde in Hierosolymã duxisse, incœpisseq́ templum dei ędificare

annos tredecim natum, populosq; prędictos in opere iugiter fuisse, & præter frumentum ac uinum, cætera q̃ necessaria sunt a Iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministrata, fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta, & latitudinis similiter, fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathan dei prophętam iussisse, ædificatumq; templum, totum undiq; a pauimento usq; ad tectum deauratum, & tectum laquearibus factum, & aureis tegulis æneis de foris contectum, duasq; columnas æneas altitudini æquales templo decem cubitos in circũitu continentes, auro deauratas soliditate unius digiti, alteram a dextris, alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem, ad exemplar eorum, quæ a Mose in tabernaculo facta erãt fecisse, & alia a dextris templi, alia a sinistris posuisse. Lucernas autem aureas sexagintaseptem, in unoquoq; candelabro factas, & fornicem maximum ad borealem templi partem ædificasse, quæ quadragintaocto æneis columnis sustentabatur, fecisse etiam labrũ uiginti cubitorum longitudinis, & latitudinis similiter. profunditas autem cubitorum quinq;, gradusq; circumductos construxisse, ut sacerdotes adire, ac pedes & manus lauare possent, posuisseq; ad dextram partem altaris, iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorum, ut in ea rex staret, quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis, & catenas tanquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis, instrumentis quibusdam extendisse, a quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant. Hoc factum fuisse, ne aues super templum sederent, neque nidos in laquearibus eius facerent, ut templum ab omni foret immunditia incontaminatum. Hierusalem quoq; urbem muris, turribus, ac foueis ab eo fuisse circumductam, regiam quoque ibi ædificasse, quæ Hieron Salomonis, id est latine Salomonis ædes fuit appellata, unde corrupto, postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse, & Hierosolymam græce appellari. Quibus factis, sacrificium deo mille boum in Sylo fecisse, & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Mose facta. Inde in Hierosolymam ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam, cæteraq; omnia, ut prophæta p̃cepit, deoq; holocaustum

locaustum duo milia ouium, & tria milia quinquagintaque uitu/lorum. Totum autem aurum, quod in templo columnis, cæte/risque omnibus templi uasis fuit consumptum, quadragesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos, & alia instrumenta mil le ducēta trigintaduo talenta. Aeris uero in columnis fornicibus ac ceteris talenta decem & octo milia & quinquaginta, misisseq; omēs in regiões suas Phœnices simul atque Aegyptios decem auri talen/ta singulis data. Talentum autem dico inquit, quod Syclum appel/lant. Et Aegyptiorum quidem regi oleum & mel in magna quantita/te misisse. Suroni autem columnam auream, quę Tyri in templo Io/uis conspicitur. Vnde ille simulachrum filiæ fecit, quod in aurea co lumna imposuit. Mille quoque scuta fuisse a Salomone aurea cōfir/mat: uixisseq; ipsum ait annos quinquaginta duos, & regnasse qua/draginta. Timochares autem, qui Antiochi res gestas conscripsit, quadraginta stadijs circumduci Hierosolymā asserit, abruptis ual/libus undique natura munitam, urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari, ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluen/tibus irrigari. Ab urbe autem usque ad quadraginta stadia, magnā esse aquarum penuriā. Phylo autē fontem fuisse in urbe asserit maxi mū, q tēpore hyemis deficiebat, æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretatione legis iudaicæ, de aquis Hie/rosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit, posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pauimentū templi constratum est, & aqua sæpius in templū immit/titur, ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solēnita tibus offerunt. Fons uero copiosissime atque integer in tēplo ipso scaturit, ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo cōsolida/tas defluit. His ita dictis, nō est prætermittendū quod de Hieremia Po lyhistor conscripsit Alexander. Tēporibus inquit Ioachin, Hiere/mias prophetauit, qui missus a deo cum Iudæos aureo simulachro, cui nomē erat Baal sacrificantes reperisset, futurā eis propter hoc ca lamitatem prædixit, unde Ioachin uiuum iussit cremari. Illum autē dixisse foueas ipsos a rege Assyriorum captos iuxta Tigridem atque Euphraten eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem Ba/bylociorum regem audiuisse, ac a Stibare Medorum rege in auxiliū

abducto

abducto, centum & octuaginta peditum, equitum cẽtum & uiginti milia ducentem, ac decem milia curruum. Primo Samaritanas omnes urbes, Galileam, Scythopolim, & Galatidem euertisse. deinde Hierosolymã, & Iudæorꝝ regem Ioachim unum cœpisse, & aurum argentum. æs, cæteraq; omnia, quæ in templo fuerant arca excepta, & tabulis in Babylonem asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua, Nabuchodonosor inquit ꝑdicta mœnia ędificare cœpit, grauiter ęgrotauit. mortuusq; est post quadragesimum tertium annum regni sui, cui Enilmalurchus filius successit. hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nerglisaro sororio suo insidijs exceptus, in secũdo anno regni perijt. Deinde filius eius Labesoracus mensibus nouem, quo insidijs interfecto, cõmuni consilio Nabonida insidiatorꝝ unus regnauit, qui Babyloniæ muros, q iuxta fluuium sunt, lateribus & bitumine condidit. In septimo autẽ & decimo anno regni eius, Cyrus rex Persarum magna manu Babylonios petijt. Nabonida ꝟo regnum suum defensurus, exercitũ construxit, & uictus pugna in Borsippum urbem confugit, quam Cyrus Babylone capta obsedit. Sed Nabonida diu ferre obsidionẽ non potuit, seq; Cyro tradidit, qui ꝗhumanissime ipsum tractauit. ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit, ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris, imo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atque octauo anno regni sui Nabuchodonosorem templum destruxisse, quod secũdo anno regni Cyri restitui cœptum decimo anno regni Darij tandem conditũ fuit. Sed Alphœus etiam de Assyrijs, & Nabuchodonosore hoc modo scribit. Megasthenes inquit uir priscus, Nabuchodonosorem Herculε robustiorem dicit fuisse, uniuersamque Libyam, cæteramque Asiam usque ad Armenios domuisse, quem Chaldæi dicunt cum in regnũ suum redijsset, furore diuinitus captum, magna exclamasse uoce. Futuram o Babylonij, uobis ego calamitatem prænuncio, quam nec Belus ille, nec ulla uis deorum auertet, ueniet Persa semiasinus, qui uobis afferet seruitutem. His alijsq; huiusmodi dictis, subito euanuit. Cui filius Milma Rudocus successit, quem Iglisares interfecit, ac loco eius regnauit. Cui Babaso Arascus filius successit. Quo insidijs interempto, Nabinidochus regnauit. hunc Cyrus

capta

capta Babylone, Carmaniæ principem fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit. Omnia inqt illa loca aquis cõtecta fuisse dicunt. Belus autẽ regionẽ siccasse perhibet, & Babyloniã cõdidisse, quæ mœnia aquarum illuuione deleta, Nabuchodonosorus restituit, q̃ remanent ad hæc Macedonũ tẽpora. Et post pauca, cum principatum ait Nabuchodonosorus accæpisset, cõtinuo Babylonem tripli ci muro quindecim diebus muniuit, & fluuios Armachalem atque Acrachanũ ab Euphrate ortos obstruxit: paludẽ etiã effodit uiginti passuum altitudinis, parasangærũq; quadraginta, portasq; in ea fecit, quas Riuotenẽtes appellabãt, qbus apertis, Babyloniæ cãpos irrigabãt, rubriq; maris inundationẽ obstruxit, & Teredonem urbẽ ad sustinẽdos Arabum impetus cõdidit, & in regia pensiles hortos plãtauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniã legit̃ apud Danielem Nabuchodonosorẽ in tẽplo suo ambulantẽ arrogantia motum dixisse. An nõ est ita Babylon magna quã ego in potẽtia mea, ad laudẽ gloriæ meæ in domum regni cõstruxi, & adhuc ista loquẽtem euersum fuisse. Ad hæc oĩa illa placet afferre, q̃ Iosephus in libro de antiqtate iudaica dixit. Sufficiunt inqt ad ostendendã antiqtatem iudaicã Syriorum simul, & Chaldęorum, & Phœnicũ scripturæ, & Græcorum innumerabiles hystorici, maxime Theophilus, Theodotus, Mnasses, Aristophanes, Hermogenes, Euemerus, Comotq; ac deniq; Zophirus, q oẽs & alij forsan cõplures (nec eĩ oia ipse legi) diligẽter de nostris cõscripserũt. quorum multi & si nõnullis aberrarint, cõmuniter tamen ab omnibus antiqtati nostræ testimoniũ perhibet, q̃uis Phalereus, Demetrius, & Phylon senior, q carmine cõscripsit, ac Eupolemus nõ lõge absunt a ueritate, qbus uenia danda est, quoniã magnã nostrarum literarum peritiã non habuere.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DECIMVS.

Aec Iosephus & alia huiusmodi multa, quæ breuitati consulentes p̃termisimus, & ad alia trãsire cõstituimus. Nam quoniam quibus rationibus gentilium fabulis cõtemptis, scripturã Hebræorum suscępimus, dictum est, ac ipsos Græcos, & uitam, & doctrinam Hebræorum admiratos fuisse, auctoribus suis demonstratum. Age iam de

claremus, multa quoque ab Hebræis Græcos sumpsisse. Quemadmodum inquit Geometriam, Arithmeticam, Musicam, Astronomiam, Medicinam: ipsa denique literarum elementa, artesque cæteras à Barbaris, ut postea ostendam, accæperunt. sic de pietate in unum deum, ac reliqua, quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata, non aliunde quam a Iudęis, ut paulo post patebit, habuerũt. Quod si quis contendat naturali quadam ratione ipsos ea inuenisse, nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea, quæ a prophętis Iudęi acceperunt, & pclarissimi Græcorum philosophi conscripserunt, diligenter sequi uolumus, non erimus certe accusandi.

Quod Græci non solum a Barbaris artes, sed alter alterius inuenta dictaque furantes, suo nomini attribuebant.

CAPVT I.

NOn autem miretur quispiam, si ab Hebræis multa eos furatos esse asserimus, cum nõ modo disciplinas atque artes a Barbaris abstulerint, uerumetiam ad hos usque dies ambitioni seruientes, alter alterius inuentionem furentur, imo uero nõnulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserũt. Non sunt mea hęc uerba, sed eos ipsos audias, cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostẽdere aggrediamur, ut mores eorum facilius cognoscas. Cum enim ipsi alter ab altero furti honorẽ sibi arripiat, quo modo abstinere a nostris poterũt? Clæmens igitur noster in sexto, aduersus gẽtes poetarum, philosophorum, hystoricorum, oratorũque furta præ oculis posuit. Textus enim ipsos Orphei, Homeri, Hesiodi, Heracliti, Platonis, Pythagoræ, Herodoti, Theopõpi, Thucydide, Demosthenis, Aeschinis, Isocratis, aliorumque transcripsit & contulit, reque ipsa ostendit, multos nominibus suis aliorum ædidisse uolumina, ueluti Eugramon Cyrenætis Musęi de Thesprotis librum integrũ sibi attribuit, nec solũ perutilia a Barbaris dogmata furatos esse, uerumetiam, quæ nobis per sanctos uiros miraculose tradita sunt imitatos, fabulis implicuisse: percontanturque ab eis falsa ne sint, quę scribunt, an ueritatis aliquid cõtineant. Si falsa inquit dicent, ut mendaces cõtemnemus, Si uera, cur ea, quæ a Mose ac prophætis facta esse dicuntur, non credunt? Similia enim multa esse nemo ignorat, sicut illud, quod in primis fertur, longo tempore Iouem olim nõ pluisse, uniuer/

uniuersamque Græciam aquarum penuria cõfectam Apollinem in/terrogasse, qd sibi esset faciundum, respõsumque oratiõe ipsius Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus in montem Aeacus, & mũdus in cœlum extensis manibus cõmunem patrem omnium inuocauit, orauitque ut ab hac calamitate liberare Græciam dignaretur, quo ad huc orante, nubes excitatæ tonitrua facta, magnaque uis pluuię subi/to erumpens, uniuersam Græciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fœcundissimus Græcis annus tunc fuerat. Hoc inde sumptũ esse qs non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum, & dominus uoces & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens con/scribit, quibus furacitatẽ Græcorum ostendit: quem si legeris, quanta sit eorum ambitio nõ ignorabis. uerum quoniã iste noster est, ab ipsis græcorum philosophis, ut solemus, latrocinia gręcorum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de studioso auditu. Apud Lõginum inquit ad honorem Platonis, ut singulis annis fieri solet, multi simul philosophi cœnabamus, & post cœnam, ut fit, colloquebamur. Cum interim inter Caustrium & Maximum orta dissensio est. Maximus enim Ephorum Theo/pompo anteponebat, Caustrius uero furem fuisse, nihil a seipso scri/psisse ostẽdebat, ac a Demacho, & Callisthene, & Anaximene plu/ra q̃ tria milia commotum sublata, & in concione transposita ostendebat. Tũc Apollonius grãmaticus. Ignoras inquit Caustri Theo/pompum etiã, quẽ tu laudas, furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Areopagetico Socratis, quod nihil aut boni, aut mali aliunde, q̃ a se ipis hominibus accidat, cæteraque huius ad uerbum transcripsit. Sed nõ orationes solummodo ille furatur, uerumetiam aliorum gesta falso aliis tribuit. Nã cum Andro hystoriã diuinationũ cõscripserit, dicatque de Pythagora, quod aquã a puteo haustã in Metaponto sitiens, postq̃ bibit. in tertiũ diem terręmotũ fore p̃dixerit. Hæc oĩa Theopõpus ad alios transtulit. Phęrecidem eñ Syrũ ita prędixisse asserit, nec in Metaponto, sed in Syria id fuisse dicit. Sibaris quoque urbis captiuitatẽ ad Melesnæ urbis causam trãstulit. Tũc Nicagoras ego q̃que inqt cũ hystoriã eius legerẽ, multa ipm a Xenophonte accæpisse, mutasseque ad peius consyderaui. Xenophon eñ in quarto Pharnabazi Agesilai collocutionẽ ꝑpter Apollolopha/

nem Cyziphenũ factam ita cõscripsit, ut & dignitas & mores utri/ usq; quomodo legas cerni oculis uideãtur. Hanc rem in undecimũ historiæ Græcæ Theopompus traduxit. Itaq; dicit, ut muta tardaq; uideant. Vt enim furtum cælaret, ea interposuit, quæ cũctationem quandam colloquentiũ ostendunt, & animatã Xenophontis ora/ tionem corrumpũt. Tum Apollonius. Cur Theopõpum, & Epho rum uiros in dicendo tardos furti accusamus, cum Menander quo/ q; similiter fecisse inueniat? Et ab Aristophane grãmatico, qui eũ ualde amabat, admonitus fuisse dicat? Vnde Latinus sex libros ędi dit, quos de Menandri furtis inscripsit, ubi omnia quæ ab alijs accæ/ pit, unum in locum cõtulit. sicut Philostratus Alexandrinus de So/ phocle fecit. Cęcilius autẽ integram ad finem fabulam Antiphonis, quæ Iouista dicit, a Menandro in Diffidemonem transcriptã osten dit. Sed quoniã in hanc rem nescio quomodo incidimus, ego quo/ q; accusare Hyperidem uolo multa fuisse a Demõsthene furatum. uerum quoniam eisdem fuerunt temporibus, uestræ puto cõiectu/ rę relinquẽdum, quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo, si autem uos Demosthenem ab illo accępisse cõtendetis, laudo, quoniam q̃ accepit, multo præstantiora reddidit. Vituperan dum autẽ Hyperidem duco, si elegantissimã Demosthenis oratio/ nem ad peius cõuertit. Et post pauca. Belanícus etiã inquit, q̃ de mo ribus Barbaror cõscripsit, ab Herodoto, & Damasco intercępit, Quid uero aut de Herodoto dicam, qui in secundo ab Hecatæo mi lesio multa trãstulit, ueluti de Phœnice, aut de fluuiali equo, de ue/ natione Crocodillor, aut de Isocrate atq; Demosthene, quorum al ter in numularia oratione, alter in oratione aduersus Onetorem, o/ mnia quę de quæstionibus Issæus in oratiõe de hereditate Chilonis dicit, eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho, qui multa eisdem uerbis transcripsit? Antimachus etiam poeta, multa furatus ab Homero, parumq; immutata scripsisse inuenit, uerũ ne alios fur/ ti crimine accusando, ipse quasi fur rephendi possim, unde hæc ha/ bui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igit duos libros de fur/ tis Ephori cõscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Ctosij furtis. Liber etiam eiusdẽ legitur de simili Herodoti crimine. Et in libro, quem de uestigijs inscripsit, furta Theopompi recitat.

Tum

Tum Prosenes alios quidem fures deprehēdistis. Platonem autem cuius solēnitatem tanquā herois celebrantes apud Longinum conuenimus hoc ipsum fecisse, uereor enim furti uocabulum dicere, cū de Platone uerba facio, nō deprehendistis. Quid ais inquit Galictas? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirentur, si eorum, qui apud Platonem philosophati sunt, libri omnes reperirent. Nam cum forte his diebus Protagoræ de ente librum legerem, aduersus eos, qui unum ens dicunt esse, eadē omino inueni scripta, quæ apud Platonē leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis, ipsum audiatis, nouitateq; nanq; rei commotus, memoriter omnia tenere studui. His dictis, uerba ipsorum philosophorum conscribit, quibus apertissime furem fuisse Platonem ostendit. Sed satis iam dictum est, quod alter ab altero Græci furentur, & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplinas omēs & artes a Barbaris Græci accęperūt. CAPVT. II.

NOn est autem ab hac præparatione Euangelica alienum breuiter ostendere, disciplinas omnes & artes a Barbaris Græcos habuisse, ne quis accusare nos audeat, si ab Hebræorum scriptura pietatem didicisse prædicemus, cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur, nec fabulis Theologiā immiscere, Hebræorum doctrinam plane imitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt, qui apud gręcos recte aliquid philosophati sunt, non hebręis solum, nec Phœnicibus atq; ægyptijs, sed priscis etiam ipsis græcis. Primus enim omnium ex Phœnicia Cadmus Agenoris filius, mysteria & solēnitates deorum Græcię tradidit, simulachrorum cōsecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus, Linus etiam & Musęus, quos circa tempora Troiana floruisse asserunt, a quibus nihil aliud quam Aegyptiorum atque Phœnicum falsitas paucis commutata Græciæ commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythius, Clarius, Dodonæus maxime colebantur, simulachraq; aliorum deorum atque heroum & tēpla constituebantur. Et post multa sæcula philosophiæ data ita diligenter opera est, ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent, præclara illa maiorum oracula cum authoribus suis

cõtempserint, quippe ab illis nullam se consequi utilitatẽ uidentes, aliena tanq̃ nudi atque pauperes ueritatis & disciplinę non temere scrutabantur, & ab aliis gentibus, quæ utilia ueraq; censebant, in o/mnibus artibus atq; disciplinis nõ sine labore mutabantur. Nempe ipsi gręci confitentur post Orphea Linum & Musęum antiquissi/mos, ut ipsi dicunt, theologos, & multorum authores errorũ septẽ quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse, ut sapientes uulgo appellati sint, qui omnes temporibus Cyri Persarum regis florue/runt. Quo qdem tempore apud Hebræos nouissimi omnium pro/phætæ fuerunt annis post troiana tempora pluribus q̃ sexcentis. A Mose autẽ non paucioribus q̃ mille & quingentis. quod paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud q̃ sententię q̃dam commodæ atq; breuiter dictæ, ad utilitatem humanę uitę cõ pertum est. Magno deinde spacio tẽporis interposito, philosopho/rum genus incœpisse fertur. Pythagoras em̃ primus omnium fuit, quem philosophiæ quoq; nomen inuenisse constat. Hunc multi Sa mium, alii Tyrrhenum, alii Syrium, aut tyrium fuisse cõtendunt. Ita non plane Græcus maximus, & primus philosophorum ab omni/bus dicit̃. Nam Pherecidem doctorem Pythagoræ Syrium omnes fuisse tradunt, q̃uis non eum solummodo, sed Persarum etiam ma/gos, & Aegyptiorum diuinatores audisse Pythagoram asseratur, eo tempore, quo Iudæorum alii in Babylonem, alii in Aegyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachmanas Iudæorum philo/sophos, sic ab aliis Astrologiam, ab aliis Geometriam, ab aliis Musi cam, ab aliis Arithmeticam, & aliud ab aliis habuisse. A Græcis au/tem nihil eum habuisse ausus quispiam est dicere, tanta doctrinæ & bonarum artium penuria in Græcia fuit antequam Pythagoras o/mnia, quę ab illis collegit, summo studio docuit, & diuinos ꝓpterea meruit honores, a quo prima philosophia ꝓcessit. quam Italicã quo/niam ibi maxime docuit, appellare solent. Secunda est, quam Tha/les unus de septem sapiẽtibus tradidit, quæ Ionica nominatur. Ter/tia Eleatica dicitur, cuius Xenophanes colophonius author ascribi tur. Thalem autem multi non Græcum, sed Phœnicem dicũt, non/nulli Milesium fuisse arbitrantur, quem tradunt ab Aegyptiorum diuinationibus pleraq; accępisse. Solonem uero unum de septem,

qui

qui leges Atheniensium cõscripsit, tempore quo Iudæi Aegyptum frequentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo quidem in libro doceri eum a barbaro uidemus his uerbis. O Solon Solon, Græci semper pueri estis, senex autem nullus unquam græcorum fuit, ac ideo apud uos nulla disciplina uetus inueniri potest. Plato quoque ipse, cum Italicam philosophiam hauserit, in Aegyptum abijsse traditur, nec breui tempore conuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia, quæ optima sunt, a Barbaris se consecutum profitetur. Dicit enim in Epimenide causam fuisse Barbarum illum, qui primus hæc inuenit. Vetusta enim regio inquit, eos aliud qui primi hæc inuenerunt. Longam autem ætatem multi consecuti sunt propter æstiui temporis serenitatem, quam Aegyptus maxime atque Syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita sunt. Deinde subijcit. Fateri autem oportet quicquid a Barbaris Græci acceperunt, ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato. Democritus autem multo prius a Barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quam omnes cæteri homines, qui modo sunt, regiones peragraui, multas urbes uidi, sapientes uero audiui, nec quisquam me in demonstratione linearum superare potuit, nec ipsi quidem, qui Arsepedonaptæ apud Aegyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria disciplinarum amore absfui. Babylonem enim etiam iste & Persas in Aegyptum, ut disceret petijt. Quid de Heraclyto, ac de alijs Græcis dicam, per quos omnes illuminatam doctrinis Græciam constat? Nam antesecula eorum uatibus & oraculis dæmonum inhiabat, nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero Apollinis illa responsa nihil penitus hominibus contulerunt, sed errantes huc atque illuc magno sudore aliena sibi homines congesserunt. Geometriam enim ab Aegyptijs, Astrologiã a Chaldæis, & alia ab alijs accæperunt. Sed nihil unquam tanti mutuati sunt, quanti hoc est, quod ab Hebræis habuerunt, unius enim dei cognitionem inde recæperunt, & multitudinem dæmonum suorum spreuerunt. Cur ergo nos incusant, si Hebræorum scripturam Barbaram, ut ipsi dicerent, Græcæ philosophiæ anteposuimus? quoniam omnia bona

a Barbaris ipsi furati sint, nec quicquã utilitatis a dijs suis habuerũt? Quos iure apud eos multi contempserunt, ut impij dici q̃ demonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant, aut non magis laudant atq; admirantur, qui falsitate cõtempta, etiam theologiam secuti sumus, quæ sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neque in impietatem incidimus, ut multi græcorum sapiẽtes, nullum Deum colentes, neq; rursus, ut mirabiles philosophi summum deum cognoscentes, multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his alias. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas, sed omnia inuenta hominum humanæ uitæ utilia a Barbaris Grẹcos accæpisse comprobemus. Primus igitur qui literarum elementa Græcis tradidit, Cadmus ex Phœnicia erat, unde Phœnicia literarũ elementa prisci poetẹ dixerunt. Multi Syros literas primos comperisse asserunt. Syrij autem etiam hebrẹi sunt. Nam iudea in Syria semper a scriptoribus habita est, & Phœniciam etiam apud priscos appellari cõstat. Temporibus autẽ nostris palæstinem Syriæ appellant, Argumento autẽ illud maximo est ab hebrẹis repertas esse literas ipsarum literarum apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione significatiua uocant̃, quod apud Græcos nullo modo fieri potest. Vnde nõ esse ab illis inuẽta, sed ab illis accẹpta declarat̃. Om̃es autẽ literæ apud hebrẹos uigintiduẹ sunt, quarum prima Aleph dicit̃, quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth, quod domus significat. Tertia Gimel, quod uocis plenitudinẽ significat. Quarta Daleth, quod librorũ dici potest. Quinta Iod, quod uocabulum ista significat, q̃ om̃es uoces talẽ sensum efficiũt. Disciplina domus, plenitudo librorũ hæc. Sextum elementũ apud eos Va dicit̃, quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai, quod uocabulum significat uiuit. Septimum, id quod significat uiuens, totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum Teth dicit̃, id est bonum. Decimũ Ioth, & interp̃tat̃ principiũ. Simul hæc duo bonum principiũ significãt. Vndecimũ Caph, latine tamẽ. Duodecimum Labd, quod & postea Sanich, quod interp̃tatur auxiliũ, totũ hoc simul ex ipsis significat. Disci totũ simul tamẽ disce. Deinde sequitur elementum quod Men appellant, quod interprẹtari potest ex ipsis. deinde Nun, idem sempiternum auxilium his accedit. Ain, quod la

tine

tine fontem, aut oculum significat. deinde Phi, quod os dici potest. deinde Sade, quæ uox iustitia interpretari potest. Simul sensus est fons, aut oculus, & os iustitiæ. Elemētum deinde accedit Cophi, id est uocatio. deinde Ris, quod caput significat. deīde Sen, quod dentes dicere possumus. postremo Thau, q̄d signa dici potest. Omniū igitur sensus elementorū hic est. disciplina domus, plenitudo librorum, hæc in ipsa uiuit uiuens bonum principium: tamē disce ex ipis sempiternum auxilium, fons, aut oculus, atq; os iustitiæ, uocatio capitis, & dentium signa. hæc est elementorum hebraicarum latine dicta sententia, quæ disciplinę literarum summopere conuenit, quod apud alias gētes inueniri nequit. Vnde fateri necesse est, nō ab alijs q̄ ab hebræis literas esse inuentas, Græcos uero ab hebraicis accepisse, ipsa literarum appellatio significat. hebræi enim Aleph, grę ci Alpha dicūt: illi Beth, græci Vita, gāma græci, gimel illi. deinde delth, illi deltha, isti & alteri zai, alteri zeta, cætera quoq; similiter. Vnde patet ab hebræis literas inuentas ad alios & ad græcos tandem peruenisse. Hæc de literis dicta sufficiant. Clæmens quoq; cum in similem inciderit materiam, Aegyptios ostendit medicinam inuenisse, & Aesculapium amplificasse. Atlantem autem ex Lybia primū nauim construxisse, ac nauigasse: Astrologiā primos Chaldęos, ægyptios deinde ædidisse, Phryges auium uolatus primos obseruasse, & Tuscos aruspicium comperisse, Telmissinos somniorum interpretationem, Thyrrenos tubam, Phryges fistulam: ex Phrygia enim erat Olympus & Marsyas, qui fistulam inuenerunt, Lucernę usum Aegyptios, qui annum in duodecim partes primi distinxerunt, primiq; lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt, nec intrare in templa quēquā a muliere nisi lotum sanxere, Geometriā etiam ipsos inuenisse, Selmentem uero & Damnamenęum Iudæos in Cypro primos ferrum inuenisse, ferri autem tincturam aut temperiem, qua robur accipit, delam iudæum comperisse, quāuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse asserat, falcem Thraces comperisse, ut primo peltis equestres usos, quā Illyrij primo inuenerūt, Cadmū auri metalla primum in monte Pangeo excogitasse. Quadritemem a Carchidonijs primum factam fuisse, cuius architectus Vosporus fuit, Medeam primam tincturam capillorum excogitasse. Panno/

nes, qui Noricum habitant, quos Noropes appellant, æris usum inuenisse. Olympum ex Mysia, Lydiam harmoniam. Dicordum Assyrios, Sambucam, instrumentum etiam id musicum est, Troglodita. Marsyam phrygem tricordum, diatanãq; harmoniã, & myxophrygiam, atq; myxodiam, Thamyrinthraca, harmoniacam, doricam, Sydonios triremem, Siculos phormingem, non ualde a cythara differentem. Hæc Clæmens noster, cæteraque huius a Cydippo Mãtineo, Antiphane, Aristodemo, ac Aristotele collegisse ait, operæ autem precium est a Iosepho etiam Iudæo nonnulla transcribere. Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribit, multo iuniores fuisse græcos ostendit, ac a Barbaris omnia collegisse, diuersaq; inter se ac uaria cõscripsisse. Verba igitur eius hæc sunt. Non possum inquit non admirari eos, qui putant de uetustissimis rebus, solis esse Græcis credendum, nobis autẽ cæterisq; hominibus nullam esse fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus, quę a gręcis facta inuentaq;, siue urbes cõditas dixeris, siue artes excogitatas, siue legum sanctiões heri aut nudiustertius, si eum nostris conferas, incœpisse putabis. Scribendæ uero historię curam omnium postremam ipsis fuisse constat. Vnde ipsi quoq; Chaldæos, Phœnices, & Aegyptios (non eñ libet modo nos quoq; istis cõnumerare) aperte fatentur, uetustissimam firmamq; priscarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant, quę minimas cõtinentis regiones patiuntur, multaq; opera, ac magno studio sẽp incubuerunt. omnia pclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posteritati commendari. Græciam uero non ignoramus sæpius deuastatam, rerum gestarum memoriã amisisse. Ita nouo genere uiuendi sæpius instituto, a se originem rerum incœpisse putarunt. Literas aũt posteriores pene omnibus accęperunt, a Cadmo enim didicisse gloriantur. Nec tamen, aut ex templis, aut loco publico scripturam se habuisse dicere audent, quę id significet. Vnde magna quæstio est, utrum Troiani belli temporibus literis uterentur, & paulo post Cadmus ꝑo Milesius, & Argiuus Acisilaus, qui primi apud Græcos hystoriam scribere aggressi fuerunt, non multo ante Xersis tempora fuisse perhibentur. Præterea Pherecides Syrius, Pythagoras, & Thales, qui de cælestibus atque diuinis

rebus

rebus primi Græci pauca scripserũt ab Aegyptijs & Chaldęis cun/cta didicerunt, quos omes una uoce Græci uetustissimos omnium prędicant. Quomodo igitur supremæ arrogantiæ non est sibi solis antiquitatis memoriam attribuere? Aut quis ab ipsis scriptoribus non facile percipiet, nihil certũ, sed omnia coniecturis Græcos scri/psisse? Pugnant enim inter se omnes, & alter alterius falsitatẽ redar/guit, non est opus ut eos moneam, qui melius me sciunt, quod Ella/nicus, contra quem Acusilaus de Genealogijs ędiderit, nec ut enu/merem in quot, quantisq; Hesiodum repræhendit, nec dicam quo/modo Ephorus Ellanicum, Timæus Ephorum, Timæum posteri/ores. Herodotum omnes repręhendunt. Non est necesse de singu/lis atq; minoribus dicere, cum de Persarum in græciam impetu, & de pręclaris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent, cum etiã Thucydidem, qui accuratissime suorum tem/porum conscripsisse hystoriam creditur, quasi mendacem nonnulli accusent. Huius discrepantię, quamuis multę possint esse causę, duę tamẽ mihi pręcipue uidentur. Quarum prima & maxima est, quia nullam curam, ut publice pręclara facinora scriberentur, græci po/puli habuerunt, ac ideo magna in scriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipsi etiam Athenienses, quos & indigenas putant, & dili/gẽtiores fuisse cõstat, primas oĩum publicę scripturę leges Draco/nis de cæde, q̃ paulo ante Pisistratũ fuit, cõmẽdatas fuisse asserunt. Nõ oportet de arcadibus dicere. qui q̃uis uetustissimos se oĩum p̃/dicent, ultimi tamẽ oĩum literas didicerũt. Quare cum nihil extaret publice, quo & ignari docerent̃, & mẽdaces redarguerent̃, partim ignorantia, partim affectione factum est, ut magna inter scriptores discrepantia inueniat̃. Altera causa est. qa non ueritatis amore, q̃uis ita profiteant̃, sed eloquentiæ suæ ostentatione, quoniã ueteres scri/ptores superaturos se facile credebãt, scribendi laborem sumebant. Ita nonnulli fabulas, nonnulli ciuitatũ, aut Regum laudes, aut uitu/perationes, nõnulli ueterum scriptorum, ut ipsi eloquẽtiores uide/rentur, emẽdationẽ cõscripserunt. Vnde fit cum hystoriã scribere profiteant̃, nõ id sed huius oppositum faciant. Veritatis enim hysto riæ signũ illud est, ut de eisdem rebus eadẽ omnes cõscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt, si unusquisq; aliter quã cæteri con/scripsisset.

scripsisset. Hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori testimonium afferre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicẽdum modo de his est, qui priscis temporibus prudentia doctrinaq; clari ad Aegyptum usq; profecti sunt. Sacerdotes eñ Aegyptiorum in sacris libris scriptum inueniũt Orphea, Musæum, Melampoda, Dædalum, Homerum poetã, Lycurgum, Spartiatem, Solonem Atheniensem, Platonem philosophum, Pythagorã Samium, Eudoxum mathematicũ, Democritum Abderitam, Enopidem Chium ægyptum petijsse, quorum omnium uestigia, aliorum imagines, aliorũ nomina, locis aut instrumentis indita extant, afferuntq; uniuersa illos, quibus apud græcos claruerunt, ab ægyptijs accæpisse. Orphea enim mysteria Dionysi & errores Cereris sic cõscripsisse, ut mysteria Osiridos, & errores Isidos se habent, nominibus solummodo immutatis. Supplicia uero impiorũ apud inferos, & amœnos piorum cãpos ad imitationem eum fecisse earum rerum, quæ in sepulchris ab ægyptijs geruntur. Quam rem Orpheus primus apud Græcos transtulit, & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea, quæ de Saturno & de Titanum pugna dicũtur, ac de alijs deorum calamitatibus ab Aegypto in Græciam traduxisse. Dædalum autẽ affirmant uolutiones Labyrinthi fuisse imitatum, qui usq; ad hæc tempora in Aegypto permanet a Mendote: uel sicut quidã dicunt, a rege Maro multis annis ante Minoem cõstructus, cuius rei signũ est statuarum numerus, quas Dædalus apud græcos confinxit, neq; enim plures neq; pauciores sunt, quam apud Aegyptios sint. Ita ꝗ̃o esse inde maxime patere aiunt, quod in Memphy de Prophylea Vulcani Dædalo architecto facta ostendũt. Quo qdem ope adeo admirabilis ingenij uisus, ut lingnea eum statua donauerint, quæ in eodem Vulcani templo conspicit. Adeo enim superauit Aegyptios, a quibus didicit, ut propter multa, quæ adinuenit honores diuinos apud eos cõsecutus sit. Templum eñ Dædali ad hæc usq; tempora in insula quadã iuxta Memphim summopere colit. Argumẽta quoq; nõnulla solẽt afferre, quibus fuisse in Aegypto Homerum plane ostẽdunt, ac maxime, ꝗa Heleneã scripsit potionẽ Thelemacho apud Menelaum hospitanti præbuisse, qua factum est, ut calamitatũ suaꝝ obliuisceret. Quam qdem potionẽ ab Aegyptijs dicit

poeta

poeta Helenam a Polymnesta quadam Thanis uxore didicisse. Nã usq; ad nostra tẽpora solæ Diospoliticæ mulieres iram atq; mœstitiam potionibus sedare nesciunt. Diospolis autem Thebæ sunt. Venerem quoq; aureã Homerus appellat, quo nomine uulgo ab ægyptijs nominantur; & lucus Veneris aureæ apud eos adhuc inuenit. Lycurgum similiter Platonem, atq; Solonem, multa in libris atque legibus suis conscripsisse patet. quę ante illorum tempora Aegyptij habuerunt. Pythagoram quoq; Geometriam, & Arithmeticam ab eis didicisse, & animæ in cætera animalium migrationẽ a dogmatibus Aegyptiorũ sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in Aegypto cõuersatum, multa inde didicisse. Enopidem quoq; ab Aegyptijs astrologis, & alia cõplura, & obliquationẽ zodiaci percępisse. Eudoxum etiam ab Aegypto in Græciam multas astrologiæ rationes trãstulisse. Teraculem similiter atq; Theodorum Rheti filios, qui simulachrũ Apollinis pythij fabricati sunt, quiq; fingendo apud priscos omnes excelluerunt, multis annis in Aegypto uersatos contendunt. Hæc a Diodoro sumpta sufficiant. Si ergo ab omnibus barbaris qcunq; clari apud Græcos fuerunt, non pauca neq; minima accęperunt. nec idcirco quispiam eos accusauit, cur nos accusant. qui uera pietatẽ cõmoti, scripturã hebræorũ cõplectimur.

De antiquitate Mosi, ac Prophetarum. CAP. III.

VErum ne forte, quoniam cognitionẽ unius dei Hebræos solummodo uere habuisse diximus, ac ab eis cæteros, si quid hac de re preter Hebræos uere senserunt, accæpisse cõtendimus. ne quis unquam aliter actum putet, ac a gręcis Iudæos hoc habuisse dogma contendant, declarandum est, quibus temporibus Moses & prophætæ fuerunt. Plurimi ergo (peruti lis namq; res est) de antiquitate Mosi & pphætarum scripserunt, a quibus nonnulla transcribam, q̃uis ipse noua uia rationeq; usus hoc modo rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris Romanorum Augusti temporibus Saluatoris nostri natiuitatem fuisse, doctrinamq; quintodecimo Tyberij Cæsaris anno Euangelicã incœpisse. Si quis ergo ab hoc Tyberij anno ad superiora scãdẽs, diligẽter usq; ad Darium Persarum regem, & restitutionem templi puenieт, quingentos quadragintaocto annos inter Tyberiũ & secun

dum

dum Darij annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darij an/
nus, sexagesimęquintæ olympiadis primus fuit. Tyberij autē quin/
tusdecimus ducentesimæquintæ, ac primæ olympiadis quartus in/
uenitur. Ita centum ac triginta septem olympiades interfuisse mani/
feste uidentur, qui numerus quaternario auctus, quadriennium em̄
olympiadi attribuitur, qngentos quadragintaocto annos effecit. In
secundo autem anno Darij septuagesimus Hierosolymorum, & tem/
pli destructionis fuit, ut Iudæorum hystoria ostendit. Quod si a secun
do Darij anno ad primam olympiadem percurras, olympiades qui/
dem .lxiiij. annos .cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos,
si ab ultimo desolationis anno, ac restaurationis principio ascenden
do auferas ad qnquagesimum annum Oziæ Iudæorum regis, quo
tempore Isaias & Osee prophętarunt, omnino peruenies. Ita prima
olympias Isaię temporibus fuisse inuenitur. Inde autē a prima olym
piade usq; ad captiuitatem Troiæ, ut Græcorum ipsorum historiæ
significant, quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur, quem
annorum numerū a quinquagesimo Oziæ anno similiter auferen/
do, ad tertium annum Labdonis Iudæorum iudicis peruenies. Ita
Troianæ urbis destructio septem annis anteq̄ Sanson Hebręos iu/
dicasset, fuisse ostēditur, quem corporis robore inuictum fuisse, ut
Herculem Græci scribūt, Hebræi testantur. Inde a captiuitate Tro
iana, si quadringentos ascendendo annos auferas, ad Mosem & ter/
rigenam Cecropem deuenies. Omnia uero, quæ apud græcos mi/
rabilia narrantur, post Cecropem fuisse constat. Nam Deucalionis
diluuium, Phaetontis incendium, natiuitas Erichtonij, Proserpinæ
raptus, Cereris mysteria, Eleusinorum constitutio, Triptolemi sa/
tio, Europæ raptus a Ioue, Apollinis partus, Cadmi ad Thebas ad/
uetus, & ad hæc iuniores illi Dionysus, & Minos, Aesculapius, Per/
seus, Dioscuri, Hercules post Cecropem omnes fuerunt. Quare o/
mnibus his multo uetustior Mosem fuisse confirmatur. A Mose
uero usque ad primum annum uitę Habraam quingentos ac quin/
q; annos comperio, quos si a Cecropis regno ad superiora aufe/
ras, ad Assyrium Ninum tandem peruenies, quem aiunt primum
toti Asiæ, India solum excepta, regnasse, a cuius nomine ciuitas Ni
nus appellata est, quam Iudæi Ninihen dicunt. Eo tempore Zoro/
astes

astes magus apud Bactrios regnabat. Nino autem uxor Semira/mis successit. Nini ergo atque Semiramidos Zoroastisq; tempo/ribus Habraam fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis ratio/nibus in eo libro demonstrata sunt, quem de Temporibus inscri/psimus. Vtar autem impræsentiarum Porphyrij de uetustate Mo/si testimonio, illius uidelicet, qui Hebræorum atque Christiano/rum inimicissimus odij cumulo, ipsum quoque Mosem atque pro/phætas, improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Mosi magis comprobabitur. In quarto er/go eorum, quos aduersus nos libros euomit, his uerbis utitur, Narrat autem Iudæorum hystoriam, uerissime, quoniam & loco/rum, & uirorum nomina similiter atque ipsi posuit Sachoniatho Berutius, qui earum rerum omnium monumenta ab Hierobal/to, Dei Leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem hystori/am Belbalo Berutiorum regi inscripsit, quorum uirorum tempo ra, multo ante Troiana tempora fuisse comperiuntur. Is Sachoni/atho Phœnicum lingua partim a singularum urbium annalibus, partim a libris sacris, qui templis dedicari solebant, collegit in/genio, quem non multo post Mosem Semiramidos temporibus fuisse scriptum est. Hæc Porphyrius. Si ergo Semiramidos tem/poribus Sachoniatho fuit, eam uero multo ante troianam calamita/tem fuisse perhibetur, An erit Sachoniatho quoque troianis tem/poribus multo uetustior? Sachoniathonem uero ab alijs collegisse hystoriam, ipse Porphyrius testatur, quos & ipsos iuniores Mose fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Mosi Sachoniathonem fuisse, quoniam tamen Moses Semirami/dos temporibus huius Philosophi testimonio comperitur, quan/do nos Habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moses secun/dum Porphyrium, quam ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante troiana tempora. Quare Moses quoque si/militer. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit, quando nec ciuitas, nec nomen Atheniensium erat. Primus autem Argiuo/rum rex quinti Assyriorum regis temporibus fuit cētum quinqua/ginta annos post Mosem atq; Semiramidem, in quibus nihil apud Græcos illustre factum inuenit. Quadringentis autē annis & quin/

quaginta

quaginta fere post Semiramidē primus apud Athenienses Cecrops indigena, ut ipsi dicunt, regnauit. Triopa septimo post Inachum regnante apud Argiuos, & post Inachi autem tempore Ogygium dicitur diluuium fuisse. Et Apis apud Aegyptios primus Deus appellatus est, & Inachi filia, quam Isidem Aegyptij nominarunt. Prometheus quoq; & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autē usq; ad Troianorum calamitatem paulo pauciores q̄ quadringenti anni colliguntur, in quibus diluuium Deucalionis, & incendium Phaethontis fuisse nō ignoramus. Cecrops autem primus Deum Iouem appellasse fertur, & aram instituisse primus, & simulachrum Palladis erexisse. Post Cecropem autem Dij græcorum omnes nati fuisse uidentur. Ita ad Troiana tempora a temporibus Mosi plures quā octingenti anni Porphyrij testimonio fuisse comperiunt. Homerū uero atq; Hesiodum multo iuniores Troia fuisse manifestum est. Pythagoram uero & Democritum in quinquagesima olympiade septingentis fere annis post Troiam fuisse constat. Quare huius philosophi authoritate mille quingentisq; annis ante græcorum philosophos Moses fuit. Verum quoniā multi præclari apud nos uiri, atq; doctissimi Iudæorum antiquitatē certis uerisq; argumentis probarunt, quorum alij a Græcis, alij a Chaldæis atque Aegyptijs, nō nulli etiam a Phœnicibus atque Hebræis propositum suum approbarunt, imo uero cuncta simul conferentes, mirabili ratione ac uia, singularum gētium p̄clara facinora, quæ in eisdem tēporibus gesta sunt, collegerunt: eorum nonnullas uoces uerbaq; transcribam, ne laborum suorum fructu authores priuent. Vtar autem testimonio multorum, ut ex omnibus Hebræorū uetustas indubitata habeat. Africanus igitur in tertio annalium, his uerbis utitur. Vsq; ad olympiadas nihil exploratum in hystoria Græcorum inuenit, sed omnia confusis cōscripta tēporibus sunt. Post olympiadas uero, quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur, nulla penitus cōfusio temporum fit. Quare p̄clara fabulosaq; facinora, quę ante primā olympiadem fuerūt, summatim colligā. Quæ uero post gesta sunt, ita cum Hebraicis, Persicisq; hystorijs conferam, ut ea quæ in eodē tempore fuerint, aperte significem. Hebræorum igitur in Babylonem migratio, a Nabuchodonosore facta, septuaginta durauit annos.

nos, Cyrus regnauit olympiade quinquagesimaquinta a Diodori Thali Castoris Polybij Phlegetōtisq; historijs patet, quo anno Iesus filius Iosedech primam particularemq; deductionem populi fecit, ut apud Esdram Iudęum conscriptum est. Verum ista, ut dixi, propter olympiacum certitudinem eodem modo ab omnibus conscripta sunt, cum nullam omnino cōfusionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena, cuius temporibus primum & maximum diluuium in Attica fuit, & Phoroneus Argiuus regnabat, usq; ad primā olympiadem anni fuere mille atq; uiginti. Ita enim om̄es asserunt, q Atheniensium annales conscripserunt. Ellanicus dico atq; Philochorus. Castor etiam & Thalus in hoc cōueniunt, qui Syriam historiam diligenter tractarunt. Diodorus quoq;, qui orbis historiam in bibliothecis contulit, alijq; permulti. Et post pauca. Dicimus ergo Ogygem, a quo primum diluuium nominatum Ogygium est temporibus Mosi fuisse. quod hoc pacto ꝓbamus, Ab Ogyge, ut diximus, mille uigintiq; anni usq; ad primam olympiadem fuerunt, a qua usq; ad quinquagesimamquintā olympiadem, id est usq; ad primum annum Cyri Persarum regis, & iudaici populi reductionē anni fuerunt. ccx. & . vij. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvij fuerunt, quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies, quo ab Aegypto Moses populum eduxit. Fuit ergo Moses Ogygij temporibus, a quo Eleusis cōdita est. Atticos igitur annos ab ista sumamus. Et post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuij centum nonagintanouem annis usq; ad Cecropem Attica sine rege, & pene deserta fuisse perhibetur. Actęum enim quem post Ogygem fuisse nonnulli fingunt, cæterosq; usq; ad Cecropem nuda solummodo esse nomina Philochorus scribit, & post aliqua computatiōe annorum a iudaica scriptura diligētius facta. A Mose igitur inquit usq; ad Cyrum mille. ccxxxvij. anni colliguntur. Quod ab Ogyge ad Cyrum etiam secūdum Græcorum historicos colligi demonstrauimus. Sed Græcorum etiam nonnulli hoc ipsum testantur. Polemon enim in primo Gręcarum historiarum. Temporibus inquit Apidos Phoronei filij magna pars Aegyptij exercitus ab Aegypto expulsa, in Palestina Syriæ non longe ab Arabia habitarūt. Apion etiam Possidonij filius, grammaticorum omnium diligentissimus,

historiæ perscrutator in quarto historiarum, & in libro aduersus Iudæos Inacho inquit regnante apud Argiuos, & Amasi apud ægyptios Iudæi duce Mose, ab ægyptijs defecerunt. Herodotus quoq; Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit, iudęorum etiam quodãmodo meminit, cum Syrios dicat, qui Palęstinam habitant circumcidi solere. Ptolemæus prȩterea Mendesius, q ægyptiorum historiã ab initio cõscripsit, his ita cõuenit, cȩteriq; omes, ut minima quędam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaq; Græcorum, siue uera, siue ficta, post Mosem fuisse comperiuntur. Visum est autem mihi a tempore regni Attici, res grȩcorum Hebraicis conferre. Primo igitur Ogygȩ anno, quo usq; ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostẽdimus exitus Iudæorum ab ægypto factus est, & in Attica Ogygium illud diluuium, neq; id iniuria. Cum enim ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur ægyptij, non poterant aliquȩ partes etiam orbis non cõmoueri, Attica prȩcipue, quia coloni ægyptiorum, ut multi alij, & Theopompus in Tricarano affirmat, Athenienses fuerunt. Post quattuor autem & nonaginta annos, Prometheus fuisse a nonnullis dicitur, quem finxisse homines fabulantur atq; formasse, quoniã sapientia eloquentiaq; sua bestiarum uita in ciuilem transformauit. Hæc Africanus, Tacianus uero, qui se ipsum in assyria regione natũ dicit, uir lingua græca doctissimus, Græcis omnibus Mosem antiquitate anteponens, de Homero inqt Stesimbrotus, Thasius, Callimachus, Colophonius. Reginus, Theagenes, q fuit Cambysæ tẽporibus, & Herodotus Halicarnasseus, alijq; complures scripserũt. Sed quoniam aliter alij tradiderunt, quibus fuerit temporibes, affirmare nõ possumus. Crates enim ante reductionem Herculidarum octuaginta post Troiana tempora annos floruisse contendit, Erat Hosthenes post centum annos, Aristarchus quãdo Ionica colonia deducebatur centum & quadraginia annos post destructionẽ Troianam, Philochorus Architippi atheniensium principis tẽpore centum & octuaginta annis post captiuitatem Troianam, Apollodorus ducentis & quadraginta post Troiana tempora, nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post Ilij euersionem, alij Archilochi æqualem fuisse contendunt, qui fuit olympiade uigesimatertia

tia temporibus Gygę regis Lydorum. Sed hæc relinquantur. Nam quando ita confuse de temporibus scribitur, uniuersa historia titubat. Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moses enim modo non multo ante illa tempora, uerumetiã ante Dardanum fuit, Vtar autem testimonio Chaldæorum, Phœnicum, & ægyptiorum. Berosus enim uir Babylonius sacerdos, multo antiquiorem troiano bello Mosem fuisse scripsit. Theodotus autem, Ipsicrates, Mochus, Phœnices fuerunt, quorum historiã in grę cam linguam Aditus uir disertus traduxit, ubi scribitur Troianum bellum paulo ante tempora Salomonis fuisse, ægyptios omẽs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse, quorum annales Ptolemæus nõ rex, sed Mendesius sacerdos a sacris libris collegit ac ædidit. Is regnante Amoside apud ægyptios Mose duce Iudæorum exitum ab ægypto fuisse affirmat, Amasimq; fuisse tunc dicit quando Inachus in agris regnabat. Apion etiam grammaticus, Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerũt autem ab Inacho ad bellum Troianum generatiões uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum omnia præclara facinora Græcorũ fuerunt, necessario etiam post Mosem fuerunt. Inachus eñ primus Argis, ut diximus, regnauit: deinde Phoroneus quãdo Ogygium in attica diluuium fuit. Apis postea, deinde argiuis Crassus, Phorbasq; regnarunt, quo tempore Actæus, a quo Actæa regio atheniensium appellata est. Triopas deinde argis regnauit, quãdo Prometheus, Epimetheus, Atlas, Io, & biformis Cecrops fuisse traduntur. Post Triopam Crotopus regnauit, tẽporibus cuius Phaetontis incendium, & Deucalionis diluuium fuit. Sthenalo postea regnante, Danaus in Peloponensum uenit, & Dardanus Dardaniã condidit, & ex Phœnicia Europa rapta fuerat, Danaus postea regnauit, Deinde Lyceus, quo regnante, Proserpina rapitur. Cadmus Thebas condidit, qui Græcis literas tradidisse una uoce ab omĩbus dicitur. Minos in Creta regnat. Prœtus postea regnauit, quãdo Eumolpus atheniensibus bellũ intulit. deinde Acrisius, cuius tẽpore a Phrygia in Græciam Pelos transiuit. Ion Athenas petijt. Secundus Cecrops floruit, Perseus postea regnauit, & p̃clara gessit facinora. Euristeus

Atreus atq; Agamemnon,qui decimo atq; octauo sui regni anno urbem troianam expugnauit. Quare omībus dijs ac heroibus græcorum multo uetustior Moses inuenitur,& oportet seniori,a quo iuniores hauserunt,multo magis credere. Non enim Homero solū/modo Moses superior,uerumetiam omībus,qui aliquid apud grecos scripsere. Quippe Cadmus,a quo literas græci habuerunt,multo posterior Mose inuenitur. Scripserunt autem apud græcos ante Homerū,Linus,Philammon,Thamyris,Amphion,Orpheus,Museus,Demodotus,Phemius,Sybilla,Epimenides cretensis,qui Spartam petijt, Aristæus præconesius, Abolus., Centaurus,Isatis,Orimon,Euculus cyprius,Orius Samius,& Atheniensis ꝓnetida. Linum igit̄ Herculis magistrū fuisse cōstat, qui ante Troianum bellū una fuit generatione. Tlepolemus enim filius eius cum Agamēnone in Ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit,quē Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus Troianum bellum precessit, Demodochus uero atq; Phenus alter in Ithaca,alter apud Pheacas troiani belli temporibus uiuebāt. Thamyris etiam, & Philammon non ante ipsos fuerunt. Sed de poetis satis dictum est. Nūc de his scribamus,qui apud grecos sapientes habiti sunt. Minos igitur,qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei tēporibus,qui post Danaum Argis regnauit undecima generatione post Inachum fuit. Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges Lacedæmonijs dedit. Dracon in olympiade trigesimasexta,leges Atheniēsibus tulit,Pythagoras in sexagesima & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem annis post Ilij euersionem,olympiadas incœpisse. Thales uetustissimus omnium,qui septem sapientes appellantur,in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus, nūc Clæmentem audiamus. Apion inquit grammaticus uir hystoriarū peritissimus,qui Plistonices nominatus fuit,acerrimus iudæorū hostis,adeo ut etiam aduersus eos uolumen ædiderit. Nec iniuria,egyptius enim erat Ptolemæum,Mendesium sacerdotem,qui tria uolumina de rebus gestis Aegyptiorum ędidit, testem adducit, quod Amosis,qui Auarin ægyptiorum urbem euertit, & Inachus Argiuorum rex eisdem temporibus fuerunt. Quo quidem Amoside regnante

gnante

gnante ab ægypto Mose duce, Iudæos ꝑfugisse confirmat. Res au/tem Argolicas, quę ab Inacho cœperunt Dionysius Halicarnasseus in libro de temporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fu isse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti genera/tiones connumerant, anni ad minus quadringenti. Assyriorum au tem regnũ antiquius cæteris omnibus fuisse constat, cuius quadrin gentesimo atq; secundo anno, trigesimo scilicet atq; secundo Belu/chi octaui Mose ducente populus ab ægypto exiuit, Inacho Argi/uis & Amoside in ęgypto regnante. post Inachum Phoroneus Ar gis regnauit quã Io Ogygium fuit diluuium, & Egialeus in Sycio/ne regnauit, a quo Sycionum regnum incœpit. Tunc etiã Cretus primus, qui in Creta regnauit. Acusilaus ꝟo Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse, unde Phoronidos poeta mortaliũ pa/trem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonẽ uiginti generatio/nes fuerunt. Decimo autem & octauo anno, Agamemnonij regni Troia euertitur, Demophonte Thesei filio atheniensibus regnan/te. Fuit autem Theseus imitator Herculis generatione una ante bel lum troianum. Ita Moses ante Dionysij in deum translationem sex/centos & quattuor annos fuisse inuenit. Perseo enim regnante tri/gesimo iam atq; secundo anno, ut Apollodorus in libro de tempo/ribus scribit, Dionysius hominem exiuit, a quo ad Herculem & Ia/sonem, aliosq; Græcoꝝ heroas, qui in argo fuerunt, sexaginta tres anni colliguntur, quibus cum etiam Aesculapius, atq; Dio curi, ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur, fuerunt. A regno aũt Herculis in argis usq; ad translationẽ suam, & Aesculapij in deas tri ginta & octo anni fuerunt, ut Apollodorus scribit. Hinc autem ad Castoris & Pollucis assumptionem anni.liij. quando etiam Troia euersa fuit. Verum, quoniã ut Hesiodus cæteriq; poetæ dicunt, Se/mele Cadmi filia Dionysiũ peperit. Cadmus autẽ Lynceo regnan/te, Thebas petijt, & literas Græcis tradidit. Patet etiam testimonio poetarum, qua ætate Dionysius fuit. Leo ꝟo, qui de ægyptioꝝ dijs cõscripsit, Isidem Cererem esse affirmat, quæ Lynceo regnante fuit undecima generatione post Mosem. Apis ꝟo Argiuorum rex, ut Aristippus in primo arcadicę hystorię scribit, Memphin in ęgypto cõdidit, quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit: hũc

ab ęgyptijs diuinos honores consecutū non ignoramus. Nympho/dorus autē amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus, Apim tau/rum mortuū in soro Græce quod latine arcam dicere possumus po situm, Soroapim ac inde Serapin appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi tēporibus fuit, quē Tantalo æqualem fuisse omnes testantur. Zectus uero atque Am/phion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phœ/mone oracula cecinisse Acrisio dicatur, tamen post Phœmonoem xxvij. annis. Orpheus Musęus, & Linus Herculis magistri floruе/runt. Homerus autē ac Hesiodus multo iuniores bello troiano exti tere. Lycurgus uero & Solon legum apud Græcos cōditores, & se/ptem sapientes. Pherecides etiam Syrius & Pythagoras circiter pri/mæ olympiadis tempora, ut diximus, fuerunt. Nō ergo solum poe/tis ac sapientibus, uerumetiam dijs Gręcorum multo uetustior Mo ses inuenit. Verum, quoniam nō græci solummodo, sed Iudęi quo/q; de hac diligenter scripserunt, nō erit ab re ab ipsis etiam aliquid su mere. Vtar autem hoc loco Flauij Iosephi testimonio. Incipiam in/quit primo ab ægyptiorum authoritate. Verum, quoniam uoces il/lorum ponere impossibile est, Manethi ægyptij, qui græce scripsit, quiq; a sacris ægyptiorum literis, ut dicit, transtulit, uerba transcri/bam. Hic igitur in libro secūdo hæc de Iudæis scribit. Tuti mei tem poribus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irru/perunt, facileq; ipsam, ac sine bello cæperunt, quam gentem Hycus/sos appellant, quod significat reges, hyc enim lingua sacra rex dicit. Vssos autem pastor appellatur, hos nonnulli Arabes fuisse opinati sunt, quamuis multi Hycussos non reges, ut diximus, sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione ægyptiorū lingua captiui dicūtur, quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenu/erunt ægyptum quingentis atque undecim annis, Deinde cum pel lerentur locum occuparunt, cui nomen Auaris, quo undiq; muni/to, ægyptiorum impetum euitabant. Themosossis autem cum ob/sidendo nō posset eos capere, conuenit cum eis, ut libere cum suis, quo uellent, abirent. qui non pauciores ducentis quadragintaq; mi libus uirorum non in Syriam, quam tunc Assyrij, quorū uires erant amplissimæ tenebant, sed in eam profecti regionem, quæ nunc Iu/

dæa

dęa uocatur, Hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus, qui se/cundum ægyptias literas & historiam, duo nobis non parua testa/tus est. Primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migra/runt, Deinde quod ab ægypto mille fere annis ante Troiana tem/pora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptiorum historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centũ quadragintatribus an/nis ante a Salomone templum fuisse conditum, quam a Tyrijs Car/thago conderetur. Sed quid opus est pluribus uti testibus, cum una uoce ab omnibus multo ante Troiana tempora Moses fuisse prædi cetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus, qui post Mosem fuerunt. Post eum igitur Iosue Iudæorum annis, ut nonnulli aiunt, triginta principatum tenuit, deinde, ut asserit scriptura, annis octo alienige/nę dominati sunt. postea Gothoniel annis quinquaginta, Deinde Eglum rex Moab annis decem & octo, post quẽ Aod annis octua/ginta. rursus alienigenę annis uiginti, post quos Debora & Barach annis quadraginta, Madinei septem, Gedeon quadraginta, Abime lech tribus, Thola uigintitribus, Laher uigintinouẽ, Amanitę decẽ & octo. Lephthæ sex, Esbon septem, Ealo decem, Labedon octo, Alienigenę quadraginta, Sanson uiginti, Eli sacerdos quadraginta, quibus temporibus Troia euersa est. Samuel deinde populum indi cauit, post quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta, Salomon etiam quadraginta, Roboam decem & se/ptem, Abia tribus, Assa duodecim, Iosaphat uigintiquinq;, Ioram octo, Ochozitas anno uno, Gotolia annis septem, Ioas quadragin/ta, Amassias uigintinouem, Ozias quinquagintaduobus. Tunc ꝓ/phætarunt Amos, Ionas, Esaias. deinde regnauit Iolathan annis de/cem & septẽ, Achar similiter sexdecim. Huius temporibus olympi/ades cœperũt, primusq; olympio stadio uictor argiuus Corylus fu erat declaratus. Achar autem successit. Ezechias annis uigintinouẽ, tunc Rhoma condita fuit, Deinde Manasses annis quinquaginta/quinq;, Amon duobus, Iosias trigintaunum, quando prophętarũt Hieremias, Baruch, Olda, alijque nonnulli. Deinde Ioachar tribus mensibus, Ioachim annis undecim, ac demum Ezechias annis duo/decim. Vrbe deinde ab Assyrijs euersa temploq; cremato, in Baby lonem populus abducitur, ubi Daniel & Iezechiel prophætarunt,

& post

& post annos septuaginta Cyrus Persarum regnauit, qui Iudęos li/bertate donauit, & tūc Iesus Iossedech filius, & Zorobabel Salathi/elis in patria deducti, fundamenta iniecerunt, Angeo, Zacharia, & Malachia ꝓphætantibus, post quos non fuit amplius apud Iudæos prophæta. Cyri autem temporibus, septem Græcorum sapientes, quibus nullus philosophus antiquior traditur, floruerunt, quorum Thales Milesius apud Græcos primus appellatus est Physicus, quē audiuit Anaximander. Ipse quoque Milesius & Anaximandrum Anaximenes Milesius, & hūc Anaxagoras clam Cymenius, quem audiuerunt, Pericles, Archelaus, & Euripides, de quibus Pericles opibus & potentia inter athenienses excelluit. Euripides autē Poe/ticę arti se tradidit, & Scænicus a nonnullis Philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud Lampsacum Anaxagorę scho lam suscæpit, Deinde Athenas profectus, & multos alios, & Socra/tem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporibus, Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagoræ successit Theano uxor, ac Te/lauges, & Menaxarchus filij. Telaugem uero Empedocles audiuit, quando etiam Eraclitus cognomine Scotinus, id est latine tenebro/sus florebat. Xenophani ꝟo Parmenides successit, Parmenidi Me/lissus, Melisso Zenon Eleata, quem aiunt cum Tyrannidem depo/nere conaretur, linguam dum a tyranno, ut conscios diceret, tor/queretur, dentibus abscissam in faciem eius spuisse. Hunc audiuit Leucippus, Leucippum Democritus, Democritum Protagoras temporibus Socratis. Oēs igitur philosophi Græcorum post Cy rum Persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autē septuagin/ta annis post Iudæorum captiuitatē, id est post Mosem mille ac cen tum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est, ut fatearis Philoso/phiam Gręcorum, ac maxime Platonicam multo posteriorem Mo se fuisse. Plato enim cum Socratem primo, deinde Pythagoricos au diuerit, omnes qui ante ipsum fuerant, in Philosophia, tum eloquen tia, tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni Persarum paulo ante Alexandrū Macedonem. cccc. annis uel pau/lulum plus ante Augustum Cæsarem.

EVSEBII

EVSEBII PAMPHILI LIBER VNDECIMVS

Vare Cum nõnulla ita dixisse Platonem ostendemus, ut apud Hebræorum scriptores inueniť collatione tempoꝶ, certior eris, nõ Hebræos a Græcis, sed græcos ab Hebreis accæpisse. Quod aliud principium faciẽtes, iam aggrediemur, ostendemusq́ꝫ sapientes Græcorum iudaicam fuisse imitatos doctrinam, ut nullus nos accusare iure possit, si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt, eos nos Saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligentes, & admiramur & sequimur. Hoc enim facto, nihil magni a Grecis compertum ꝑter eloquentiã comprobabitur. Omnia uero a Iudæis atq́ꝫ Barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabiť, qui & eloquẽtes & fures fuisse nõ ignoret. Quod in superioribus nõ authoritate nostra, sed suo ipsoꝶ testimonio cõfirmauimus. Non autẽ in omnibus, sed in principalibus, neq́ꝫ omẽs (longum enim id esset) sed principem omnium Platonem id fecisse confirmabimus, facile nanq́ꝫ unusquisq́ꝫ postea per seipsum cõsyderare poterit, si a Platone cæteriq́ꝫ fere omnes Græcorum philosophi accæperunt, & Plato ab Hebræis fundamẽta omnis bonæ philosophiæ, a Iudæis Grecos accepisse. Verum, quoniam apud ipsum nõnulla obscuriora sunt, expositorum eius testimonia etiam non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit, nonnulla Platonem non cõuertisse, sed peruertisse, quod non accusandi illius, sed excusationis nostræ causa dicimus, ut non iniuria cæteris contemptis, iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem.

CAPVT I.

OMnem philosophiam Plato in tris partes, Physicam, Ethicam, Logicam partitus est. Physicam deinde in sensibiliũ doctrinã, & incorporalium speculationem suppartitur, quam diuisionẽ etiam apud Iudæos multo ante Platonẽ factam esse inuenies. Sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico preclaro Platonico summã ex eo libro, quem aduersus eos conscripsit, qui Aristotelicam habentes scientiam, Platonicam profiteri nõ audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq́ꝫ philosophia di

uidatur, in moralem scilicet, & naturalem, & logicã, cumq́ʒ prima pars & singulos hominum probos cõstituat, & domos integras ad rectã gubernationẽ reducat, ac populos deniq́ʒ diuersis regẽdi modis cõstruat, secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat. ipsarum dico, quæ primæ sunt causarum altissimarum, & aliorum omnium, quæ inde duce natura emanant. cumq́ʒ ad harum duarum partium inuentionem atq́ʒ cognitionem tertia pars accedat, manifestum omnibus est, Platonẽ primum maxime om̃es has philosophię partis usq́ʒ ad ætatem suam, sicut membra Penthei disiectas atq́ʒ confusas in unum corpus atq́ʒ animal integrum reduxisse. Thales enĩ, Anaximenes, atq́ʒ Anaxagoras de naturalibus solum rebus consyderarunt. Pitacus uero, Periander, Solon. Lycurgus, cæterisq́ʒ istis similes de gubernandis hominum cœtibus solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus, uir natura pręstãs, & uere diuinitus missus, nullam partẽ philosophiæ imperfectam reliquit, sed omnes diligẽter complexus nec in necessarijs defuit, nec ad inutilia delapsus est. Verum, quoniam singulas philosophiæ has partes, Physicã scilicet, Ethicam, atq́ʒ Logicam Platonem diximus perfecisse, age nunc ita esse, ut diximus, comprobemus. Hæc Atticus, q̃bus attestatur Aristoteles peripateticus in septimo eorum librorum, quos de Philosophia ædidit his uerbis. Plato proprie atq́ʒ perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est, nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta cęlabãt, Xenophanes quiq́ʒ ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerũt rationes, ut confusionem potius q̃ auxilium philosophantibus attulerint, Socrates, ut & Plato scripsit, & prouerbio dicit̃, ignem igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset, & de omni re dubitare peritus, morales & ciuiles cõsyderatiões induxit, & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autẽ alij partes philosophiæ tractarunt, quidam medicinam, nõnulli mathematicas disciplinas, alij musicam & poeticam, complures autẽ orationis uim admirati sunt, quorum alij se rhetores, alij dialecticos profitebant̃. Socratis uero successores uarij atq́ʒ contrarij sibijpsis fuerunt: alij enim humilitatẽ & turbationũ sedationẽ laudabant, alij uoluptatem secuti sunt, ac nõnulli

nulli qdem omnium scientiam sibi arrogabant, nōnulli nihil se scire profitebant, & alij uel cum infimis conuersabant, alij econtra diffi/ciles & soli secum uiuebant. Plato autē primus & recte intellexit, at/q; diuisit, dixitq; primū esse de natura uniuersi negocium, alterū de hominibus, tertium de oratione, putauitq; non posse nos res huma nas perspicere, nisi prius diuinas intellexerimus. Nam quemadmo/dum medici cum mēbra q̄dam corporis curare uelint, ad totū prius se corpus cōuertunt. sic qs uelit res humanas perspicere, naturā uni/uersorū prius cōsyderare debet: (pars em̄ uniuersi homo est) Bonū etiam duplex esse dicebat, alterū nostri, alterū uniuersi. Principalius autē esse bonū uniuersi, ab illo em̄ hoc profluere, quā ratione Ari/stoxenus musicus ab Indis emanasse contendit. Indum em̄ quēdam ait Athenas petijsse, Socratiq; colloquentē ab eo q̄siuisse, quomo/do & qd faciēdo philosophus esset. Cumq; Socrates respondisset. Si quomodo uiuendum sit homini cōsyderes. Risisse Indum atque di xisse, neminē posse recte humanas res intelligere, qui diuinas igno/ret. Vniuersam igitur philosophiam Plato in Physicam, ciuilem, & logicam partitus est. Hęc Aristoteles.

De morali Hebręorū philophia. CAP. II.

HAnc tripartitam partitionē si diligenter attenderis, multo ante Platonem Hebræos perspexisse nō ignorabis. In pri/mis em̄ moralem partē summo studio req; magis q̄ uer/bis amplexus fuisse Iudęos cōstat. Finem em̄ bonorū beatæq; termi num uitæ pietatē erga deū arbitrant, quē quidem finem p̄ceptis dei cōseruandis, nō uoluptate corporū secundū Epicurum cōsequi pu/tabāt, neq; tripartita secundū Aristotelē bona, corporis scilicet, ani mæ, & exteriora æquali lance pēsabant; nec ignorantiā omnium re/rum, quā nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellarunt, multi fecerūt, nec deniq; in ipam animi uirtutē finē posuerūt. Quid em̄ ipsa sine diuina gratia & absq; pietate ad getam uitam conferre potest, propter quā a spe, quā in deo habebāt, quasi a fine dependen tes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus, uitæ fons, & uirtutis origo sit, so lus ad beatam uitam eis sufficit, qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moses, qui primus omnium hominum

uetustissimorum uitas Hebræorū cōscripsit, ciuilem atque actiuum ui/
uendi modum narratione historica docuit. Quam quidem doctri/
nam ab uniuersalioribus ita instituit, ut deum causam auctoremque
omnium, quasi fundamentum iniecerit, & mundi atque hominis or/
tum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particula/
ria descendens, priscorum uirorum uita ad imitationē uirtutis ac pie/
tatis eorum lectorem hortatur. Pręterea cum legum etiam auctor
summa cum pietate fuerit, certe patet quod magnum studium ad corri/
gendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophętarum
quoque, qui post Mosem fuerunt, uel exhortationes ad uirtutem, uel
dehortationes a uitijs recensere uellemus. Quid autē si sapientissimi
Salomonis Ethicā uellem modo doctrinam traducere? Nam inter
alia librum quoque ædidit, quem parabolarum seu prouerbiorum pro/
pter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem discipli/
nam, uel antequam prima elementa literarum græci cognoscerent, sic abso
lute perfecteque re potius quam uerbis iudæi retinebant.

De rationali Iudæorum philosophia. CAPVT. III.

RAtionalem uero partē non ut Græci cauillationibus & ficta oratione discebant, sed ipsius ueritatis recte perce/
ptione, quam quidem ueritatē diuinitus illuminati adinue
nerunt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum
rerum & utilissimarum narratiōe historiarū, cantuum odarumque in/
ertia, compositione enigmatum quoque & speculationis allegoricæ
diserta eleganti que oratione suos erudiebant. Erant enim legū sacra/
rum ac enigmatum apud eos expositores, quos secundarios solebāt
nuncupare. Vnde sapiēs quoque Salomon in parabolarum initio, quasi
causam libri hanc esse dixit. Vt scirent sapientiā & disciplinā, intelli
gerentque uerba prudentiæ, ac susciperēt eruditionē doctrinæ iusti/
tiam, & iudicium, & æquitatem, ut detur paruulis astutia, & adole/
scentibus intellectus. Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens
gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam & obscura uer/
ba, dicta sapientiæ, tum etiam enigmata eorum. Ita negocium logi
cæ accommodatissime ad sapientiam linguamque suam in omnibus
prophætarum libris, si libros diligenter legeris, profecto inuenies.
Quod si quis linguæ suæ peritiā habebit, eloquētissimos certe mul/
tos

tos eorum oratores fuisse putabit. Sunt enim etiam apud eos artifi/ciosissima carmina, ut Mosi cantus ille magnus, & centesimus deci musoctauus psalmus Dauid heroico metro, quod exametrũ dicit, componunt. Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra, sed quæ ad di/ctionem pertinent elegantissime grauissimeq; iocundissimeq; com posita sunt. Quæ uero ad sensum nulli hominũ scriptura comparan da. Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt, qbus pia doctrina, rerum cognitio, & salutaria dogmata continent. Argu/mentum autem exquisitę illorũ doctrinę ab impositione nominum capi potest, cuius rei Plato Hebręis testimonium pbuit. Nam cum Moses primus multo anteq̃ philosophiæ nomen Græci cognosce/rent, innumerabilia de impositione nominum dixerit, unde aut na/tura duce, aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato q̃q; non impositiõe nuda, sed natura duce cõmode rebus imposita esse nomina docet, idq; Barbarorũ authoritate confirmasse uidetur. He bręos meo quidem iudicio significãs. Non enim apud alios facile ta lem obseruationẽ inueneris. Sic igitur in Cratillo scribit. Non est il/lud nomen, quod aliqui (quoniã ita uelint) rei cuipiam indiderint. Sed rerum quædam conditio natura duce apud Græcos & barba/ros nominibus promittit. Et progressus aliquantulum, ergo ita di/gnum est inquit legis quoq; latorẽ rationalis partis ac nominum im positionis scientiam habere. Lignarij certe fabri officiũ est, clauum cõmode, ut gubernator iubet, fabricari: aliter eñ clauus inutilis erit Legislator autẽ nomen ita est inquã. Nõ ergo uile qdem est o Her/mogenes recta nominis impositio, sed doctissimorũ atq; pstantissi/morum uirorũ. Tum Cratillus recte ais inquit duce natura nomina rebus accõmodata putans, nec queuis hoc facere posse, sed illum so/lummodo, qui ad naturã rei respiciens potest ad eã nõ est accõmo/dare. Et post multo. Intelligo inqt plurima Græcos a barbaris sum/psisse, quæ siquis quasi græca lingua essent deducta interptari uelit, nunquã rebus poterit adaptare, Hæc Plato.

De cõmodissima nominũ apud Hebręos impositiõe. CAPVT IIII.

NVnc autem consydera, quomodo quæ ipse uerbo do/cuit, multo ante Moses ueluti sapiẽtissimus ac eloquen/

tissimus re ipsa prestitit. Et formauit inquit deus de humo oēs feras agri, & oīa uolatilia cœli, & adduxit ipsa ad Adam ut uideret qd uocaret ea. Omne eñ quod uocauit Adā animæ uiuētis, ipsum est nomē eius. Cum eñ dicat, ipm est nomē eius, nihil aliud certe uult dicere, nisi cōuenienter ad naturā rei nomen inditum fuisse. Quod eñ uocatū est inqt, hoc est in ipsa natura. Nam & nomē ipm Adam terrigenā, aut terrenū potest significare. Adam eñ apud Hebreos humus dicit̃, q̃uis per translatione rubeam corporeāq; naturam significet, ita terrigenā atq; terrenū, aut corporalē hominē hac appellatione signauit. Sed hominē Enos quoq; appellant, quo uocabulo non terrenā, sed rationalē naturā significant. Proprie autē si uerbū de uerbo latine exprimas, obliuiscentē Enos denotare uidet̃. qualis certe natura rationalis corpori alligata efficit̃. Quod eñ uere incorporeum, diuinum, rationaleq; est, nō solum transacta recordat̃, sed futuro℞ propter sublimitatē speculatiōis habet cognitionē. Quod autem carni coniunctum est, quodq; magno corporis pondere p̃mitur, ignorantia obliuioneq; inuolutū recte Iudeo℞ sermo Enos, id est obliuiscentē appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam. Quid est Enos, quod memor es eius, aut filius Adam, quod uisitas eum? quasi dicat, quid est iste homo? iste dicam obliuiscens, qd' tu, qui es deus, memor es eius, quāuis obliuiscens sit, aut filius Adā, id est terreni hominis. Ita carnalis homo Adam nomine, rationalis uero Enos appellatione significatur. Sic Hebreorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem, hoc est Anthropen græce, a uerbo Anathrin, id est uidere atq; recogitare dici opinatur, ut sit Antropos, qui recogitat quæ uidit. Rursus Hebrei uirum heis uocant. quod quidem uocabulum ab hes, quod ignem significat, deducitur, ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimat̃. Fœmina uero quoniam a uiro sumpta hessa. Rursus Moses hebraica lingua cœlum firmamentum appellauit, primum enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomen autem dei proprie, ineffabile dicunt esse, nec ipsa mēte hominis comprehensibile. Quod uero nos deum dicimus, heloi uocant, apud eos robur & potentiam significat, ut sit nomen dei, quasi omnipotēs. Plato ꝟo deos, id est græce theos, a thein, quod est currere

rere dici opinatur, stellas enim quæ semper mouentur, deos appellabant. Clarorum quoque hominum appellationes nō frustra esse positas Plato cōtendit. Ita Hectora a Cratim, quod solus Troiam sustinebat, Agamemnona, quia ualde menin, hoc est perseueranter constanterq; in rebus permansit, appellatos contendit: Orestem, quia montanus atque siluester, immanis enim moribus fuit, cæteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autem ita uiolenta mosayca dicere audebit, si didicerit. Cain apud Hebræos inuidiam dici (arsit enim certe ille inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus, nam quia primus omnium parentibus luctum intulit, hoc nomine ab eis diuina quadam prouidētia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam, qui cum cælestium corporum scientia maxime præstaret, Abraam, idest latine pater superorum corporum uocabatur, cum deus ab his, quæ uidentur ad inuisibilia protrahens. Non uocaberis inquit Abram, sed Abraam erit nomen tuum, quia multarum te gentium patrem posui. Sed longius modo esset extraq; propositum diligentius hæc percensere. Platonis autem testimonium nō negligamus asserentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio in ponendis nominibus uigilandum est, quamuis nonnulla eorum diuiniore quadam, q̄ hominum uirtute indita esse uideantur. Verum quod ipse paucis uerbis dixit, id Hebræorum scriptura, ac primus omnium Moses ipsius Abraam, Isaach, & Israhel nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit. Risus em̄ Isaach interpretatur, ineffabilis scilicet gaudij, quod pijs daturum se deus pollicitus est, symbolum gerēs. Huius quidem filius Iacob Israhel a deo appellatus est, ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet translatus, Plantator enim Iacob interpretatur, quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrens. Israel uero uidens deum dicitur, qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt, usq; ad ipsa prima literarum elemēta, quorum quidem nomina quid grece uelint, nec ipse Plato adinuenire unquam poterit, cum Iudæorum etiam pueri, si forte interrogarentur quid alpha, quod ipsi Aleph dicūt significat, confestim disciplinam respondebunt. Betha uero, quod

ipsi beth uocant, domum, ut sensus sit domus disciplina, ac si quis diceret disciplina atq; doctrina q̃dam œconomiæ ac dispensatiõis, In cæteris quoq; om̃ibus hoc ipsum inuenies, ut in superioribus latius dictum est. Quattuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atque arcanũ dei nomen illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur, quod Græcorum etiam aliquis ab Hebræis scilicet doctus, hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.
Corpore, cunctorum hominum rerumq; parentem
Dulcisona extollunt septem me carmina uocum,
Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum
Compositum, miro signorum fœdere nomen.
Ast æterna chelys, ego sum, quæ montibus acta
Cœlorum dulci resono modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoq; gentis nomẽ a nomine heber deductum est, quod transitũ & transeuntẽ lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad cęlestia transire, & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionẽq; creatoris migrare admonent. unde priscos illos, qui creatori deo uera inhęrebant pietate, hebræos appellarũt. Quid oportet plura egerõentẽ immorari, cum apud eos exquisitissime accõmodatissimeq; rebus nomina imposita sint. Qua ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur, cum etiã secundũ Platonem. nõ cuiusuis, sed sapientis summeq; dialectici uiri sit, reꝝ naturæ apte nomen accõmodare.

Sequit̃ nunc, ut quomodo in physicis sentiebãt hebręi, ostẽdamus.

De Physica parte secundũ Hebręos. CAP. V.

HAec igitur pars etiam apud deos intellectualiũ inde corporaliumq; reꝝ contemplationem, & sensibilium physiologiã diuisa recte a prophætis nõ coniectura, nec mortalium aliquo, sed sancti spiritus gratia docente habebat̃. Mirum enim immodum, cum opus sit nõnulla physica in libris suis scripsisse, ipos uidemus hinc multa illis futura p̃dicta, multa de uniuersi cõstitutione, multa de animalium natura, multa de plantis naturaliter exp̃ssa. Moses autẽ in uestiendo pontifice lapidibus, quoꝝ scilicet uirtutes optime percęperat, non absq; causa utitur. Salomon

etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibet. Locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas, fuerũtq; odæ ipsius quinq; milia, locutusq; est de lignis a Cedro, q̃ est in Libano usq; ad Isopũ, q̃ a muris progredit̃, & locutus est de pecoribus & uolatilibus coe/li, & serpentibus, & piscibus: & cõfluebant uniuersi audire sapien/tiam Salomonis. Hac ratione cõmotus, qui librum sapientiæ perso/næ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horũ, quæ sunt scientiam, ait ueram ut scientia, dispositionẽ orbis terrarum, uirtutẽ elementorũ, initium, finem, & medietatẽ temporum, ipsorũ temporum permu/tationes atq; uicissitudines, stellarum cursus, anni uolutiones, natu/ras animalium, & iras bestiarũ, uim uentorum, & cogitatiões homi num, differẽtias plantarum, & uirtutes radicum, & quæcunq; sunt abscondita & inuisibilia cognoui: Omnium enim artifex sapientia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendẽs in Ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo, quod laborat sub Sole? Et subijcit. Quid est quod fuit? ipsum quod futurũ est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub Sole, cæte ros quoque si diligenter percurres, non expertes naturalis doctrinę comperies. nec de plantis omniumq; animãtium naturæ solummo/do, uerumetiam de coelo, ac stellis magnam peritiam habuerunt. Nõ enim paruam in libris eorum inuentionem de Vrsa & Pleiade, de Orione atq; Arcturo, quem Gręci Booten appellant fieri, uide/mus. Ad hæc de origine mundi, de omni mutatione/alterationeq; rerum, de animæ substantia, de rationalium omnium natura, de ui/sibili atq; inuisibili creatura, de uniuersali prouidentia, ac p̃cipue pri ma rerum omnium causa, de cæterisq; omnibus, quæ sola mẽtis in/spectione compręhenduntur, ita tractarunt, ut si græci uoluissent, ac potuissent, tanq̃ iuniores uetustissimam eorum doctrinam in o/mnibus sequi, nulla profecto in re fundamentis eorum iactis erras/sent. Sed physiologiã duplicem esse, ut diximus, non ignorãtes, eam quidem partem, quæ de sensibilibus est, non omnino offerendã ar/bitrabantur, præter necessarias quasdam eius partes, utputa non ca/su factum esse uniuersum, nec temere circumferri, sed deo auctore uirtuteq; illius ineffabili gubernari.

De intellectuali Hebræorum physiologia. CAP. VI.

DE intellectualibus autē quia sunt, & quæ sunt, quo ordine, qua uirtute, quo discrimine disseparentur, quantum scire oporteat ad bene uiuendum, pieq; sentiendum per sacratissimam scripturam omībus, qui audire uolunt traditum est. Profundum autem atq; occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt, ut ij uidelicet quærant, qui hęc perspicere atq; discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atq; in incorporalibus, siue ab illis didicerit, quando in Aegypto fuit, ubi multi Hebræorum Persis regnantibus iterum a patria expulsi, exulabant, siue a seipso intellexerit, siue a deo talem cognitionem habuerit, Mosem hebræorumq; poetas secutus uidetur. Deus enim inqt ipsis manifestauit, cuius inuisibilia creatione mundi creaturis intellecta conspiciunt, æternaq; ipsius uirtus atque diuinitas, ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius Platonis probatur, nam cum ex persona dei Moses scripserit, Ego sum qui sum, sic dices filijs Israel. Qui est misit me ad uos. Quibus uerbis apte soli deo esse attribuit. Cūq; ut diximus, Salomon futurum esse quod fuit, & faciundum quod factum est, nec nouum aliqd esse sub Sole, unde dupliciter ens partiri uidetur. Nam aliud immortale, incorruptibile, stabileq; natura intellectuale incorporaleq;, aliud in fluxu mutatione semper esse determinat, & ut breuiter colligam, cum ad unum cuncta Iudæi principium referāt, unumq; esse absq; ortu, quod uere atq; proprie appellant ens, corporalium omnium atque incorporalium causam. Vide quomodo nō solum sensum, uerumetiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens? & quid quod semper fit, est autem nunq̄? Illud certe mente ac ratione percipitur, eodem semper ens modo, hoc uero irrationali sensu comprehenditur, & ortū occidit, uereq; & stabiliter nunq̄ ens est, ita quod a Mose breuiter dicit, per cunctationibus latius explicauit. Sibi enim ipsi respondet, dicens mente ac ratione comprehendi. Illud uero Salomonis, quod fuit scilicet, quodq; futurum est per ortum & occasum expresse, quibus subijcit. Hæc enim omnia erat scilicet, ac erit, temporis partes sunt, quæ non recte ad æternam substantiam transferimus, cui est solummodo uere accōmodatur. Erat autē & erit, fluentibus

tibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atque immobile: nec senescit tempore, nec fuisse aut fore uere dicitur, nec aliquid eorum, quæ sensibilibus accommodantur, recte illi adaptatur. Species enim istæ sub tempore sunt, quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidentur. Verum, ne quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur, a pclaro Pythagoreorum Numenio huius rei probationem assumam, qui sic in secundo uolumine de bono scriptum reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus, dicamusque ipsum ens nec unq̄ non fuisse, nec unq̄ non futurum, sed esse in determinato p̄senti tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum, æternitatem appellamus. Præteritum enim tempus prçterijt iam, & nō est, futurum uero nondum est, sed uenturum uidetur. Quare si præteritum atque futurum ipsi enti accommodabitur, impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet, & nō esse: Transit enim quod fuit, & nondum peruenit, quod futurum est. Ipsum autem ens est, erit ergo & nō erit. Ipsum autem ens uere est, nec localiter unquā mouebitur nec enim sursum, aut deorsum, nec ante, aut retro, nec ad dextram, aut sinistram, nec circa medium mouebitur. Satis ergo ipsi conuenit, quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca. Dicam, nec me quispiam derideat, incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomē eius essentia & ens, nec enim factum est, neque corrumpetur, nec motum ullum suscipit. Simplex p̄terea est atque incommutabile in una eademque simplicissima idæa constitutum, nec uoluntate sua, nec ab alio cogi potest, ut ab identitate sua recedat. Plato quoque in Cratillo ait, similitudine rerum nomina esse imponēda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæque substantiç ipsum ens. Hçc maioris cuiusdam inuēta fuisse puto, potentioris uiri quam Plato fuit, utputa Pythagoræ. Plato quoque dicit. Quid est quod semper est, & ortum nō habet? & quid quod semper fit, est autē nunquam? Illud certe mente ac ratione percipitur, hoc irrationali sensu & æstimatione compræhēditur. factumque transijt, & uere stabiliterque nunquam ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens, absque origine ipsum esse respondit, mutatur enim quod oritur, quod autem mutatur, æter/

num esse non potest. Deinde progressus aliquantulum subijcit. Si ergo ipsum ens æternum atq; immutabile est, nec exit unquam a se ipso, sed eodẽ modo semper se habet, hoc profecto est, quod mente atque ratione percipit̃. Corpus autẽ fluit, cumq; transierit, non est. Quare hoc est, quod sensu atque æstimatione percipitur, utque populo dicit ortum occidit, uereq; nunquã ens est. Hæc Numenius. Nõ iniuria ergo dixisse ipsum fertur, quis enim est Plato quam Moses attice loquens.

De Ei uerbo græco ex Plutarcho. CAP. VII.

TV autem consydera, quomodo & Mosaicæ Theologiæ, & alijs etiam uerbis, quibus deus a scriptura dicere introducitur. Ego sum dominus deus uester, & nõ sum mutatus. Et prophætæ illi qui dicit. Tu autẽ idem ipse es, & anni tui non deficient. Consydera igitur, si Plutarchus in libro, in quo sensum Ei uerbi græci, quod in Delphici templi Prophylęis scriptũ erat, quodq; aut sis, aut es latine significare potest, his quæ diximus conuenienter exponat. His uerbis non numerum, neq; ordinẽ, nec coniunctionẽ aliquam, nec aliud aliqd imperfectum ea dictione significari existimo, sed perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidet̃ una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriã respondentem cõuertens, In eodem eñ loco scriptũ est. Cognosce te ipm, quod deus ad accidentes salutando conclamat, ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei, quod est es, per quam uocem quasi ueram & soli deo accommodatã salutanti dei respondemus. Nobis eñ uere esse accõmodari nõ potest. Natura eñ nostra inter ortũ & mortẽ cõsistens, instabilis q̃dam & quasi phantastica est, nam si mentem collegeris, ac ipsam cõphendere oĩno uolueris, queadmodũ aqua manibus hausta, quanto magis premitur, tãto citius defluit. sic mutabilia cuncta, quãto magis ratio persequitur, tanto magis amittit. Cum enim omnia sensibilia in fluxu sint, continue fiunt atque corrumpuntur, nec eadem unquã permanere possunt. Fluuium autẽ eundem bis intrare secundũ Heracleum impossibile est. Quare nec mortalem substantiam, si iterato consyderes, eandem habitu esse dices, sed mirabili cõmutationis uelocitate modo dissipat̃, modo contrahitur, imo uero non recte dixi modo & modo, cum simul aliud

assistat,

assistat, aliud perdat, & aliud habet ab ea. Ita nunquam ad esse peruenire potest: nunquã enim generatio eius stat, sed embryo a spermate, deinde infans, puer, adolescens, uir, senex, decrepitus, ac quibuslibet primis corruptis ætatibus, ad nouas ueniens, tãdem omnino moritur. Ridiculosi ergo sumus homines unam timentes mortem, qui multotiens iam mortui sumus, & sæpius moriemur. Non enim extinctio ignis, aeris solummodo generatio est, ut Heraclitus dicebat. sed apertius hoc ipsum in nobis quoq; uidet. Corrumpitur enim iuuenis in uirum, uir in senem, puer in iuuenem, infans in puerum, & qui heri fuit, in eum qui est hodie, quicq; hodie est, in crastinum, manet autem nullus idem. Nullus enim est idem, sed in uno momento circa phantasmata unum, & communem materiam influentem ac refluentem omni momento commutamur. Quomodo enim si sumus idem alijs, nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq; odimus, Alia laudamus atq; uituperamus, alijs uerbis utimur, alijs passionibus mouemur, non eandem figuram, non eandem de rebus sententiam habentes? Non enim possibile est sine cõmutatione alijs nunc quam antea cõmoueri, nec qui alijs atque alijs mutatur idem profecto est. Quod si idem nõ est nec est, sed fit cõtinua mutatiõe, sensus aũt ignorantiæ ipsius entis fallitur, & esse putat q̃d non est, qd igit̃ uere ens est? q̃d ęternũ est, q̃d ortũ nõ habet, quod incorruptibile, quod nullo tempore mutatur. Mobile namq; tẽpus est, & mobili materia coniunctum, fluit semper, & quasi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq; posterius, & fuit & erit, nihil omnino sunt. Quod uero ex tẽpore esse uidetur, quod adesse dicimus, & nunc dicimus, hoc ipsum tanq̃ fulgur uelociter transijt. Quare cum tẽpus mensura sensibilium sit, cumq; ipsum nunquã sit, apte dicemus ipsa sensibilia nunquã permanere, nec entia esse, sed gigni atq; corrumpi secundum mẽsurantis naturam. Erat igit̃ & erit, ipsi enti accõmodari non possunt. Transitum enim hæc & mutationẽ rei significant. Deus autem, si fas est dicere, nec est in tẽpore aliquo, sed in æternitate immobili, cuius nihil prius, nihil posterius, nihil futurum, nihil pręteritum est: sed cum unus sit ens, in uno nunc illud quod est semper, repleuit. Solum igitur ipse est uere ens, quod nec fuit, nec futurũ est, nec incœpit, nec cessabit,
 & sic

& sic ipsum colere ac salutare oportet, aut certe ita intelligendũ est, quẽadmodũ nõnulli priscorũ dicebãt, el pro es accipiẽtes, & unum supplentes, ut sit, tu solus unum es. Nõ eñ multa deus est, ut singuli nostrũ ex innumerabilibus fere cõpositis: sed unum est uere ens. Diuersitas eñ cum differentiã in ente faciat, in ortũ nõ entis puenit.

Quod Deus ineffabilis sit CAPVT VIII

PReterea cum Moses omnesq; prophætæ ineffabilem rem intellectuq; solum percæptibilem deum esse doceant. Huiusq; rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei ferat, quod proferre non possunt. Consona his eñ Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est, sed ex multa inhæsione inhærentiaq;, ut ita dixerim, circa rem ipsam & uitæ & integritate repente, quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem Hebræorũ prophæta protulit dicens. Signatũ est super nos lumẽ uultus tui domine, dedisti lætitiã in corde meo. Et rursus. Et in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod Deus unus est. CAPVT. IX.

MOses unum esse solummodo deum docuit. Audi eñ dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq; in Timæo, cælum unum, & deum unum esse dicit his uerbis. Vtrum igit̃ recte unum cælum esse dicimus, & deũ unum esse dicimus, an multos innumerabilesq; dicere rectius erat? Vnum inquit certe siqdem ad exemplar creatum est. Quod eñ intellectiua cõtinet animalia, duplicatum esse non potest. Qui & si secundum aliorum consuetudinem plures nonnunq̃ esse deos dicere uideatur, ab epistola tamen ad Dionysium, ubi deorum nomen earum epistolarum facere principium dicit, quas negligẽter, & ad gratiam aliorum non ex animi sui sententia scripserit, ab unius uero dei nomine illas incipere, quas studio suis ædidit, apte patet unum deũ putasse. De signo inquit epistolarũ, quas cum studio mitto, & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autem est tibi diligenter, quia multi a nobis literas petunt, quos repellere non possumus. Cum ergo studio, & ex sententia scribimus animi, deus principium epistolæ præbet. Cum autem non, non deus sed dij. In legi-

bus uero a priscis id se didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur, ut a priscorum sermone accæpimus, cum principium, finem, & medium rerum omnium contineat, recte omnia natura perfectus determinat, cui semper adhęret iustitia seuera ultrix eorũ, qui diuinam legem cõtemnunt, quã qui ad beatitudinẽ erigit, humiliter seruat. Si qs aũt arrogantia elatus, pecunijs, aut dignitatibus effert, uel fortuna corporis, & iuuentæ amentia incensus, animũ deturpat, & quasi nullo principe ac duce indigens, ipse alijs posse se pesse arbitratur: is derelictus a deo, uniuersa cũ sodalibus suis perturbat, & multis magnus quidem uidet, breui autẽ diuinitus deiectus, seipm domũ/ patriamq; suã simul euertit. Hæc Plato. Tu aũt quod dixisti, dixit principium, finẽ, & medium rerũ a deo contineri illi prophætico confe/ras. Ego deus primus, ego etiã post hæc. Qd' uero natura perfectus determinat dixerit illis similes rectitudines sciuit facies eius. Qui autem dicit iustitiã deo adhęrere ultricem eorũ, qui diuinam negligũt legẽ, illi consentaneum. Iustus dominus, & iustitiam dilexit. Et mihi uindictã, & ego ulciscar dicit dominus. Quod humiliter deo adhæret, qui ad beatitudinem erigitur, illi compar est. Post dominum deũ tuũ ambulabis. & deniq; quod a deo derelinquat, q arrogantia effertur, illi omnino quadrat. Deus superbis resistit, humilibus autẽ gratiam præbet. Et lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidem de uno Deo dicta sufficiant.

De Verbo. CAPVT. X.

NVnc de unigenito filio dei, quẽ uerbum dominũ & deũ, ex deo Hebræorũ scriptura esse denotat, dicendum est. Moses igitur apertissime domini appellationem bis posuit dicẽs. Et pluit dominus a domino ignem & sulphur, ubi bis quattuor uocalium ineffabilẽ cõcursum, quo ineffabile nomen dei significat, cõscripsit. Et Dauid quoq; & prophęta & rex Iudęorũ in psalmis scripsit. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Quomodo em̃ a dextris domini dominus sedet, nisi duas personas intelligamus? Quã qdem rem alibi apertius dicit, Deũ omnipotentem & creatorem omnium esse dextris assidentẽ patris declarans. Verbo inquit domini cæli firmati sunt. Saluatorẽ quoq; ipsum omnium, qui eum suscipiunt, his uerbis ostendit. Misit uerbũ eius,

& sanauit eos. Filius etiã eius Salomon, uocabulo sapientiæ pro uo/cabulo uerbi usus, hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia consilium atq; cognitionẽ fabricata sum. Et post pauca. Dominus possedit me in initio uiarum suarum antequam quicquã faceret a principio. Ab ęterno ordinata sum, & ex antiquo antequã terra fieret. Nec dum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar. Quando præparabat celos aderam. Et alibi. Est in illa spiritus intelligẽtiæ, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, mobilis, discretus, incoinquinatus, omnẽ habẽs uirtutem, omnia prospiciens, per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens. omnibus enim mobilibus, mobilior est sapientia, transit autem ingrediturq; per om̃ia propter munditiam. Vapor enim uirtutis dei, & emanatio gloriæ omnipotentis sincera, & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor enim est lucis æternæ, & speculum immaculatum dei maiestatis, & imago bonitatis illius, attingit autẽ a fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hæc a priscis Iudæorũ authoribus modo sufficiant. Phylonem etiam audias, quamuis non recte in omnibus: dilucidius tamen hæc ita exponentem, ut iure qs credere possit non alium esse scripturæ sensum q̃ Ecclesia prædicat: in libro enim quem inscripsit, quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet om̃es, qui scientiam quęrunt, ad deũ patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem, saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem. Et si nondum aliquis filius dei appellari dignus est, studeat tamen ad primogenitum eius uerbum Angelis om̃ibus antiquis, & quasi principem angelorum in ultionẽ sequi. Origo enim & deus, & uerbum, & imago, ad quã homo creatus est, & Israhel iudęus appellat̃. Quare paulo ante profusior ad laudes eorum sui dicunt, omnes nos unius hominis filios esse. Nam & si nondum digni sumus existimari dei filij, sumus tamẽ perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei enim imago est uerbum antiquissimum. Percępimus etiam a quodam Mosi sodalium dictum esse. Ecce homo, cui nomen est oriens, noua inaudita q; appellatio, nec rei cõueniens, si ex anima & corpore hominẽ dici putabis. Sin uero incorporalem illum, qui diuinam habet formam intelliges, commodissime orientis nec nomine appellatus est.

Hunc enim primum filium pater omnium oriri fecit, quẽ alibi pri/mogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus, & ad pri/mitiua illius exemplaria respiciens, species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus, qui huiusmodi uerbis in Epimenide usus est. Laudem autem non quidem, alij anno, alij mense, alij nullo in tem/pore, in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens, quẽ uerbum illius ordinauit, quod rerum omnium est diuinissimũ. Et in epistola in tres sibi amicissimos, Hemiam dico, Horastum, & Co riscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commẽ/dauit. Hanc inquit epistolam omnes tres una legetis, uel ad minus duo cõmuniter, totiens quotiens poteritis. Oportet eñ uos uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti, & studio eiusq; so rore doctrina, ut per deum principem omnium p̄sentium & futu/rorum, & per patrem & causam principis & dominũ iuretis. Quę si recte philosophant̃, clare quantũ homini cõtingere potest cogno/scemus. Nonne tibi uidet̃ Plato Hebræorum scripturis insudasse? Vnde nanq; ipse quem ab Hebræis discere posset, patrẽ & dominũ deum appellare, ac deum principis & domini patrẽ nominare. Aut quis unquam apud Græcos a diuinissimo uerbo mũdum dixit esse ordinatum? Quod si Platonicorum testimonio philosophi senten/tiam confirmari cupis, Plotinum audi, quid in eo libro dicat, quem de tribus hypostatibus, a quibus omnia principium habent, inscri/psit. Mundum inquit hunc sensibilem, si quis admiratur magnitudi/nem, pulchritudinem, & perpetui motus ordinem consyderans, & deos qui sunt, in eo alios uisibiles, alios inuisibiles, dæmonas etiam animalia, plantas, cæteraq; omnia ad primitiuum exemplar mente ascendat, & ibi cuncta intellectualia contempletur, eorumq; omni/um æternam mentem atq; sapientiam præsidentem. Et paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? ille simplex scilicet, qui ante hunc est, qui causa est, ut ille sit, & tantus sit, qui numerum fa/cit. Nõ enim numerus primus est, ante dualitatem enim unum est: deinde dualitas est ab uno nata. Et progressus aliquantulum addit. Quomodo igitur, & quid intelligendum est circa illud, quod stabi le manet? Splendorem scilicet ex illo, ex illo autem manente: sicut splendentem lucem ex Sole, ita ex eo semper profluentem. Ex ma/

nente autem uniuersa etiam quæ sunt, ab ipso inquam manente pro grediuntur, & ab eius uirtute substantia eorum necessario depen/ det. Imago igitur primitiui est, unde nata est. Sic ignis caliditatē suā, & nix frigiditatem non in se solummodo continet, sed extra etiam produxit, maxime autem quæ odorem emittunt, isti rei testantur, quæ donec sunt, emittunt quidem circa se, quo qui propinqui sunt perfruuntur, omnia etiam quæ perfecta sunt, generāt. Quare quod semper est, & semper perfectum est, semper generat, & quod ex eo generat̃ perpetuum est, quamuis & minora etiam q̄ ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere, aut de maximo post il lud, maximum autem & secundum post illud intellectus est, intelle ctus em̄ intelligit, & eget illo solummodo, illud autem hoc nō eget, & quod a summo intellectu natum est, intellectus est. Melior autē omnibus intellectus est, quoniā omnia post ipsum. Et post pauca. Amat autem omne, quod genuit, & maxime quando sola sunt ge/ nerans & generatum. Quando autem etiam optimum est, illud qđ genuit necessario cū illo simul est, ut in eo solummodo, quod alius est, separetur. Imaginē enim illius intellectum esse dicimus, & pro/ gressus subijcit. Idcirco etiam Plato, terna omnia esse circa regē di/ cit, primum circa prima, Deinde circa secunda, & tertio esse tertia, ipsam quoq; causam rerum patrem habere dicit, causam rerum in/ tellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet, & ab hoc animam esse creatam in illo cratere. Cum igit̃ causa intellectus sit ipsum bonum, quod ultra intellectum, & ultra substātiam est, pa trem eius appellat. Multis autem in locis ipsum ens, & intellectum ipsum idæam nominat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonū intelle ctum esse, ex intellectu uero animam, & sermones hos non esse in/ anes, nec modo, sed a priscis tēporibus nō ita explanate dictos, poste riores autem sermones expositionis pacto esse factos. Testibus ue/ ro, quod hæc opinio prisca sit, scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam in libro de Bono, his uerbis utitur. Qui de primo atque secundo deo quicquam intelligere gliscit, singula prius ordine distinguere debet, aliter enim sui studij thesaurum ef/ fundit, quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato, ut co gitationis nostræ thesaurum eliceat incipiemus. Orandum au/

tem

tem prius est, deinde distinguendum. Deus primus quidem, cum in semetipso sit, indiuisibilis ac simplex est. Deus autem secundus & tertius unus est, & materiæ, quæ dualitas est inhærens unit eam, quamuis dissepare tur ab ipsa, quæ tota cupit & fluit. Et post pau/ca/Nec enim oportet inquit deum primum creare, sed creantis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum. Primũ inquit deũ regẽ omnium ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oĩa gubernare dicimus, a quo interiora mens mittitur ad omnia, quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos conuersus deus respiciat, nos tum ipsius radijs fit, ut uiuamus, corpora quoque alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem su/am deus seipsum conuertat, tunc corpora quidem extinguuntur, mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, im/pleta est terra possessione tua. Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illi colligent, aperiente te manum tuam omnia implebunt̃ bonitate. Auertente autem te faciem turbabun/tur, auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuer tentur. Emitte spiritum tuum & creabunt̃, & renouabis faciem ter/ræ. Quid enim hæc ab illis differunt, cum philosophus asserat. Re/spiciẽte deo uiuunt ipsius radijs animalia, conuerso autem in suam altitudinem extinguunt̃. Cum rursus salutari doctrina Saluator no/ster prædicet. Ego sum uitis & pater meus agricola est, uos palmi/tes. Audi quomodo Numenius consentanea istis scripsit. Quemad modum inquit agricolæ ratio quędam est ad plantas relata, hoc mo do se habet primus deus ad creatorem. Primus enim cum semen o/mnis uitare sit res oĩes seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq́ꝫ ad singulos nos, quæ inde iacta sunt. Et aliquantulũ pro/gressus, ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. Res qui/dem humanæ inquit ab eo qui dat, ad accipientem transeunt, diui/næ uero a deo dantur, & ab eo non absunt, quale quid scientia est, quam qui accipit, melior factus est, qui autem dedit, nihil amisit. Lu cerna etiam ab alia lucerna sic accenditur, ut prima non extinguat̃, Materia enim alterius ab igne alterius accenditur. Sic & scientia non recedit a dante, & tamen in accipientẽ transiuit, cuius causa hu

mana

mana non est. Substantia uero quæ scientiam habet, idem est apud deum dãtem & apud accipientẽ. Idcirco Plato quoq; a Prometheo in homines magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat. Et post pauca. Alia inquit primi dei uita est, alia secundi, primus enim stat, secundus autem mouetur, & primus in intellectualibus, secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis: mirabilius enim illud est, quod modo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum, a quo uniuersi ordo, statusq; sempiternus & salus in res omnes transfunditur. Idem in sexto. Nam quoniam non ignorabat Plato, creatorem ab hominibus solum cognosci, primum autẽ intellectum, quem ens ipsum appellat, omnibus esse ignotum. idcirco his utitur uerbis, quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o homines, non est primus, sed alius ante ipsum est maior atque diuinior. Et aliquantulum progressus. Gubernator inquit cum in pelago feratur clauo inhærẽs gubernaculo sedendo dirigit nauem, oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt. sic uia nauiganti per maria, per cęlum dirigit. Non alio modo creator ne materia repellat, aut defluat, harmonice ipam ligauit, & tanquã naui in ipsa insidet, & harmonice dirigit per idæas, quasi per clauum gubernans, respicitq; non in cælum, sed in deum superiorem, quem speculando discernendi uim accipit, quem desyderando motionem recipit. Hæc illis similia sunt. Nihil potest filius a seipso facere, nisi uideat patrem facientem. Ita Platonici omnes, & ante Platonicos ipse Plato ab Hebræis ea nomina uidentur habuisse, quibus excelluerunt. Nam & si non recte intellexerunt, uerbis tamen suis manifesti sunt cuncta ab Hebræis accæpisse. Vnde Amelius quoq; illustris inter iuniores Platonicos, quãuis Ioannis Euangelistæ nomen cælauerit, barbarum ipsum, quoniam Iudęus fuit appellando, uerbis tamen eisdem fere utitur dicẽs. Hoc profecto erat uerbum, quo ea quę sunt, facta sunt, ut Heraclitus etiã diceret. Quid, etiã ipse barbarus putat in ordine principij, atq; dignitate constitutum apud deum esse, & deum esse, per quod uniuersa simpliciter esse producta, in quo quæ uiuunt, uitam habent, & in corporea ipum cadere, & carnem indutum hominẽ ita uideri, ut naturæ dignitas non lateat, quare rursus resolutum in deum redire,

& deum

& deum talem esse qualis fuit antequã in corpus carnẽ & hominem deduceret. Hæc eñ nõ occulte, sed aperte ac nudo capite, ut dicit, a Barbari Iudæi Theologia trãsposita sunt. Barbarum enim nemi nem alium certe hic, quã Saluatoris nostri euangelistã Ioannem ap pellauit, qui euangeliũ sic incipit. In principio erat uerbum, & u r/ bum erat apud deũ, & deus erat uerbũ. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Qđ factum est in ipo, uita erat, & uita erat lux hominum. Et lux in tene/ bris lucet. Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidi/ mus gloriam eius. Sed alium etiam ab hebræis theologum audias. Quid est inqt imago inuisibilis dei, totius creaturæ primogenitus, in quo creata sunt omnia, q̃ in cælis, & quæ in terra sunt, siue uisibi/ lia, siue inuisibilia. Sed q̃ de filio dei dicta a Platonicis sunt, ad hoc usq; procedãt. Cum autẽ scriptura Hebræorꝫ cum patre ac filio spi ritum numeret, ac beatissimã sanctissimamq; trinitatẽ unum deum esse significet, quod expressius ecclesia & sentit & p̃dicat, operępręcium est audire, in quo enigmate Plato ad Dionysium scribẽs usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo, ut si epistola excidat, qui legant non intelligant, sic eñ res se habet, omnia circa regẽ uni/ uersi sunt, illius gratia cuncta sunt, ille causa bonorꝫ omnium est, se/ cundo circa secundã, & tertio in tertijs. Hominis igit anima discere gliscit, quænam ista sunt, tradit enim ad comparia eius, Hæc, q̃ Pla/ tonem exponunt, ad primũ deum, & ad secundam causam, atq; ter/ tiam, quã mundi animã esse dicunt, pertinere arbitrant, tertium eñ deum mundi animã esse dicunt, diuina u͂o scriptura patrẽ & filium & spiritũ sanctum unum rerꝫ omniũ principiũ esse confirmat.

De Bono. CAPVT. XI.

NVnc de bono quid scriptura, qđ platonici dicant perscru temur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse do/ cet, quam ipsum deũ. Bonus enim inqt dominus omni/ bus sustinentibus eum. Et cõfitemini domino quoniam bonus, quoniã in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autẽ in Ti/ mæo. Dicamus inquit, qua de causa uniuersum hoc a creatore pro/ ductum est. Et confestim subiungit. Bonus erat, bono uero nulla

unquam inest inuidia, quare omnia q̃maxime similia sibi facere uoluit. Et in libris de re publica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est, causa ꝟo ipsius sic est, ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationē: genuit enim simile sibi, quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta, hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet, & cognoscenti cognoscendi uirtutem, idæam esse boni credēdum est. Et rursus. Nō enim rebus, quæ oculis cernuntur, uim qua uideantur, solummodo a Sole præberi cōcedes, uerumetiam generationem, crementum, alimentum: cum Sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis, non solum ut cognoscantur sibi a bono inest, uerum etiam esse & substantiam ab illo habent, cum tamen ipsum bonum substantia nō sit. sed omnem substantiam uirtute sua excedat. His uerbis Plato sentētiam suam manifestissime aperit, qđ intellectuales etiam substantiæ a bono, id est a deo habent, ut sint, & substantiæ sint. Bonum autem ipsum ultra omnem substantiā censet. Quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ, & cum esse atq; substantiam a deo accæperint, creatæ profecto sunt. Quæ autem creatæ sunt, nephas erit deos putare, cum etiam natura ipsum bonum non sit, quod uni soli uere, atque per se bono attribuit̃. Sed Numenium rursus Platonis sensum de bono latius exponētem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam comprehendere possumus: ipsum uero bonum a nullo insito signo, nec a similitudine sensibili comprehendi ullo modo potest. Quare necesse est, quemadmodum si quis in specula sedens, paruam nauiculam solam in magno pelago inter undas acutie uisus uno intuitu perspexerit, sic longe a sensibilibus iumentis, quasi specula sedentem solum, ita ut nihil penitus magnum, aut paruum perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit, ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & inhæret substantiæ quasi nauiculæ: Si quis autem sensibilibus detētus ipsius boni quasi phantasmatibus mouetur, ac ideo putet bonum ipsum prospexisse, uehementer peccat. Nullum enim phātasma ipsius est. Via igitur atque ratio intelligendi boni optima est, ut primum sensibilia omnia negligantur: Deinde, ut in disciplinis numeri ipsi inspiciantur, ac inde

intelli/

intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de Bono. In quinto uero. Si est inquit substantia & idæa intellectuale quid cuius causam intellectum esse cõcessum est, sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator deus generatiõis est, satis est ut ipsum bonum substantiæ principium sit, cui quidem bono creator deus proportionalis est, cum sit imitator eius, substantiæ autem generatio proportionalis, imago enim est eius, & imitatio. Quod si creator generationis bonus est, erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secundus sit ipse, & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt, primus deus, qui est ipsum bonum, inuitator eius, qui omnium creator est, qui est bonus. Essentia uero altera quidem primi, altera uero secundi, cuius imitatione est pulcher mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tribuit. Nam si bonus secundus deus est, a primo tamen bonus est. Separata uero, & in diuersis hæc libris posuit. Seorsum enim circulare creatorem appellauit, dixitq; in Timæo, bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet, ut sit creatoris idæa ipsum bonum, qui participatione solius primi bonus esse probatur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa, ut ita dicam, impressa, & boues bouis. Sic cum creator sit bonus in participatiõe primi boni. Primus intellectus idæa eius erit, qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant, hunc mundum necesse est imaginem non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet, sicut hic mundus nos. Hæc Plato in Timæo, quorum sensum ab eo libro Didymi sumam, quem inscripsit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilium exemplaria, idæas appellat, ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Prẹter enim omnes homines hominem quendam intelligi, & præter equos omnes equum, ac communiter præter animalia animal, nec generabile, nec corruptibile, ut quemadmodum ab uno sigillo multa signantur, & multæ uiriles fiunt inde imagines. Sic a singulis sensibilium idæis multa formantur. Est autem idæa perpetua substantia, causa, & principium, ut singularia talia sint, qualis ipsa est, & quemadmodum primitiua sensibilium exemplaria ad hæc corpora præcedunt, sic quæ omnia

in se ipsa continet, pulcherrima atque perfectissima huius mundi exemplar est, ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus simillime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis, quod omnia multo altius sapientissimus ille Moses, a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit, qui ante hunc Solem, & stellas, & cælum uisibile, quod firmamentum appellat, ante aridam hanc terram, ante diem & noctem, hanc lucem aliam, & diem & noctem aliam a deo uero creatoreque omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoque inuisibilem Solem ostendens, oratione deo accommodata. Timentibus inquit me Sol iustitiæ orietur. Ipsam quoque iustitiam non dico qualitatem aliquam, sed qualitatis creatricem Hebræorum ille propheta significauit, cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam, uocauit eam in facie eius? Verbum quoque in prioribus creatorem ab Hebreis appellatum ostendimus. De quo quidem uerbo hæc apud eos feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo, iustitia, & sanctimonia, & redemptio/dicitur enim, & uita, & sapientia, & ueritas, & omnia substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc, & uerbum hoc, ut ab Hebræorum scriptura docemur, quamuis Phylo iudæus scripturæ interpres ac expositor aliter sentire uideatur, quem non est alienum audire.

De Iudeis secundum Mosem ex Phylone. CAP. XII.

SI quis uoluerit inquit significatioribus uti uerbis, nihil aliud intellectualem dicet esse mundum, quam dei iam creantis uerbum. Nihil enim aliud ciuitas illa intellectualis est, quam creatoris ratio creare iam cogitantis, quod dogma Mosi non meum est. Aperte namque scribit ad imaginem dei hominem esse formatum. Quod si pars imago imaginis est. & uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuinæ imaginis factus est: primitiuum ergo sigillum, quod intellectualem mundum appellamus, ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum omnium dei uerbum. In principio autem dicit fecisse deum cælum & terram, non secundum tempus principium intelligens, ut multi putant. Non fuit enim tempus ante mundum, sed aut cum ipso, aut post ipsum. Mensura enim motus tempus est, motus autem re mota, prior esse non potest, sed aut posterior, aut simul. Quare necesse est tempus aut post mundum, aut una cum eo factum fuisse. Relinquitur ergo principium hic numeri esse intelligendum, ut in principio pro

primum

primum accipiat. Et post pauca. Primum igitur cælum fecit incor/
porale, & terrã inuisibilem aeris idæam & uacui. Quorum alter te/
nebras, niger enim aer ex natura est, alteꝛ abyssum appellauit. Va/
cuum enim profundissimum & effusissimum est. Deinde aquæ at/
que spiritus incorporalem substãtiam, & deniq; septimæ lucis, quæ
etiam incorporalis & intellectualis Solis exemplar, & omnium stel
larum fuit. Duo autem, spiritus scilicet, & lux digniora uident. Al/
terum enim dei nominauit, qa spiritus uiuacissimus est, uitæ autem
deus causa est, alteram autem ualde bonam esse affirmauit. Tanto
enim intellectualis lux uisibili hac fulgẽtior est, ut mihi uidet, quan/
to Sol tenebris, dies nocte, & intellectus totius animæ dux oculis
corporeis. Inuisibilis autem & intellectualis illa lux diuini uerbi est
imago. quod generationem eius lucis explicuit, quæ est supercæ/
lestis stella, fons sensibilium stellarum, a qua Sol, luna, cæteræq; stel
læ pro uirtute sua fulgorem hauriunt, qui fulgor simplex atque sin/
cerus tantum denigrat. posteaq̃ immutabilia transierit, quãtum ab
intellectualibus sensibilia distãt. Nihil enim sincerum est eoꝛ quæ
sentiuntur, quoniam uero luce facta, tenebræ abierunt, & termini
utriusq; spacij fixi sunt certis uespere & mane. Spacium temporis,
quod hinc effectum fuit, diem nuncupauit, & diem non primã, sed
unam, quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudinem, qui
unicam habet naturam. Et sic quidem incorporalis mundus absolu
tus est, diuino uerbo cõstitutus, ad cuius exemplar sensibilis creaba
tur, cuius primam partem atq; optimã cælum effecit, & firmamen/
tum appellauit, quia corporeum est. Natura enim firmum atq; soli/
dum corpus est propter trinam dimensionẽ. Nulla eñ alia corporis
solidi atq; firmi notio est, quam trina dimensio. Iure igitur ita nomi/
nauit, ut ab intellectuali atq; incorporeo. sensibile, hoc est corporeũ
distingueret. Hæc Phylo, quibus consentanea. Clæmens quoq; no
ster in sexto dicit. Mundum inquit philosophia barbara alium intel
ligibilem, alium sensibilem censet, alterum primitiuum, alterum bo
ni exemplaris imaginem, & intelligibilem quidẽ unitati attribuit.
Sensibilem uero sexadi, connubium enim a Pythagoreis sexas dici/
tur, quia fœcundus numerus est. In unitate igitur cælum inuisibile
factum est, & terra sancta, lux intellectualis. In principio enim fecit
C deus

deus cælum & terram, & terra erat inuisibilis. Et subiungit. Et dixit deus: Fiat lux, & facta est lux. In sensibilis autem mundi creatiõe, solidum creauit cælum. quod uero solidum est, sensibile etiam est, terram inuisibilem & lucẽ. quæ cernitur. Hæc latius diximus, ut ostendamus idæas animalium in intelligibili mundo positas, a quibus sensibilia ista secundum Platonem creantur, ab Hebræorum scriptura, esse deriuata. Vnde etiam didicit Plato, incorporeas uirtutes & bonas, & contrarias esse.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.

CAPVT XIII.

SCribit enim in Decimo de legibus. Si omnia, quæ quo uolũt, mouentur anima gubernat, quare cælum etiam ab anima gubernari non dicimus? Certe inquam dicendum est. Vnum ne igitur, aut plures? pauciores inquam duabus, benefactrice scilicet atq; contraria ponendæ nõ sunt. Et post pauca. Cõcessum iam nobis est multarum bonarum uirtutum cælum esse repletum, contrarijs etiam nõ uacare. Vnde nobis bellum absq; fine indictum est, in quo agendo patrocinio nobis opus est. Auxiliatores autẽ nobis dij & dæmones sunt, nos uero possessio quædam sumus deorum ac dæmonum. Vnde ista Plato adinuenisti? ego quidem nescio aliud præterq̃, quod mille annis ante tuam ætatem uulgo apud Hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur enim. Et uenerunt angeli dei, ut coram deo assisterent, & diabolus uenit in medio ipsorũ. Diabolum quidẽ contrariam uirtutem, angelos autem bonos appellauit, quas & uirtutes bonas, & spiritus diuinos, & ministros dei scriptura nominat. Qui facit dicens angelos suos spiritus, & ministros eius ignis flammã. Bellum etiã a cõtrarijs nobis inferri scriptura significat dicens. Nõ esse nobis hanc luctationẽ aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus principatus, potestates, & principes huius mũdi, aduersus spiritualia neqtiæ in celestibus. Cum autẽ possessionẽ nos deorũ & dæmonum censeat, illud mosaicum traduxisse uidetur, quo dicitur. Quando altissimus gentes partiebat, disseminauit filios Adam, & constituit terminos gentium secundũ numerum angelorũ dei.

Quod animi quoq; immortalitatem ab Hebræis Plato didicerit.

CAPVT XIIII.

AT de animę autem immortalitate Mosem est secutus, qui primus immortalitatē esse docuit, cum eam imaginē esse dei, imo uero ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Et distinguens in corpus & animam hominem, subiungit. Et sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuētem. Principem uero esse hominem atq; regem omnium, q̄ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli, & bestijs, uniuersęq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinē suam, ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei, & deo similis erit, quam secundum intelligendi uim? Sed Platonem quoque audiamus, ut quam bonus mosaicæ scripturæ discipulus fuerit, nō ignoremus. Scribit enim in Alcibiade. Habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud est, quod sapit atq; intelligit, nihil prorsus. hoc, ergo illud est, quod deo simile est. Quod si unusquisq; in seipso cognouerit, deum quoque nō ignorabit. In libro uero de anima. Duo inquit genera rerum ponenda sunt, uisibile atque inuisibile; quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet, alterum uero nunquam se habet eodem modo. Nostri quoq; alterum corpus est, alterum anima. Et corpus quidem uisibile, anima uero inuisibilis est, & quando corpore utitur ad consyderandum aliquid (utitur autem aut uidendo, aut audiendo, aut omnino sentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur, quę nunquam eodem modo se habent. Quare fit ut erret, turbetur, ac quasi temulenta deficiat. Quando autem per se ipsam aliquid cōsyderat, tunc ad immortale, sincerum, sempiternum eodēmq; modo semper se habens, se ipsam erigit, & quasi quædam emanatio eius ad illud redit. Quando ad seipsam redit, & tunc ab errore cessat, & eodem modo semper se habet, quia sempiternum attingit, quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates. Tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque similius est esse anima? Ei ne quod eodem modo se habet, an rei mutabili? Primo inquam omnino. Cum autem ad seruiendum corpus, ad principandum animam natura finxerit, nonne

 hac

hac etiam ratiōe cum principari diuinum sit, seruire autē caducum atq; mortale, manifestum est deo animā similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit nonne ut corpori conuenit mori atq; dissolui, sic animæ cōueniet nunquam mori atq; dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inqt Socrates munda nihil a corpore secum contrahens decesserit, qa uidelicet seipsam quantum poterat in corpore colligebat, semperq; corpore contempto, de morte meditabatur. quod nihil aliud est quam recte philosophari. Meditatio enim mortis philosophia est, ad similem naturam inuisibilem, diuinam, immortalem, prudentemq; profecto uera beatitudine fruitur, ab omi errore, stultitia, terrore, alijsq; hominum malis liberata. Sin uero immunda maculisq; plena exierit, qa corpus dilexit & coluit, ab eo & uoluptatibus eius adeo abiecta, ut nihil aliud bonum putaret, quam quod corporeum est, qd uero intelligibile est oderit atq; fugerit, sincera in seipsa nō est. Hæc Plato. Quæ in primo ad Boethū latius exponit Porphyrius dicens. Firmam certamq; rationem eam Plato putauit, quæ a similitudine aliquorum uim accipit. Nā si deo immortali similis anima est, quomodo etiam ipsa sicut exemplar suum immortalis nō erit? Cum eñ duo quædam aperte opponanť, querit cui oppositorū adhęreat anima, qui optimus demonstrationis modus in his rebus inuenitur. Et quamuis a prima ætate usq; ad senectutē multa contra rationem faciamus peccantes, tamē quia uere rationali deo in multis similis anima est, rationalis esse ab omnibus creditur. Cum igitur duo aperte opponi cōcedantur, immortalis uidelicet atq; diuina natura, & terrestris atq; corruptibilis: dubitatur autē a nōnullis, cuius partis anima sit. A similitudine putauit Plato, ueritatem esse quærendam. Et quoniā non sensibili & mortali corpori, sed uiuo & immortali deo secundum operationes similis est, hinc similitudinem etiam in substantia quandam habere, ac inde immortalem esse ratiocinatur. Nā ut quæ irrationalia sunt statim a diuina substantia, cum sint caduca & instabilia, longe abesse uidentur. sic certe consequens est, quæ operatione intelligendi cōueniunt, ea immortalitate quoq; substantiæ conuenire. Quoniam enim substantia conueniunt, idcirco etiā operatione conueniunt. Fluunt enim a substantia operationes, ac

q̄dam

quædam eius sunt emanationes. Nam si simillima deo anima est, q̄d opus est pluribus uerbis ad demonstrandam immortalitatem eius? Non enim diuinis operationibus uteretur, nisi etiā ip̄a diuina esset. Nam & si cum in caduco mortaliq; corpore defossa sit, continet tamen & uiuificat illud diuinam suam ostendens substantiā, nec pondus corporis eam omnino deijcere potest, quomodo si e corpore liberābit, aura sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit, cuius p̄sentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulum. Diuina est anima inquit, quoniā indiuisibili similis est, mortalis autē uidetur, quia mortali corpori cōiungitur, ita & mortalibus similis est. Homo enim etiam est, qui uentri sicut pecora deditus est, homo autē & in mari a periculis naues gubernando liberat, morbis affert remedia, ueritatem rerū perscrutatū diligenter atq; inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est, quibus cælestium corporum motus comprehēdere potuit, quæ diuinæ atq; immortalis certissima mentis argumenta sunt, q̄uis multi uoluptatis deliniti illecebris mortalem eam putauerunt, ex his quæ uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hæc Porphyrius. Horum igitur omnium doctor Moses fuit, qui a similitudine creatoris, quam anima possidet, immortalitatem animæ confirmauit. Sed reliqua uideamus. In omnibus eīm Hebræorum similis Plato est, q̄uis in multis, ut diximus, errare ideo forsan uidetur, quoniam diuina scriptura nemini præter prophætas ante Saluatoris tempora patuit.

Quod productum esse mundum ab Hebræis Plato accępit.

CAPVT XV.

MOse igitur uniuersa a deo creata prędicante. In principio inquit creauit Deus cælum & terram. Vide quemadmodum nō excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit q̄d factum est, necessario a causa factum est, fieri enim nihil potest absque causa, uniuersum igitur, aut cælum, aut mundus, aut quauis alia notetur appellatione consyderandum, utrum erat, semper nullum generationis suæ habēs principium, an factum est, & ab aliquo incœpit principio? Visibilis igitur & tangibilis est cum corpus sit, cuncta uero hæc sensibilia sunt. Quæ ꝟo sensibilia sunt, opinioni subiacere, & facta esse demōstrauimus. Quod porro factum

est, a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi qui sit inuenire difficile est, & cum inueneris, in uulgus ædere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes, nephas est dicere animatum hunc mundum ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus. CAPUT. XVI.

Rursus cum Moses Solem & Lunam & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit, Fiant luminaria in firmamento cæli, & sint in signa & in tēpora. Et fecit deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamēto cæli, & Stellas. Similiter Plato quoq; dicit, a uerbo & mente diuina Solem & Lunam, & alias quinq; stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur consydera quod dicit a ūbo & mente diuina. Illis enim uerbis quoq; ipsis consentaneum est, q̄d Psalmista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Deinde cum Moses in firmamento positas stellas dixerit, eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus q̄a bonum. Et summatim repetens. Et uidit deus omnia, & ecce bona ualde. Plato autem, si bonus est inquit iste mūdus, & creator bonus. Et rursus. Hic optimus effectuum, ille optima causarum.

De mutatione mundi. CAP. XVII.

Præterea de consumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante. Quia complicabitur cęlum sicut liber. Et rursus. Erit cęlum nouum, & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timeo dicens. Constituit cælum uisibile atq; tangibile, & propter hæc, & ex istis, & talibus, & ex quattuor numero mundi corpus factum est, proportione conueniens, a cæteris omnibus indissolubile, præter q̄ ab eo, qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cœlo factum est, ut simul facta, simul etiam dissoluantur, si quando solutio quędam ipsorum fiet. Et post pauca subijcit. Quod ligatum est, solubile est: quis si bene aptatum beneq; ligatum soluere uult, bonus nō sit. Quare inquit deo attribuens uerba. Dij quorum ego

creator

creator ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec dissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducemini, maiore uinculo colligati. Et in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit, aliquando autem dimittit, cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerit. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur, cum animal sit, & prouidentiam ab eo qui fecit, in principio sumpserit. Cœlum enim corporeum est, quare absq; imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum, minimam sui motus habet imitationem, nihil autē potest se ipsum semper uoluere præter corpus, quod omnium quæ mouentur habet principatum, quod nullo modo potest, modo sic, modo aliter moueri. Ex quibus omnibus non oportet hunc mundum a se ipso uolui semper cōcedere, nec a deo binas & contrarias uolutiones accæpisse, nec quidem a duobus dijs inter se discedētibus, sed sicut modo dictum est, aliquando, quod a diuina causa ducitur uitam rursus cōsecutus, immortalitatemq; a creatore super iniunctam, aliquando autem cum dimissus fuerit, per se ipsum uolui tempore quo dimittitur: quoniā cum maximus sit, ac æqualissimi ponderis, minimo nixu mouetur, multa annorum milia uoluit. Omnium igitur, quæ mirabiliter accidunt, hæc uniuersi circulatio causa est, quæ aliquando sicuti nunc uoluitur, aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum, ac multas corruptiones animalium, interitus hominum, & alia noua atq; inaudita.

Quod resurrecturos mortuos etiā concedit, nō aliunde q̄ ab Hebræis Plato discere potuit. CAP. XVIII.

PRogressus deinde aliquantulum, mortuos reuicturos dicit, quod nescio unde iam aliunde quā a Iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos, qui in ultima circulatione moriunt̄ uicinos, futuro tempori in prima rursus resurgere, ac ab eiusmodi hominibus multa nobis nunciata esse, q̄ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens enim est hos senes ad puerorum rursus naturam conuerti, & mortuos qui iacent in terra, rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, quæ in contraria reuoluit̄, nisi quos deus in aliam conditionem tra-

duxerit. Et progressus dicit. Tempore omnium exacto, quoniam mutationem fieri oportet, cum terrenum genus defecerit, omni anima per generationem in corpus iussum deducta, tunc uniuersi gubernator, habenis gubernatiōis dimissis, ad altitudinem suā abibit: mundum autem rursus parcæ, & innata cupiditas euertet, quod cū fieri uiderint dij, minores partes mundi suæ gubernationi commissas relinquent. Mundus autem reuolutus, atque in cōtrarium latus, & magno terræmotu concussus, inauditam omnibus animantibus pestem incutiet, & tempore aliquo exacto, omni turbatiōe sedata, solitum cursum recipiet. Deus enim ne omnino dissoluatur, gubernacula rursus capiet, & omni expulsa turbatione, immortalē ipsum & insenescentem efficiet. Et post pauca. Dicam inquit tibi sermonem fortissimi uiri Iris nomine, genere armenij, qui olim in prœlio mortuus, post decimum diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domum, cum in rogum poneret, decimo die postq̄ decidit, reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit, ac inter alia, quod anima egressa e corpore, cum multis in locum quærendam demum deuenisset, ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erant, & ex opposito duo ad cœlum itinera, iudices autem sedentes uidisse, a quibus, qui iusti fuisse iudicabant, in anteriore parte signis alligatis ad dexteram, & sursum in cœlum ire uidebantur. Iniusti uero ad sinistram, & deorsum signis ad posteriorem partem eorum alligatis, in qbus scripta erant eorum facinora. Quæ cum uidisset accessisse atq; rogasse, dicebat, ut liceret ei hominibus hæc nunciare. quod cum illis placuisset, per omnia illa loca diligentius ductum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus autem in primo de anima hæc narrat. Enarchus inquit nuper ægrotans, tanquā iam mortuus a medicis fuit relictus, & breui tempore in se ipsum postea reductus dicebat se mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutum, nec me ægrotatione moriturum, repræhensosq; aiebat uehemēter a domino suo eos spiritus, qui animam eius duxerunt, ad Nicandam enim missos. non ad illum fuisse. Nicandas autem Coriarius erat, & in palæstris non ignobilis, qui eo tempore, quo Enarchus reuixit, in maximas incidit febres, ac repente mortuus est. Hic autem uiuit, superstesq; est felicissime nobiscum manens. Hæc ideo posui, quia scriptura etiam Hebræo-

rum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De Cælesti terra secundum Platonem. CAP. XIX.

VErum quoniam in repromissionibus scripturæ, solis pijs terram quandam reseruari fertur, secundum illud. Mites autem hæreditabunt terram. Hæc ṽo cælestis est, quam Prophæta ex p̃ciosis lapidibus allegorice constare significat dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum, & ponam pinacula tibi ex Iaspide, & fundamenta ex Zephyro, & circũitum tuum ex lapidibus electis. Cõsydera quomodo ipse quoq; Plato similia in libro de anima, ex persona Socratis scribit. Glauci artificiũ inquit non posset exponere quæcunq; ibi sunt, ego autem etiam si possem o Simia, uita tamen mihi non sufficit, nihil tamen perhibet formam illius terre, ut mihi, quod uidetur breuiter explicare. Satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit, quoniã est in medio cœlo rotundo, nihil sibi opus esse ne cadat, nec aere, nec ulla re alia. Deinde maximam rem quandam esse, nec huic similẽ, in qua tanquam in sterquilinio formicas, aut in palude ranas homines uideo habitare. Et post pauca. Ipsam uero terrã mundam in cœlo mũdo, ubi stellæ sunt positã esse credo. Et progressus. Si natura inquit humana illa posset superiora perspicere, cognosceret ibi esse uerum cœlum, ueram lucem, & ueram terram: hæc enim terra, & isti lapides, & omnia quæ hic sunt corrupta/ exesaq; sunt, quemadmodum ea quæ prope mare sunt, a salsedine maris. Et post pauca. Dignam rem auditu dicerem inquit, si fabulam audire uelletis. Non autẽ inquit Simias libenter audiemus. Dicitur ergo. Socrates inquit talem illam terram esse, si quis totam ab alto prospiceret, qualis esset duodecim coloribus exornata sphæra, quorum isti colores, quibus scriptores abutuntur, quasi fæces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentioribus & melioribus esse depictam, atque aliam partem ejus cæruleam, aliam auream, aliam albam multo albiorem niue, & ex alijs coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas, & ultra quam oculus hominis perspexerit. In tãta igitur taliq; terra proportionabiles arbores nascuntur, flores & fructus proportionabiliter gerentes, montes quoq; collesq; sunt, & lapides in simili proportione, quorum quasi particulæ isti lapides sunt. Sardius dico iaspis

smaragdus, & similes, quibus multo meliores illi sunt. Nihil em̄ boni est, quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro Hebræos Plato sequitur

CAPVT XX.

CVm etiam scriptura iudicium postq̄ hinc abierimus, animarum futurꝝ dictitet, & per alia multa, & per hoc nō minus. Iudicium inquit sedit, fluuius ignis corā eo fluebat, mille milia ministrabāt ei, & decies centena milia assistebant ei. Audi etiam Platonem de iudicio dicentem, & fluuij Noe utentem, multasq̨ prorsum mansiones, & diuersa impiorū supplicia, non aliter fere q̄ Hebræorꝝ scripturā narrantē. Scribit enim in libro de anima sic. Tertius amnis in medio istorꝝ exit, & iuxta hostiū in latissimum incidit locum igni ardentem, ubi facit paludem mari multo maiorem, aqua & limo ebulientem, ac inde turbidus atq̨ limosus terram circumamplexus, prope paludem Acherusiadem defluit, nec ipsi permixtus, sed crebris sub terram uorticibus circūuoluolutus, infra tartarum exit. Hic est amnis, quem Pyriphlegethonta nomināt, & opposito huius Stygæus est quartus amnis, a quo paludem Stygem nomine fieri creditur. In hunc fluuium qui incidit, grauiter in aqua tortus fertur circumuolutus, Pyriphlegethonti oppositus. tādemq̨ prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius aqua cuipiam miscetur, sed circumlata in tartarum tandem exit in oppositum Pyriphlegethonti, hunc poetæ cocytum appellant. Hæc cum ita se habeant, cum defuncti ad eum locum deuenerint, quo deportanť, primum dijudicātur, quinam iuste, & quinam cōtra uixerint: & siqui uidebuntur, medio quodam modo uixisse in uehicula scandunt sua, & per Acheronta in paludem deferuntur, ubi graui supplicio depurgantur, & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari nō posse, in tartarum omnes deiecti, nunq̄ inde possunt exire. Qui u͂o curabiles sunt, q̄uis maxime peccarint, utputa si contra patrē & matrem ex ira aliquid fecerint, & postea pœnitudinem habuerunt, uel homicidio, uel alio quodam facinore contaminati, hos in tartarum deuenire necesse est, & annuo torti tēporis spacio eijciunť ab unda.

Homi/

Homicidæ quidem in Cocytum, patris autẽ & matris uiolatores in Pyriphlegethonta. Cumq; ad Acherusiadem fuerint paludem clamantes uocant, alij quos uituperarunt, alij quos occiderunt. Cumq; uocarint, rogãt & supplicant, ut in paludem suscipiant. Et si exorauerint, exeunt, & liberant a malis. Sin uero nõ exorauerint, rursus in tartarũ feruntur, ac inde iterũ in fluuios, nec prius cessant q̃ exoraue rint quos læserunt. Hęc enim ultio a iudicibus imponit. Qui autem sanctitate uiuẽdi excelluisse uidebunt, ij sunt qui ab ista terra quasi a uinculis liberant. Horum, qui se philosophia purgarunt, sine labore in sempiternum uiuunt, & habitationes pulcherrimas cõsequuntur, quas nec uerbis exprimere possibile, nec si possem tẽpus sufficeret. Horũ igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curã oportet in hac uita gerere, optimũ enim propositum est, & spes maxima. Hæc Plato. Quod autẽ dixit nõ esse possibile uerbis pulchritudinẽ illarũ habitationũ exprimere, nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, q̃ pręparauit deus amantibus eum. Habitationes autẽ multas dicit, & nos multas esse apud patrẽ mansiones didicimus. Pyriphlegethonta uero ignem æternũ esse q's dubitabit? Hebræorũ enim ꝓpheta similiter clamat. Quis annunciabit uobis, q'a ignis ardet? quis nunciabit uobis locũ æternum? Et rursus. Vermis eorũ non morietur, & ignis non extinguetur. Plato quoq; in tartarum deiectos impios, nõ exituros inde asseruit, & pios in beatis locis in sempiternũ uicturos affirmat. Qd uero addit sine labore, nõne illi simile est, unde abest dolor, mœror, & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter, sed cum in uehicula cõscenderint sua, in Acheronta amnem depelli, quænam alia uehicula denotare potest, q̃ corpora, q'bus assumptis, una cum eis secundum Hebræorũ scripturas uitæ retributio fit.

EVSEBII PAMPHILI LIBER DVODECIMVS.

Erum quoniã hoc uolumen satis iam creuit ad duodecimum librũ transgressi, q̃ restant ad ostendendã Platonicam philosophiã ab Hebræis defluxisse conscribemus, ut multi uideãt non nobis solũ, uerũetiã Platoni iam pridem scripturã Hebræorum.

Quod querere legibus, non querere rationem iuuenes debent. CAPVT I.

CEnset igitur sine dubitatione aliqua, leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de Legibus. Si quis recte Laconum aut Cretensium leges reprehendere possit, aliqua quæstio est. Ego autem iudico optimam esse legem, quæ iubet, ne quis iuuenum cogitari. Senex autem si quis dubitauerit, principibus aut æqualibus referat nomine iuuenum audiente. Nõne igitur multo ante Platonem diuinæ literæ fidem cæteris proposuere uirtutibus. Vnde apud nos quoq; incipientibus ac imperfectionibus quasi secundum animum infantibus simplicius scripturæ leguntur. Credendum enim omnibus est omnia, quę in ea feruntur, sicuti dei ṽba uerissima esse. Illis autem, qui ad maiorem iam habitum scripturarum peruenerunt altiora petere, ac rationem singulorum quærere cõcedit. Hos iudei quasi scripturarũ expositores secundarios appellare solebant. Poetã deinde Plato ait Theognim ex Megara Siciliæ testem habemus, qui ait fidelem uirum omni argento atq; auro in seditione meliorem. Nemo enim integer atq; fidelis sine omi uirtutis numero in seditiõibus esse potest. Quorsum hęc? quia legis latorem, qui a Ioue missus est, ita leges conscribere oportere cęsemus, ut ad maximam semper uirtutum respiciat, quã Theognim secuti fidem, quę maxime in periculis lucet, esse arbitramur. Eam nõ iniuria perfectam iustitiam nominare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem, sed eam, quæ uirtuti coniuncta est, cõprobare uidetur. quod Saluator noster breuius, apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atque fidelis. Et rursus. Quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias? prudentiam enim & magnanimitatem fidei cõiunxit. Præterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctorum animæ uirtutem quandam habent, qua uel post mortem rebus humanis auxiliãtur. Vera enim hæc opinio est, sed nisi prolixis rationibus probari nõ potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus, quoniã a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendũ ergo est etiã illis, q ita hęc se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditũ fuisse Iudæi cõtendũt. Et Machabeorum liber retulit, uisum ipsum fuisse post mortẽ orare ꝓ populo.

Quod

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. CAPVT. II.

PRimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula u̓o est, ut breuiter dixerim, falsum quiddam, quamuis & uerum esse possit. Fabulis autẽ prius quam gymnasijs pueri exercendi sunt. Hęc Plato. Iudæi autem re ipsa scripturæ historiam simpliciter, quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cumq; non magis ætate q̃ habitu scripturarꝫ creuerint, altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato, in omni opere principium est, p̃sertim in iuuene atq; tenero, tũc enim p̃cipue animus formatur, & quicquid dixeris, facilius ingressum insidet. Quare non quascunq; fabulas, sed probatas ac utiles a matribus atque nutricibus tenellis puellis infundant̃, quasi iam adultos prouectosq; retinere nõ erit inutile. Hæc multo ante Platonem Iudęi obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant, dicta & scripta diligenter examinabant, & q̃ aliena uidebant̃ a ueritate, sicut pseudo prophætarꝫ libri reprobant̃: scriptura quoq;, ut diximus, historiarꝫ parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant, ut eis facilius cum uiri essent uterent̃.

Quod sincera fide Plato scripturæ inhæsisse uideatur. CAPVT III.

P Plato autem in Gorgia. Audi sermonem inquit, quem tu fabulosum dices, ego uero uerissimum arbitror. Et post pauca. Qui iuste sancteq; uixit, eum postq̃ mortuus fuit, in beatorꝫ insulas profectum absq; ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui u̓o iniuste atq; impie eum in atrocissima proficisci supplicia, quæ tartarum appellãt. Et post pauca. Nudi autem mortui iudicantur, & iudex ipse nudus est, qa defunctus, & animo animum perspicit ab omnibus derelictum cognatis, ac cæteris quæ hic habebat, ut iustum iudicium sit. Et subijcit. Hæc sunt o Callicules, quæ ipse audiui, & uera esse apprime credo. Ex his autẽ sermonibus tale qd ip̃e mecum ratiocinari soleo, nihil aliud mors mihi uidetur, quam corporis atque animæ dissolutio, quæ postq̃ disiuncta fuerit, retinet utrumq; habitum suum, quẽ homine uiuo habuerat. Nam corpus si magnum erat uiuo homine, & mortuo quoq; ma/

gnũ,& si pingue,pingue quoq; postq̃ anima decesserit,aliquo tem/pore manet.& si cicatrices uulnerum habebat uiuens,aut ossa quę/dam fracta, uel mẽbra trunca,eodem modo profecto se habet post mortem,anteq̃ omnino corrumpatur.Similiter & in anima postq̃ denudata corpore fuerit,habitus omnes in quibus exercuit passio/nes & studia inesse perspiciunt.Cum igitur ad iudicem anima per/uenerit,ueluti ad Rhadamantum Asyaticum,confestim iudex etiã si regis magni anima esset,in ea perspicit uulnera & cicatrices iniu/riarum,quas singulæ operationes animæ impræsserunt. Videt tor/tuosa omnia falsitate atque superbia,cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam,delitias,contumelias,incontinentiamq; in uiuen do,cernit omni turpitudine animã esse repletã.Quare recte ad car/cerem tartari immittit,ubi supplicijs torquetur,ut aut ipsi purgati meliores fiant,aut exẽplo suo alij moniti formidine cruciatus, a pec cando deterreant.Purgãtur autem quicunq; curabiliter peccarunt doloribus,& hic uiui,& apud inferos mortui.Non enim aliter pos/sibile est impressas uitiorum detergi maculas.Qui uero maxime iniu riati sunt,ac incurabiliter peccarunt,nulla his unquam utilitas acci/dere potest,quia incurabiles sunt, sed alij exemplo suo iuuantur. ex quibus ego Archelaum fore,& similes ei tyrannos non dubito.Re/ges enim propter peccandi licentiam, omes pene scelestissimi sunt. Testis est Homerus,qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempi/ternum cruciari asserit.Tantalum, Sisyphum,Tityum,Thersiten, aliosq; consimiles.Priuatos autẽ homines nullus unquã scripsit per/petuis tanq̃ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare fe liciores certe sunt priuati principibus, nec tamen prohibet aliquem bonum uirum principẽ esse,sed cum arduum atq; difficile sit in ma/gnam peccandi licentiam seipsum continere,magna laude dignum est o Callicules,pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his,qui po tentiam habuerunt Aristides Lysimachi uirtute præclarus fuit,ut ergo diximus,atrocissimas uitiorũ ferentes in anima cicatrices a iu/dice in pœnas mittunt. Quã autem ab omni cicatrice peccatorum detersam uidebit animam,nec quæ sit,nec unde fuerit quærẽs admi ratus,ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aeacus baculũ habens,sicut & Rhadamantus iudicat. Minos autem aureum scæ/
ptrum

ptrum tenens, solus sedet, utriusque iudicium consyderans. Ego igitur o Callicules, has rationes uerissimas esse credens, nihil aliud consydero, quam quomodo mundissimo animo adinuicem accedam, ac ideo neglectis humanis honoribus, conabor recte uiuēdo quo optimus fieri. Obsecro autē cæteros omnes, & te ipsum ad hunc calcem uirtutis curriculo tēdere, turpissimū enim est, tibi ipsi in illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur, ac ideo spernis. Non esset autem mirum hęc a tę sperni, si diligenter quærentes, meliora ueriorac̄ istis inuenire possemus. Nunc uero cum scitis tres Græcorum omnium sapientissimi, tu, & Polus, & Gorgias, non poteritis tamen uere dicere, quod oporteat alia quadam nos uita quam ista uiuere, quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguunt. Hic uero sermo firmus atque stabilis semp manet. Quare cauere magis debes ne lædas, quam ut lædaris. Omnes enim studere debent, nō ut boni uideantur, sed ut & publice & priuatim boni sint. Plato igitur Aeacū, Minoem, Radamanthum defunctorum iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit, qui singulis secundum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata.

CAPVT IIII.

Aueas Plato inquit, ne rudibus hæc hominibus committas. Ii enim nihil magis q̄ has utilissimas narrationes derident quemadmodum e contra ingeniosi ac sapiētes nihil magis admirant. Quare cum eis sæpius hæc narrant crebro audiēdo, uix tandem, ut aurum multo labore purgantur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet, apud quam primus Moses scribitur recusasse profecturum. Alium enim inquit supplicio domine, qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur, ne regnum susciperet. Hieremias quoque recusasse fertur, & Plato similiter consulit dicens. Propterea o Thrasymache, ut modo dicebam, nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De uiro iusto secundum Platonem.

CAPVT V.

Ad hæc

AD hæc cum Hebræorum prophetæ contumelias omnes atq; pericula subeunda propter uirtutem & ueritatẽ con clament, consentanea Plato in secundo de republica scri/psit. Non ut uideat̃ inquit iustus generosus uir qui iusti/tiam colit, sed ut sit. Si enim q̃a iustus uideat̃, honores quispiã nan/ciscitur, incertum sit utrum propter uirtutẽ, an propter honores iu/stitiam sequitur. Sed figuramus, ut cum neminem unquam læserit, iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo, nullo cruciatu a uirtute remouetur, tunc ꝟe iustus atq; generosus est. Hæc Plato uerbis, quæ re ipsa iusti uiri apud Iudæos comprobarunt, qui tanq̃ iniqui, alij lapidibus, alij gladio, alij alio modo necati sunt: caprarum atq; ouium pellibus induti, rebus pene omnibus egentes, in desertis errantes, in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiam Saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes, malefici mul/tis uidebant̃, quare spectaculum facti sunt mundo, & angelis, & ho minibus, esurientes, sitientes, nuditate ac uerberibus laborantes, ut ait apostolus. Sed iniuriam, ut ipse addit, passi bene dicebant, perse/cutiones magno ferebant animo, turpi affecti fama afficientes, ad uirtutẽ exhortabant̃, & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant, & usq; ad hæc tẽpora generosi martyres ubiq; terrarum non ut ui/deantur, sed ut sint pij atq; iusti multo plura maioraq; q̃ Plato uer/bis expressit, re ipsa patiuntur, uincti uerberibus, afflicti tormẽtis, atq; eculeis cruciati. Et demum post multos diuersosq; dolores cru delissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentiles aliquem nunquam inuenies, ut non iniuria de Iudæis no/strisq; præclaris uiris, qui pietate ac uera iustitia perfulserunt, Plato illa percepisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Mosem Plato sequit̃.

CAPVT VI.

CVm Moses ineffabili quadam ratione in principio crea/tionis mundi, paradisum quendam a deo plantatum dixe rit, hominemq; ibi a serpente per mulierem decæptũ nar/rauerit, aperte Plato cõmutatis nominibus, in Symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso enim dei, hortos Iouis appel/lauit, pro serpente deceptioneq; ipsius paupertatem insidiantem po suit,

fuit,pro uiro autem primo,quem dei cõsilium atq; prouidẽtia qua/si nuperrime natum filium produxit,consilij filium Porum nomine posuit. Cumq; Moses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit,cum Venus facta esset id accidisse Plato narrauit, Venerem allegorice propter pulchritudinem mundum appellãs.Sed uerba eius hæc sunt.Cum inquit facta esset Venus,& alij dij,& cõsilij filius Porus,in conuiuium conuenerunt,& post cœnam inopia tanq̃ mendica ad ianuam domus ubi cõueniebant accessit.Porus autem necta/re superatus (nondum enim uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauiter dormiebat.Inopia uero propter indigentiam ad insidiandum parata,ut ab eo liberos susciperet,apud eum accubuit, & hoc dolo Cupidinem a Poro concœpit. His Plato allegorice illa mosayca uoluit significare.

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. CAPVT VII.

PRæterea Mose dicente. Adæ autem non inueniebatur co/adiutor similis eius. Immisit ergo deus saporem in Adam. Cumq; obdormisset,tulit unam de costis eius,& repleuit carnem pro ea,& ædificauit deus costam,quam tulerat de Adam in mulierem.Cum non intellexerit Plato,quo sensu id dictũ est,quia tamen mosayca omnia fuerat admiratus uoluit omnino ꝓ/terire.Itaq; Aristophani comœdo,qui etiam rebus honestis illude/re solebat,orationem in Symposio attribuit dicens.Oportet primũ uos naturam humanam & passiones ipsius ꝑdiscere. Prisca eñ no/stra natura alia erat quam nunc est. Nõ enim duo genera hominũ, ut modo,sed tria fuerunt. Ad masculum enim atq; fœminam tertiũ etiam aderat utrisq; commune,cuius rei nomẽ solummodo relictũ est.Res ꝟo penitus perijt.Nam Androgynum tunc re ipsa & nomine ex utrisq;,mare scilicet atq; fœmina constabat.Istis cum aliquantulum,ut Aristophanes solebat illuserit,subiungit dicens.Hæc Iuppiter dixit,& incidebat homines medicos, & Appollini iussit par/tes incisoꝝ ita coniungere,ut facies ad cæsuram uerteretur.

De prima hominum uita. CAP. VIII.

c Vm Moses primam hominum uitam in paradiso dei nulla re indigentem,quasi diuinam asserat,omniaq; sponte a ter/

ra producta, nudosq; fuisse cõfirmet. Audi quemadmodum ea ipsa Plato græce conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc homines nonnulla animalium genera, nulla tunc erat respublica, nec liberorum procreatio. A terra eñ homines emergebant, & hæc omnia quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atque optime uiuebant, quos non culta, sed sponte terra ædebat, nudi sine aliqua erant molestia, uicissitudines enim temporum summa temperie connectebantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuæ secutus est.

CAPVT IX.

PRudentiorem om̃ibus bestijs terræ serpentem fuisse, & sermonem eius uicissim cum muliere habitum Moses scribit: quam rem quomodo Plato narrauit, nõ est alienum audire. Qui Saturni temporibus erant inquit tanta uirtute pollebant, ut non cum hominibus solum, uerumetiam bestijs oratione uti possent. Sed non ad philosophiam, & inter se, & cum bestijs hac uirtute utebantur, diligenter scrutãtes de singulorum natura ad accumulationem prudentiæ, sed cibo atq; potui tãquam heluones cõtinue inhærentes fabulas secũ & cum bestijs tales conferebant, quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinẽ etiã scribendi secutus est. CAP. X.

MOses in scribendis legibus antiqtate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuium narrat, & uirtutes atq; delicta nobilissimorũ uirorum, qui post diluuiũ fuerant, diligẽter exponit. Nam perutilem hanc historiã legibus futuram iudicauit. Hunc scribendi modum in legibus Plato imitatus est, his primordijs enim legum antiquitate utitur, & diluuij mentione facta, uitam etiam, quæ post diluuium fuerat, explicare nõ renuit. An inquit igitur prisci sermones ueri nobis uidentur, qui nam multis pestibus atq; diluuijs homines ita perijsse, ut paucissimi relicti sint. Valde inquam hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendũ est igitur eos, qui nunc effugerunt, montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes, a quibus postea homines multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinęq; ciuilis imperitos fuisse, ac ab omni ambitione, habendiq; cupiditate,

cæteris* uitijs,quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos.His talibus/ q; latius narratis,uitas hominum,qui post diluuium fuerunt expo/ suit.Deinde ad Græcorum antiquitatem descendit,ut ad Hebræo/ rum Moses.Eorum igitur meminit,qui præclara facinora in Troia fecerunt. Disciplinam Lacedæmoniorum ciuilem non prętermit/ tit.Persarum quoque uitas,tam eorum qui recte,quam eorum qui perperam uixerant nobilissimorum tetigit. Et post historiam hu/ iusmodi legum positionem aggressus est, adeo etiã in his Mosi do/ ctrinam admiratus est.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moses.

CAPVT XI.

CVm Moses uniuersas leges suas disciplinamq; uiuendi a pietate in deum dependere uoluerit,ac ideo a creatore o/ mnium initium librorum suorum fecerit,& res humanas a diuinis dependere docuerit,ipsasq; diuinas ad deũ crea/ torem omnium retulerit,operęprętium est consyderare quomodo Plato eum diligentissime sequẽs,cretensium ac Lacedæmoniorũ le ges incusat. Mosaycam ũo legem apte probat sic in primo de legi/ bus dicens.Cretensium leges omnibus Græcis non maxime confe runt,ita enim recte positę sunt,ut utentes eis cum omnia bona inde consequant̃ felices sint.Dupliciter autem bona dicunt̃,alia em̃ hu/ mana sunt,alia diuina,depẽdent autẽ a diuinis humana. Diuinis ig/ tur,quæ maiora sunt suscæptis, minora etiam possident̃.Illis autem spretis,utrisq; ciuitas priuatur.Minorum ũo primũ est sanitas, de/ inde pulchritudo,tertio uires ad cursum, & ad alios corpis motus, quarto diuitiæ,quæ nõ cæcæ sunt, ut uulgo dicit̃,si prudentiam se/ quunt̃,quæ q̃dem prudẽtia diuinarũ rerum prima est,deinde ratio/ ne habita moderatio. Ex his duobus fortitudine adhibita, iustitia tertio emergit,quarto & fortitudo,q̃ omnia natura rebus humanis anteponũtur.Quare oportet,ut legislator hunc ordinẽ sequat̃, de/ inde mandandũ ciuibus,ut ad hæc respiciẽtes operent̃.Humana em̃ ad diuina,diuina uero ad principem intellectum referenda sunt. Et post pauca.Omibus istis legislator custodes p̃ficiet,eos,q prudẽtia & uera laude gaudet,ut intellectus hæc om̃ia moderationi atq; iu/ stitiæ cõiuncta,nõ autẽ diuitias,aut ambitionẽ sequat̃.Quæ omnia

in legibus Iouis & Apollinis Pythij, quas Minos & Lycurgus com posuerunt, inesse uidebitis. Patent enim his, qui artificio & exercitatione legum peritiam habent: cæteris uero nullo pacto. Moses q̃q; multo prius a diuina doctrina facto principio, & uiuẽdi disciplina ad illam relata, omnibus principes atq; custodes dei sacerdotes præfecit, uiros scilicet iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt

CAPVT. XII.

Consulo igitur, ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atque studendo rebus tamen semper congruenter, has res pueri percipiant. Hoc ẽm modo in bonos uiros euadent. Si enim agricolam quẽdam aut ædificatorem probum fore desyderamus, eum in tenera ætate ludentem, pueriles quasdã domos ædificare uidebimus, aut instrumenta quædam agriculturę fabricare, quæ quãuis inutilia sint, ad imitationem tamen utilium uerorumq; instrumentorum non parum conferunt. In omnibus enim etiam ludendo conari debemus, ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus, quo ipsos peruenire desyderamus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est, quod ludentium animum ad expetendum illud adducet, quo in uirili ętate ipsos uti decreuimus. Multo breuius hoc Moses atq; dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit, q̃ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo, & in anima tua, & propones ea filijs tuis. quod ex prisca consuetudine ad hodiernum usq; diem diligenter Iudæi cõseruant. In secundo autem legum, Disciplinam inquit appello uirtutem, quæ puerorum animos continere potest, uoluptas enim & dolor, amor & odium quam recte fieri potest antequam ratione moueant̃, in animos eorum fluunt, ut facilius cum ad ratiocinandum puenerint, conuenienter rationi omnia peragãt, quorum conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo a pueritia dolore ac uoluptate recte moueri, ut a principio usque ad extremum uitæ oderint, quæ odisse oportet, & ament quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid, quæ odio insequenda, & quæ amanda sunt iuuenibus, & prouectis similiter declarauit dicẽs. Venite filij. audite me, timorem domini docebo uos. Quis est homo qui uult uitã, diligit dies uidere bonos. Prohibe linguam tuã a malo, & labia tua nelo/

ne loquantur dolum. Diuerte a malo, & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon. Audite filij inquit disciplinã patris, legem meam nolite obliuisci. Et rursus. Viam impiorum non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies, quibus adolescentes atq; prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. CAPVT XIII.

DIuinis oraculis Mosi dictum est. Facies omnia secundum figuram, quæ tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens, umbram exemplumq; cælestium legalem cultum fuisse. Apertissime nanq; mosaica uniuersa, tanquã umbræ ac symbola cælestium sunt. Nunc uero audi quẽadmodum Plato in sexto de republica, hũc locum imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens, mundus atq; diuinus quantum potest efficiet. Si ergo necesse fuerit, quæ ibi uidet in moribus hominũ & priuatim & publice ponere, ut nõ modo seipsum, uerumetiam alios per illa confirmet, putasne modestiæ, iustitiæ, & omnino uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inquam. Sed multi uidelicet parum nobis credunt, dicẽtibus nõ aliter posse felicem ciuitatem fieri, nisi pictores illi eam depingant, q̃ diuino exemplari ad pingendum utuntur, imo credent inquit. Sed quid est, modus picturę? Quasi tabula in quam ciuitas & mores hominum primum, quod omnium difficillimũ est, mundi puriq; faciundi sunt: nõ eñ prius scribendæ sunt leges, q̃ mundam feceris ciuitatem, deinde formula disciplinæ scribenda depingendaq; est.

Quod adolescẽtes cantibus ad uirtutem p̃parandi sunt. CAPVT XIIII.

ODas etiã canendas putat, sic dicens. Ter iam & quater dictum est, disciplinam esse puerorũ educationem, q̃ ad rectam legalemq; uitam perducat. Vt igitur pueri animus legẽ ita sequat̃, ut una cum ea gaudeat atque doleat, odas perdiscant, crebroq; cãticent, quibus laudes atq; uituperationes earum rerũ contineant̃, quas lex laudat, atq; uituperat. Quoniã enim teneriores anni rationẽ uirtutis nõ suscipiunt, ludo atq; cantu p̃parant̃. Iure igit̃ apud nos prophætarũ odæ a pueris addiscunt̃.

Quod Poetę recte dicere cogendi sunt CAP. XV.

POetæ inquit Plato cogēdi sunt carminibus dicere bonum quidem modestum iustumq; uirum felicem esse atq; beatum, siue magnus, siue paruus sit, & siue diues, siue pauper. Si uero iniustus esset, etiam si ditior esset quam Cyniras aut Midas miserrimum omnium esse. Dicant igitur Poetæ neminem esse uirum appellandum, qui non omnia quæ uulgo bona dicuntur iuste acquirat atq; disponat, quamuis hæc bona non recte bona dicunt. Sanitas enim primo, deinde forma, tertio uires, quarto diuitiæ numerantur. Innumerabilia huiusmodi cætera sunt. Nam & acute cernere atq; audire, alijsq; sensibus integre uti, bona uidētur. Et ad hęc omnia posse facere quæ cupias, & demum immortalitas cum ipsorū omnium possessione. Ego autē assero iustis sanctisq; uiris hęc optima esse, iniustis autem pessima. Sanum enim esse acute cernere, & omnino facile sentire, ac immortaliter uiuere, absq; uirtute pessima sunt. Talia ergo rhythimo ac numero a poetis composita, adolescētes perdiscant. Ego enim dicere non dubito ea, quæ mala uulgo dicuntur, iniustis bona esse, iustis mala. Quæ uero bona uidentur, bona uere bonis sunt, malis autem mala. Hęc multo ante Odis, Dauid sancti spiritus gratia commonitus, conscripsit docuitq; quis uere beatus est, & quis beato cōtrarius. Psalterium enim suum incipiens in[illegible]uit. Beatus uir qui non abijt in cōsilio impiorum, & cętera. Vnde Plato admonitus, Poetis dicendum esse ait, bonos uiros beatos esse. Diuites autem si mali sint, miseros esse. quod ipse Dauid, sic in Psalmi[illegible]ædidit. Diuitiæ si affluunt, nolite cor apponere. Cætera quoq; omnia, quæ hic Philosophus dicit, ad uerbum fere in sacro psalmorum u[illegible]lumine scripta inuenies.

Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur,
CAPVT XVI.

ADdit deinde Plato, dei aut uiri diuini opus esse recte rhythimo atq; carminibus uti, quare diligēter hac de re leges ponendas esse censet, quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis, re autem ipsa Iudæi cogebant nō alios hymnos & odas suscipere, q̄ eas, quæ a spiritu sancto per prophætas essent compositæ. Concedo deinde Plato quod

uulgo

uulgo dicitur, uoluptate musicam dijudicari, sed illam esse optimã musicam, quæ optimos & doctos uiros delectat, ac maxime illum; qui uirtute cæteris prestet. Virtute igitur opus est iudicibus, & prẹsertim fortitudine atq; prudẽtia. Neq; enim theatri plausu, aut propter ignorantiam, aut propter formidinem duci debent. Apud Iudæos etiam priscis temporibus diuinorum cantuum iudicium non multitudini tradebat̃, sed erant aliqui, q̃uis paucissimi, diuino spiritu hæc iudicantes, quibus solummodo licebat prophætarum libros consecrare, ut ita dicam, ac comprobare. Ea uero, quæ aliena a spiritu sancto uiderentur, improbare atq; reijcere.

Quod nõ semper uino utendum est. CAP. XVII.

Carthaginensium inquit legem magis quam Lacedæmoniorum atq; Cretẽsium laudo, ut nunquã in castris quisquã uinum gustare audeat, sed toto militiæ tẽpore aquæ usum comprobari. In ciuitate autem seruis nunquam uini usus concedendus est, nec magistratus tempore, quo rempublicã gubernãt, uino utantur, nec gubernatores, nec iudices, nec qui deliberaturus in consilium uocatus est, nec ullo modo in die, nisi ualitudinis gratia, nec nocte eos tam uiros quam fœminas, qui liberis dare operam statuerunt: leuiores enim homines uini usu fiunt, & animæ calefactæ tanquam ferrum ignitum molliores redduntur. Hæc multo ante Moses constituit. Sacerdotes eñ iubet sacrificandi tempore a uino abstinere. Locutus est enim inquit dominus ad Aaron dicens. Vinum & siceram non bibetis, tu & filij tui tecum, quando in testimonij tabernaculum ingredimini, aut quando ad altare acceditis, ne moriamini, & lege hoc in æternum in generationes uestras firmatum sit. Votum etiam uouentibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit, a uino & sicera mundus erit, & acetum uini, & acetum siceræ non bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a uino abstinere iubet. Consilio inquit omnia facias, consilio uinum bibe, potentes, qui iracundi sunt uinum non bibant, ne si biberint, sapientiæ atque laboris obliuiscantur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud Barbaros fuisse, quomodo occultius his uerbis denotauit. Siquidem inquit dubitant, utrum huiuscemodi disciplina ciuilis fuit, aut etiam nunc est apud aliquos Barbaros

procul ab oculis nostris, aut futura unquã sit, parati sumus ratione ostendere, factum iam fuisse & esse in psentia, futurãq; esse quando eadem musa in aliqua ciuitate pualebit, nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscũ gerendum est bellum.

CAPVT. XVIII.

RECte inquit a nobis dictum est, omnes homines sibijpsis pugnare, nemineq; esse, qui sibijpsi hostis non sit. Quare præcipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere. Sicut econtra, turpissimum atq; pessimũ a seipso uinci. Et post pauca. Vnus est unusquisq; nostrum, sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios, uoluptatem atq; dolorẽ quibus opiniones futurorũ accedunt, quas communiter spei nomine appellamus. Proprie autem, quæ ante dolorem spes est timor, quæ uero ante uoluptatem confidentia nominat. Ad hęc omnia ratio accedit melior aut peior, qua cum quid publice cõstitutum sit, lex nuncupat. Deinde hæ passiones inquit in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad contrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni semper rationi oportere constanter inhærere persuadet, quæ quidem ratio aureo quodã fune atq; communi lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Alię autem duræ asperæq; tanquam ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ literæ prędicant, appetitum rationi pugnare docentes, rationeq; optimam esse, quæ dei lege dicitur, uictoriamq; laudatissimã cum huic rationi appetitus subijcitur.

Quod peccatorũ anima est causa, CAP. XIX.

VNdecimo autẽ legum. Necesse est inquit tam uirtutem q̃ uitiorũ causam esse animã, quod Mosayco illi cõsentaneum est. Si anima peccarit, & si anima delictum fecerit.

De uero Philosopho. CAPVT. XX.

CVm in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicat. Bonum est uiro si tollat iugum in iuuentute sua, sedebitq; solus ac tacebit. Cumq; diuini prophætæ ac sublimi philosophia in montibus atq; speluncis degerint, ad solum deum mẽtem erigentes. Audias quemadmodum etiam Plato hunc uiuendi modum cõprobauit dicens. Qui præcipui in philosophia sunt, ab adolescentia etiam ipsam uiam, quæ in forum abducit ignorãt,

ignorant,nec ubi curia,aut communis alius conueniendi locus sit, sciunt.Leges autem & decreta nec scripta uiderunt nec audierūt,so dalitia & magistratus,cœtus & cœnas nec somnio quidē uiderunt. Si bene autem aliquid aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate fa/ ctum est,non minus eos fugit q̃ maris harena,quæ omnia ita nescit, ut nec nescire se quidem sciat.Non enim hæc fugit,ut melior uide/ atur,sed ut sit.Quare si etiam corpore in ciuitate sit,mens tamen o/ mnia hæc cōtemnens,super terram uolauit,ut est apud Pyndarum. Quomodo id dicis o Socrates inquit,cum Thressa q̃dam Thalem cælestia respicientem,quia cogitatione occupatus in puteum deci/ derat,reprehendisse dicatur: quod cum cælestia quæreret,quæ ante pedes sunt,non uideret.Hoc inquit scomma in omnes philosophos dici potest. Vere namq;, qui recte philosophatur nō solum ignorat quid uicinus faciat,sed pene si homo est aut pecus nō animaduertit. Quid sit homo,& quid precipue hominem facere conueniat,id ꝟo diligentissime quærit.Quare o charissime Theodore,si quando hu iusmodi Philosophus in iudicio, uel alio loco publico loqui de re/ bus istis hominum cogitur,risum omnibus præbet,& in difficulta/ tes,quoniam inexpertus est,quasi in puteum incidit. Proprium ēm sibi est neminem conuitiis petere, & in laudationibus cum nō ficte, sed uere ac ex animo dicere uideatur,leuis quidem atq; insanus ui/ detur.Si regem enim laudari aliquem audiuerit Agasonem aut bu bulcum laudibus efferri arbitratur: quod si mille iugera terræ possi/ dere aliquē audierit,parua hæc dicit, qui uniuersum orbem cogita/ tione complecti consueuit. Valde autem etiam illos contemnit,qui se generosos prædicant,& auos,proauos,attauosq; suos in medium adducunt,amentiam ipsorum ideo spernit,quia uniuersum homi/ num genus cognoscere nequeunt.Auos ēm & progenitores innu/ merabiles singuli habuimus,quorū alij diuites, alij pauperes,alij re/ ges,serui,barbari,græciq; fuere,ideo ridet quod in quinq; aut uigin/ ti progenitorum genealogia nonnulli glorientur. In omnibus igit̃ istis uerus philosophus uulgo deridetur, & modo superbus,modo rerum humanarum ignarus putatur.Et paulo post. Si omnibus in/ quam o Socrates,ut mihi persuaderes, maior pax & pauciora mala essent in hominibus,non est possibile o Theodore inq̃t mala omni/

E v · no ab

no ab hominibus auferri: nō enim apud deos, sed apud mortales ne/
cessario, & in hoc loco uersant: quamobrem toto animo conari de/
bemus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrenorū est imi/
tatio dei quantum homini possibile est. imitat autem deum iustitia,
sanctitate, prudētia. Sed non est inquit facile persuadere multis ita se
ista habere, sed nequitiam fugiendam, uirtutemq; sequendā putant,
non rerum ipsarum gratia, sed ut bonus uidearis. Hæc inquam ani/
les fabulæ sunt: ueritatem autem altius nos exponamus, deus nullo
modo iniustus est, sed q̄ maxime iustissimus. nec est ei similius aliqd
q̄ si quis nostrum iustissimus fiat. Quare dei cognitio sapientia est,
& uirtus uera, ignoratio uero ruditas est & neqtia manifesta. Quę/
cunq; autē alia dicit sapientia, uidetur quidē, sed non est. Nam quæ
in rebus ciuilibus est onerosa, quæ uero in artibus fabrilis. Quicūq;
igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est:
ignorat enim quod minime ignorare oportet quantū iniustitia de/
trimentum afferre soleat, nō quod ipsi detrimentum putant uulne/
ra uel mortem, quæ patiuntur etiam, qui nihil iniuriantur, sed quod
effugere iniuriātibus impossibile, apud scripturam etiam humana
uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est enim. Per/
dam sapientiam sapientum, & intellectum intelligentiū destruam,
ubi sapiens, ubi scriba, ubi cōquisitor huius sæculi? Quod autē qui
uere ac secundum deum philosophat, nihil praui sapere debet. Inde
discimus, quia nō ea quæ uidentur, quæ temporalia sunt, sed ea quæ
non uidentur, quæ ęterna sunt cōsyderare iubemur. Nequitiam au
tem in terris & in hac mortali uita conuolui Prophæta ostendit di/
cens. Quia furtum & adulterium & cædes fusa in terrā sunt, & san/
guinem sanguini commiscent. Ad deum autem hinc fugiendū esse
Moses ostendit. Post dominum deum tuum ambulabis, & ipsi ad/
hęrebis. Imitandum quoq; deum esse significat dicens. Sancti sitis,
quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uero dei Dauid
clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias contemnen/
das esse docuit dicēs. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Et rur
sus. Noli timere cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata
fuerit domus eius. Quoniā cum interierit, non sumet cum eo oīa.
Principatus etiam hominum nō multifacere monet cum dicat. No
lite

lite confidere in principibus, in filijs hominum, quibus non est sa/ lus. Exibit spiritus & abibit in terram suam, in illa die perdentur o/ mnes cogitationes eius.

Quod nonnunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. CAPVT XXI.

NOn autẽ inquit Plato alienum a grauitate sua legislator putabit falso aliquid ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere, maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat, ut non ui, sed sponte iustitiã uelint suscipere, solidum em̃ bonum ueritas, sed nõ ita facile plerumq; persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura, utputa, quãdo pœnitere deum, aut dormire, aut irasci, aut alijs perturbationibus ferri scribitur, quæ quamuis altius interpretata non procul a ueritate sint, uerba tamen ipsa uel terrendo, uel permulcendo nonnihil prosint illis, qui altiorẽ uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. CAPVT. XXII.

REcte in superioribus Plato inquit uiros & mulieres, libe ros & seruos, iuuenes & senes, sic disciplinam ciuilem di/ ctum est, amplecti oportere, ut nunquam cessent uarijs modis atq; carminibus, quę diximus decãtare. Et in quin to de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendam rempubli/ cam pertinet, quod ad mulierem, quia mulier non pertineat, aut ad uirum pertineat, quia uir. Sed cum una natura utriusq; animalis sit, quæ ad uirum natura, hæc ad mulierem etiam natura pertinet, Est autem in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris o/ mnia, mulieribus uero nihil concedemus? non recte inquam. Re/ cte inquit dicis, nam mulier alia medica esse potest, alia musica, alia ad utrumque inepta natura. Similiter alia bellicosa, alia non, Alia philosophus, & alia non. Alia magni animi, & alia pusillanimis, & alia ad custodiendam ciuitatem nata, alia non, sicuti & uir. Ea/ dem enim est utriusq; natura, præterquam quod altera imbecillis, & altera robusta, quare similes natura mulieres ad cohabitandum, simulq; rempublicam gerendum uiris dandæ sunt. Decet em̃ ut na tura similes potius quam dissimiles conueniant. Hæc re ipsa apud

Iudæos

Iudæos factitata cognouimus. Docet enim eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatem ab hostibus liberasse. Doctrina quoque nostra omne genus hominũ tam uirorum quam mulierum, liberorum simul & seruorum, Græcorum aliqualiter ac barbarorum, paruulorum ætate ac senum, in hoc diuino uero q; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accepit.

CAPVT XXIII.

IN parabolis Salomonis memoriã iusti laudibus efferri, & nomen impiorꝫ extingui breuiter atq; commode dicit, similiter dictum est, ne beatum aliquẽ putes anteq̃ moriat. Audi ergo quomodo hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit plato. Quicunq; inquit ciues p̃clare laborioseq; aut animo aut corpore gesserint, legibusq; semper obtemperantes fuerint, laudibus post mortẽ efferri oportet: uiuos em̃ laudare anteq̃ e uita exierint, ac bonorum operum finem imposuerint tutum non est. Hæc non de uiris solum, uerumetiam de mulieribus intelligendũ censeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des, in parabolis Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de re publica. Iam diximus inquit quæ custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere semper debẽt, curareq; ne aditum in ciuitatem habeant, quæ ista inquit sunt. Diuitiæ inquam & paupertas, alteræ nanq; delicias, ocium, & factiones afferunt: altera illiberalitatem, malignitatẽ, & factionem. Malignitatem uero appello operationem infamem. Moses in legibus patrem atque matrem scripsit, unusquisq; timeat. Et alibi dicitur. Honora patrem & matrem, ut bene tibi fiat, quę ambo in libro de legibus Plato cõiunxit. Vnusquisq; inquit nisi mente captus sit, & timet, & honorat parentes. Et rursus. Seniores re & uerbo unusquisq; uereatur, & si ultra. xx. annos excedunt, tanquam parentes honoret.

De Seruis. CAP. XXIIII.

CVm Moses Hebræum Hebræo seruire indecẽs duxerit, & si acciderit septimo anno, liberum emitti iusserit. Plato in libris de republica, Græcum Græco seruire prohibet dicens. Nec Græcum seruũ habeas, & cæteris Gręcis similiter facere cõsulas, sic em̃ ad barbaros Gręcia ꝓ sa facilius a seipsa abstinebit.

abstinebit. Nemo inquit Plato fines atque terminos terræ moueat, nec domestici, nec ciuis, nec uicini, putauit enim ita illud intelligendum esse. Non transgrediaris terminos antiquos, quos posuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accæpit. CAP. XXV

Quicunque autem inquit fines transgressus uicini arauerit, agros damnum restituat, impudentiæ autem atque illiberalitatis poenas det, duplumque loco supplicij ei deponat, cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luant filij, nisi quis mortis supplicium alicui deberet, hoc autem non ad filium aut nepotem solum, sed usque ad pronepotem procedat. Hoc apertissime inde traxit, qui reddit peccata patrum filijs usque ad tertiam generationem. In furto quadruplum reddi iussit Moses, si occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt, sin autem quodcunque animal sit uiuum apud aliquem reperiatur, duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur, duplum enim teddi par est. Si autem reddere non habet, uinculis teneatur quousque aut reddat, aut aduersario placet. Cum Moses scripserit non esse homicidam eum qui furem in fouea latentem interfecerit, congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere, innocens quoque sit inquit qui spoliantem interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hominem interfecerit, extra urbem interficiatur, nisi in certamine id factum sit. Moses uero si cornu inquit taurus uirum aut foeminam percusserit atque interfecerit lapidibus interficiatur, nec carnes eius comedantur, dominus autem eius innocens erit, cum prophetica scriptura dicat. Ecce dominus Israhel filij hominis permixti omnes sunt æri, stagno, plumbo, & ferro, in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dominus, quoniam facti estis omnes mixtura una, ideo ego suscipiam uos. sicut suscipitur argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stagnum in medium camini, ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quomodo Plato totum hunc locum intellexit, & quasi fabulam exposuit. Audiatis inquit fabulam. Omnes qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus, sed cum deus nos fingeret, aurum cum illis miscuit, qui ad gubernandum apti sunt, argentum autem cum illis, qui armis ciuitatem defendunt, nam & isti honore digni sunt, ferrum autem & æs agricolis, & alijs opificibus infundit, hæc nonnunquam alterum ex altero fi/

unt.

unt. Nascitur enim ex auro argentum, & ex argento aurum. Magi/stratibus igitur deus præcipit, ut magnam diligentiam habeāt, si qs denegauerit ab auro in argentū, aut ex argento in peiora, nullo modo ignoscant, sed naturæ congruentem reddentes honorē, in opifices aut agricolas deducant. Quod si a peioribus argentum aut aurū productum sit, honoretur iste, ad conuenientemq; locum argenti aut auri conscendat, hoc maxime omnium seruandum est. Cum eñ ferrum, aut æs ad regendum peruenerit, tunc ciuitas destruetur, cū prophætica scriptura ad præsules populi dixerit. O pastores Israel, an pastores seipsos pascuntur? nonne oues pascuntur pastoribus? Ecce lac deuoratis, pinguem ouem occiditis, uelleribus indumen/ta conficitis, oues autem meas non pascitis, nec quod perierat quęsi/uistis, ne fractum alligastis, nec errantem reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interprætatus est. Nunc inquit Thrasymache il lud dicendum pastoris esse pingues q̄maxime potest pecudes red/dere. Tu autem dicebas non ad ouium utilitatem, sed ad suam istud sibi esse faciundum, quasi aut apes, aut ut maioris uēdat oues pasce/ret. Non esset autem hoc modo pastor, sed heluo quiddam aut aua rus. Pastor autē ille est, cui nil curæ aliud est, quam ut optime opus suum faciat, opus autem suum pascere est. Quare fateri oportet prin cipis quoque opus esse non alterius utilitatem consyderare q̄ subdi/ti: cum in scriptura feratur. A timore tuo domine in utero concepi/mus & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonem in Thetico sic imitatus est. Qui mecum inquit uersantur idem patiuntur, quod parturientes, doloribus enim partus ac dubi/tatione replentur, multoq; magis quam mulieres parturientes exa/gitantur, quem quidem dolorem partus excitare & sedare ars mea facile potest. Ezechiel scribit. Et uidi, & ecce uentus turbinis ueni/bat ab aquilone. Ac paulo post. Et in medio eius similitudo quattu/or animalium, & aspectus eorum similitudo hominis in eis, & quat tuor facies uni. Similitudo autem uultus eorum facies hominis, & facies leonis a dextris ipsorum quattuor, & facies uituli a sinistris ipsorum quattuor, & facies aquilæ a dextris ipsorum quattuor. Quæ Plato imitatus sic est. Imaginem inquit animi fingamus talem uidelicet, quales apud priscos naturæ quædam factæ narrātur. Chi/

mæræ scilicet, Scyllæ, ac Cerberi, dicuntur inquit eæ. Finge igitur unam quidem idæam uariæ feræ atque multicapitis, quæ domesticarum capita, & siluestrium ferarum habeat. Difficile inquit est quod fingere te uolo, sed tamen, quia facilius oratione, quam cæra fingimus, progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur, & postremo hominis. Coniungatur deinde sic in unum, ut hominis imago extrinsecus complecti cætera uideatur, ut qui oculis hoc animal cernit, consimiliter cum eam solummodo uideat, & interiora lateant, hominem solummodo esse putet. His ita factis, iniustissime faciet, & inutiliter consulet, qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas esse, hominem autem fame sic deneruandum, ut facile a feris ducatur, ipsasque feras non esse ad amorem reducendas, sed incitandas potius, ut inter se pugnantes, alia aliam deuoret. Is autem iustissime simul atque utilissime consulet, qui dicet dandam esse operam diligēter, ut animalis huius compositi, ac multicapitis principatum solus teneat homo & quasi agricola, quæ mansuetæ sunt moderate nutriet, immanes autem feras leonis uiribus usus domet.

Quod in duodecim tribus ciuitatem suam Iudæorum imitatione Plato diuidit.

CAPVT. XXVI.

IN duodecim tribus Iudæorꝫ genus diuisum nemo ignorat, quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit, dicēs: In duodecim quam æqualiter fieri potest, uniuersa regio partes partiatur, & sorte una tribus unam partem possideat, & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis Iudæorum secutus est.

CAPVT XXVII.

p Risci Iudæi metropolim suā diuino cōsilio longe a mari in montibus cōdiderunt. Plato quoqꝫ quā in legibus condit urbem, in simili Hierosolymorꝫ loco eā constituit, ut uideanť ad urbem Hebræorꝫ respiciēs uerba cōposuisse. Ferme nanqꝫ inqt o amice per decē milia passuum a mari aberit hęc ciuitas, portumqꝫ habebit q̄ optimum, & agros regionemqꝫ fœcundissimam; cauebiť autē, ne alia ciuitas prope nimiū sit. Maritimā em̄

condere

condere non debemus, ne alienis moribus uarijs uilibusque facili/usque corrumpatur. Cum autem per decem milia passuum distet a mari, portuosaque optime sit, nec utilitate iocunditateque maris omnino priuatur, nec ita facile moribus alienis repleta, nequitiam fouebit. De Prudentia.

CAPVT XXVIII.

VNdecimo autẽ de legibus omnium rerum minimarum etiam curã & gubernationem deo creatori attribuit, im/pietatisq; crimine illos accusat, qui non agi gubernariq; omnia diuinitus putarit. Primum enim inquit deum iam ambo conceditis, uidere, audire, scireq; uniuersa, nihilq; ipsum pe/nitus effugere atque latere posse. Est ne ita inquit, an aliter? Ita pror sus. Quid porro? posse ne deum omnia concedimus, an contra? nõ est negandum inquit omnia deo possibilia esse, optimum autẽ esse omnes concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia qua/dam ocioq; pernicioso teneri deus uidebitur, si cum possit & sciat, uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior/potentiorq; cæteris est, immo uero potentissimus atque optimus & sapientissi/mus, omnibus simul prouidere. Non enim fas est aliter omnino opi nari, falsumq; omnino est, non habere curam artificem his de rebus, quas artificio suo effecit. Et post pauca. Nulla inquit mundi peri/cula dei prouidentia effugit: nam cum pars totius gratia, nõ totum partis factum sit, nullus pene totum gubernat, nisi parti quoq; pro/uideat. Et post aliqua. Nec enim negligeris recte faciens, nec si in profundum terræ deueneris, aut si in cœlum euolaueris, sed suppli/cio congruenti uexaberis, aut hic, aut apud inferos, quod mihi de il lis etiam dictum putato, quos tu quoniam magnos de paruis scele/re quodam euasisse uidisti, a miseria in beatitudinem uenisse dice/bas. Hæc nonne similia illis sunt? Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a fa/cie tua me abscondam? Si ascendero in cælum, tu illic es, si descen/dero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas uentorũ, & habitauero in extremis maris: Etenim illic manus tua deducet me.

EVSEBII

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVSDECIMVS.

Quod Plato Gentilium deos contemnebat. CAP. I.

Ed abunde iam, ut puto, platonicam philosophiam quasi Hebræorum lingua in græcam esse translatam demonstratum est, nunc reliqua persequamur. Primum igitur considera, quomodo patriam de dijs opinionē tanq̄ falsam redarguebat, hoc modo scribēs in Timæo. Sed de aliorum dæmonum atq; deorum generatiōe scribere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus, quare his qui hæc crediderunt credere debemus, qui cum a dijs orti sint, & parentes suos qui sint, optime teneāt, nullo modo falluntur. Quare q̄uis nec necessario, nec uerisimiliter dicāt: tamen quia rem suam enarrant, æquum est ut eis fidem adhibeamus, legi obtemperātes. Quare secundum priscorum instituta, genealogia deorum terminetur, credanturq; cæli & terrę filij Oceanus & Tethys fuisse, ex quibus Phorcus, Saturnus, Ops, & alij q̄plures nati sunt, a Saturno autem & Ope Iuppiter & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellās, deridere mihi deos uidetur, non deos, sed homines nepotibus eorum natura similes fuisse ostendēs. deinde theologos ipsos, quos deorum nepotes appellauit, uehementer carpere uidetur, cū inferat, q̄uis absq; necessaria, imo uero uerisimili demonstratione dicant. Locari autem uidet̄ dicens, q̄a ipsi probe progenitores cognouerint suos, & quod impossibile sit, deorum filijs nō credere, p̄ter sententiam autem animi sui, deos esse appellasse manifeste ostendit, q̄a ut legem patriam uidelicet sequeretur, ita dixisse fatetur. Quę ōmia ita esse facilius cognosces, si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in Epimenide rep̄hendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionem, quoniam male maiores nostri de his tradiderūt, suscipere melius est, ac ita defendere, ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure autem maiorum Theologiam cōtemnendam esse in secundo de republica docet, ubi de poetis & Theologis, & de gētilium dijs his uerbis utitur, quæ diligēter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoque uidebimus, oportet enim eandem esse naturam, & idem posse maiores atq; mi-

nores. Nonne ita tibi uidetur? Videt inquit, sed non intelligo, quos tu maiores appelles. Eos inquam, quos Hesiodus atq; Homerus, cæterIq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; Poetæ fabulas cõpo/nentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reijciẽdi ergo sunt non solum quia mentiunt, uerumetiam maxime, qa non bene mentiuntur, sed sunt quasi pictores, dissimilia omnino illis pingentes, atq; contraria quæ pingere debuerunt. Hæc inquit recte accusanda sunt, sed quænam sunt falsa atq; improbe dicta? Primum inquã ma/ximum, & de rebus maximis mendacium non bene mentitus est, q dixit, Cælum ea fecisse, quæ ab Hesiodo narrantur, & quod Satur/nus ipsum ultus fuerit. Nam etiam si uera essent, tacenda omnino tamen putarent, nec ita facile ad omes efferenda, sed maxime certe cælanda. Quod si necessitas quædã dicere cogeret, paucissimis tradenda fuisse. Ardua enim sunt, nec prędicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enim iuueni persuadendum est, ulcisci parentes opor/tere, etiam si iniuriam inferant, nec autem omnino credendum est, deos inter se ita dissidere, ut alius alij bella & pugnam cieant, nec enĩ uera hæc sunt, nec nobis conducibilia, qui si rempublicam cõserua/re uolumus, intestina bella, odia, & simulationes turpissimas ducere debemus, nec gigantũ aduersus deos pugnas, & heroum in cogna/tos adolescẽtibus explicandas iudico. sed si aliquo modo possemus, unq̃ ciui ciuem fuisse inimicum id libenter persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus, hæc uiris, hæc senioribus prędicãda. Quare poetæ cogẽdi etiam sunt hæc carminibus ædere. Saturni autem uincula, & Vulcani a patre proiectio, cum auxiliũ pulsatę ma/tri afferret, deorumq; pugnæ, quas Homerus conscripsit, nullo modo audiendæ. Nam etiam poetę quam optime atque utiliter de deo fingere debent. Multum enim ad uirtutem huiusmodi carmina conducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de dijs fabulas esse, ut respondeamus, si quis interroget.

Quod mendosissime de deo poetæ scripserũt. CAP. II.

NOn sumus inquit o Adymante in p̃sentia Poetæ, sed ur/bium conditores. Conditorem autem urbis oportet for/mas quasdam rerũ tenere, in quibus uersari poetæ ita de/bent, ut inde digredi sibi non liceat. Recte inq̃t dicis, Sed

quęnam

quænam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus, heroicis lyricis, tragœdisq; dicẽdum est. nam cum deus bonus uere sit, nihil ei mali attribuere debent. Bonum autem nullum nocet, an non? Ita uidet̃ inquit. Putasne igit̃ quod innoxium est nocere, an nõ? Nullo modo inqt. Quod autẽ non nocet facit ne quicq̃ mali? Neq; id quidem. Qđ porro nihil mali facit, nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonũ utile est, an nõ? Vtile uidelicet. Erit ergo causa felicitatis. Ita prorsus. Sequit̃ ergo ip̃m bonum non esse causam omnium, sed eorų solummodo q̃ probe se habent, malorų uero minime. Id iam negari nõ potest. Necesse igitur est inquam, quoniã deus bonus est, non omniũ, ut multi putant, sed paucorų (pauciora em̃ bona q̃ mala sunt) causam esse. Malorų uero nõ deus, sed alia q̃dam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur. Nõ ergo audiendus est Homerus, cum ita impudenter de deo loquatur, quod duo apud Iouem dolia sunt, alterum bonis, malis alterum satis plenũ, & cui Iuppiter ex utrisq; dederit, is modo feliciter, modo cõtra se habet: cui autem mala solummodo destinauerit, hũc magna semper erumna calamitosaq; pestis insequitur. Fœderis autem confusionẽ si q̃s per Pallada & Iouem esse cecinerit, nõ approbabimus, nec contentiones atq; pugnas deorų, nec quod Aeschilus dicit, occasiones diuinitus hominibus dari malorų, quando eos deus perdere uoluerit, nec nobis calamitas cæteraq; huiusmodi audiẽda sunt. Sed uel nõ fuerunt a deo illa facta, uel si a deo facta cõtendun[t] dicendum cum qui puniuntur miseri sunt, non deum creatorẽ, se[d] miseriam suam sibi debita supplicia concitasse, quibus cruciati meliores facti sunt. Sed modo hæc p̃termittenda. Malorum autem si q̃s audet causam deum dicere, siq̃dem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare, nullo modo patiemur. Nec em̃ phas est id dicere, nec cõducibile, nec cõgruens, sed omnino nephandum ac falsum. Probatur mihi hæc lex inq̃, sitq; ista prima formulæ, quod nulli omniũ liceat malorum, sed bonorų solummodo causam deo attribuere.

Qđ deus immutabilis ac uerus est. CAP. III.

AD hæc responde quæso, utrum putes ab illa in aliã formã deum mutari, ut nos decipiat, an simplicem esse, ac nunq̃ mutationem aliquam suscipere. Non habeo inquit modo

quod respondeam. Si quid autem a forma sua mutet, uel a seipso, uel ab alio mutari necessarium putas, an non? necessarium certe. Quod autem summum, optimum, potentissimumque est, mutari ab illo nō poterit, hæc autem omnia deus est: nō ergo diuersas ab alio formas accipiet. A seipso autem mutari qui potest dici? utrum enim ad melius, an ad peius mutabitur? Necesse est inquit si mutatur, quod mutatur optimū est, ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymante sponte se quēquam in peius mutare. Minime inquit, necesse igit est cum sit pulcherrimus atque optimus, simplicissimum eum esse, ac in forma sua semper cōstantissime manere. Mihi etiam ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circūire asserat, nec multa de Protheo ac Thetide mendacia dicat, nec Iunonem in Antistidem cōmutatam ea fecisse contendat, quæ multi conscripserunt. Sed hæc, omniaque his similia pellantur a ciuitate. Sed forsan inquit ipsi quidem dij nullo modo mutant, nostra uero phantasmata ita mouent, ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inquam uellet, ne unquam deus mentiri, aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est, si ita dicere conuenit, id non deos solum, uerum etiam hominibus odio esse? Quomodo id dicis inquit? nō enim intelligo: putas enim inquam magnum quid me dicere, ego uero dico [illegible] falsum ita in animo se habeat, ut errore intellectus circumuoluatur, atque ignorantia nemo penitus id uellet, & oderunt omnes id falsum: hoc enim est, quod paulo ante dicebā, uere falsum animi eius qui mentitur ignorantia. Falsitas enim quæ in uerbis est, eius falsitatis imago est, qua animus seducitur. quod quidem falsitatis simulachrum sincera puraque falsitas non est. atque ideo non semper odio dignum est, conducit enim nonnunquam uel aduersus hostes, uel ad eos, qui amici uident, quando mali aliquid inferre conant. Tunc enim ad incommodorum euersionē falsitate uti non incommodum est: prisca etiam, quæ certe scire nequimus, quam uerisimiliter fingentes nonnihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur ratione falsitas deo conueniet, utrum quia prisca nesciat? an quia hostes uehemēter formidet? an quia suorum insidias uelit effugere? Nihil inquit horum de deo dici potest: mentiri ergo deum nephas est dicere, unde simplex maxime &

uerus

uerus uerbo atq; re est, nec ipse in seipsum mutat, nec alios aut phan tasmatibus, aut uerbis, aut signis uigilantes, aut dormientes decipit. Recte omia ista dicta sunt inquit. Sit ergo ista secunda formula, ne cui liceat seductorem, aut mendacem, aut mutabilem aliquo modo deum appellare. Quare nō est laudandum illud Homericum, quod somnium Agamemnoni missum est, nec Aeschylus audiendus, cū fingat Thetida dicere, Apollinem in nuptijs suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eum dicit, diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam, nunc autē uideo ab eo ipso, qui mihi secunda de filijs cecinit, filium meum esse interfectum. Hæc cæteraq; huiusmodi pellenda omnino a ciuitate sunt. Quod igitur Plato uerbis pcipit, id ipsum re in Hebræorꝝ scri/ ptura factitatum inuenies: nullam enim de deo turpē fabulam, nullā de angelis, nullam de pijs uiris inuenies. Cum autē bonorꝝ causam esse deum Plato asserat, nonne a Mose illud accæpit, qui singulis cre atis subiungit. Et uidit deus, qa bonum. Et omia simul repetens. Et uidit deus inquit uniuersa q̄ fecerat, & ecce ualde bona: nec unquā apud Hebræos malorꝝ causa deus putatus est. Quare propheta etiā ad hominem, qui sua se uoluntate deprauauit, his uerbis utitur. Fru ctuosam ego te uitem plantaui, quomodo retro uersa es? Quod si ali cubi mala diuinitus improbe dare scribit, pœnas atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus, quas deus cum sit bonus nō ad detri mentum eorꝝ qui puniunt, sed ad utilitatē atq; cōmodum mittit, si/ cut medicus ad salutē laborantium cura nonnunq̄ utitur amara do/ lorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum est, utilitatē con sequi eos, qui puniunt. Et Iudæus quidam dixit. Castigat dominus quē diligit. Quod autē mutari deus non potest, sic a persona eius in scriptura dictum inuenit. Ego dominus deus uester, & non mutor. Et apud Psalmistam, Omnes sicut uestimētum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos & mutabunt, tu autē idem ipse es, & anni tui non deficient. Quod si dei uerbū in forma figuraq; hominis uen turum scriptura pdicat, quod nos una uenisse affirmamus, atq; ideo mutationē deo attribui nōnulli putent, sciant qa non ut gentium fa bulæ de Protheo, Thetide, atq; Iunone: nec ut cæteri dij, q errantes sicut peregrini orbem circumeunt, ita uerbum dei Hebræorꝝ scri/

ptura in hominē mutatum esse affirmat. Verum quoniā rationale animal homo dei a deo errauit, ut neq; deum deiq; prouidentiā, neq; se ipsum cognosceret, sed in naturā bestiarum male agendo inciderit, idcirco deum ut medicum & saluatorē uenturum pdicebat, non quidem a sua natura mutatum. Non enim seduxit eos qui uiderunt, sed utramq; uerissime cōseruauit: uisibilem dico atq; inuisibilem naturam, uisus enim homo est, & quidem uerus homo fuit, uerbum etiā dei uerum, filiusq; dei uerus est. Quare non seduxit credentes, neq; falsitas ulla in eo inuenta est, qualis etiam Platoni deus esse uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atq; re simplex est, nec a seipso mutatus unquam fuit, nec alios, aut phantasmate, aut uerbo, aut signo uigilantes, aut dormientes decæpit, sed sicut rationalium medicus animarum salutem uniuerso generi hominum afferentes, uere non phantastice hominem assumpsit, ac ita nobis omnibus ad uerā pietatē, ad ueramq; dei cognitionē conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt, eos uero qui aliter dicunt, ab ecclesia tanquā a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod Socrates quia Gentilium deos spernebat, occisus est. CAPVT IIII.

DEos autem gentium a Socrate quoq; contemptos fuisse, & hac de causa eiectum ab Atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in Euthyphrone Plato utitur. Ipsi enim homines Euthyphron inquit Iouem optimū atq; iustissimum deorum putant, & tamē fatentur patrem ab eo uinctum fuisse, quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur, quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibijpsis de dijs & de me dicere inueniuntur. Num inquit Socrates o Euthyphro propterea ipse accusatus sum, qa ægre fero talia dici de deo? Hæc Numenius in libro de arcanis Platonicis hoc modo exposuit. Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset, ostendissetq; seditiones parentum atq; filiorum, & deuorationes ultionesq; iniquas, & nephanda matrimonia impie dijs a Theologia eorum attribui, dedisset meo quidem iudicio causam Atheniensibus, incitassetq; ipsos ad cędem suam, atq; ita morte Socratis obijsset, sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluisset, quoniam uero & uiuere & uere

ac pie

ac pie dicere tuto poterat. Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona, non Atheniensium solummodo, sed omnium quæ pie non sentiunt, ipsum autem Socratem pro persona sua posuit, atq; ita ueritatem & securitatem simul cõsecutus est.

Nullo pacto iurandum sit. CAP. V.

IN Critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendam his uerbis ostendit. Ego uero inquit o Crito non modo nunc, sed semper talis fui, ut nulli magis quam rationi credam ei quæ mihi optima uideatur, quamobrem non possum nunc, quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas contemnere, quas & prius, ut optimas prædicaui, & nunc similes mihi uidentur. Et nisi meliores alias dicere habeamus, nec si etiam maiora quam mors & uincula pecuniarumq; ablationes innuerent pericula, tanquam puer laruis territus, a proposito desistam. Sed uideamus an recte prius dicebamus, quod oporteat opinionem alias improbare, alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebatur, nunc uero aliter uidetur. Ludus quidem & deliratio, disputatio nostra fuit. Sed quoniam præsens tibi calamitas nulla impendet, nonne sententiam meam probas, quia scilicet aliæ hominum opiniones amplectendæ sunt, aliæ nequaquam? nec hominum omnium, sed aliorum opiniones eligendæ, aliorum uero minime? Quid ais? Probe inquam dicitur. Bonas ergo eligendas, prauas autem eijciendas asseris, an non? Assero inquit. Bonæ autem nonne sapientum sunt, prauæ autem insipientum? Quidni? Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur, an eius solummodo, qui ea in re præcipuum habeat artificium. Eius solummodo mihi uidetur. Fugienda ergo est uituperatio, & laus expetenda. Nunq͛d multorum, sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei, cuius laudes desyderas doctrinam. Ita faciundum uiuendumq;, ut ipse monet, cæteris omnibus contemptis. Quare ne cætera percurram, de iustis quoque atque iniustis, turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet, sed eius solummodo qui hæc recte intelligit, quem uereri atque timere quam cæteros omnes oportere ipse censeo, quẽ nisi sequamur, nec iusti uidelicet, nec probi erimus

uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nõ ergo curare debemus quid multi, sed quid dicturus esset, si quis intelligeret, aut ipsa ueritas, si ei attribueretur oratio. Hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est, ut nullus nostrum uoluntatem alioꝝ cõsyderet, sed omnes uno animo Christum sequamur, nullas pecuniarum ablationes, nulla uincula, sed nec mortem quoq; ipsam timentes, quales apud Hebræos etiã priscis tẽporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt.

CAPVT VI.

IN eodem nullo pacto iniuriandum esse Plato censet. Affert ne inquit turpitudinẽ iniuriãti, & dedecus iniuria, an nõ? Affert inquit. Nullo igit̃ pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo etiam læso referenda iniuria est, ut multi putant, quoniã nullo pacto iniuriandum est, & quoniã malefacere nihil aliud est q̃ iniuriari, non oportet male alicui facere, etiam si innumerabilia mala perpessus sis. Hæc nobis a Christo clarius p̃cipiuntur, & propheta multo ante Platonẽ. Si reddidi retribuẽtibus mihi mala, decidam ab amicis meis inanis. Et rursus. Cum his qui oderunt pacẽ eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus, quod multi Hebræorum fecerunt, christianoꝝ uero ferme innumerabiles, Socratẽ audi apud Platonem in Apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices, Anyto quidẽ accusatori tuo Socrates ualere dicemus, te autem hoc pacto ac fœdere liberamus, ut nunq̃ amplius, ut solebas, philosophari audeas: & si aliter feceris, ut moriaris. Si hæc mihi diceretis, cõstanter responderem, quod ego diligo q̃dem uos o uiri Athenienses, credo autẽ deo magis q̃ uobis. Quare quousq; uiuam & possum, nunq̃ philosophari, id est recte uiuere non desinam, nec desistam unq̃ hortari admonereq; uos, quemadmodum consueui. Hanc Platonis Socratisq; sententiam uix a solo Socrate, ab Hebræis autem & ante Christum multis & post Christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies. Hebræos enim etiã Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus.

Itidem. CAPVT VII.

s Ed uideamus quid de his dicat, qui pro defensione patriæ magno animo militantes, mortui sunt. Nonne igitur inquit eos

qui

qui militiam fortiter pro patria facientes interierunt, aurei generis fuisse dicemus? Omnino inquit. Credemus igitur Hesiodo postq̃ aurei generis homines mortui sunt, a multis homines angustijs se/mideos factos liberare, mortaliumque omnium esse custodes, ac in posterum quasi deos colemus, eorumq; adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes, qui præclare uixerunt, quoquo modo mor/tui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus, qui ueræ pie/tatis milites, ut dei amicos honorantes, ad monumenta quoq; illorũ accedimus, uotaq; ipsis facimus tanquã uiris sanctis, quorum inter/cessione ad deum non parũ iuuari profitemur. Hæc a Platone colle gimus, ut ostenderemus hebraica illum philosophia munitum, no/stris consentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab Hebræ/orum sumpta scriptura non sum nescius, sed omnia colligere lon/gum est. Verum ne soli nos ab Hebræis tam Platoni quam alijs mul to furto esse ablata cõspexisse uideamur, aliorum quoq; testimonia qui hoc ipsum perspexerunt, ponenda sunt. Primumq; Aristobo/lum audias, qui in libro, quem ad regem Ptolemæum cõscripsit, his uerbis utitur. Apertissimum quidem est leges & disciplinam no/stram diligenter fuisse Platonem secutum. Nõ enim latet siquis at/tentius eum legat perlectam ab eo, & quidem diligẽter scripturam fuisse. Scimus etiam omnes ante Demetrij Phalerei tempora, imo uero ante Alexandrum & Persarum imperium quinq; Mosi libros in græcam linguam quamuis non commode traductos fuisse. Tota uero scriptura nostra Demetrij Phalerei opera, & Philadelphi re/gis, cui progenitoris iussu aptissime translata est. Et post pauca. Di/uinam uocem inquit cum dicatur. Et dixit deus, Fiat, & factum est, nõ syllabis prolatum sermonem, sed operis nutu ipsius constitutio/nem intelligere debemus. Quod mea quidem sentẽtia Pythagoras, Socrates, atq; Plato secuti dei uoces audire dicebãt, uniuersi produ/ctionem a deo emanasse uidentes, & uirtute illius contineri non du bitantes. Sed Orpheus etiam in carminibus, quæ inscripsit de uerbo sacro, diuina uirtute omnia gubernari, cunctaque a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibite, animosq; intendite uestros

Contra qui sanctas leges contemnitis, hinc uos
Effugite, & procul hinc miseri procul ite prophani,
Tu uero qui diuina specularis, & alta
Mente capis, musæ uoces amplectere, & illas
Aspiciens sacris oculis sub pectore serua
Hoc iter ingressus, solum illum suscipe mundi
Ingentem auctorem, solum interituq; carentem
Quem nos præsenti, qui sit sermone docemus
Vnus perfectus deus est, qui cuncta creauit
Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia se se
Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur,
Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq̃,
Quem præter non est alius, tu cuncta uideto
Hic ipsum in terris melius quo cernere possis
Hic etenim uideo ipsius uestigia, fortem
Hicq; manum uideo, uerum ipsum cernere quis sit
Nequaq̃ ualeo, nam nubibus insidet altis
Nemo illum nisi Chaldæo de sanguine quidam
Progenitus uidit, quem cœlorum aurea sedes
Sublimisq; tenet, cuius se dextera tendit
Oceani ad fines, quem de radicibus imis
Concussiq; tremunt montes, nec pondere quamuis
Immenso sint ferre queunt, qui culmina cæli
Alta colens terris, nunq̃ tamen ille sit absens
Ipse est principium, medium quoque, & exitus idem
Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces
Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis

Aratus etiam sic de deo loquitur
Ab Ioue principium, sunt Iouis om̃ia plena
Quem reticere nephas, Ioue cuncti utuntur, ab ipso
Nos sumus, ille fauet, uires cunctisq; ministrat.

Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit. Sed non his solum, sed omnibus philosophis, qui hoc nomine digni uisi sunt, ita pia de deo sententia uidetur habenda, nostra lex sola diligentissime sanxit. Ad pietatẽ enim ueram sola nos adducit, & ueræ uirtutis cu/

ram habere compellit. Et post aliqua, Omnibus ergo productis in/quit ad requiem a laboribus septimum diem nobis cōcessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux, in qua uniuersa conspiciun/tur dici potest, quam quidem lucem sapiētiam quoq; appellare pos/sumus. Tota nempe lux ex sapientia est, unde quidam peripatetici fulgorem ipsam appellarunt, quoniam qui eam sequitur, per totam uitam nunq̄ cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit, ante cœlū & terram sapientiam genitam esse affirmans. Quod autem scriptu/ra dicit requieuisse deum in septima die, id non quia nihil deus po/stea faciat dictum est, ut nonnulli putant: sed quoniam ordo rerum fixum habuit statum, qui nunquam mutatur cessasse deus dicitur. Ideo enim dicitur, in sex diebus illum cœlum & terram & omnia q̄ in eis sunt creasse, & ut tempora & ordo rerum secundum prius & posterius significetur. Eo enim ordine facta sunt, quo postea guber nantur & transmutantur. Lege autē iussit hanc diem nobis esse ser/uandam, in signum rationis septimæ, quæ in nobis constituta est, in qua humanarum diuinarumq; rerum cognitionem consequimur. Hebdomadibus autem uniuersum uoluitur, cuncta fouens quę ui/uunt & germinant, unde nomine quoque sabbatum appellamus, quod latine quies interpretari potest. Hoc ipsum Hesiodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursu.
Septima lux rursum sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat, cuncta & pfecta fuerunt. Et rursus.
Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc em̄ significat, q̄d obliuione uitioq; animæ, in septima secun/dum ueritatem ratione, ubi cognitionē ueritatis adipiscimur, om̄ia prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluere cœpit
Omnipotens pater inq; bonis est septima, & ipsa
Est etiam rerum cunctarum septima origo
Septima prima eadem perfecta & septima septem
Vnde etiam cœlum stellis errantibus altum
Voluitur, & circlis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobolo nobis sumpta sunt. Nunc Clæmentem quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Modo inquit a Barbara, ut ipsi dicerent philosophia, multos furatos Græcos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt, quia in corpore, & spiritum secundũ substantiam quasi totius animam. Hæc aperte in scriptura inuenies, altiorem enim sensum atq; uerum perspicere nequiuerunt, unde per uniuersa mundi substantiam tanquam fouentem animam transire deũ asseruerunt. Seducti autẽ sunt, quia de sapientia dicit̃, per om̃ia ipsum transire tenuitate atq; munditie sua, non enim intellexerũt de ea sapientia, quæ prima creatura est scriptum esse. Hylen quoque in principijs philosophi stoici scilicet Plato, Pythagoras, & Aristoteles posuerunt, quam informem & absq; qualitatibus asserunt, q̃uis Plato in Timæo, unum occulte principium censere uideat̃ his uerbis. Quid nobis uidetur de omnium principio aut principijs, modo dicendum non est, nõ alia de causa nisi difficilimum est. Ille etiã locus scripturæ. Terra quoq; erat inuisibilis & informis, occasionem eis dedit, ut Hylen deo subijcerent. Vacuum autẽ Epicurus posuit, quoniã illud non recte intellexit. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilam prouidentiam dei deduxit illo psalmo decæptus. Domine in cælo misericordia tua, & ueritas tua usq; ad nubes. Prophætica em̃ dicta ante Saluatoris nostri tempora magna obscuritate tegebant̃. Supplicia uero apud inferos esse tam poetæ q̃ philosophi a nostris accæperunt. Ad hæc autẽ sequit̃ necessario immortalitas animi, quod enim supplicio & cruciatu uexatur, omnino uiuit. Plato u͡o, quod Hebręi gehennã dicunt ignis, fluuios Tartarꝗ, Cocytum, Acheronta, & Pyriphlegethonta secundum poetas propellat, uiros uero igneos dicit damnatas animas ad supplicia impellere, angelos uidelicet quosdam a quibus iniusti puniuntur. Ad hæc angelum unicuiq; ad custodiam diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere non dubitauit hoc modo Quoniam inquit omnes animæ sorte uiuendi modum eligere, ordine ad sortem suam progrediuntur motæ a dæmone, quem singulæ sortitæ sunt, qui ad custodiendam hanc uitam, & ad perficienda quæ elegerunt, una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratẽ etiam significasse, cum dæmone quodam sæpius atq; sæpius gubernari

nari

nari se dixerit. Mundum quoque factum esse a Mose didicerunt. Apertissime namque Plato uniuersi huius factorem atque patrem deum appellat, quasi ab eo solo ex non ente formatum. Stoici quoque huius opinionis sunt, & quem scriptura diabolum nominat, malignã animam in decimo de legibus Plato appellauit, aduersus quam pugnã nobis esse constitutam ostendit. Cum autem mundum alium intelligibilem, alium sensibilem esse Moses ostendat, & alium primitiuũ atque exemplar, alium exemplaris illius simulachrum, quorum alterum scilicet intelligibilem imitari, alterum scilicet sensibilem senario accommodet numero, qui a Pythagoreis quasi fœcundus cõiugium appellatur. Nam in unitate quidem inuisibile cœlum, terram sanctã, & lucem intelligibilem creatam fuisse asserit. In principio enim inquit fecit cœlum & terram, terra enim erat inuisibilis. Et dixit deus, Fiat lux. In creatione uero mundi sensibilis solidum cœlum creauit. Solidum porro nihil aliud quam sensibile est. Terram similiter uisibilem, & lucem uisibilem produxit. Hinc Plato idæas & species sensibilium, intelligibiles intelligibili mundo collocauit. Corpus a terra formatum Moses asseruit, quod terrenum Plato habitaculum appellauit, rationalem uero animam Adæ in faciem affirmat, unde philosophi in capite intellectiuæ animæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem autem dei factum hominem cum audiuerunt, sequelam illam intellexerunt, de qua scribit alibi Moses. Post dominum deum nostrum ambulate, & mandata eius seruate. Sequuntur nempe dei omnes, qui pie ac sancte ipsum colunt, Hinc Stoici philosophi philosophandi finem congruenter naturæ uiuere terminarunt, Plato uero deo per similitudinẽ inhærere. & omne bonum bono amice esse atque simile. Et in Timæo iuxta libri finem. Oportere inquit ut intellecto intelligens secundum priscam naturam simile faciat. Cumque simile factum sit, illum semper præ oculis habere finem, qui omnibus optimæ uitæ finis a dijs propositus est. huncque finem in præsenti & in futuro tempore sequi fratres quoque homines omnes, quoniã ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos, alios quasi argẽteos, alios quasi aureos ait. In Thetico autem cum ueram philosophorum uitam describat, nonne christianorum uita superiore quadam uirtute concitus descripsit? Pythagoras uero, Socrates, & plato cum se uocem

dei audire affirmarent, constructionem uniuersorum diuinitus factam atque gubernatam intelligebant, Mosaycam illam uocem exprimentes. Et dixit, & factum est. Hesiodus uero de creatione Pandoræ dicit, quia Vulcano Iuppiter iusserit aquam terræ commiscere, & uocem atque mentem hominis limo immittere. Præterea ignem & lucem allegorice deum appellat scriptura. Stoici uero naturam esse dicunt ignem artificiosum, uia in generatione gradientem. Epicharmus autem Pythagoreus, unde nisi a scriptura didicit nihil clam deo esse, & ipsum natura omnia uidere, nihilque impossibile ipsi esse. Democritus quoque omnia inquit Iuppiter cognouit, omnia ille dare, & omnia potest auferre, rex omnium ipse solus est, Iouem enim plerumque primam causam solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanquam Pythagoreus. Vnum inquit hominum genus est, & ab una matre cuncti, unum patrem creatorem summum atque optimum artificem habemus, qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet. Matrem profecto Hylen appellauit. Illud autem Platonis in epistola ad Eraston, & Choriscon omnino diuinum patrem enim & filium nominat, & per eos pie tanquam uniuersi causam iurandum esse assert, & illud similiter. Circa regem omnium omnia esse, secundo circa secunda, tertio circa tertia. Quæ omnia aut illi diuinitus reuelata sunt, aut, quod reliquum est, ab Hebræis eorumque scriptura accæpit, sanctissimam enim trinitatem illis uerbis significari non dubito, tertio enim spiritum, filium secundo, patrem primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero Ephesius, unum mundum sempiternum atque incorruptibilem opinatur semper fuisse, futurumque affirmans, alterum corruptibilem & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diem nocturnam diem appellat, propter huius mundi forte principes, somnum autem & mortem uiam animæ in corpus similiter, ut Heraclitus esse confirmat: quamobrem, ut puto spiritus sanctus ore prophetæ de Saluatore nostro his uerbis prædixit. Ego dormiui & soporatus sum, surrexi, quoniam dominus suscæpit me. Non enim resurrectionem solummodo deum excitationemque a somno, sed descensum etiam eius in carnem somnum allegorice appellauit. Ego uero de dominico etiam die in decimo de republica, his uerbis uaticinatum fuisse Platonem censeo. Cum inquit in prato septem

dies singuli affuerũt, tunc surgẽtes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci, & quatriduo peruenire, pratum enim octauam sphęram tanq̃ amoena sanctorũ loca intelligimus, septem autem dies erraticarum sphæras, & omnem operosam artem ad finẽ requietis festinantem. Via vero inquit, quę ultra erraticas stellas est, ad supmum cœlũ ducit, ad motum uidelicet & diem octauum. Quatriduo uero peruenire ait per quattuor elementa uiam fieri significans, Septimã etiã diem non Hebręi solum, sed omnes fere tam philosophi quam poetæ sacratiorem esse cognouerũt. Antisthenes quoq; prophæticum illud. Cui me assimilastis dicit dominus, commutauit, deumq; dixit nulli similem esse. Quare impossibile est inquit ipsum agnoscere, cuius imaginem nullam habeas. Similia etiam Xenophon Atheniensis his uerbis scribit. Qui omnia quatit, & omnia quiescere facit, magnus, potensq; est, quod omnibus patet, qualis autem forma sit nemini patet nisi ipsi soli, qui luce sua omnia perlustrat: quis enim corporeus deum uerum cælestem atq; immortalem oculis cernere potest? Et Xenophanes Calophonius. Vnus inquit deus inter deos atque homines maximus, nec corpore atq; mente mortalibus similis. Cleanthes etiam Stoicus interrogans me inquit, qualis deus sit? attende igitur bonus, ordinatus, iustus, sanctus, seipsum possidẽs, utilis, speciosus, oportunus, seuerus, liber, semper commodus, intrepidus, sine mœstitia, sine dolore, tutus, gloriosus, charitas, quem esse omnes conueniunt mitis, acer, tardus, sine quærela, semper manẽs. Deinde idolorum cultum occultius meo quidem iudicio reprobãs subiungit. Illiberalis autem atq; seruus est, qui opinione uulgari ducitur quasi bonum inde quicquam consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deum colere, nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus autem uerbi, quod est, semper inquit sensum homines non capiunt, nec antequam audiãt, nec cum primo audierint. Hecatæus uero, qui uniuersam hystoriam collegit, cum de Abraam & Aegyptijs dicat, Sophoclem tragicum in tragœdijs scripsisse affirmat. Vnus uere, unus est deus qui cœlum latamq; terram fundauit, qui ceruleam ponti undam, & uentorum flatus produxit. Mortales autem errore seducti ex aere, ac lapidibus, auro eboreq; simulachra nocentium deorum constituimus, quos sacris solennitatibusque

pestiferis

pestiferis honorantes, falsam pietatem amplectimur. Manifestũ autem unum principium rerum Locrensis Timæus in libro de natura his uerbis p̃dicauit. Vnum inquit principium omnium rerum est, ipsum absq; origine. Nõ enim erit principium si ab alio factum est, sed illud unde factum est principium erit. Epicarmus autem comicus de diuino uerbo aperte sic scribit. Diuinum inquit uerbum est, quod artes hominibus suggerit, docetq; facere quod conducit. Nõ inuenerũt enim homines artem, sed deus hominibus eam immisit, uerbum autem hominum a diuino uerbo defluxit. Cum autem per Esaiam spiritus sanctus clamet. Quid opus mihi est sacrificiorũ multitudine uestrorum dicit dominus, plenus sum holocaustis agnorũ, pinguedinem & taurorũ sanguinem nolo. Et post pauca. Lauamini purificateq; uos, & eijcite iniquitatem ab animis uestris, cęteraq; huius. Menander comicus uide quemadmodum in comœdia eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pamphile taurorum in sacrificium oblata multitudine, aut deorum aliorumq; huiuscemodi propitium se habiturũ deum arbitraẽ. penitus errat mentis leuitate seductus, sed oportet iustitiam seruare, non adulterio, neq; uirginum uti corruptione, nec acus quidem tenue filum, si alienum est, concupiscere. Deus enim prope est, & omnia uidet, quod illi simile est, deus appropinquans ego sum, & non deus delonge, faciet ne aliquid homo in occultis, & ego non uidebo ipsum? Deiphilus etiam comicus non aliunde quam a scriptura in comœdiam transtulit ea, quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos, qui delitiose uixerunt, dei iudicium effugisse, sed est iustitiæ oculus, qui omnia perspicit. Duo enim itinera mortuis proposita esse putamus, alterum iustorum, alterum impiorũ. Caue igitur ne erres, nam & apud inferos iudicium est, quod deus dominator omniũ exercebit, cuius nomen terribile, quod ego dicere nequeo. Si quis autem mortaliũ male agens putat dei oculum effugere, is impia ducitur opinione. Cauete qui putatis deum non esse, est enim inquam. Si quis autem perperam agit, tempus lucratur: nam postea dabit pœnas. In Orphicis quoq; scriptum inueniẽ. Cum omnes deos occultauerit, ad lætissimam rursus restituet lucem. Quare si iuste sancteq; uiuemus, & hic beati, & postquam hinc recesserimus, beatiores futuri sumus, quam

beatitudinẽ

beatitudinem non determinato quodam temporis spacio habebi/mus, sed in æternum requiescere poterimus, una cum cæteris habi/tantes immortalibus. Idem. Orpheus cum inuisibilem deum affir/mauerit, uni solummodo cognitionem sui donasse de genere Chal/dæorum asserit. Abraam, ut ego puto, aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deum nouit, nisi quidam unigenitus a genere Chaldæorum defluxus. Deinde cõmutatis uerbis illud expres/sit. Cœlum mihi est sedes, terra uero scabellum pedum meorum. Deus inquit in cœlo aurea in sede firmus sedere cognoscit, terra uero sub pedibus eius est, manum autẽ eius dexteram ad fines oceani osten/dit, montium radices tremiscũt, a uiribus eius resistere nõ possunt. Cælestis igitur ipse est, & in terrã omnem peruenit, ipse initium o/mnium medium atque finis. Hæc ab illis prophætis effluxerunt, Qui si aperiet cœlum, tremor uniuersa compræhendet, & abs te montes liquefient, sicut a facie ignis liquitur cera. ut quis metitus est cœlum palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorem esse? omnia quæ apud Græcos uel apud Barbaros, siue poetas, siue philo/sophos rectius dicta sunt, apertissime a Iudæorum scriptura deriua/ta uidentur. Hæc Clæmẽs. Nos autem Platonem maxime admiran/tes, nec id ab re diligentissime, namque scripturam sequi uidetur, phi/losophiam tamen eius reijciemus, quoniam purissimum scripturæ aurum non omnino immaculatum seruauit. Sola enim diuina elo/quia sanctaque puraque sunt longe ab omni mendacio remota, argen/tum purgatum & probatum terræ. Platonis autem cæterorumque o/mnium dicta simul ac scripta, quoniam humanis cogitationibus at/que coniectura ad consyderandam naturam rerum accesserunt, non/nihil falsitatis permixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

CAPVT VIII.

NAm si quis uoluerit amore atque odio depositis exquisita ratione ueritatem inspicere, mirabilem illum philosophũ simulachris quæ manibus hominum facta in uiri similitu/dinem fuerant, dei appellationẽ turpiter attribuisse com/periet. Ita post sublimem illam Theologiam, qua patrem & creato/rem uniuersi unum deum esse cõscripsit, a cœlo in profundum ido/

latriæ delapsus populi Atheniensis opinionibus ferebatur. Nec ueritus est Socratem in Pyræum ad soluenda deæ uota descendentem laudare, Gallum etiam Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur, & Delphicum dæmona paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis libenter laudibus prosequitur. Audi enim eum q̃ turpiter uulgarem de dijs opinionem confirmat dicẽs. Aliorum autem dæmonum generationem cognoscere, ac dicere maius quoddam opus est quã nos ferre possumus. Sed credendum est his, qui iamdiu dixerunt, qui deorum nepotes sunt, & ut aiunt, clare progenitores suos nouerunt. Non enim possibile est deorum filios incredulos esse. Nam & si nullam necessariam aut uerisimilem afferant demonstrationem, tamẽ quia sua se narrare affirmant, leges patrias sequentes credamus, propter hęc & cętera huiusmodi, is philosophus nobis, quoniam secum ipse dissidet, relinquendus est. Nam qui poetas poetarumq; fabulas in libris de legibus contemnit, quiq; mentitum illum ait, qui primus fingere ausus fuit, ea cœlum fecisse, quæ ab Hesiodo scribuntur, cæteraq; huius, quomodo nũc deos & deorum nepotes Saturnum, Iouem, Iunonem, & cęteros appellat.

Quod non recte Plato de Dæmonibus sensit.

CAPUT IX.

AD hæc cum mediam rationalium naturam non absq; ortis, sed genitam scriptura prædicet, ex qua per lapsum genus dæmonum esse cõfirmet, atque ideo nullo modo angelorum, aut dæmonum aliquem deum appellet, quoniã nec natura immutabiles sunt, nec a seipsis, sed a prima causa tam esse quam bene esse immortalitatemq; consequantur. Plato incorporeas quidem has intellectuales substãtias & rationales similiter asserit. Sed primum non recte non genitas tam ipsas quam omnem animã opinatur, deinde quasi natura defluxisse a prima causa, & ita constitutas esse cõtendit. Non enim omnino a non ente simpliciter factas arbitratur. Quare plurimorum deorum genus quasi defluxus quosdã ac emanationes primæ causæ & secundæ, ut ipse dicit, nobis proponit, hos natura bonos esse, nec posse a propria uirtute labi, ac propterea deos esse affirmat. Genus autem dæmonum aliud quoddam facit, quod omnis nequitiæ, ac in peiora mutationis capax esse dicit.

Horum

Horum alios bonos, alios prauos & esse & appellari. Hæc a scriptura Iudęorum, id est a ueritate ipsa alienissima sunt. Sed unde sibi hoc genus dæmonum constitutum est? Nemo enim mentis compos a corporali materia, quæ irrationalis est, rationalem naturam dæmonum unquam constituet. Quod si etiam ipsi emanationes quædam superioris naturæ sunt, unde igitur nequitia in his posterioribus, q̃ a primis emanarunt, nata est? quomodo autem amaritudo a dulcedine processit? Nam si praui dæmones omnes tenebras & omnem amaritudinem malignitate superarunt, quomodo ex defluxu melioris naturæ ortũ habuerunt? ex qua si emanassent, non mutari profecto ad peiora potuissent: si uero mutati sunt, non emanarunt certe ab impassibili natura. Quod si neque a superiore natura defluxu quodam emanasse ipsos ratione confiteri cogimur, nec a corporum materia productos, sequitur non genitos esse, & sic ad corporum naturam non genitam, tertiam quandam naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur, ita non erit sibi deus creator ac pater omnium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit.
CAPVT. X.

NVnc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cum immortalem Hebræis similiter scripserit, ac ad dei similitudinem formatam putauerit, substantiam eius tamen ex indiuisibili constare cõtendit. Dicit enim in Timæo, generatione atq; uirtute priorem corpore, quasi dominam animam esse productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit, quæ semper eodẽ modo se habet & diuisibili, tertiam quandam substantiam inter hæc extrema cõstituit, & quod multo peius est, diuinam illam incorpoream rationalem deoq; similem animã ad asinos, lupos, formicas, apes, cæterasque bestias descendere asserit, & huic opinioni absq; demonstratione aliqua cæteros adhærere hortatᷣ. Vsq; adeo inquit in libro de anima errant, quousq; cupiditate corporis rursus corpori copulentᷣ, talibus autẽ copulantᷣ, quales mores prius in hac uita comprobarunt. Nam q̃ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant, asinorum & similium bestiarum corpora ingrediuntur, quæ rapa/

ces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediũtur, quæ populares fuerant, & uulgarem modestiam atq; iustitiam con/suetudine cõmuni, non philosophia & mente approbarunt, uel for/micarum, uel etiam hominum rursus accipiunt corpora. Et in Phæ/dro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerunt ad decem usq; annorum milia non reuertuntur: non enim allatæ pennatæq; fiunt an/te hoc tempus, nisi sedulo philosophatæ fuerint, aut cũ philosophia puerorum indulserint amoribus: istæ autem ter deinceps, si hanc ui/tam elegerint, post mille annos circumuoluunt̃, & sic allatæ atque pennatæ, in tribus annorum milibus tandem perueniũt, aliæ uero post/quam hanc uitam exierint, aut sub terra damnatæ puniuntur, aut in cœli aliquem locum leuatæ cõgruenter huic uitæ conuersantur, & post mille annos ad quamcunq; uitam elegerint, utræq; reuertunt̃. Descẽdunt enim etiam in bestiarum corpora, & ex his alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republi/ca. Ab Orphei dicitur anima cygni uitam, muliebris odio generis, quoniam a fœminis occisus, nolebat fœmineum rursus uterum in/trare, electam fuisse, sed cygnus ait. humanam uitam elegit. Hæc cæ/teraq; huiusmodi scribens, non Hebræos, sed Aegyptios in hoc fuit secutus. quod certe non fecisset, si ueritatis esset amicus, quam falsita/tem non grauaremur refutare, si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniã ipse sibi diffidet, relinquatur. Nam ut alibi ostendimus, im/pias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his q̃ mo/do diximus, ex sententia sua corpus eligere asserit, pias autẽ in sem/piterna in insulas beatorum profectas feliciter uiuere, in alijs & in Gor/gia scripsit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniã manifeste falsum contemnendum potius est, quam refutandum. Illa uero sua opinio, qua rationalem animã ex diuina & ex passiua qua/dam atq; irrationali compositam esse arbitratur, a multis etiam Pla/tonicis spreta neglectaq; est. Seuerus enim Platonicus in libro de ani/ma his uerbis hanc positionẽ Platonis aggreditur. Si ex passibili at/q; impassibili substantia diuinitus anima cõstituta est, quasi ex albo & nigro, medius quidam color necesse est tempore disseparetis ex/tremis eam penitus dissolui. Quare nõ immortalis, sed mortalis ani/ma erit. conceditur enim quæcunq; natura sine contrario non sunt,

spacio

ſpacio tandem temporis diſſeparari. Si ergo anima quoq; ex impaſ/ſibili atq; paſſibili ſubſtantia facta eſt, neceſſe eſt quemadmodū ſic/cum ab humido, calidum a frigido, leue a graui, dulce ab amaro, al/bum a nigro, ſic & ipſam tempore diſtrahi, ſoluta contrariorū com/pagine. cum unumquodq; ad naturam ſuam neceſſario tendat. An non uidemus quod graue eſt, quamuis a leuiore uictum eleuet, de/ferri tamen & aſcendendi tarditatem atq; difficultatem leuiori con iunctione afferri ſua? ac ſimiliter leue quāuis deferri cogatur, ad ſu/periora tamen niti? Quæcunq; enim a duobus contrarijs cōiuncta ſunt, impoſſibile eſt eodem modo ſemper manere. Sed non eſt cer/te anima hæc duobus contrarijs compoſita, ſed ſimplex natura atq; incorporea. unde Plato recte immortalem eam putauit. Verū quo/niam ex anima & corpore conſtare hominem ab omnibus dicitur, ac paſſiones quæ nobis ſponte, contraq; accidunt, animæ paſſiones eſſe dicuntur. Hoc ſigno multi ſeducti, poſſibilem ſubſtantiam eius corporalem mortalemq; opinati ſunt. Plato uero impoſſibile eius na/turæ poſſibilem ſubſtantiam annectere coactus eſt. Quod autē ali/ter ſe res habet, a uirtutibus ipſius animæ actiuis conabor oſtende/re. Hæc de anima ſufficiant.

Quod nō recte de cœlo Plato ſenſit. CAP. XI.

De cœlo uero ac Stellis, quamuis a patre omnium Hebrǽis ſimiliter productas aſſerat quaſi deos, tamen cęleſtes cun ctas colendas conſulit, ſic in Epimenide dicens. Cœlum inquit ſicut omnes alios dæmones atque deos honorare oportet, & nota ipſi apprime facere. Et poſt pauca, Deos uiſibiles maximos, colendiſſimos, perſpicaciſſimos, ac omnino primos ſtel/larum naturam dicendum eſt, deinde dęmones colendi ſunt. Quo/modo autem ſi hæc omnia facta ſunt, ut ipſe alibi teſtatur, ſicut in ſu perioribus diximus, deorum cultu honoranda ſunt? cum ille ſolus creator omnium ſecundum ueritatem ſcripturæq; authoritatem co lendus ſit? Hæc perſtringere placuit, ut uideas q̄ rectiſſime a nobis Hebræorum ſcriptura platonica philoſophia ꝑpoſitam eſſe. Ex his autem. quæ nos ſcripſimus, facile unuſquiſq; cætera comperiet, quæ tetigimus, non ut Platonem accuſemus, quem ſummopere admira/mur, ſed ut oſtendamus quanto ipſe diſtat a Moſaica & prophetica

 ueritate.

ueritate. Nam si quis accusare uellet, multa certe in eo inuenire pos/
set, qualia sunt quæ de mulieribus in libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sensit Plato. CAP. XII.

QVorum nonnulla referre alienum non est, Forsan inquit si quid præter consuetudinem dixero, ridiculum tibi ui/ detur. Quid enim inusitatius q̃ mulieres in gymnasijs nu das, nec solum iuuenes, sed etiam anus cum uiris luctan/ tes uidere? Et subiungit. Si quis autem irridebit, quo/ niam gratia uirtutis unde mulieres exerceant, is quã utilis sit, res ista nõ intelligit. Similia & in septimo de legibus p̃cipit. Lex enim in ea inquit, quæcunq; masculis tribuit, eadẽ etiam mulieribus exercitia tribuit, nec unq̃ ipse dixerim equitare, armaq; mouere, ita uirorum esse, ut a mulieribus aliena sint. Hęc longe remota a uera Hebręorum disciplina qs non uiderit? Non em̃ non dico mulierum, sed nec uirorum quidẽ uiribus absq; nutu diuino p̃clarissimæ res gerunt. Nisi enim deus inquit ædificauerit domum, inuanum laborauerunt qui ędifi/ cant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatẽ, frustra uigilat qui cu/ stodit eam. Mirabilis autẽ ille philosophus, in gymnica mulieres cer tamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ, cursu & æquis certent. Quę u̾o quartumdecimum annum excesse rint, amictu cõuenienti uestitæ, in certamine rursus descendant. In alijs quoq; certaminibus, q̃ ad uiros spectãt, ut in luctatione & iactu lapidum, in arcu & funda, & similibus. nõ uiros solum, sed etiã mu/ lieres adhibere p̃cipit. In solẽnitatibus etiam nudas in sexto de legi/ bus, adolescentulas cum nudis iuuenibus tripudijs salire iussit. His illa quæ in libris de republica de cõmunitate mulierum dicta sunt, ad/ denda mihi uident. Lex inquit ponenda est, ut mulieres uiris omni/ bus cõmunes sint. nullaq; cum uno solũmodo habitare possit: hoc enim modo filij quoq; cõmunes putabunt, nec pater filium suũ, nec filius patrẽ cognoscet. Et post pauca. Non tamẽ quibusuis mulieres cõmuniter subijcimus, sed potestati principum totã rem cõmitten/ dam arbitramur, ut queãdmodum pecunias publicas digne distri/ buunt, sic mulieres q̃q; fortibus uiris, & utriusq; dignitate tribuant. Multa huiuscemodi sunt apud eum, imo multo etiã turpiora, q̃ ne/ gligenda potius, q̃ scribẽda duximus. Sed ut quantũ distet mens hu

mana,quis pcipui philosophi a mente Mosayca, q diuinitus doce/batur,apertius uideas,leges Platonis de Cede cũ Mosaycis cõferas.

Leges aliquæ Platonis. CAP. XIII.

q Vodcunq; inquit deus de furto & de fure dixerit,id dili/genter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et siquidẽ liber aliquis iudicium fecerit,gloriam uirtutis assequatur,si u'o sciens non dixerit,infamis esto. Seruus si quid induxerit, publice domino eius pecunia referatur,ipse autem liber sit. si u'o sci/uerit & obticuerit,morte supplicium luat. Morte crudelissime iudi cio quidem meo non indicentem puniri pcipit,cum eos qui furta, homicidiaq; cõmiserunt,uiuere patiatur, ac a domino interfici ser/uum pro nihilo putet. Purgetur inquit si quis seruum suum occide/rit,si uero ira concitatus alienũ obtruncauerit,duplum domino red dat. Si quis autem liberum hominem non præmeditatione atq; insi dijs,sed repente ira commotus interemerit,cum ea fecerit, quæ illi faciunda sunt. Qui absq; ira occiderit,duobus ad domandam iram exulet annis. Qui uero insidijs hominem excæpit,hic & a'iã simili/ter faciat,& exulet non duobus,sed tribus annis. Quod si post exi/lium rur us hominem interfecerit,perpetuo exulet. Parentes si filiũ uel filiam interfecerint,tribus exulent annis. Cumq; redierint,con/uersari iu e simul non permittantur. Vir autem si uxorem,aut econ uerso necauerit,triennio similiter exulet. cumq; redierit,cum libe/ris suis non conuers tur. Frater si fratrem,aut soror si sororem, simi liter. Quod si frater in defensione principis fratrem quasi hostem in/terfecerit,mundus sit. Similiter quæcunq; aliquis se ipsum defenden do trucidauerit, mundus sit,pterquam si seruus pro defensione sua liberum interfecerit, de quo ea statuimus,quæ de parricida,qui pa/rentes scilicet interfecerit,dicta sunt. Hæc si Mosaycis conferas,hu/mana uidebuntur ad diuina cõferri. Si quis inquit percusserit spon/te hominem,& percussus decesserit,morte moriatur. sin uero non sponte percusserit,loca dabo quo fugiendũ est. Si quis dolo atq; in/sidijs hominẽ interfecerit,etiã ab altari si illo refugerit, ad mortem rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat,moriatur. Si quis in iur gio lapide aut pugno percusserit hominem, si homo non morie/tur,damnum & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut

 serua

serua in manibus domini dum ab eo uerberet interierit, ultione do/minus uindicabit, si ꝟo diem unum uel duos supuixerit, non uindi/cabitur, argentum em̃ eius est. Si quis serui aut seruæ oculum erue/rit, libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moses. Illa etiam nõ est ab re audire, quæ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis in/quit ficus aut unam absq; consensu patroni accæperit, quoniã quæ sua nõ sunt accæpit, damnetur. Quod si seruus quispiam fecerit per singulas ficus atq; racemos, æqualia numero uulnera patiatur. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi modo ui/cissim, atq; cognosce q̃ humanissime atq; diuine Moses. Si introiue/ris inquit in uineam proximi, comedes uuam & implebis animã tu/am, nihil autem exportabis. Et rursus, Si in messem proximi tui ue/neris, non immittas falcem, sed spicas in manibus tuis colligas, si me/tendo manipulum oblitus fueris, in agro non reuerteris ad accipien dum, inopi relinquas, ut benedicat tibi dominus deus tuus. in uinde mia non reuerteris ad uindemiandum iterum: inopi erit si quid reli/ctum est. Innumerabilia in Platone sunt, quæ repræhendi possunt, sed ea quæ dicta sunt satis multa esse opinor, ad ostendendũ iure no/bis Iudaica Platonis anteferri.

EVSEBII PAMPHILI LIBER QVARTVSDECIMVS.

VNC aliorum quoq; philosophorum sectas, imo uero nugas compendiose ponamus, quorum erro/res non a me ipso, sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces, quos quando inter se, aut cũ alijs comparo, non facile negauerim, illos claros fuis/se uiros. Quando uero Hebræorum Theologis at/que philosophis comparo, & doctrinam doctrinæ illorum cõfero, caduca & friuola omnia quæ pdilosophi excogitarunt, mihi uiden tur. Nec mirum, illa diuinitus ædita sunt, hæc humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant, cõtra quod nostri omnes concordant. CAP. I.

IDeo ut non simus accusandi, si Græcorum doctrinam despi/cimus, & Hebræorum scripturam amplectimur. Nam operæ/

precium

prȩcium est ad hanc præparationem euangelicam diuersas atq; inter se contrarias multarum in philosophia heresum opiniones uidere, ipsosq; philosophos uerbis ambitiose sibijpsis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt, reprȩhendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alij increparunt, & ipsi peripateticos persecuti sunt, & peripatetici rursus eos, nihil scire, nihilq; dicere putabant. Stoici ab alijs deridentur, & ipsi cæteris illudere non uerentur, ita ut iam non lingua & calamo solum, uerumetiam manibus prœlium geratur. His Pyrronem, Aristippum, Metrodotum, Protagorā, Xenophanem, Permenidemq; addemus, nec uoluptatis defensorem Epicurum prætermittamus, hos omnes ita redarguemus, ut alterius armis in alterꝫ utamur. Sic enim inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur, non dico hæc quia Græcos odio habeam, aut quia eloquentiam eorum contemnam, sed qa falso accusari repræhendiq; me uideo, quod falsam ac fabulosam Hebræorum scripturam elegimus. Quomodo enim falsa est Hebræorum doctrina, qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam, & pietatem, & inuenerunt, & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unq̄ addiderunt aut detraxerunt his, quæ summi uiri scriptis ædiderunt. Principio enim sapientissimus ille Moses, quem omnibus Grȩcis multo antiquiorē in superioribus demonstrauimus, nihil omnino ex his mutauit, quæ sincera suorum maiorum Theologia tradidit, præterq̄ quod uiuendi disciplinam temporibus atq; hominibus illis cōgruam diuinitus sanxit, & qui multis sæculis post eum uixerunt prophætæ, nec unicum quidē uerbum, aut Mosaycæ legi, aut Theologiæ priscoꝝ a Mose conscriptæ, incongruens minusq; consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoq; ueritas a scriptura Iudæorum profecta ita ei cōgruit, si recte intelligitur, ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt, una sententia, una uoce a primis, qui ante Mosem fuerunt, a medijs qui fuerunt, a Mose usq; ad Christū rutilarunt, a nouissimis discipulis dico Christi, qui ueram pietatem, id est, Saluatoris nostri doctrinā uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ædiderunt, prædicantur ac cōfirmantur, uniuersumq; orbem magis indies florentem fide conspicimus, nec Imperatorum edicta, nec hostium insidiæ, nec inimicorum gla/

dij prȩualere potuerunt. Gentium uero præclara illa philosophia, quem unquam fructum produxit? Nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt, ab ipso derideantur, mox ipsius Platonis uerbis audies, Protagoram enim, Heraclitum, Empedoclem, & Parmenidem idcirco redarguit, quia dissentientes inter se manifeste uidentur, quamuis Protagoras omnino impius, qui nullũ esse deum opinatus est. Sic em̃ in libro de dijs ædito ab eo statim incœpit. Nescio inquit si dij sint, nec quali forma sint cognoscere possum. Democritus uero qui Protagoram docuit principia rerum, inane ac plenum esse dicebat, plenum ens & solidum uocabat, inane uero ac uacuum non ens, asseritq; non magis ipsum ens esse quam non ens. Ab æterno enim inquit in uacuo continue atque uelociter entia mouentur. Heraclitus uero principia rerum ignem putauit, ex quo uniuersa fieri, & in quem resolui uicissim arbitratus est, tempusq; resolutionis omnium in ignem determinatum esse ait, & generationis ex eo similiter. Hi omnes cuncta moueri asseruerunt. Parmenides autẽ Eleata, unum esse uniuersum affirmat, non genitum, neque mobile, pilȩ quoque figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit, ac eum in omnibus sequitur, de quibus omnibus hæc Plato in Theeteto cõscripsit. Ex differentia inquit, ex motu, & ex mixtura adinuicem om̃ia fiunt quæ esse dicimus, non recte appellantes, nunquam enim aliquid est, sed semper fit, & de hoc omnes philosophi præter Parmenidem conueniunt, Protagoras dico Heraclitus, Empedocles, & utriusque poeseos summi Poetæ, comœdiæ quidem Epicharmus, Homerus autem tragœdiæ, qui cum oceanum generationem dicat deorum, omnia fluxu, atque motu producta esse uoluit. Et paulo post Heraclitij ait, qui in Epheso Ioniaq; philosophari uidẽtur, nullo modo curauit quiete aliquid interrogare, ac respondere, & si quid ab eis quȩsiueris enigmata, quædam uerba quasi sagittas ex arcu proijciunt, quorum si rationem quandam, aut significationem quæsiueris, alio percutieris ẽnigmate, nec quicquam cum eis efficere poteris; quippe nec ipsi secum firmi unquam aliquid dicunt, immo id apprime studere uidẽtur, ne quid certi, aut in uerbis, aut in animis eorum insit. Et subijcit. Ab istis igitur nihil unquam discemus, sed ipsi nos consyderemus, quod ab antiquioribus accȩpimus occultius ab

illis

illis ac poeticæ dictum, quod oceanus & fluxus generatio rerum
eſt, quia nulla res prorſus ſtet atq; quieſcat. Quod poſteriores aper/
tius adeo dixerunt, ut iam etiam coriarij fabrique omnes recte ſe te/
nere philoſophiam putent, liberatiq; ab errore uideantur, quia fal/
ſum eſſe cognoſcant alias rerum quieſcere, alias moueri, omnia em̃
moueri a præclaris illis philoſophis didicerunt, quos magnis laudi/
bus proſequuntur. Fere autem oblitus ſum o Theodore illorum,
qui uniuerſum immobile eſſe contendunt. Melliſſus enim & Par/
menides & quicunq; eos ſequũtur ſpernentes illo ſtare omnia qui/
eſcereq; affirmant. Ipſum enim inquiunt uniuerſum non habet lo/
cum in ſe ipſo, quo moueatur. Quid igitur nos in medio iſtorum
intercepti o amice dicemus? niſi magno animo defenſi effugiemus,
quemadmodum in paleſtra nõnulli intercæpti, alij ab alijs ſimul tra
cti pereunt. Sic nos in contraria iſti trahentes penitus lacerabunt,
Hæc in Theeteto. Sed uideamus rurſum, quæ de prioribus philoſo
phis in Sophiſta ſcripſit. Facilia quædam Parmenides inquit locu/
tus eſt, & quicunque de prioribus iudicare de entibus, quot & quæ
ſint uoluerunt, fabulam quandam quaſi pueris nobis narrare mihi
uidentur, alius enim tria entia dicit eſſe, & modo inter ſe pugnare,
modo alterum ab altero fieri, coniunctiones quoque partus & edu
cationes quaſi filiorum confingit, alius duo faciẽs, humidum uide/
licet atq; ſiccum, aut calidum & frigidum in unum copulat & p/
ducit. Genus autem Eleaticum a Xenophane, & ante ipſum incip
ens, omnia unum eſſe affirmat. Iades uero quidam muſæq; Sicel
des coniungendum ita putarunt, ut dicerent ens & unum & mul/
ta eſſe, ſed amicicia & inimicicia differre. Diſtractum enim ens
ſemper aiunt ferri per contentionem illi, qui intenſiores muſas co
luerunt, remiſſiores uero ſic ſemper ſe habere negarunt, ſed mo/
do quidem unum eſſe aiunt uniuerſum ex uirtute. Veneris ami/
cum ſibi atque conueniens, modo autem multa cum ipſum ſibi /
ipſi propter contentionem repugnet. Et poſt pauca. Quidam au/
tem inquit ſunt, inter quos Gigantum bellum aſſiduum geritur,
alij enim quicquid manibus comprænditur, tactuque ſentitur,
id ſolum eſſe contendunt, corpus atque ſubſtantiam idem omnino
eſſe affirmantes. Alij eis illudunt, qui ſeparatas a corpore ſubſtãtias
eſſe

esse asserunt: dicunt enim quidam, intelligibiles atque incorporeas species ueram esse substantiam. His alijsq; huiusmodi uerbis, omes qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit, in superioribus explanauimus, cum a iudaica ipsum scriptura accępisse plurima probaremus. Sed successores etiã eius in medium adducamus.

De Successione platonica. CAPVT. II.

PLatonem igitur ferunt in Academia primum docuisse, ac ideo & Academicam philosophiam uocitatam fuisse. Post illum uero Speusippum ex sorore nepotem Platonis, deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscæpisse, qui post mortem Platonis nouis opinionibus ilico Academiam repleuerunt. Ita sincera Platonis doctrina una cum eo extincta, cõtentiones nanq; ac pugnæ post eum inter philosophos coortæ, usq; ad hodiernum diem maximopere uigent. Paucissimi enim, immo uero duo uel ad summum tres in tanto spacio temporis ueri platonici sunt reperti, nec tamen etiam ipsi ab adumbrata cauillatione omnino alieni. Polemoni Archesilaum aiunt successisse, qui fertur Platonicam omnino philosophiam commutasse, nouamq; quãdam constituisse, quoniam nihil compræhensibile sit, & in utramq; partẽ rationes æqualium sint uirium, sensus quoq; fallaces esse, rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Hesiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiquam,
Atq; ipsam secum dij detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Archesilaum autẽ Carneades atque Clytomachus priorũ philosophia contempta, tertiam instituerunt Academiam, quartã Philon & Acharnidas, quintam quoque nõnulli dicunt Antiochum induxisse, Ii quidem successores Platonis fuerũt, quorum philosophia qualisnam fuerit, si quis discere gliscit, Numenium audiat, qui in libro de dissensione Academicorum a Platone hæc scripsit. Speusippus inquit Platonẽ, Xenocrates Speusippum, Polemon Xenocratem in Academia secutus est, qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabant, pręterquam quod hæc nobilis incõpręhensibilitas nondũ illos inuaserat, ita statim post illum, aut ignorantia, aut alia quadam de causa Platonis

philo/

philosophiam contempserunt. Nolo enim amore Xenocratis id dicere, imo vero Platonis gratia dicam, doleo nanque, quia philosophiã & uitam Platonis imitati non sunt. Nã & si non erat melior magno illo Pythagora, forsan tamen etiam peior non fuerat, quem quidem Pythagoram discipuli eius diligenter secuti, maiorem doctori suo accumularunt honorem. Quam rem quamuis utinam nõ fecissent, studiosissime imitati Epicurei sunt, qui cum sapientẽ putarint Epicurum fuisse, multis post eum temporibus nihil penitus, aut illi, aut alter alteri contrarium dixerunt, sed impietatis crimine inquinatus uidetur, qui noui aliqd dicere audeat, ita magna quædam inter eos concordia est. Similisque est Epicuri secta disciplinæ ciuili, quippe cũ sine seditione summo consensu sic agatur, ut unam mentẽ, unamque sententiam habeat. Itaque firmiter atque concorditer Epicurum defendunt, ut etiam in posterum secuturi uideantur. Stoica vero statim ab ipsis principijs factionibus plena nondum quieuerunt, suntque inter eos a deo diuisi, ut alij magis, alij minus se Stoicos esse fateantur. Plato autem pythagoricus certe fuit, nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitatione Pythagoræ, quod & ipse secutus eo modo conscripsit, ut necessitate, nec clare dixerit, sed inter manifestum atque occultum sententiam suam cælauerit, non inuidia quadam neque maliuolentia, sed rerum dignitate commotus. Hoc igitur cõsyderantes: sperare ipsum omnino debemus ab Aristotele atque Zenone, & quo Academia sua diuisa est, ab ea quoque ipsum distinguimus, ac ipsum in seipso consyderantes, Pythagoreum appellamus. Sed nunc furiosissime, & huc & illuc, & totus, & per singula mẽbra trahitur uir inter Pythagoram & Socratem medius. Sublimitatẽ nanque illam Pythagoræ ad humanitatem deduxit, humile uero atque deiectum, Socratis ad grauitatem reduxit, ac ita Pythagora popularior atque communior. Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo, unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Archesilaus & Zenon audiuerunt, quamuis Zenon antequam Polemo doceret, Xenocratis etiã fuerat auditor, qui etiam Cratetem Cynicum in nonnullis imitatus est, sed Stilponem quoque & Heraclitios est secutus. nam cum Zeno & Archesilaus Polemona simul audirent, disputandi ambitione cõcitati, quotidie pugnabant, ita Zeno Heracliti, Stilponis, & Crate-

tis auxilio nixus, insignis pugnator a Stilpone factus, & austerus ab Heraclito, Cynicus a Cratete, Archesilaus uero Crantota platonicum, & Diodorum & Pyrrona in subsidijs tenuit. Et Crantor quidem credibilem eius effecit orationem, Diodorus uero sophisticā, Pyrro autem mutabilem eum fecit & transfugam, & omnino nihil. Vnde dicebatur de ipso, quod ex anterioribus esset Plato, ex posterioribus Pyrro, ex medijs Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori, q̄ acutus dialecticus erat, & Pyrronis ratiocinationibus Platonicam eloquentiam fœdauit, & modo & hoc, modo aliud dicēs, hinc illo, & illinc huc facile tanquam mihi sciens uoluebatur, scire tamē multa eloquentiæ umbra uidebatur, nec unquam fuit in eo, ut unum & idem bis diceret, nec putabat ingeniosi esse uiri in eisdem permanere. Cauillator igitur summus uocabatur, cum ita se his quæ dicebantur dare adaptareq; semper fuerit præmeditatus, ut cum ipse nihil sciret, nec alios scire quicquam pateretur. Terrebat enim omnes turbabatque sophismatibus, gaudebatque ac gloriabatur fœditate illa mirifice, quia nihil turpe, nihil honestum, nihil bonum, nihil malum cognosceret: sed si quid primo turpe dixerat, repente commutatus pluribus conabatur rationibus, quæ prius astruxerat confutare. Erat igitur Hydra capita sua proprio ense amputans, nec aliquid habēs utile, nisi quod libenter & audiretur, & uideretur. Nam & facie benigna, & ore rotundo, & suauibus erat oculis præditus, quæ non repente arripuit, sed aptus ad hæc natura, exercitatione quoque ab initio firmauit. Audiuit enim puer Theophrastum mitem uirum, nec a Cupidine alienum, quoniam formosissimus erat. Ipse postea Crantori fuit amatus, & Diodori cauillatoria naturæ commoditate breuissime secutus, Pyrronem quoque fuit imitatus, in cuius sententia quamuis Pyrronicus appellatus non sit, permansisse uidetur. Aperte nanq; Mnaseas, Philomelus, & Timon Scepticí suum ipsum, id est Septicum fuisse affirmant, uerum enim & falsum, & uerisimile, ipso quoque ut illi destruebat. Pyrronicus igitur re, non nomine fuit, sed Crantoris pudore, a quo amabatur, nomine non re Academicus erat. Magna igitur pugna inter Archesilaum atque Zenonem fuit, & alter in alterum & dicendo, & scribēdo impudenter ferebantur: quamuis Zeno non melius faceret, quam Co

phisidorus orator, qui cum grauiter ferret Isocratem, quem audie/bat Aristotele præmi, dicebat scribebatq; non in Aristotelem qui/dem, ut putabat, sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret, putaret autem, quoniam Pla tonem Aristoteles audiuerat Platonicum illum esse, bellum quidē indixerat Aristoteli, Platonem uero & eius dogmata, quæ tamen nesciebat, reprobare conabatur, putans non Platonis dogmata, sed Aristotelis refutare. ita magnus ille orator nō eum percutiebat, cui bellum indixerat, sed eum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Ze/no Archesilao pugnans, Platonem lacerabat, non enim erat forsan nescius eorum quę Archesilaus dicebat, platonica uero penitus ig/norabat, ut a libris suis manifeste colligitur, ita quem non debebat, impudenter exagitabat, & quem debebat, minime tangebat. Et cer te si Platonica non oppugnasset dogmata, bonus meo iudicio fuis/set philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit, utinam autē nun/quam mihi tantum sit ocium, ut ad huiusmodi res non ioco sed se/rio reuertar. Studebat igitur Zeno Archesilai omnia dicta refuta/re, ac maxime incompræhensibilitatem quibuscunq; poterat argu mentis aggrediebatur, quorum Archesilaus alia depellebat, alia suc cidebat, alia supplantabat: ita contra dicentes deijciebat, & audito/res in stuporem uertebat facile putantes, non uerbum, nō operam, non passionem, non quicquam aliud esse magnum aut paruum, ni si quod Pitanæo Archesilao uideretur, illi uero nil prorsus uidebat, ne affirmabat quicquam, sed uerbis solummodo pronunciādo ter/rebat. Lacydes autem qui Archesilao successit, Oeconomicus ap/pellatus est, qa rei familiaris magnam curam habebat, manibus cun cta proprijs negocia sua gerebat, non paupertate oppressus, nec ser uis indigens, sed quia, immo uero causam unusquisque per se ipum excogitet. Ego uero illud suauitatis gratia breuiter perstringam, quo maximo argumento usus, nihil penitus ab hominibus com/prætendi posse putauit. Solebat semper in seruorum absentia penu claudere, clauemque in loculo depositam obsignare, anulumque quo diligēter signauerat, subtili filo ligatum, per paruulum quod/dam ianuæ foramen intro inijcere. Cum autem sibi aperiendū erat, retracto per filum anulo clauique resignata, ac rursus simili modo

& clau/

& claudebat & aperiebat. Quam rem cum aſtutia ſeruorum percæpiſſet, abſente Lacyde aperientes clanculum uniuerſum penu, prout animus eorum ferebat, conſumabant, exportabãt, ſundebant. Lacydes autem cum & ſignacula quę fecerat integra inueniret, & anulum ut dimiſerat, penu autem manifeſte diminutum, putauit hoc illud eſſe, quod apud Archeſilaum de incompræhenſibilitate rerum, quod nihil uidere, nihil audire, nihil deniq; intelligere ſincere ac uere poſſumus, audiuit diſputari, malitia quoq; ſeruorũ nihil uero cerni ſcireq; poſſis ab ipſo ſe audiſſe affirmabat. Quare confuſus non Academicam, ſed Stoicam apud ſeruos diſciplinam profitebat. Illi uero Academicam incompręhenſibilitatem ueram eſſe contendebant. Ita coactus Lacydes, aliter inquit in ſcholis diſputamus, aliter domi uiuimus, diſputationibusq; ac ſchola neglectis, domum ſedẽs obſeruabat. Hæc de Lacyde dicta ſufficiant. Hunc audiuere quidem multi, ſed præcipuus omnium atq; inſignis Cyrenæus fuit Ariſtippus. Succeſſit autem ipſi Euander, poſt quem Carneades Academici factus princeps gymnaſij, tertiam cõſtituit Academiam. Is Archeſilai morem in diſputando ſecutus eſt. Nam ad utramq; partem ita dicebat, ut omnia quæ alijs afferebantur refutaret, incompręhenſibilitatem tamen Archeſilai non probauit. Nõ enim eſſe paſſibile dicebat hominem, ita in omnibus ſe retinere, ut nihil affirmet, eſſeq; non paruam differentiam inter incertum & incompræhenſibile, & cuncta quidem incompræhenſibilia eſſe, ſed non incerta. Is Stoicarum quoq; rationum nõ ignarus, ambitione magis quam ueritatis amore ſtoicam philoſophiam perſequebat. De quo Numenius hęc ſcripſit. Carneades inquit pugnandi morem Archeſilai renouauit omnibus contradicens, & hoc atq; illud nunc affirmando, nunc negando, uolubilitate orationis omnia diſtrahens. cumq; rem nactus eſſet grauiorem, ut maximus atque uehemens amnis, fluxu oratiõis atque uorticibus contradicentes obruebat, ita cæteros quidem nõnunquam ui argumentorum ſeducebat, ipſe uero ſeipſum, quod in Archeſilao nõ erat, recte intelligebat: quippe multo prius ille ſeipſum quam auditores decipiebat, Carneades uero & permulcebat & depopulabatur, nam furta quidem occulte, latrocinia uero aperte irruens faciebat, modo dolo, modo ui etiam præparatos, præmeditatos etiã homi/

homines confundebat, ita nullus ei resistere poterat, sed erant omes quibus cum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit, Clytomacho Philon, de quo idem Numenius hæc perstrinxit. Philo cum Clytomacho successisset, nimia lętitia confusus, quasi gratiam habens, quę illi uisa fuerat confirmabat, amplificabatque, ac aduersus Stoicos cunctis uiribus armabatur, sed temporis spacio ueritate rerum coniuncta incompræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quamque ipse ne transfuga uideretur, redargui magnopere cupiebat. Huic Antiochus in Academia successit, qui Stoicum Mnesarchum secutus, Philoni pręceptori nō paucis contradixit, & aliena dogmata in Academiam induxit. Hæc de successione Platonica ab ipsis, ut uides, philosophis tradita sunt. Consydera igitur altius oro falsitatem dogmatum & pugnas philosophorum, qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint, nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt, sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat, quæ ipsos quoque philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisque philosophorum, quod ipse conijciebat de dijs sequebatur. CAP. III.

Nihil enim ueri de dijs a prioribus accæperunt, sed suis cogitationibus cōiectura ducti, de natura philosophantur. quod Porphyrius in epistola ad Aegyptium Anebonē his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a dijs & dæmonibus bonis, de quibus plurima Græcorum philosophi dixerunt, sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiungit. Magna pugna de his uerbis apud nos est, humanis enim rationibus de bonis conijcimus: qui autem altiora hoc modo inuestigant, cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint, frustra philosophantur. Idem ipse in libro ad Boethum de animæ historia inquit. Communis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat, rationes uero, quę a philosophis adducuntur, faciles refutatu sunt. Nulla enim apud philosophos opinio propter contrarias rationes, quas facile contradicentes inueniunt, firma esse uidetur, immo uero

etiam de his q̃ oculis cernuntur, nihil esse confirmandum multi opinati sunt. Et in libro de Responsis, ip̃o Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse Græcos, & ab Aegyptijs, Chaldæis, & Hebræis ueritatem, ut in superioribus diximus, conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes contempsimus, & hebraicæ scripturę toto animo adhęsimus? Cur ẽm oportet nos philosophos audire, ac magni quicquam ab illis uelle discere, si cõiecturis utuntur. & uarijs rationibus atq; diuersis, in summã omnium dubitationem adducant? quod ut reipsa uideas ipsorũ philosophorum de principijs, de dijs, de uniuersi constitutione uarias, immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. CAPVT IIII.

SI prius ostendero nihil Astrologiam, Arithmeticam, Geometriam, Musicamque (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quæq; non ipsi inuenerunt, sed a Barbaris accæperunt, ad inueniendam, ut ipsi putant, ueritatem conferre. Nam si disciplinarũm inquit cognitio animum non formauerit, nullus recte philosophari, nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ip̃e numeris teneatur, nos qui eas disciplinas nõ admiramur, pecudes esse arbitrantur, nec magni aliquid posse nos intelligere cõtendunt. Res autem ipsa ostendit multos apud Græcos fuisse, innumerabiles apud Barbaros, qui quamuis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tamen, nec recte uiuendi normam cognouerunt. E cõtra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse. Itaq; Socratem, quem merito omnes admirantur, nõ magni has disciplinas fecisse, Xenophon in libro de dictis Socraticis scribit. Docebat inquit quãtum oporteat singularum rerum atque artium habere peritiam. Nam tantũ Geometriæ studẽdum consulebat, quantum sufficeret ad mensurationẽ agrorum ac distributionem, quod adeo facile dicebat esse, ut si quis diligenter animaduerterat quam primum quantitatem agri cognouerit, mensurationem ignorare non possit. Reprobat u̾o tantam eius rei curam ac studium, ut difficili figurarũ cognitioni inuigilare uelis. Nullam enim utilitatem in illa speculatione uidere se asserebat,

nec

nec erat Geometriæ imperitus, sed a multis atque utilissimis studijs etiam hominis uitam ad alienarum consyderationum studia dedu/cere nō oportere putabat. Similiter Astronomiam quoque discen/dam consulebat, ut dies ac noctes, horas, & menses, & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum, & nauigationes atque cu/stodias, multaq; alia in nocte, aut in mense, aut in anno peraguntur, perutilis est. Eousq; autem Astronomiam discere, quosq; planeta/rum motus, & distantias eorum a terra comprehendas uehementer improbat. Nullam enim utilitatem etiam in hac re uidere dicebat, nec erat expers omnium istorū. Sed cum longa tempora spacia de/syderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere, & in his ui/tam contercre. Omnino autem non esse curādum homini dicebat, ut per cælestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt, co gnitionem perquirat. Nec enim posse homines illa cognoscere, nec dijs gratum esse, si quæ illi occultarunt, ea tu diligēter inquiras, pos/seq; facile ira deorum in insaniam Anaxagoræ cadere, qui cum cæ/lestium scientiā profiteretur, in id amentiæ incidit, ut Solem ignem penitus putaret, nec prospicere poterat facile nos ad ignem oculos erigere cum Solem respicere nequeamus, nec corpora hominum a/criora fieri ab igne quemadmodum a Sole, nec cernebat ōmia, quæ a terra germinantur, absq; solaribus radijs atque calore cælesti cre/scere non posse, quæ ōmia igneo calore languescunt aç pereunt. Lo/gicam quoque discendam ita consulebat, ut magnum eius studium multamque operam improbaret. Hæc Socrates apud Xenophon/tem. Ipse autem Xenophon in quadam ad Aeschinem epistola, hæc de Platone ac de his qui naturalem sciētiam profitebantur scri/bit. Omnibus inquit patet, diuinas res cognitione humana comprē/hendi nō posse, quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere, qua/les autē sunt nec inuenire nobis possibile est, nec fas est quærere, nec enim seruis cōducit, nec eis laudabile dixerim, si dominorum suorū consilia nisi quantum ad ministerium suum pertinet, scrutari uolu/erint. Quando enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cæ/lestibus aliqd corporibus dicere? aut ad subtiles linearū speculatio/nes ꝑdiscendas exhortari? Musicā eīn ipum scimus auribus solum/

modo percæpisse, quotidie autem de fortitudine, de iustitia, de aliis uirtutibus disserebat. Hæc nanque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus nō posse, aut non longe a fabulis distare, Sophistarumque ludis similia esse, hæc ille & ceteris cō/sulebat, & ipse primus faciebat. Ii ergo quibus Socrates nō placuit, aut taceant, aut ad id quod æquum est redeant: Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est. Qui uero eum interfecerunt, pœnitentiæ stimulos effugere non potuerunt, isti autem bona Aegypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt, & solida Socratis tenuitate contempta, tyrannidem coluerunt, & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platonem occultius pugnabat. Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica, musica, & astronomia ita loquitur, ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones priscorum periarchon, id est de principibus.

CAPVT. V.

VErum ut facilius merito contemptam esse a nobis hāc inanem Græcorum philosophiam cognoscas, non grauabimur altius uarias atque diuersas, immo uero inter se cōtrarias philosophorum opiniones repetere. Assumam autē a libro Plutarchi, quē de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus principium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incœpisse, & ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuisse, & in Miletum senior rediisse. Inductus autem fuit, ut ex aqua uniuersa primo esse diceret, & in aquam demum resolui, quia sperma omnium animaliū origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde quia herbę ac plantæ uniuersæ humido aluntur, & fructus ferūt, eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio, quia ignis Stellarum atque Solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur. quam opinionem Homerus quoque approbare uidetur: cum dicat. Oceanum qui omnium fuit origo. Anaximander autem Milesius principium rerum infinitum esse asserebat, & ex hoc omnia primum oriri, & in hoc tandem deuenire, idcirco infinitos oriri mundos atque rursus

corrumpi,

corrumpi, infinitum autem esse dicit principium, ne quid desit, ne/
ue generatio terminetur. Errauit autem, quia nõ aperuit infinitum
istud aer, ne an aqua sit, aut aliud quoddam corpus. errauit etiam,
quia subiectam materiam dicens efficientem causam deseruit, infi/
nitum enim nihil aliud quam materia est, quæ actu esse non potest,
nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero Milesius principiũ re/
rum aerem opinatus est, ex quo fieri cuncta, & in quem resolui con
tendit, animam enim nostram aerem esse ait, hic enim nos continet
uniuersum etiam mundum spiritus & aer fouet, idem autem aer &
spiritus apud eum est. Hic etiam errauit, quia ex informi ac simplici
spiritu atque aere animalia posse constitui putauit, impossibile au/
tem omnino est, principium rerum solum esse materiam, cum ne/
cesse sit efficientem causam ponere: non enim ex argento aut ligno
aut aere uasculum unquam fiet, nisi artifex fecerit. Heraclitus uero
& Hippasus metapontinus ignẽ esse principium putarunt, quo ex/
tincto cætera gignuntur, cuius solidiorem partem in se contractam
atque constipatam terram fieri, terram porro ab igne resolutam in
aquam uerti, & exhalationes aquarum in aerem transire. Rursus au
tem uniuersa corpora mundumq; ipsum ignis ardore corrũpi. Prin
cipium igitur ignis est inquit, quia in eo sunt omnia, & in eum de/
mum resoluuntur. Democritus quem Epicurus sequitur, princi/
um rerum asserit corpuscula quædam minutissima, quas athom[os]
appellat ratione cognoscibiles, solidas, non generabiles nec corru
ptibiles, omni fractura superiores, quæ alterari non possunt. Has i[n]
uacuo, & per uacuum moueri asserit, quod infinitum esse opinat̃.
Athomos quoq; ipsas infinitas numero dicit, quibus accidunt figu
ra & magnitudo secũdum Democritum. Epicurus autem pondus
etiam adiecit: non enim mouebuntur inquit, nisi pondere deferan/
tur. Figuras porro athomorum nec infinitas, & eiusmodi esse asse/
runt, ut frangi non possint. Athomos enim dicta est, non quia mini
ma sit, sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autẽ esse dicunt,
quia uacuum atque unitas elementa sunt. Empedocles uero agri/
gentinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem, aquam & ter/
ram principia ponit, duas etiam uirtutes amiciciam atque litem, &
amiciciam quidem cõiungere, litem uero distinguere. Hæc fuit pri

 mo[rum]

morum philosophorum discrepãtia, istæ sunt de principijs illorum
inanes opiniones: nõ enim deum creatorem, nec deos omnino, aut
incorporeas & irrationales substãtias: nec illud quod supra sensum,
sed in principiorum numero accæperunt. Primus autem Græcorꝝ
omnium Anaxagoras, fertur intellectum rerum omnium causam
asseruisse, qui philosophandi amore agros suos dicitur incultos reli/
quisse. Is primus efficientem causam rationalem arbitratus est: con/
fusa enim omnia simul fuerunt, sed intellectus a confusione in ordi/
nem ea redegit. Admiratione uero dignum est, quod ita dicentem
parum defuit, quia Athenienses lapidibus obruerent, quia uidelicet
non Solem, sed Solis creatorem uenerabatur. Is etsi rebus omnibus
intellectum proposuit, non tamẽ consequenter ubiqꝫ seruauit. Vn/
de Socrates apud Platonem de anima, uehementer eum incusat. Cũ
legissem inquit Anaxagoram dicentem omnium causam esse intel
lectum magna lætitia perfusus, putaui magistrũ iam me Anaxago/
ram inuenisse, qui mihi diceret omnia optime ab intellectu esse dis/
posita, & a quo discere possem, utrum terra rotunda, an triangularis
sit, causam enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum
melius, & quia optimum est talem terram esse, & si in medio ipsam
diceret, ilico exponeret, quia optimum est in medio sitam esse, ac eo
[illegible] modo de Sole, Luna, & de uelocitate ipsorum, & de alijs singu
[illegible] quod optimum sit alia pati, alia facere quæ patiuntur & faciunt:
[illegible]on enim alia causa quamoptima reddi potest, si a ratione atque ab
[illegible]tellectu disposita sunt. Magno igitur gaudio sæpe libros eius per/
[illegible]egi, & progressus aerem, aquam, ignem, cæteraqꝫ huiusmodi affer/
re Anaxagoram uidens, eisqꝫ causas rerꝫ attribuere, nec intellectui
ac rationi aliqd attribuere, magna de spe decidi. Simillimum enim
mihi facere uidebatur. ac si quis diceret omnia intellectu, atque ra/
tione a Socrate fieri. Deinde cum reddere causam uellet quare hic
sedeam. responderet, quia corpus meum ossibus atque neruis con/
stat, cum ossa articulos coniunctionesqꝫ habeant neruis colligatas,
& nerui trahi atqꝫ retrahi soleant, flecti hoc modo corpus facile pos/
se, quia de causa fit ut sedeam: non enim uera causa redditur, sed quia
uidelicet cum Athenienses mortis crimine condemnarint, & mihi
iustius uisum est, sententiam hanc subire, idcirco expectans hic se/

deo,

deo, nam per carnē nisi hoc esset, si fugere mihi melius uisum esset, hæc ossa & isti nerui Megaræ & in Boetia essent. Si quis uero contendat, non posse me quæ mihi optima uidētur, absq; neruis & ossibus cæterisq; huius efficere, uere quidem dicit, per hæc enim facio, ratio autem eorum, quæ intellectu fiunt, non hæc sed melioris, aut certe optimi est. Et post pauca. Ita & terram alius reuolutione cęlorum in medium depelli, alius propter latitudinē suam ab aere sustineri, quod autē melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est autem quod oīa ligat, & bonum ipsum, quod nescio quomodo omnes negligunt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autē successit Arcesilaus, quem Socrates audiuit. Præterea & Xenophanes, & Pythagoras, qui Anaxagoræ temporibus floruerūt, de æternitate dei, & de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de Dijs. CAPVT VI.

NVnc uideamus quales opiniones de Dijs philosophi habuerunt. Plutarchus sic in libro prædicto scribit. Nōnulli philosophorum inquit, ueluti Diagoras, Milesius, & Theodorus Cyrenaicus, & Euemerus Egiata, & Calimachus nullo modo deos asserebant. Euripedes etiam tragicus, quamuis Ariopagitarum formidine non omnino se aperuerit, Sisyphum tamen induxit, quasi huius opinionis protectorem, & quibuscunque potuit rationibus, sententiam eius tutatus est, & Anaxagoram qui una stetisse corpora confuse primo affirmauit, Deinde a deo in ordinem distincta. & Platonem qui non stetisse, sed inordinate mota fuisse primo dixit, Deinde a deo in ordinem redacta repræhēdit, quia dixerunt deo de his inferioribus curam esse, Beatum enim illud animal, atque incorruptibile inquit omni bono repletum, & omnis mali expers ad beatitudinem suam conuersum res humanas non animaduertit, miserum enim esset si fabri, aut operarij more ad huiusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus, quem dicunt ante ordinationem totius, aut dormiebat inquit, aut uigilabat, aut si neutrum uerum est, nec erat omnino. Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est. Sempiternus enim somnus mors est, Deus autē nec somnij nec mortis particeps est. Sin uero uigilabat, aut perfectam

beatitudinem habuit, aut mancam atq; imperfectam. Si perfectam, nullius rei indigebat, quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile sit. Si autem manca beatitudo affuerat, quomodo uere dici deus potest, cui quicquam absfuisse conceditur. Ad hæc quomodo si diuinitus humana gubernantur, & boni uexantur, & mali feliciter uiuunt, Thales mundum deum esse asserit. Democritus mundi animam ait deum esse, & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principijs unitatem deum & bonū, unitatemq; esse unius naturam, intellectum uidelicet ipsum, dualitatem ẜo dęmonē esse ac malum, in qua materialis est multitudo. Socrates & Plato unicum, uniforme, quod uere ens atq; bonū est. hæc autem uocabula ad intellectum oīa spectare. Deus igitur intellectus est, & species separabilis, id est procul ab omni materia, & nulli passibili coniuncta. Aristoteles supremum deum, separabilem speciem, uniuersi sphæræ insidentem. Sphæram autem corpus ęthereum, quod ipse quintum appellat. Quod cum per multas sphæras diuidatur natura cōiunctas & ratione separatas, unamquanq; sphærarum compositam ex anima & corpore animal esse arbitratur, & corpus qdem, ut diximus, cum æthereū sit circulariter moueri, animam uero q̄uis per se sit imobilis, ipsam tamen motus causam esse. Stoici deum artificiosum ignem atq; intellectualem esse asserūt uia rationeq; ad generationē mundi progredietem, qui mundus oēs spermaticas rationes, quibus singula secundum fata gignuntur in se continet. Deum autē spiritum esse per uniuersum mundum penetrantem diuersis nominibus appellatum secundum rerum per quas transit diuersitatē, mundum etiā deum esse & stellas & terrā, supremum autē omniū intellectum esse in æthere. Epicurus deos hominum formā habere, q̄uis nō sensu propter tenuitatē naturę, sed rōne percipiantur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas, athomos, uacuum, infinitū, similitudines, quas qdem naturas similium partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullā græcos ante Pythagoram, atq; Anaxagorā dei habuisse cognitionem. Quare antiqssimis tēporibus, ut Phœnices & Aegyptij, q ut ostendimus, non incorporeas quasdā uirtutes, sed mortales uiros ut deos colebant. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus cōferebant.

Aduersus

Aduersus eos qui sensum tollunt, inutilem esse dicentes ad cognitionem. CAPUT VII.

VErum quoniam alij philosophorum sensibus cuncta co/
gnosci arbitrabantur, alij contra rationi solummodo cre/
dendum, & sensum omnino abijciendum dicebant, non
est inutile qd aduersus istos Aristoteles in octauo de phi
losophia cōscripsit, perstringere. Multi inquit rationem solummo/
do sequentes, sensum ac phantasiam omnino abijciebant, ut Xeno/
phanes colophonius, & Parmenides Eleata, & Zeno, & Milesius de
antiquioribus, de iunioribus autem Stilpo & Megarici, qui dicebāt
unum esse quod est, & quod diuersum esse uidetur, diuersum non
esse, nec gigni quicquam, nec corrumpi, nec moueri penitus, aduer
sus quos quamuis in philosophia multa dicantur, tamem etiā nunc
pauca dicamus. Diuina igitr res in nobis ratio est, indigemus tamen
sensu quemadmodum & corpore. Nam & sensus naturæ de sensibi
libus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur, & qui sentit quod pa
titur, eam passionem profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio q̄/
dam est. Præterea si sentire pati quoddā est, & omne quod patitur,
ab aliquo patitur, omnino diuersum aliquidq; quod faciens est, de eo
quod patitur, ut color & sonus a sensu. Deinde ipsum ens unum ne
uerat, sed nec immobile. sensus enim motus quidā est, quomodo a
tem si nihil ad cognitionē conferunt, nullus est, quam nollet secun/
dum naturam sibi sensus esse depositos. omnes enim integritatē sen
suum organorumq; suauitatem desyderant, qui melius ita de sensi/
bilibus iudicant. Quare natura duce tantus nobis amor inest, ut nul
lus non insanus unum sensum pro omnibus bonis quæ uocant ex/
trema, uellet commutare. Cur autē si nihil sensibus egeant, nō eruūt
oculos, nec auditum destruunt, ut opere ostendant ueram esse do/
ctrinam suam. Nunc uero uerbis quidem eos uituperant, re autem
maxime omnium utuntur. Mellissus enim cum sensibilia nihil esse
uelit ostendere, per sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Si eñ ter/
ra est inquit, & aer, & ignis, & ferrum, & aurum: & aliud uiuēs, ali/
ud mortuum, aliud nigrum, aliud album, cæteraq; omnia quæ uere
esse homines credunt, si etiam nos recte uidemus, audiamus, atque
sentimus, ens quoq; tale qd esset profecto quale nobis primo uisum

est, neq; transmoueret, nec aliud ex alio fieret, sed sibiipsi simile permaneret. Nunc uero cum dicamus, recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum, & frigidum in calidum. similiter & molle in durum, atque econtra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari, nonne igitur calidum in frigidum transmutari, cetera q; huius sensu cognouisti? Sed rationes opinionesq; istorum iam ita explosæ sunt, ut nec dictę quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophantur, qui & sensum, & rationem, & cognitionem rerum suscipiunt. Hinc Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanem autem Protagoras & Nessas audiuerunt, Nessam Metrodorus, Metrodorum Diogenes, Diogenem Anaxarchus, Anaxarchum Pyrro, a quo Sceptici philosophi appellati sunt, qui nec sensu, nec ratione quicquam posse compræhendi docentes, magno risu omnium explosi sunt

FINIS.

CLARISSIMO IVRISCONSVLTO ALberto Vonico Taruisano Hieronymus Bononius

MAGNA Alberte clarissime, ac rerum dignarum studiosissime priscos homines causarum solertissimos indagatores obductos, teterrimæ caligine cecitatis in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo, quibusdam nephandissimæ impietatis assertoribus, deos omnino pertinaciter esse negantibus, ut Diagoras & Protagoras, nonnullis essent, nec ne inconstanter dubitantibus, ut Pythagoras Samius, aliquibus deos quidem esse fatentibus, res tamen humanas & terrena negocia nō respicere, ut Epicurus, aliis & esse quidem, & mortalium curam gerere existimantibus, sicuti diuinus Plato, tantus autem inter hos ipsos error in quæstione ueri, tanta cerimoniarum, rituum, mysteriorum uarietas fuit, ut nulla hominum omnino ætas fuerit, quæ in diuinarum rerum sententia non multum inter se ipsa dissiderit, Aegyptiis Osirim, Isim, atq; animalia quædam abiectissima adorantibus, Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus, Ro

manis Martem, Veſtam, Quirinum, ac quoſdam priuatos deos ue/
nerantibus. Atque hæc quidem multiplex confuſio per multũ tem/
poris in toto ferme terrarũ orbe perſeuerauit uſq; ad Saluatoris ad/
uentum. Tum uero cæcitati mortalium in lumen ſaluberrimæ pie/
tatis ab illa pernicioſiſſimæ impietatis nocte traductorum lux ob/
oriri cœpit, tum errantibus ſemita ueritatis oſtendi. Diffuſi deinde
uarijs mundi regionibus Apoſtolici præcones euangelica prædica
tione omnes gentes, omnes nationes illuſtrarunt, ut eorum uere fu/
erit uaticinatus prophæta, in omnem terrã ſonum exijſſe, & uerba
in fines orbis terræ. Viri tum doctiſſimi ueréq; philoſophi dei opti/
mi maximi, qui ſola ſapientia eſt, amatores tãquam ſidera coruſcan/
tia paſſim emicuere. Hinc apud Latinos lacteo eloquẽtiæ fonte ma
nans Lactantius Cœlius, trium linguarum optimus interpres, uitę/
q; ſanctimonia probatiſſimus Hieronymus: hinc ſacer Aurelius
Auguſtinus, immortalis Ambroſius, uigilantiſſimus Gregorius
elegantiſſimis religionem noſtram eloquijs illuſtrarunt, gentilitatis
dæmonum inſidioſorum aſtu diutius eluſæ ſplendidiſſimo lumine
ueritatis tenebras retexerunt, & male de ueritate ipſa ſentientes, fræ
no ſeueræ caſtigationis compeſcuerunt. Apud Græcos uero Atha
naſius, Baſilius, Gregorius Nazanzenus, Ioannes Chryſoſtomus,
Euſebius Pamphili, alijq; permulti indefeſſi Chriſtianorũ dog[illegible]
tum aſſertores ſummopere claruerunt. Iiq; diu limitibus Græci[illegible]
tendi dum per quietẽ licuit inter ſuos, hoc eſt Græcos homines [illegible]
liæ ignoti latuere. Seuientibus demum tota Gręcia diutinis atroc[illegible]
ſimorum hoſtium bellis, occupato infelicis prouinciæ diſciplina/
rum matris imperio, direptis miſere ciuitatibus, tota nobilitate atq;
uirtute attica in Italiam commigrante, clariſſimi quique authores,
cum gentiles, tum chriſtiani ad totam hoſpitalitatem diuertẽtes, ſtu
dio doctiſſimorum interpretum, linguam Rhomanam didicerunt.
Verum cum a plurimis in hiſtoriarum poematumue traductio/
ne fuerit hactenus feliciter elaboratum, non minus grate utiliterq;
ab his qui res chriſtianas eligere maluerunt effectum eſt. Non enim
Omnibonus Leoniceus uir ſingulari doctrina præditus, minus lau
dis conſecutus eſt in Athanaſio traducendo, quam alius quiſpi/
am in quouis gentili opere, aut ipſemet in toto commentariorum

infinitorum cōtextu. Necq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex præparatione Euāgelica Eusebij in latinum uersa, minus gloriæ reportauit, quam rhetoricæ artis laboriosissimo opere ædito. Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao quinto pōtifici maximo literarum toto orbe fugientium parēti, quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempestiue redeunte, omnis doctrinę spes erepta est, cum copiam facere omnibus quęreremus, nec sat facile inueniri posset exemplar, tu Alberte liberalissime, ex bibliotheca tua quam præciosissimis libris disciplinarum omnium liberalium refertam in ornatissima domo in modum atrij extructa studiosissime sumptuosissimeq; cōparasti, nobis promptissime subuenisti. Vnde cum te iuuante, imo causam primariam præstante germen utilissimi libri in angulis quibusdam abditis delitescentis fuerit abunde propagatum, debebimus non tantum nos officiosissimæ tuæ probitati, sed quicunq; optatissimi muneris prius cupidi prope languebant, immortales gratias habebunt. Cumq; in eo diuersorum male sentientium opiniones insolubilibus argumentis cōfutatas, & fidem orthodoxam fundatissimis rationibus stabilitam & confirmatam lectitabunt, non poterunt non tuæ munificentiæ meminisse, nomē tuū æterne perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONIMI CARMEN

Eusebius graio tantum sermone loquebar
  Nec poteram latijs utilis esse uiris
Cura Trapezunti non est perpessa Georgi
  Ignotum tanti muneris esse bonum
Interpres latias solers aduexit in oras.
  Et docuit lingua liberiore loqui
Errores igitur quisquis cognoscere priscos
  Instructus uera religione cupis
Me lege diuinas Romana uoce docentem
  Historias, grates soluere utriq; memor.

TABVLA SECVNDI LIBRI.

TABVLA TERTII LIBRI

TABVLA QVARTI LIBRI.

TABVLA QVINTI LIBRI

TABVLA SEXTI LIBRI.

Ipsorum

TABVLA SEPTIMI LIBRI

TABVLA OCTAVI LIBRI.

TABVLA NONI LIBRI.

TABVLA DECIMI LIBRI.

TABVLA VNDECIMI LIBRI.

TABVLA DVODECIMI LIBRI

TABVLA TERTIIDECIMI LIBRI.

TABVLA QVARTIDECIMI LIBRI.

Eusebij Pamphili uiri disertissimi de præparatiõe Euangelica, opus a doctissimo utriusq; linguę interprete Georgio Trapezuntio, e Græco in latinũ uersum, exactissima Haganoæ impressum diligentia, Impensis atq; ære D. Ioannis Rynman de Oringau, cura & opera industrij Henrici Gran. Anno humanitatis domini M. D XXII. Mense Februario.

